

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

ÇİN YÖNETİMİ VE KONFÜÇYÜS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Asya YILDIRIM

Niğde
Eylül, 2020

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

ÇİN YÖNETİMİ VE KONFÜÇYÜS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Asya YILDIRIM**

Danışman : Prof. Dr. Mehmet EKİZ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Maimaitiaili KASIMU
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEÇER

**Niğde
Eylül, 2020**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Çin Yönetimi ve Konfüçyüs' başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Asya YILDIRIM

ÖNSÖZ

Geniş coğrafyası, kalabalık nüfusu ve sürekli gelişen ekonomisiyle Çin denilince akıllara Çin Seddi, İpek Yolu, panda vb. gelse de bu durum kişiden kişiye, ilgi alanlarına ve eğitim durumuna göre değişmektedir. Çin liderleri, Çin milletinin 5000 yıllık köklü tarihine vurgu yapmakta ve Çin'in yumuşak güç unsurlarından biri olarak dış politikada uluslararası söylemlerinde Konfüçyüs'e ve öğretilerine yer vermektedir. Tez çalışmamızda Konfüçyüs'ün yaşadığı dönemi ve dönemin kabul görmüş felsefi akımlarını tarihsel süreç içerisinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konfüçyüs'ü yakından tanımak adına hayatına ve öğretilerine değindikten sonra Konfüçyüs felsefesinin zamanla değişimini ve gelişimini inceleyerek Han Hanedanlığı'ndan Qing Hanedanlığı'na kadar uzun bir süre devlet yönetiminde Konfüçyüs Düşünce Ekolü'nün etkili olduğu incelenmiştir. "Kültür Devrimi" Dönemi ile Konfüçyüs karşıtlığının geldiği noktayı, sonrasında bu dönemin son bulması ve Konfüçyüs'ün yeniden keşfi ile günümüzde dış politika söylemlerindeki yerine değinilmiştir. Yabancılara Çince öğretmek ve Çin Kültürünü tanıtmayı misyon edinmiş, Konfüçyüs Enstitüleri gibi birçok okul ve enstitü Çin kültüründe önemli bir yer edinmiş Konfüçyüs'ü dünyaya tanıtmaktadır. Dünyada Konfüçyüs Enstitülerine değindikten sonra Türkiye'deki anlaşmalı üniversiteler ile yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde ettiğimiz verilere yer verilmiştir.

Hayatımızda yeşermeyi bekleyen birçok düşünce tohumu toplarız ailemizden, çevremizden... "Çin Yönetimi ve Konfüçyüs" çalışmamızın tohumu ise kamu personeli seçme sınavına hazırlanırken abim Sadık YILDIRIM'ın bende büyük merak uyandıran "Çin'de milattan önceki zamanlarda bile kamu personeli seçme yöntemleri geliştirilmiş" sözüydü diyebilirim. Bu merak tohumunun kökleri Konfüçyüs ile kesişti, lisansüstü eğitimi boyunca değerli hocalarımızdan aldığım dersler ile hocalarımızın tavsiye ettiği kitap ve makaleler ise bu tohumu besleyen kaynak suları oldu. Yetiştirilen her fidanın hassas bir bakım gerektirmesi, gelişiminin hızlandırılması için budanması gerektiği gibi tez yazımı sürecinde de değerli eleştirileriyle yön veren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet EKİZ nezdinde eğitim hayatım boyunca beni yetiştiren bütün hocalarıma teşekkür ederim. Tez çalışmamız kapsamında bizi misafir eden Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri'nin Türk Direktörlerine içten teşekkürlerimi sunarım. Tüm bu süreçte değerli sohbetleri ile destek olup ufkuma açan arkadaşlarım Mediha MANÇU'ya ve Cihan DÜŞGÜN'e teşekkür ederim. Temel ihtiyaçlarımızdan olan kendini gerçekleştirme yolculuğunda birçok kırılma noktasından geçeriz; bu kırılma noktalarında ilham aldığımız insanlar ve bizim için bizzat kırılma noktaları olan insanlarla karşılaşırız. Benim için bu insanlardan biri olan Atilla GÜVEN nezdinde bütün arkadaşlarıma ve değerli yaşam ekibim aileme içten teşekkür ederim.

Asya YILDIRIM

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİN YÖNETİMİ VE KONFÜÇYÜS

YILDIRIM, Asya
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet EKİZ
Haziran 2020, 164 sayfa

Tez çalışmamızın birinci bölümünde, antik Çin tarihine ve düşünsel yapısına genel bir giriş yapılmıştır. Konfüçyüs'ün yönetim felsefesini oluşturan temelleri anlamak adına, Konfüçyüs öncesi antik Çin tarihi incelenmiştir. Efsanevi Krallar ve Üç Hanedanlık (Xia, Shang ve Zhou) tarihine ve yönetim sistemine değinilmiştir. Birinci bölümde Zhou Hanedanlığı Savaşan Devletler Dönemi'nin oluşturduğu siyasi boşluk ve kaos ortamına çözüm arayan "yüz düşünce okulu"na yer verilmiştir. Savaşan Devletler Dönemi'ne son verip Çin'de İmparatorluk dönemini başlatan Qin Hanedanlığı döneminde ise birçok düşünce okulu yasaklanmıştır. İkinci bölümde Konfüçyüs'ün hayatına ve öğretilerine yer verilmiştir. Konfüçyanist devlet yönetim anlayışına değinilerek Konfüçyüs'ün ve Konfüçyüsçü düşüncenin tarihsel süreç içerisinde Çin halkı açısından değışen yeri ve önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Konfüçyüs klasiklerden oluşan devlet sınavları ve yönetimdeki Konfüçyüsçü bürokratik yapılanma incelenmiştir. Song, Ming ve Qing Hanedanlıkları Neo Konfüçyüsçülüğü incelenmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti önderlerinden Mao dönemi ve Kültür Devrimi anlatılarak Konfüçyüs karşıtlığı incelenmiştir. Bu dönemin sona ermesi ile Konfüçyüs tarihteki hak ettiği yere tekrar getirilmiş ve Çin kültürünün önemli bir temsilcisi olarak kabul görmüştür. Konfüçyüs'ün yeniden keşfi sürecinde Çin dili ve kültürünü tanıtan kurumlara Konfüçyüs'ün adı verilmiştir. Tez çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Konfüçyüs Enstitüleri'nin genel merkezi olan Uluslararası Çin Dili Konseyi (HANBAN)'nın resmi internet sayfasında yer alan yıllık rapor verilerine ve yapılandırılmış görüşme tekniği ile Türkiye'deki anlaşmalı Konfüçyüs Enstitüleri yetkili çalışanlarıyla önceden belirlenmiş 10 soru ile sınırlandırılmış görüşmeler neticesinde elde edilen verilere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antik Çin, Yüz Düşünce Okulu, Konfüçyüs, Konfüçyanizm, Neo-Konfüçyanizm, Kültür Devrimi, Konfüçyüs Enstitüsü.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

THE GOVERNANCE OF CHINA AND CONFUCIUS

YILDIRIM, Asya
Department of Eurasian Studies
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet EKİZ
June 2020, 164 pages.

In the first part of our thesis, a general introduction to ancient Chinese history and intellectual structure has been made. In order to understand the basics that constitute Confucius' governance approach, the history of ancient China before Confucius was examined. The history of the legendary Emperors and the Three Dynasties (Xia, Shang, and Zhou) and the governance system were mentioned. In the first part, "The Hundred Schools of Thought " that looks for a solution to the political space and chaos created by the Zhou Dynasty Warring States Period is included. Many schools of thought were banned during the Qin Dynasty, which ended the Warring States Period and started the Empire Period in China. In the second part, the life and teachings of Confucius are included. Confucian state management approach to the reference, in terms of changing the location in the historical process of the Chinese people Confucius and Confucian thought and tried to explain the significance. In addition, the state exams consisting of Confucian classics and the Confucian bureaucratic structure in administration were examined. Song, Ming and Qing Dynasties Neo Confucianism were examined. The one of leaders of the People's Republic of China Mao and China's Cultural Revolution period were examined by explaining the Anti-Confucianism. With the end of this period, Confucius was brought back to the place it deserved in history and was accepted as an important representative of Chinese culture. In the process of rediscovering Confucius, the institutions promoting Chinese language and culture were named Confucius. The thesis of our third section Confucius Institutes headquarters of the Office of Chinese Language Council International (HANBAN)'s official web page located with the annual report data and structured interviews negotiated Confucius Institute in Turkey, the Turkish director with limited talks with the predetermined 10 questions As a result of the data obtained is mentioned.

Key Words: Ancient China, Hundred Schools of Thought, Confucius, Confucianism, Neo-Confucianism, Cultural Revolution, Confucius Institute.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇİN TARİHİNE VE DÜŞÜNSEL YAPISINA BAKIŞ

1.1. Efsanevi Krallar ve Üç Hanedanlık.....	18
1.1.1. Xia Hanedanlığı	24
1.1.2. Shang Hanedanlığı	28
1.1.3. Zhou Hanedanlığı.....	34
1.2. Savaşan Devletler Dönemi ve Yüz Düşünce Okulu.....	40
1.2.1. Ru Jia: Konfüçyüs Okulu.....	48
1.2.2. Mo Jia: Mohizm.....	57
1.2.3. Dao Jia: Taoizm	60
1.2.4. Fa Jia: Hukuk Okulu, Legalizm.....	63
1.3. Qin Hanedanlığı; İlk Kültür Devrimi	66

İKİNCİ BÖLÜM

KONFÜÇYÜS VE KONFÜÇYÜS DÜŞÜNCESİNİN GEÇİRDİĞİ EVRELER

2.1.	Konfüçyüs'ün Hayatı	77
2.2.	Konfüçyanizm ve Klasik Metinler	85
2.2.1.	İdealist Kanat; Meng Zi	89
2.2.2.	Realist Kanat; Xun Zi	92
2.3.	Neo-Konfüçyanizm	94
2.4.	Kültür Devrimi; Konfüçyüs Karşıtlığı	102
2.5.	Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONFÜÇYÜS ENSTİTÜLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

3.1.	Dünyada Konfüçyüs Enstitüleri	125
3.2.	Türkiye'deki Anlaşmalı Okullar	130
3.2.1.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi.....	137
3.2.2.	Boğaziçi Üniversitesi	139
3.2.3.	Okan Üniversitesi.....	142
3.2.4.	Yeditepe Üniversitesi.....	144
SONUÇ		147
KAYNAKÇA		151
EKLER		161

TABLULAR LİSTESİ

- Tablo 1.1.** Yangshao ve Longshan kültürü arasındaki farklar
Tablo 1.2. Antik Çin Kronolojisi
Tablo 1.3. Shang Hanedanlığı Kehanet Kemikleri Yazısı ve günümüzdeki yazımı
Tablo 1.4. Sekiz Trigram ve Ying-Yang
Tablo 1.5. Sima Tan'ın "Yüz Düşünce Okulu" sınıflandırması
Tablo 1.6. Liu Xin'in sınıflandırmasına göre "Yüz Düşünce Okulu" ve kökenleri
Tablo 1.7. Konfüçyüs'ün düşünce yapısını oluşturan terimler ve temel ilkeler
Tablo 1.8. Konfüçyüsçü temel ilkelere göre yönetim anlayışı
Tablo 1.9. Toprak Askerler'in kategorileri
Tablo 2.1. Beş Klasik "Wujing"
Tablo 2.2. Dört Kitap "Sishu"
Tablo 3.1. 2018 yılı kıtalara göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıf sayıları
Tablo 3.2. 2018 yılı Türkiye'deki anlaşmalı Konfüçyüs Enstitüleri
Tablo 3.3. 2018 yılı Asya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları
Tablo 3.4. 2018 yılı Afrika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları
Tablo 3.5. 2018 yılı Amerika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları
Tablo 3.6. 2018 yılı Avrupa'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları
Tablo 3.7. 2018 yılı Okyanusya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.1.** Beş unsur “wu xing”
Şekil 2.1. Konfüyüşçülükte toplumsal yaşam alanları
Şekil 2.2. Konfüyüşçülüğün tarihsel gelişimi

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 3.1.** 2018 yılı Konfüçyüs Enstitülerinin Kıtalara göre dağılımı
Grafik 3.2. 2018 yılı Konfüçyüs Sınıflarının Kıtalara göre dağılımı
Grafik 3.3. 2008-2018 yılları arasında Konfüçyüs Enstitü&Sınıf Dağılımları
Grafik 3.4. 2008-2018 yılları arasında Hanban verilerine göre kayıtlı öğrenci sayıları
Grafik 3.5. CIBU 2014-2018 Eğitim Öğretim yılları arasındaki Çince Kurullarındaki öğrenci sayıları
Grafik 3.6. CIBU 2019 yılı öğrenci sayıları

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1.1.** Kaynak (Kuyu) Tarla Sistemi ideal çizimi ve sağda olası uygulama
Resim 2.1. Beijing'deki Konfüçyüs Tapınağı'nda yer alan Konfüçyüs Heykeli
Resim 2.2. Kültür Devrimi'nin son günlerinde Konfüçyüs Karşıtı dans gösterisi
Resim 2.3. 1966 yılı Beijing'de devrimciler dazıbao asıyor
Resim 2.4. Posterlerle kaplı Konfüçyüs Heykeli
Resim 3.1. Aralık 2018 Türk Polisi İçin Çince Dil Eğitimi açılışından bir kare
Resim 3.2. Perspectives on the Belt and Road Initiative etkinliğinden bir kare
Resim 3.3. Chengdu'daki 13. Konfüçyüs Merkezleri Konferansında buluşan Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri
Resim 3.4. Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü açılış töreni
Resim 3.5. CIBU 2018 Çin Yeni Yılı kutlama etkinliği
Resim 3.6. Basında Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü
Resim 3.7. Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü açılış töreni

HARİTALAR LİSTESİ

- Harita 1.1.** Yangshao ve Longshan yerleşim bölgeleri
- Harita 1.2.** Xia ve Shang Hanedanlığı
- Harita 1.3.** Shang Hanedanlığı Başkentleri
- Harita 1.4.** Shang Hanedanlığı ve bağlı Zhou beyliği
- Harita 1.5.** Batı Zhou
- Harita 1.6.** Doğu Zhou
- Harita 1.7.** MÖ 260 Savaşan Devletler
- Harita 1.8.** Qin Hanedanlığı (MÖ 350-210)
- Harita 2.1.** Konfüçyüs'ün MÖ 497- 484 yılları arasındaki Beylikler Arası Yolculuğu

KISALTMALAR LİSTESİ

AAUP	American Association of University Professors
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CI	Confucius Institute
CIBU	Boğaziçi Üniversitesi Kontüçyus Enstitüsü
CRI	China Radio International Çin Uluslararası Radyosu
çev.	Çeviren
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
HANBAN	Office of Chinese Language Council International Uluslararası Çin Dili Konseyi
HSK	Çince Yeterlilik Testi
HSKK	Çince Yeterlik Sözlü Sınavı
MoU	Memorandum of Understanding
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
ODTU	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OKSEM	İstanbul Okan Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi
SAÜ	Sakarya Üniversitesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	ve benzeri
YCT	Çocuklar ve Gençler için Çince Sınavı

EKLER LİSTESİ

- Ek 1** Çin Hanedanlıkları Kronolojisi
- Ek 2** Kùltür Devrimi Konfüçyüs Karşıtı Posterler “Criticize Lin Biao and Confucius (1974)”
- Ek 3** Görüşme Formu

GİRİŞ

Çin etnik ve kültürel zenginlikleri içinde barındıran dünyanın en kalabalık ülkesi olması yanı sıra yaklaşık 9.6 milyon kilometrekarelik¹ geniş coğrafyasıyla Avrasya'nın uzun sınırlara sahip ülkelerinden biridir. Tarih boyunca sınırları değişkenlik gösterse de bu topraklar dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğuna ev sahipliği yapmıştır.

“Çin Medeniyetinin Beşiği” olarak bilenen Sarı Irmak, adını taşıdığı ‘lös’ toprağın renginden alır. Taşdığı lösün nehir tabanında birikmesiyle nehir yatağı tarih boyunca defalarca değişmiştir. Tarihin erken dönemlerinde bu bereketli ve kolay işlenebilen ince topraklar üzerinde tarım ortaya çıkmıştır. Nüfusu besleyerek artışına olanak sağlayan tarım, kolektif gücün işbirliği içinde disiplinli çalışmasını da gerektirir. Bu durum Çin’de temel toplumsal ilişkilerin şekillenmesinden devlet yapısına kadar birçok sistemin gelişiminde etkili olmuştur. Kısaca tarım; toplumsal ilişkileri etkileyerek Çin’de ‘düşünsel sistemi’ de şekillendiren unsurlardan biri olmuş², Çin kültürü için oldukça önemli bir yer edinmiştir. Çin’in tarih boyunca tarımın şekillendirdiği kendine özgü feodal devlet yapısı Afyon Savaşı’na kadar sürmüştür.

Kâğıt, pusula, barut ve matbaa³ gibi icatlarıyla bilinen Çin; Konfüçyüs, Lao Zi gibi birçok önemli düşünürü yetiştirmiştir. Antik Yunan düşünürü Platon’dan yaklaşık yüz yıl önce yaşamış olan Konfüçyüs, yaşadığı dönemin koşulları içerisinde Çin’e özgü devlet, ideal yönetim ve ahlak anlayışı geliştirmiştir. Konfüçyüs’ün düşünceleri; günlük yaşamı etkileyerek aile içi ilişkilerden iş ahlakına kadar birçok sosyal alanda yankı

---

¹ Dünyanın üçüncü büyük ülkesi olan Çin, dünya kara yüzey alanının yaklaşık on beşte birine sahiptir (Ministry of Commerce People’s Republic Of China, <http://tr2.mofcom.gov.cn/article/aboutchina/geography/200411/20041100004430.shtml> , 2018).

² Fung Yulan’a göre tekrarlayan mevsim değişimlerine uygun olarak toprağı ekip biçmeyi gerektiren toprağına bağlı yaşam, geçmiş tecrübelerle bakarak günü ve geleceğı şekillendirmeyi gerektiren bir zihin yapısı oluşmasını sağlayarak, Çin felsefesinin de gelişiminde etkili olmuştur (Fung,2019:213).

³ Ray Huang’a göre sivil bürokraside görev alabilmek için içeriğinde Konfüçyüs klasiklerinin yer aldığı sınavlara hazırlanan kişilerin ihtiyaç duyduğu yazılı metinlere olan talep, Çin’de matbaanın icadında etkili olmuştur (Ray, 2007:113).

bulmuş ve Çin sınırlarını da aşarak Doğu Asya toplumlarında da etkili⁴ olmuştur. Öyle ki günümüzde bile birçok Doğu Asya ülkesinde Konfüçyüs öğretilerinin izlerini görmemiz mümkün. Aslında bugün Konfüçyüs sadece uzak doğu da değil, dünyaca tanınan bir düşünürdür. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurul Toplantı Tutanakları'na şöyle bir göz gezdirdiğimizde bile çeşitli dönemlerde “*Konfüçyüs der ki...*”⁵ diye başlayan cümlelere rastlarız. Bu cümlelerde genellikle Konfüçyüs'ün adalet, eğitim, ideal toplum ve yönetim anlayışı ile ilgili sözlerine atıfta bulunulduğunu görürüz.

Tez çalışmamızda; Konfüçyüs düşüncesinin oluştuğu ortamı anlamak adına, antik dönemden başlayarak Çin'de imparatorluk dönemini başlatan Qin Hanedanlığı'nın yıkılışına kadar olan tarihi dönemler incelenmiştir. Geleneksel Çin tarihi efsanevi krallar ile başlar, ancak bunların varlığı arkeolojik olarak kanıtlanmış değildir. Tez çalışmamızın efsanevi kralları da içerecek şekilde başlamasının nedeni “*yüz düşünce okulu*”⁶ düşünürlerinin Altın Çağ olarak görülen kadim zamana ve efsanevi krallara atıfta bulunmalarındır. Zhou Hanedanlığı'nın çöküşünün başladığı

---

⁴ Günümüzde Japonya, kendi geliştirdikleri alfabelerinin (hiragana, katagana) yanı sıra kökeni Çin yazım sistemine dayanan Kanji (Çince karakterler –hanzi) sistemi içerisinde kelimelerin on-yomi ‘Çince okunuşu’ ve kun-yomi ‘Japonca okunuşu’ günümüzde de kullanılmaya ve öğretilmeye devam etmektedir. Joseon Hanedanlığı döneminde geliştirilen Güney Kore alfabesi ‘hangul’ sistemi öncesinde yazımda Çince karakterler kullanılıyordu. Yazı dışında birçok kültürel unsur Çin’de gelişerek çevresindeki kültürleri etkilemiştir, bunlar arasında Okay’a göre Tang Hanedanlığı döneminde Çin’e gelerek Konfüçyüs klasiklerini öğrenen, yıllarca bürokraside görev alarak ülkelerine geri dönerek bilgi birikimini aktaran insanları saymamız mümkün.

⁵ Türkiye Cumhuriyeti milletvekilleri Çin’in önemli düşünürü olan Konfüçyüs’e birçok defa atıfta bulunmuşlardır. Bu atıflara değişik dönemlerden örnekler vermek mümkün ancak 27. Dönem 3. Yasama Yılı’ndan örnekler verecek olursak; 05 Kasım 2019 günü gerçekleştirilen 13. Birleşim’de Edirne Milletvekili Okan GAYTANCIOĞLU; “*Konfüçyüs ne demişti, sözü neydi? Su ürünleri yasasıyla ilgili olduğu için söylüyorum: ‘Bana balık verme, balık tutmasını öğret.’ demişti.*” 20 Şubat 2020 günü gerçekleştirilen 59. Birleşim’de Ankara Milletvekili Tekin BİNGÖL; “*Bakin değerli arkadaşlar, Konfüçyüs'e soruyorlar: ‘Seni bir ülkeyi yönetmek üzere çağırırlarsa ne yaparsın, ilk işin ne olur?’... Konfüçyüs'ün cevabı çok ilginçtir, Konfüçyüs diyor ki: ‘İlk işim, önce dili düzeltirim çünkü dil bozulursa kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa yapılması gereken işler yapılmaz, görevler gereği gibi yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa töre ve düzen bozulur. Töre ve düzen bozulursa adalet yoldan sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. Bunun için de hiçbir şey dil kadar önemli değildir.’ Herkesin en doğal hakkı olan o dili...*” 11 Nisan 2020’de gerçekleşen 82. Birleşim’de İstanbul Milletvekili Turan AYDOĞAN “*Konfüçyüs'ün söylediği gibi ‘Adalet Kutup Yıldızı gibidir, her şey onun etrafında döner.’ Getirdiğiniz yasa teklifi adaletsiz.*” (TBMM, <https://www.tbmm.gov.tr/>, 2020).

⁶ “*Yüz düşünce okulu*” olarak isimlendiriliyor olmasına rağmen (ilerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz üzere) bir sıralamaya göre altı, başka bir sıralamaya göre ise on tane düşünce ekolü vardır. Ray Huang’a göre bu şekilde isimlendiriliyor olması edebi olarak düşünce ekollerinin çeşitliliğini vurgulamak içindir.

yıllara kadar eğitim yönetici sınıfa özgü bir ayrıcalık olarak görülüyordu. Savaşan Devletler dönemi ile birlikte beylikler arasında kendilerine uygun bir yönetici bulma arzusuyla dolaşan, topraklarını ve ünvanlarını kaybeden yüksek memurlar halka eğitimi götürmüş oldular. Böylece, bir toplumsal yıkım ve savaş dönemi olan bu dönem “yüz düşünce okulu”nun doğuşuna da tanık olmuştur. Ortak paydaları siyasi kaos ortamına çözüm bulmak olan düşünürler, kendi uzmanlık alanına uygun bir felsefi çözüm sunmuştur. Bu düşünce ekollerinden Çin yönetiminde etkili olmuş dört tanesini tez çalışmamız kapsamında incelenmiştir. Diğer beylikleri yenerek Çin’i birleştiren Qin Hanedanlığı döneminde, Hukuk Okulu (Fa Jia) dışındaki düşünce okulları yasaklanmıştır. Tıp, tarım, astronomi dışındaki kitapların yakıldığı “*bilginleri canlı gömme*” yılı olarak da anılan bu dönemde 460 alim diri diri gömülmüştür.⁷ Ancak bu dönemde atılmış olan adımlarla Çin tek bir şemsiye⁸ altında birleştirilmiştir. Qin Hanedanlığı döneminin etkili düşünce okulu, ideal yönetim tarzı olarak ödül ve ceza sisteminin olduğu yasalarla merkezden yönetimi gören, Legalizm olarak da bilinen Fa düşünce ekolüdür. Çin Hanedanlıkları arasında en kısa tarihe sahip olan Qin, ilk imparatorun ölümü ile birlikte bir dizi entrika ve suikastlar ile tarihteki yerini Han Hanedanlığı’na bırakmıştır. Günümüzde Toprak Ordu⁹’ları ile Qin Hanedanlığı’nın arkeolojik kalıntıları Çin’e giden birçok turist dikkatini çekmektedir.

Tez çalışmamızda Konfüçyüs’ün hayatına ve öğretisinin temel ilkelerine değindikten sonra Han Hanedanlığı döneminde resmi devlet öğretisi¹⁰ olarak kabul edilen Konfüçyüsçülük ele alınmıştır. Han Hanedanlığı yönetiminden sonra dört yüz yıl kadar süren bir fetret dönemi boyunca Konfüçyüsçülük geçici olarak etkisini yitirmiş, Taoculuk ve Budizm ön plana çıkmıştır. Sui ve Tang Hanedanlıkları boyunca Konfüçyüsçü düşünce Taoculuk ve Budizm öğretilerini de içerecek şekilde gelişim göstermiştir. Üç dönemde incelenen Neo-Konfüçyüsçülük olarak da adlandırılan Yeni Konfüçyüsçülük’ün ilk dönemi Song Hanedanlığı zamanıdır. Zhu Xi’nin bu dönemde Taocu ve Budist öğretilerden etkilenecek ortaya koyduğu dört kitap Konfüçyüsçü

---

⁷ Qin’de tıp, tarım ve falcılık dışındaki felsefi bambu kitapların yakıldığı ve 460 kadar bilgenin de idam edildiği MÖ 213 yılı “bilginleri canlı gömmek” yılı olarak anılır (Ray, 2007:39; Keay, 2011: 98; Blunden ve Elvin 1989: 82).

⁸ Savaşan Devletler döneminde çok çeşitli yazım şekilleri geliştiğinden bir birlik yoktu, bu yüzden John Keay’a göre özellikle Qin Hanedanlığı döneminde yazıda yapılan sadeleşme sayesinde Çin günümüzde Avrupa devletleri gibi bir görünüm sergilemiyor.

⁹ Terracotta Army

¹⁰ Ahmet Güç, Han Hanedanlığı döneminde resmî kült haline gelen Konfüçyüs’e ibadet, atalara tapınmanın özel bir uygulama şekli olarak görüldüğünü aktarır (Güç, 2001b: 46).

düşüncenin yeni bir sentezini içermiştir. Bu dört kitap Song Hanedanlığı'ndan itibaren devlet memurluğu sınavlarında kullanılmaya devam etmiştir. Ming Hanedanlığı döneminde ise Neo-Konfüçyüsçü düşünür Wang Yangming, Zhu Xi'ye karşı çıkararak doğuştan gelen bir duyu olan doğru ve iyi kavramlarının yürek ve zihin ile sezilebileceğini savunmuştur. Song ve Ming Hanedanlıkları dönemlerinde gelişen Neo-Konfüçyüsçü düşünceyi Han Hanedanlığı dönemindeki köklerine döndürmek amacıyla ortaya çıkan Qing Hanedanlığı döneminde gelişen son dönem Neo-Konfüçyüsçülük'de ise Konfüçyüsçü düşünce Taocu ve Budist öğretilerden arındırılarak yeni bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır. Tüm bu süreç boyunca değişimlere uğrasa da Han Hanedanlığı döneminden itibaren Çin'de bürokratların seçiminde Konfüçyüsçü düşüncenin temel eserleri olan *Beş Klasik ve Dört Kitap*'in etkin olmuştur. Son hanedanlık olan Qing Hanedanlığı dönemine kadar yapılan devlet sınavları Konfüçyüsçü klasik metinlerini de içermiştir. Mançu yönetimindeki Qing Hanedanlığı'nın ilk yılları imparatorluğun sınırlarının genişlediği müreffeh yıllar olsa da Qing Hanedanlığı daha sonra çöküş dönemine girmiştir. Bu dönemde bir dizi reform ile "*Kendini Güçlendirme*" dönemi içerisine girilmişse de 1911'de Qing Hanedanlığı¹¹ yıkılmıştır. Qing Hanedanlığı'nın çöküşü ile Konfüçyüsçü düşünceye karşı başlayan eleştiriler Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi döneminde zirve noktaya ulaşmıştır. İkinci bölümde incelendiği üzere feodal sistemin işleyişine çözüm sunmuş olan Konfüçyüsçü düşünce birçok konuda eleştirilmiştir ve gelişmenin önünde engel olarak görülmüştür. Kültür Devrimi'nin sona ermesi ile başlayan "*reform ve dışa açılma*" döneminde Çin, kadim tarihini ve maneviyatını da kucaklamaya başlamıştır. Yaklaşık 25 yüzyıllık süre içerisinde içeriği ve tarihteki yeri sürekli değişen Konfüçyüsçülük, Kültür Devrimi'nde geri kalmışlığın nedeni olarak görülürken, Konfüçyüs'ün yeniden keşfiyle başlayan süreçte ise Konfüçyüsçü düşünce artık hızla gelişen ekonomide olumlu etkileri olduğu düşünülmeye başlamıştır.¹² Bu süreçte Çin'de birçok devlet

---

¹¹ Karlova, *Çin Modern Tarihinde Yolculuk Bir Süper Gücün Yakın Geçmişi* adlı çalışmasında bu yılları Osmanlı İmparatorluğu'na benzetir, batılılarca Avrupanın hasta adamı olarak görülen Osmanlı İmparatorluğu gibi Qing İmparatorluğu da Uzak Doğunun hasta adamı olarak görülmüştür.

¹² Arslan (2008)'in aktardığına göre, 1950'lere kadar Çin'de, Japonya'de ve Kore'de Konfüçyüsçülük kapitalizmin gelişimini engelleyen kültürel bir unsur olarak görülürken 1970-80'li yıllarda Doğu Asya ekonomilerinin başarılarında olumlu etkilerinin olduğu vurgulanmıştır. Ahlaki ilkelerin ekonomiye etkisi dolaylı ve uzun vadeli olduğu ve Konfüçyüsçü değerler ile ekonomik gelişmeler arasında kesin bir neden sonuç ilişkisinin varsa bile belirli olmadığını aktarmıştır.

adamı¹³ Konfüçyüs'e atıfta bulunmuş, Konfüçyüs'ün adı okullara, caddelere ve sokaklara verilmiştir.

Konfüçyüsçülük siyasi alanda, Çin yönetiminde tarihin farklı dönemlerinde etkisi farklı olmuş olsa da kendine önemli bir yer bulmuştur. Çin'de “ilk öğretmen” olarak kabul edilen Konfüçyüs'ün adı da haklı olarak, Çin'in dilini ve kültürünü dünyaya tanıtan kuruma verilmiştir. Çin'in dilini ve kültürünü tanıtmaya yönelik olarak bazı enstitüler, belirli alanlarda uzmanlaşarak “iş odaklı” çalışabilirler. Enstitüler, farklı ülkelerdeki özel koşullara ve gereksinimlere cevap verme esnekliği ile çeşitli şekillerde faaliyet göstermektedirler. Tez çalışmamızın üçüncü bölümünde Konfüçyüs'ün yeniden keşfinin bir uzantısı olarak kabul edebileceğimiz Konfüçyüs Enstitüleri ele alınmaya çalışılmıştır. Konfüçyüs Enstitüleri'nin genel merkezi olan Uluslararası Çin Dili Konseyi (HANBAN)'nın resmi internet sayfasında yer alan yıllık rapor verilerinden ve Türkiye'de anlaşmalı bulunan Konfüçyüs Enstitülerinin Türk Direktörleri ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerden elde etmiş olduğumuz verilerden yararlanarak Konfüçyüs Enstitüleri'nin Dünyada ve Türkiye'deki faaliyetlerini ortaya koymaya çalışılmıştır. British Council, Alliance Française, Goethe-Instituto, Cervantes Escuela Internacional gibi dil kurumlarından farklı olarak Konfüçyüs Enstitüleri Üniversiteler bünyesinde kurulmuştur. Hanban 2018 yılı verilerine göre dünya genelinde 154 ülke ve bölgede 548 Konfüçyüs Enstitüsü ve 1193 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır. %33 oranla en fazla Konfüçyüs Enstitüsünün bulunduğu kıta Afrika olurken, onu %29 oranla Amerika kıtası takip etmektedir. %50 oranla Konfüçyüs Sınıflarının yarısının Amerika kıtasında yer alırken ikinci sırada %29 oranla Avrupa kıtası takip etmektedir. Bu enstitü ve sınıflarla yapılan yüz yüze eğitim ile 1.86 milyon öğrenciye Çince eğitimi verilirken online eğitim platformu olan Confucius Institute Online ile web sitesi üzerinde 823.000 kayıtlı kullanıcı dahil 10.23 milyon kullanıcıya ulaşmıştır.

---

¹³ Çin Devlet Başkanlarından Hu Jintao (2003-2013) ve Xi Jinping birçok konuşmasında Konfüçyüs'ün sözlerine ve düşüncelerine atıfta bulunmuşlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇİN TARİHİNE VE DÜŞÜNSEL YAPISINA BAKIŞ

Uzun bir geçmişe dayanan Çin tarihi ve kültürü, Çin yazısının ortaya çıktığı tarihten itibaren kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlarda Çinliler, kendileri ile ilgili birçok şeyi kaydederken siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkide buldukları komşu halklarla ilgili de ayrıntılı kayıtlar tutmuşlardır. Bu kaynaklar dâhilinde Türk tarihi ve kültürü ile ilgili en eski ve en ayrıntılı bilgilere ulaşılır (Okay, 2011: 1).¹⁴ Günümüzde Türkoloji ayrı bir bilim dalı olsa da eskiden Sinolojinin uzmanlık alanına girerdi (Roux, 2017: 24). Türk tarih araştırmaları için de son derece önemli olan Sinoloji kapsamında Çin tarihi, kültürü ve edebiyatı ile ilgili çalışmalar Türkiye’de, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde başlamıştır (Sarıtaş, 2011: 98).¹⁵

Geçmişe sık sık referans veren Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’in yönetim tarzının önemli bir özelliği tarihi efsaneleri, olayları ve önemli sözleri günümüze örnek olarak kullanmasıdır. Bir konuşmasında Xi Jinping; *“Tarih gerçekliğin köküdür, her ülkenin bugünü dününden gelmektedir. Bir ülkenin nereden geldiğini anlamak, o ülkenin gelecekte hangi yöne gidebileceğini anlamak için gereklidir.”* demiştir (Lu, 2019: 15). Çin’i anlamak için de öncelikle, kültürün taşıyıcısı dil olduğundan Çin zihniyetini şekillendiren hususların başında gelen Çin yazısına bakmak gerekir (Lale,

---

¹⁴ Türk halkları tarih boyunca birçok milletle ilişki içinde bulunmuştur, dolayısıyla Türkoloji alanına giren kaynaklar sadece Çince değildir; Rusça, Latince, Arapça, Soğdca, Farsça vb. kaynaklar da bulunur. Çinlilerin Xiongnu adını verdikleri Hunlar hakkındaki en eski ve en ayrıntılı kayıtlara ise sadece Çince kaynaklardan ulaşmak mümkündür. Bu kayıtlar, MÖ 370’lerden önceki Hun tarihi hakkında bilgi verir (Czegledy, 2009: 18).

¹⁵ Atatürk’ün davetiyle gelen Alman Türkolog Prof. Dr. Annmarie von Gabain ile birlikte Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde Sinoloji alanında araştırmalara başlanmıştır. 1935-1937 yılları arasında çalışmalarını sürdüren Gabain’den sonra ise yerine gelen Alman Sinolog ve Sosyolog Prof. Dr. Wolfram Eberhard Türkiye’de kaldığı 1937-1948 yılları arasında Çin kaynaklarını temel alarak Türk tarihi, kültürü ve etnolojisi ile ilgili birçok araştırma yapmıştır (Sarıtaş, 2011: 100).

2019: 140). Günümüzde kullanılmaya devam eden dünyadaki tek resimli yazı sistemi olarak Çin yazısı, binlerce yıllık tarihi, kültürü, edebiyatı, bilimi ve felsefi düşünceleri simgelerle aktarmıştır (Azertürk, 2011: 89). Bu konu ile ilgili Beijing'in Haidian semtinde yer alan Minzu (Etnik) İlkokulu'nda başkanlık ettiği bir sohbet toplantısında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping şöyle söylemiştir:

“Bir milletin uygarlık yolundaki ilerleyişi ve bir ülkenin gelişip güçlenmesi, birçok kuşağın devamlı çabasını ve birçok gücün ortak rolünü gerektirir. Temel değer anlayışı, bu güçlerin en derin ve en kalıcı olanıdır. Çin milleti, 5000 yıldan uzun bir tarihe ve parlak bir kültüre sahiptir, üstelik Çin medeniyeti antik çağlardan günümüze kadar kesintisiz olarak süregelmiştir. Milletimizin binlerce yıllık bir tarih dönemi içerisinde güçlü varlığını sürdürüp durmadan gelişmesinin nedeni nedir? Bana göre bunun çok önemli bir nedeni, milletimizin aynı kaynaktan gelip kuşaktan kuşağa aktarılan ruhsal anlayış, özellik ve damara sahip olmasıdır. Bugün kullanmakta olduğumuz Çince karakterler ile Shang Hanedanlığı (MÖ 1600-MÖ 1046) döneminde kaplumbağa kabuğu ve kemik üzerine yazılan kehanet yazıları arasında temel bir fark yoktur. Lao Zi, Konfüçyüs, Mencüys ve Zhuang Zi başta olmak üzere eski bilgilerimizin birçok parlak düşüncesi de günümüze kadar aktarıldı. Binlerce yıl içinde sürekli olarak gelişip varlığını kesintisiz olarak günümüze kadar sürdürmeyi başaran böyle bir medeniyetin benzerine dünya tarihinde nadir rastlanır” (Xi, 2017:224).

Xi Jinping'in konuşmasında bahsi geçen kemik ve kaplumbağa kabuklarına kazınan bu yazılar, Çin antik döneminde geleceği söylemek için kehanet amacıyla kullanılıyordu (Ray, 2007: 7). Kemik ve kabuklar MÖ geç IV. bin yıldaki Longshan kültüründen, MÖ erken I. bin yıldaki Zhou Hanedanı'na kadar 3000 yıllık bir zaman dilimi içinde yer alır. Ancak bunların kullanımını standartlaştırarak kayıt aracı olarak değer kazanmalarını sağlayan Shang Hanedanlığı¹⁶'ydı. Kazınan yazıları kemik ve kabukların boylarına göre sınıflandıran, hatta bazen de numaralandıran, “madde işaretli” formatları kullanıp her çiziğin kıyısına kehanetin bir özetini yazan ve sonra da bu tamamlanmış “belgeleri” arşivleyen de yine Shang Hanedanlığı'ydı (Keay, 2011: 45). Harari'ye göre, etkili bir kataloglama ve veri bulma yöntemi geliştirmek yazıyı icat etmekten çok daha zordur. Eski Çin; arşiv, kataloglama ve yazılı kayıtları tarama tekniklerini geliştirmiş olmasıyla diğer kültürlerden ayrılır (Harari, 2015: 135). Ray'a

---

¹⁶ Erberhard'a göre Shang Handanlığı proto Türk kültür unsurlarını da içeriyordu ve takip eden Zhou Hanedanlığı'nın kurucu unsurları ise aslen bir Türk kabilesiydi.

göre bu yazılı kemik ve kabuklar aynı zamanda anlamlı bir medeniyet olma eşiğinde bir devlet çekirdeğinin oluşmaya başladığına işaret eder (Ray, 2007: 8).

Çağdaş Çin yazısındaki karakterler (imler), resimsel niteliklerini koruyan Klasik Çince karakterlerden geliştirilmiştir. Çağdaş imlerde resimsel niteliğin azaldığı ve sembolik özelliğin daha güçlü olduğu görülür (Azertürk, 2011: 90). Ray Huang'a göre Çin yazı sistemi üç kategoride incelenebilir; "*pictogram*" yani resimle ifade edilen fikir, "*ideogram*" doğrudan fikri grafik bir dille yansıtma girişimi ve "*homofon*" denilen yöntemle ses aynılığı kavramından yararlanılarak resimle gösterilmesi mümkün olmayan kavram veya fikirler ifade edilir. Genel olarak, bu üç ilkedен doğmamış olan karakterler ise, bunların genelleştirilmesi veya yaklaşık olarak adapte edilmesi ya da birkaç sembolün bir araya getirilmesiyle elde edilmiştir (Ray, 2007: 9). Çince karakterlerin biçimsel formu sadeleşme yönünde gelişim göstermiştir. Günümüzde kullanılan Çince imlerin yapısı genel olarak Fal Yazıtları¹⁷'nin yapısı ile aynı olup imler sadece nicelik bakımından değişerek, özelliklerini korumuşlardır (Azertürk, 2011: 96). Ancak yazıdaki değişim hemen fark edilmediği için, Çin dilinin gelişme sürecinde, dilbilgisi, fonetik, yazı, anlam vb. bakımlardan değişikliğe uğramadığı yanılığısına düşünülür (Okay, 2011:1). Giray Fidan çevirisini yaptığı Konfüçyüs Konuşmaları önsözünde bu konuyla ilgili şöyle yazmıştır; "*Klasik Çince metinlerin anlaşılması, ana dili Çince olanlar için dahi oldukça zorlu bir iştir. Ülkemizde genel kabul gören Çinlilerin 'binlerce yıllık yazılarını okuyup anlayabiliyor oldukları' düşüncesi bir yanlış anlama veya bilgisizlikten daha fazlası değildir.*"

Çin yazısından çok daha eski olan konuşma dilinin (İnce Erdoğan,2010: 10), temel özelliği yalınlaşma özelliğidir (Lale, 2019: 140). Yani çoğunlukla ön ve son ek almayan, bir kurala göre çekilemeyen, bir değişime uğramayan tek heceli sözcüklerden oluşur¹⁸ (Störig, 1994:122). Çincenin çok sayıda lehçesi¹⁹ arasından kabul edilen Standart Çince telaffuzu Mandarin²⁰ olarak da bilinen Beijing lehçesidir (İnce

---

¹⁷ Jiaguwen Yazısı

¹⁸ Störig'e göre, Çincenin kulağa bir şarkı gibi geliyor olmasının nedeni dilin çoğaltılmayan tek heceli yapısı dolayısıyla tonlamalar ile çeşitliliğe gidilmiş olmasıdır (Störig, 1994:122).

¹⁹ Çin'de Mandarin, Wu, Min vb. konuşma dili olarak kullanılan Çince lehçeler birbirinden çok farklı olsa da yazıdaki birlik sayesinde herkes aynı metni okuyup anlayabiliyor (Ray, 2007; Atilla Sönmez önsözü).

²⁰ Avrupalı Cizvit misyonerleri tarafından Çinli yüksek memurlara verilen bir isim olan Mandarin sözcüğünün daha sonraları bürokratların dili 'Mandarin dili' şeklinde kullanılmaya devam etmiş (Ray, 2007; Atilla Sönmez önsözü).

Erdoğdu,2010: 10). Çin dilini ve kültürünü tanıtmak amacıyla kurulan Konfüçyüs Enstitülerinde öğretilen Çince de Beijing Lehçesidir.²¹

İmlerin Latin harflerle Çince telaffuzlarını gösteren bir sistem olan “Çince Fonetik Alfabeti (Hanyu pinyin)” Uluslararası Standardizasyon Örgütü tarafından 1982 yılında fonetik Çince'nin uluslararası standardı olarak kabul edilmiştir (İnce Erdoğdu,2010: 10). Ancak Pinyin sistemi geliştirilinceye kadar dünyaca kabul görmüş bir standardın olmayışından dolayı Çin tarihi üzerine yazılmış Batılı kaynaklar, kullanılan çeşitli çeviri yazı sistemi nedeniyle karmaşıklaşır. Pinyin kabul edilinceye kadar, imlerin çeviri yazımında Wade-Giles²² sistemi yaygın olarak kullanılmıştır (Bauer, 2013: 59). Türkiye’de de Çince imlerinin Latin alfabesi ile çeviri yazımı konusunda bir birlik oluşmamıştır. Sarıtaş’a göre, öğrenim ve araştırmalarını Çin Halk Cumhuriyeti’nde yapan Türk araştırmacılar Çince imlerin çeviri yazımında Pinyin Sistemi’ni kullanırlarken, araştırmalarını Taiwan’da yapanlar ise Wade-Giles Sistemi’ni kullanmayı tercih etmişlerdir (Sarıtaş, 2011:107). Tez çalışmamız boyunca Pinyin transkripsiyonu kullanılacaktır.

Çinliler, tarihlerine diğer uygarlıklardan çok daha fazla ilgi göstermiştir (Keay, 2011:3). Öyle ki, tarih bilinci eski çağlardan beri Çin’de milletin vicdanı olarak görülmüştür (Ağababa, 2015: 4). Tarihlerini kayıt altına alma konusunda hassas olan Çin’de şöyle bir söz vardır: *"Yazı gerçeği aktarmak içindir"* (Lu, 2019: 15). Bu hassasiyetin olmasına rağmen uzun geçmişe sahip Çin’de özgün Çince tarihi belgelerin çok sayıda olduğu söylenemez. Genellikle, arşiv kayıtlarından gerekli olanlar çıkartılarak aktarılıp özetlendikten sonra, kalanları imha edilirdi. Çin kültürünün sürekliliği açısından dünyanın yaşayan en eski uygarlığı olmasına rağmen, tarihi sürekli olarak yeniden yazılmıştır. (Blunden ve Elvin, 1989: 12). Keay’a göre geçtiğimiz yüzyıl boyunca Çin tarih kitapları en az dört kez yeniden şekillendirilmiştir²³ (Keay, 2011:3).

---

²¹ Hanban 2018 yılı verilerine göre dünya genelinde 154 ülke ve bölgede 548 Konfüçyüs Enstitüsü ve 1193 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır. Bu enstitü ve sınıflarla yapılan yüz yüze eğitim ile 1.86 milyon öğrenciye Çince eğitimi verilirken online eğitim platformu olan Confucius Institute Online ile web sitesi üzerinde 823.000 kayıtlı kullanıcı dahil 10.23 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. Tabii pandemi dolayısıyla uzaktan eğitime olan talebin arttığını düşünmek mümkün ancak net verilere Hanban’ın resmi sitesinde 2020 yılına ait rapor yayınlandığında ulaşmak mümkün olacaktır.

²² Wade-Giles sistemi 1859-1912 yılları arasında Cambridge’li Wade ve Giles adlı iki kişi tarafından geliştirilmiştir (Bauer, 2013: 59).

²³ Keay’a göre son yüz yılda Çin’de tarih kitaplarının yeniden şekillendirilmesindeki amaçlar ise şöyledir; milliyetçi bir mitoloji yaratmak, Marksist diyalektiğini yerleştirmek, Maoizm’in

Doğu’da ortaya çıktığı düşünölen en eski jeopolitik öğreti örneklerine Çin, Hindistan, Arap vb. ölkelerde rastlıyoruz (Hasanov, 2012: 20). Geleneksel olarak binlerce yıl önceye giden Çin’in dünya görüşü tarihsel süreç içerisinde geçerliliğini korumuştur (Adıbelli,2007:257). Çinlilerin günümüzde bile ölkeleri Çin Halk Cumhuriyeti’ni belirtmek için kullandıkları “Orta Krallık” kelimesinin Çince söylenişi “*Zhongguo*²⁴” iki karakter ile yazılır; *zhong* merkezi, orta, iç anlamına gelir ve *guo* da devlet, krallık anlamındadır (Keay, 2011: 67). Bu anlayışın kökleri antik çağlara kadar uzanan bir çeşit Çin merkezci zihniyetten kaynaklanır (Karluk, 2018: 35). Bu merkezci anlayışın jeopolitik ifadesine göre; ölkeleri “*gökyüzünün altında dünyanın merkezi*” konumundaydı (Hasanov, 2012: 20). Haritalarında kendilerini hep dünyanın merkezine koyan sinosantrik Çinliler, yine bu anlayışın bir sonucu olarak tarihte içine kapanık bir imparatorluk olarak ele alınsa da belli dönemler dış dünyaya karşı bir ilgi olduğu da görülür (Gürkan, 2020:136-137).²⁵

Dünyadaki tüm meşru otoritenin kaynağı, geleneksel Çin siyasi teorisinde *Tian*²⁶ (Gök) olarak kabul edilir ve *Tian*’ın yetkilerini alan kişi veya aile, bu hakka dayanarak *Tianxia*’da yaşayan herkesi yönetir (Harari, 2015: 200). Çince hem “yeryüzü” hem de “Çin”i anlatmak için kullanılan *Tianxia* terimi “*Göğün Altı*” anlamına gelir. Kırilen’e göre aynı terimle Çin’in ve bütün dünyanın anlatılması siyasi açıdan evrensel bir söylemi akla getirirken kozmolojik bakımdan da mekânın birliğine ve yeryüzünün özdeş kabul edildiğine işaret etmektedir (Kırilen, 2012: 37 ve 2017: 55). Yine bu görüşe göre, dünyadaki bütün toplum ve yönetimler Göğün Oğlu Çin imparatoruna bağlıdır (Adıbelli,2007:257). Gök’ten alınan yetki anlayışı, eski Türklerde yaygın olan “kut” anlayışıyla büyük oranda benzerlik gösterdiği dikkat

---

proletarya devriminin dinamikleri konusundaki ısrarcılığına boyun eğmek ve pazar sosyalizminin yaratacağı refahın otoriter rejimle mümkün olduğu inancını pekiştirmek (Keay, 2011:3).

²⁴ Çin, *Zhongguo* yerine dönemin hükmeden bir hanedanın ismiyle anıldığı da olmuştur. Eberhard’a göre Türkçe’de kullandığımız ‘Çin’ sözcüğünün Qin (okunuşu Çin) hanedanından gelir, benzer şekilde Rusçadaki Kitay kelimesi de, Kuzey Çin’e kısa bir süre hükmeden Kitan Hanedanı’ndan gelir (Eberhard, 2000:216).

²⁵ Çin’in Müslüman amirali Zheng He’nin (Hacı Mahmud) on beşinci yüzyılın başında Hint Okyanusu’nda yaptığı seferler Çin’de belli dönemlerde dış dünyaya karşı bir ilginin olduğu örnektir. Bu seferlerin sona ermesiyle ilgili olarak, yayılcılığın Konfüçyüsçülüğün prensiplerine aykırı olduğu, kuzeyden gelen Moğol tehdidi ve okyanus seferlerini destekleyen hadım kliğinin güçten düşmesi gibi siyasi sebepler gösterilmiştir (Gürkan, 2020: 136-137).

²⁶ Harari’nin bu çalışmasında Tian Cennet olarak çevrilmiş ve otorite kaynağı olarak “Cennetin Yetkileri” ifadesi kullanılmıştır. Ancak literatürde Tian çevirisinde “Gök” daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

çekmektedir. Kırilen'e göre Çin'de günümüzde varlığını koruyan Gök (Tian) inancı ile Türklerin kut yetkisini veren "Tanrı" düşüncesinin benzerliği bir zamanlar daha belirgin olan ortak bir kozmolojinin varlığına işaret eder (Kırilen, 2012: 42). Aynı şekilde Proto Türk ve Hun dönemlerinde Çin ile birçok ortak anlayışlar söz konusuydu; Türklerde olduğu gibi Shang Hanedanlığı döneminde en büyük tanrı Gök Tanrı'sıydı ve atalara saygı gösterilen bir atalar kültü de mevcuttu²⁷ (Eberhard, 2000: 386). Emel Esin'e göre, Shang döneminde Gök inancının varlığına rağmen ardılı Zhou Hanedanlığında Çin'de, gök ibadeti yaygın değildi ancak ibadet, gök tanrısının oğlu sayılan Zhou hükümdarının hakkıydı (Esin, 1983: 36). Çin'de, milattan önceki birinci binyıla kadar geri giden atalar ve doğa tanrıları tapınışı Taoculuk, Konfüçyüsçülük ve Budizm²⁸ boyunca da devam etmiştir (Braudel, 1996: 186).

Çin tarihi, geleneksel yazılı kaynaklara göre; giyim, gıdaların hazırlanması, evlenme, devlet sistemi gibi bir kültürün esas unsurlarını "icat" eden, halka öğreten efsanevi imparatorlarla başlar ki bu da gerçeğe uygun düşmez. Nitekim etnoloji bize bu tür icatların bir imparator tarafından değil de uzun zaman içerisinde insanlık tarafından icat ettiğini gösterir (Eberhard, 2007: 11 ve 1943: 21). İlk insanın gelişiminde; sonuncu buz çağı ile biten *Paleolitik "Erken Taş"* devri, nispeten beceriyle işlenmiş taş aletlerinin kullanılmasıyla tanımlanan *Mesolitik "Orta Taş"* devri ve MÖ dördüncü bin yılında tarımın ortaya çıkmasıyla başlayıp MÖ ikinci bin yılının başında bronzun gelişmesiyle biten *Neolitik "Yeni Taş"* devri şeklinde üç temel devir görülür. Çeşitli bölgeler birbirlerinden çok farklı gelişme hızı gösterdikleri bu dönemler aralarında örtüşmekte ve bir arada var olduklarından dolayı Blunden ve Elvin'e göre Çin'de Mesolitik devir pek belirgin bir dönem değildir (Blunden ve Elvin, 1989: 50). Arkeolojik buluntulara göre MÖ 1 milyon ile MÖ 500000 yılları arasına

---

²⁷ Eberhard'ın Çin Simgeleri Sözlüğü ekinde yer alan Yaşar Çoruhlu'nun Türk-Çin Sanatı İlişkileri başlıklı makalesinden alıntıdır.

²⁸ Çin'de üç öğreti (san jiao) olan Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm 'üç öğreti birdir' deyişiyle özetlenir. Eberhard'a göre bu deyimle vurgulandığı gibi her üç öğreti de insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır (Eberhard, 2000: 312). Konfüçyüsçülüğü '*İyi Yurttaşlık Dini*' şeklinde ele alan Ku Hungming'e göre ise esasında Batıda anlaşıldığı şekliyle bir din olmayan Konfüçyüs öğretisi dinin yerini tutabilecek bir felsefi ahlaki sistemdir (Ku, 2013: 50). Günümüzde Çin'de binlerce tapınağı bulunan Budizm'in Çin'e tam olarak ne zaman girdiği bilinmiyor. Ancak Çin'e girdikten sonra Budizm, Çin kültürü ile kaynaşarak Konfüçyanizm ve Taoizm ile uzlaşma yönünde Çin tarzı Budizm'i şeklinde gelişme göstermiştir (Karluk, 2017: 13). Budizm'in Çin dışından gelmiş olması ve Çin kültürü içinde şekillenerek Taoizm ve Konfüçyanizm ile uzlaşması nedeni ile tez çalışmamız kapsamında Budizm, ayrı bir başlık olarak incelenmeyip Konfüçyanizm ve Taoizm ile temas ettiği noktalarda değinilmekle yetinilmiştir.

konumlandırılan ilkel insan türlerinden²⁹ “*Yuanmou Adamı*” , “*Lantian Adamı*” ve “*Pekin Adamı*” Çin topraklarında yaşamıştır (Qin,1995: 18). Eski Taş Çağı’nda kuzey Çin’de yaşamış insanımsı büyük maymunlar ve ayakta yürüyen insan *Homo erectus*’un birçok tipi arasından en ilkeli “*Lantian Adamı*” olarak bilinir, en ünlüsü ise beyni bizlerinkinden üçte iki oranla daha büyük olan “*Pekin Adamı*” adıyla bilinir (Blunden ve Elvin, 1989: 50). Pekin Adamı kalıntısının bulunduğu mağarada³⁰, sekiz kül kalıntısı ve ateşe tutulmuş birçok hayvan kemiğinin kalıntıları bulunmuştur. Altı metreye ulaşan kül tabakasının kalınlığı, Pekin Adamı’nın yalnızca ateş kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda koruları koruyabildiğini de gösterir. Kalıntıda ortaya çıkarılan on binlerce taş aletin kalıntısının yakınlarından alınan taşlarla yapıldığı tespit edilmiştir. Genellikle küçük boyutlu olan bu taş aletlerin birçok çeşidine rastlanılmıştır. Erken dönemdeki taş aletler, büyük ve kaba olup bu aletlerin çoğunluğu kesmek ve vurmak için kullanılan taş aletlerden oluşur (Tang ve Yin, 2017: 18). Eberhard’a göre bölgede bulunan iskeletlerin hiçbiri bütün olmadıklarından dolayı, bu durum kemiklerin farklı yerlere gömülmelerinin adet olduğunu düşündürmektedir (Eberhard, 2007: 13). Sonuncu buz çağının başlangıcında Moğol tipi yüz şekline sahip olan *Homo sapiens* yani çağdaş insan ortaya çıkarak eski türlerin yerini almaya başlamıştır (Blunden ve Elvin, 1989: 50).

Çin’de de tarımın başlangıcı Neolitik dönemde olmuştur (Blunden ve Elvin, 1989: 52). Çin coğrafyasını şekillendirdiği kadar tarihine de yön veren Sarı Irmak’ın aktığı yol boyunca, yumuşak lös toprakların olduğu verimli bölgede tarım yapan Neolitik çiftçiler, MÖ 3000’den önce akdarı yetiştirmeye başladılar. Daha sonra Ortadoğu’dan gelen buğday ile arpa ve Asya’nın muson bölgesinden gelen pirinç tarımını da öğrendiler; suyun kritik derecede kıt olduğu bölgelerde akdarı, buğday ve arpa gibi ürünler yetiştirdiler (McNeill, 2002:164). Sarı Nehrin çevresindeki ıslak arazide ise pirinç ekmeye başlamışlar, böylece yerleşerek köyler oluşturmaya başlamışlardır. Sarı Nehir yakınlarında ortaya çıkartılan arkeolojik buluntular buranın ilk önemli ev topluluğu olduğunu gösterir. Bu bölgede aynı adetlere, ev inşa yöntemlerine, çömlek tarzlarına ve muhtemelen aynı dile sahip insanlar bir tür kültür oluşturmaya başlamıştır. (Bauer, 2013: 55-56). Bu Neolitik yerleşimlerde bulunan

---

²⁹ Memeli sınıfına ait primatlardır; tür adları ise sırasıyla *Homo erectus yuanmouensis*, *Homo erectus lantianensis* ve *Homo erectus pekinensis*’dir.

³⁰ Pekin Adamı kalıntısının bulunduğu sit alanı 1987 Aralık ayında Dünya Mirasları listesine alınmıştır (Tang ve Yin, 2015: 18).

geometrik desenlerle süslü çanak ve çömleklerde, sonraki Çin geleneğine özgü olacak biçimlerin çoğu görülebilir. Neolitik yerleşimlerde kumaş yapımıcılığının mevcudiyetini gösteren taş ağırşaklar bulunmuştur, bunların ilkel eğirmen olarak kullanıldıkları tahmin edilmektedir. Yine bölgede bulunan kesilmiş ipek böceği kozalarının kalıntıları Çin'de ipekçiliğin Neolitik dönemde bilindiğini gösterir (Blunden ve Elvin, 1989: 50-52).

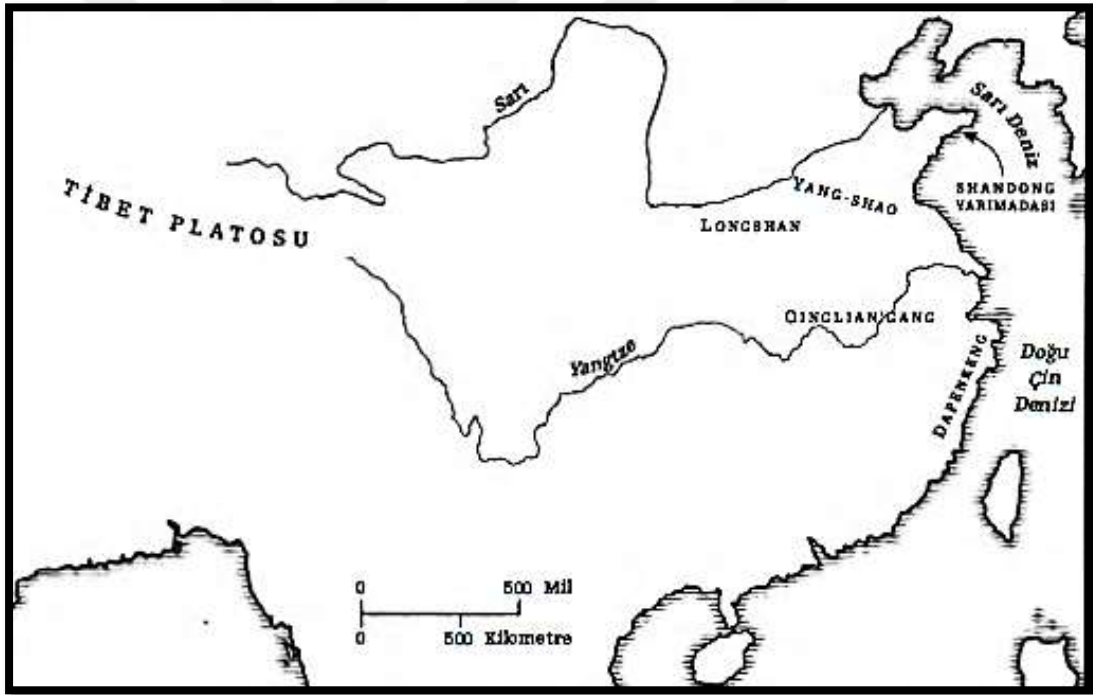
Çin topraklarında yaklaşık olarak MÖ 2500 yıllarında bütünlük oluşturan bir Çin kültürü yoktu, bunun yerine çeşitli Çin kültürleri ile çeşitli kavimler bulunuyordu (Eberhard, 2007: 16; 1943: 21). Kuzeyde; Proto Tunguz, Proto Moğol, Proto Türk ve Proto Tibet kavimleri vardı. Proto Tunguz kavimleri avcıydılar ve biraz da ilkel tarım ile meşgul olmuşlardır. Sonraki Çin çanak çömlekçiliğinde uzun zaman muhafaza edilen ayrıntılı şekiller bulunduran kaba ve kalın çanak çömlekleri vardı. Bu kültür için domuz beslemek tipik olmuştur. Proto Moğol kavimleri eskiden avcı idiler, fakat sonra çoban-göçebe olmuşlardı ve bu kavim için de en önemli hayvan sığırdı. Proto Türklerin ise en önemli hayvanı attı, bir avcı kültür olan proto Türkler daha sonra çoban kültürü olmuştur. Bunun yanı sıra özellikle buğday ve darı yetiştirdikleri ziraat kültürü de vardır. Proto Tibet kavimleri, sürüleri ile dağlık yerlerde dolaşmasını seven basit koyun besleyicileriydiler. Güneyde ise; bu dönemde dört kültüre daha rastlarız. Birisi, çok iptidai olan Liao kültürüdür; bu kültürü yaşatan Austroasiatlar hiçbir zaman ilkel avcılardan daha fazla ileri gidememişler, hatta yay bile icat edememişlerdir. Sonra bunların daha doğusunda erken bir Austronez kültürü olan Yao kültürü vardı, dağlarda yaşayan bu kültür kısmen avcı ve toplayıcıydılar. Kısmen de yakma suretiyle yapılan basit ziraatla uğraşmışlardı. Güneyde yer alan diğer bir kültür olan Tai kültürü, bir ziraat kültürüdür: halk vadilerde yaşar ve bilhassa pirinç ekerdi. Tai ve Yao kültürlerinin karışımıyla yeni bir kültür meydana getirerek Yüeh kültürü oluşturmuşlardır. Özetle MÖ 3 binli yıllarda Çin'in kuzeyinde hayvan yetiştiren birçok kavim yer alırken güneyde ise tarım kültürü hâkimdi (Eberhard, 2007: 16-18; 1943: 23-26).

Bu kültürler, birbirlerinin içine nüfuz ederek MÖ 2000'de birkaç yeni kültürü meydana getirmiştir. Bunların en önemlileri, batıda Yangshao³¹ kültürü ile doğuda

---

³¹ Eberhard'a göre Yangshao kültürünü oluşturan kültürler arasında Tibet, Türk ve Tai kültür unsurları yer alıyordu. Yangshao kültürünü oluşturan en güçlü kültür unsuru Tibet kabileleri iken en zayıf etkiye sahip olan kültür ise Tai kültürüydü (Eberhard, 2007: 21; 1943:25).

Longshan³² kültürüdür (Eberhard, 2007: 20). Literatürde bazı kaynaklar bir üçüncü Neolitik kültür olarak Xiaotun kültürünü bronz öncesi dönemin öncüsü olarak görmektedir. Bu üç kültür sırası ile kendilerine özgü olan kırmızı, siyah ve gri çanak çömlek eşyaları bağlamında tanınmaktadırlar. Kuzey Çin ovasının kuzey batısında bulunan Yangshao kültürü izlerine başka yerlerde de rastlanmıştır. Doğuda ve kuzeydoğuda Longshan kültürü bulunur. Xiaotun kültürü ise, Sarı Irmak'ın aşağı güzergâhında yer almakta ve bu bölgeyle bağlantılı olarak tanınmaktadır. Birçok bölgede bu üç kültürün bir arada bulunduğu alanlarda, 1. Yangshao, 2. Longshan, 3. Xiaotun tabakaları halinde bir sıralama oluşturmaktadır (Blunden ve Elvin, 1989: 52). Aşağıda yer alan Harita 1.1.'de Yangshao ve Longshan yerleşim bölgeleri yer almaktadır.

Harita 1.1. Yangshao ve Longshan yerleşim bölgeleri (Bauer 2013'den alınmıştır)

“Kara Çömlek” kültürü olarak da bilinen Longshan yerleşim yerlerinde bulunan büyük tören kaplarının biçimleri, Çin uygarlığının ilk döneminin ince işlenmiş

³² Eberhard'a göre sonraki Çin kültürünün öncüsü sayılan Longshan kültürünü oluşturan kültürler arasında Tai, Yao ve kısmen de Tunguz kültür unsurları yer alıyordu (Eberhard, 2007: 22; 1943:24).

tunç kaplarıyla çok yakın benzerlikler gösterir. Bundan dolayı Longshan kültürünün yazılı tarih dönemi Çin topluluklarının ataları olduğu da düşünülebilir. Bununla birlikte, öteki çömlek kültürlerini oluşturan halklar da Çin uygarlığının doğuşuna katkıda bulunmuşlardır (McNeill, 2002:164). Tablo 1.1’de Yangshao ve Longshan kültürleri arasındaki farkları görmekteyiz.

Yangshao kültürü	Longshan kültürü
Sarı Nehir’in batısında yer alır	Sarı Nehir’in doğusunda yer alır
Kırmızı boyalı çanak çömlekleri ile tanınır	Siyah renkli çanak çömlekleri ile tanınır
Çanaklar elle şekillendirilerek yapılmıştır	Çanakların çoğu çarklarla yapılmıştır
Geometrik desenlere indirgenmiş balık ve geyik motifleri ile süsleme görülür	Çanak çömleklerde süsleme yok ya da çok sade geometrik desenler kullanılmıştır
Koyun ve sığır ehlileştirilmiştir	Köpek ve domuzlar ehlileştirilmiştir
Ahşap kirişlerle desteklenmiş ve ortasında ocak çukuru yer alan evlerde yaşarlardı	Höyüklerde yaşarlardı
Yerleşiminin etrafında bir hendek bulunur	Yerleşimin etrafı toprak bir duvarla çevrilidir
Ölülerini yaşayanların evlerinden bir miktar uzakta gömmekteydiler	Ölüleri yerleşimin tam ortasında gömmek daha olağandı

Tablo 1.1. Yangshao ve Longshan kültürü arasındaki farklar (Blunden ve Elvin, 1989, ve Eberhard 2007 yararlanılarak oluşturulmuştur.)

Blunden ve Elvin’e göre, bu dönemde ayrıca fal bakmak amacıyla sıcak bir sıvırı uçlu aletle çatlatılan öküz ve geyik kürek kemikleri ve özenle yapılan gömme törenleri dolayısıyla dini inançların olduğunu düşünmemiz mümkündür (Blunden ve Elvin, 1989: 52).

Çin tarihi, yaratılış mitlerinin yerine başlangıç mitleriyle başlar ve yaratıcının yerine de bir “*olagelme durumu*” vardır (Keay, 2011: 27). Kırılan’e göre, Klasik Metinlerde Dünyanın oluşumu hakkındaki söylenceler arasında “hundun” söylencesi en yaygın olanıdır. Bu söylenceye göre, yumurtaya benzetilen Hundun’un içinde yeryüzü ve gökyüzü bir aradaydı. Hundun’un içinde ise Pan Gu adında doğüstü bir varlık uyumaktaydı. Pan Gu on sekiz bin yıl aralıksız uyuduğu uykusundan bir gün uyanıp gerinmesiyle Hundun esnemeye ve genişlemeye başlar. Bu şekilde geçen sonraki on sekiz bin yılın sonunda, gökyüzü yeryüzü artık ayrılmıştır. Pan Gu öldüğünde ise bedeni dağlara, vadilere ve ormanlara dönüşerek yeryüzü şekillerini oluşturmuştur (Kırılan, 2017: 56). Pan Gu’nun gökyüzünü ve yeryüzünü birbirinden

ayırmasından sonra insan vücutlu ve ejderha kuyruklu bir tanrıça olan Nüwa gök ve yer arasında gezmeye başlar (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter16/chapter160105.htm> , 2019). Nüwa, Pan Gu'nun bedeninden oluşan şekilleri hayranlıkla izlerken yaratılışın henüz tamamlanmadığına karar vererek, Sarı Nehir'in yatağındaki topraktan insan heykelcikleri oluşturmaya başlar (Rosenberg, 2003:563-564). Nüwa, yaptığı birçok insan heykelciğine kendisindeki gibi kuyruk vermek yerine, iki bacak vermiş. Daha sonra bu heykelciklere nefes veren Nüwa'nın "Yang nefesi"ni alanlar erkek, "Yin nefesi"ni alanlar da kadın olmuşlar.³³ Daha sonra Nüwa, insanların yeryüzünü doldurmaları için daha kolay bir yol bulmuş ve hasırdan yapılan kalın bir ipi nehrin dibinde tamamen çamura batırarak, ipi nehirden çıkarmış böylece ipten düşen çamur parçaları da birer insan haline dönüşmüş (CRI, agis, 2019). Nüwa'nın Sarı Nehir yatağındaki toprağı kullanarak özenle yaptığı heykelcikler zengin sınıfa mensup insanlarken ipe buladığı çamurun etrafa saçılmasıyla oluşanlar ise sıradan insanlarmış (Arslan, 2019:103). Nüwa yaptığı heykelcikleri fırınlarda pişirirken heykelciklerden bazıları fazla pişerek siyah ırkı oluştururken, fırından erken çıkardıkları ise beyaz ırkı oluşturmuş (Eberhard, 2000: 229)³⁴

Kendilerini "Ejderin torunları" olarak gören Çinliler, ejderin insanlara iyi şans getirdiğine inanırlar. Çin efsanelerinde doğüstü yeteneklere sahip olan ejder, iyi kalpli olarak anlatılır (İnce Erdoğan,2010: 43). Hemen her kültürde kullanılan ortak bir unsur olarak karşımıza çıkan ejder figürüne Uzakdoğu'da ve Asya'da yaşayan halklar arasında adalet, iyilik, yeniden doğuş, bilgelik, erdem vb. iyi anlamlar yüklenirken Arap, Bizans ve Batı dünyasında ise daima kötülüğün ve şeytanın sembolü olarak görülmüştür (Ekiz, 2011: 48). "*Büyük Asya Kültür Çevresi*"nin ortak bir ürünü olan Ejder, kimi zaman tamamen hayal ürünü bir yaratık olarak tasvir edilirken kimi zaman da yılan, timsah, pars, kuş, balık vb. farklı hayvanların vücut parçalarının birleşimiyle

---

³³ *İlkel Bir'*den kaynaklandığı (Taiji) söylenen Çin düşüncesine özgü olan yin ve yang kavramları, biri eril (yang) diğeri dişil (yin), iki doğal ilkeyi ifade eder; bu iki ilkenin birleşmesinden beş element ortaya çıkmış, bunlardan da 'her şey' meydana gelmiştir. Dişil ilke yin; yeryüzü, Kuzey ve soğukla bağlantılıyken eril ilke Yang; gökyüzü, Güney, imparator ve ejderhayla bağlantılıdır (Eberhard, 2000: 322, 336).

³⁴ Çin'deki tüm nehirlerinin güneydoğuya doğru akmasının nedeni olarak anlatılan bir efsaneye göre Tanrıların savaştığı bir gün dünyayı tutan dört sütundan biri zarar görür. Nüwa taşları eritebilme yeteneğini kullanarak zarar görmüş sütunu onarır ancak yüksekliğini tam ayarlayamadığından gökyüzü sütunları eşit yükseklikte olmaz ve bu yüzden Çin'de bütün nehirler güneydoğuya doğru akar (Eberhard, 2000: 229).

meydana gelen bir karışım olarak tasvir edilir (Ekiz, 2011: 41). Ejderin birçok hayvanın birleşimi şeklinde tasvir ediliyor olması Çin halkının çok karışık bir ırksal yapıya sahip olmasının hayal dünyasına yansımaları olduğu düşünülüyor (Anıl ve Özbek, 2007: 53). Gök ve Yer ile ilişkilendirilen ejder figürü Türk kültüründe de çok yaygın biçimde kullanılarak kozmolojik ve ikonografik anlamlar yüklenmiştir. Türk kavimlerinin yaygın olarak kullandığı on iki hayvanlı takvimde ejder yılı beşinci yıldır (Ekiz, 2011: 41). Çin’de güneş yılını esas alan Miladi Takvim’in yanı sıra geleneksel takvim sistemi olarak kullanılmaya devam eden on iki hayvanlı Ay Takvimi günümüz Çin kültüründe canlılığını korumaya devam etmektedir. İlerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere geleneksel takvime göre *Çin Yeni Yılı (Chinese New Year)* kutlamaları tüm dünyada Konfüçyüs Enstitülerinin kültürel faaliyetleri arasında önemli bir yer alıyor.

Çin tarihinde uzun süreli ilkel toplum aşamasını MÖ 21.yüzyılda Çin’de köleci toplumun başlangıcı olan yarı efsanevi Xia Hanedanlığı takip eder. Ardılları olan Shang ve Xi Zhou (Batı Zhou) Hanedanlıkları dönemlerinde ise köleci toplumun daha da geliştiği görülmektedir. Daha sonra ise Dong Zhou (Doğu Zhou) dönemi içerisinde incelenen İlkbahar Sonbahar dönemi ve köleci toplumdaki feodal topluma geçiş evresi olan Savaşan Devletler dönemi gelmektedir (Qin,1995: 18). Zhou döneminde artık bir bütün oluşturan Çin kültürü formunun ortaya çıktığını görürüz. Zhou Hanedanlığı dönemindeki en önemli süreç olan Konfüçyüs zamanında geleneksel kültür birikimi bir potada toplanarak birbirine yaklaşan değerler silsilesi oluşturulmuştur (Lale, 2019: 139). Laozi, Konfüçyüs³⁵, Mencius ve dönemin diğer düşünürlerinin zamanımıza ulaşan eserlerinde birçok askerî, stratejik, jeopolitik ve coğrafi konular ele alınmıştır. Hasanov’a göre mitolojik, sosyolojik ve antropomorfolojik dünya görüşü temelinde şekillenen bu jeopolitik görüşler; aslında birer gerçekçi düşünce örneğini oluştururlar (Hasanov, 2012: 21). Tez çalışmamızın birinci bölümünde Konfüçyüs düşüncesinin oluşmasında temel oluşturan bu tarihi dönemler ile Savaşan Devletler Döneminde siyasi boşluğun sebep olduğu düzensizlik ortamına felsefi açıdan çözüm sunan düşünce okulları incelenecektir. Devamında ise Savaşan Beylikler Dönemini bağımsız beylikler arasındaki çekişmelere son vererek Çin tarihinde imparatorluk devrini başlatan Qin sülalesi incelenecektir.

---

³⁵ Konfüçyüs Konuşmalar (Lun Yü)’ünde jeopolitik konulara doğrudan temas etmez ancak başarılı devlet yönetimi ve insan toplumlarında doğal farkların kabullenilmesi gibi noktalara ilişkilendirdiği stratejiler yer alır (Hasanov, 2012: 21).

1.1. Efsanevi Krallar ve Üç Hanedanlık

Çin efsanelerinde anlatıldığına göre Üç Hükümdar ve Beş Kral, milattan önce üç binli yıllarda Sarı Nehir boyunca yerleşen insanları yönetmeye başlamıştı (Suzuki,2012: 27). Bu efsanelerde yazıyı bulmak, evliliği kurumlaştırmak, müziği geliştirmek, yemek çubuklarını kullanmak gibi birçok uygarca davranışı efsaneleşmiş bu hükümdarların icat ettikleri ve öğrettikleri anlatılır. Tüm bu uygarca davranışların bir çırpıda değil de birkaç neslin gelişimi sonunda yerleşen ve benimsenen gelenekler olduğunu düşünmek daha doğrudur (Störig, 1994:122). Bundan dolayı Eberhard geleneksel “Çin Tarihi”nin başlangıcını eski Çin mitolojisi bakış açısıyla değerlendirmek gerektiğini söyler (Eberhard, 2007: 66). Ancak efsanevi olsalar da inancın bir parçası haline gelen bu krallara birçok antik Çin kaynağında yer verilmiştir (Yılmaz, 2018: 20). Toprağa bağlı yaşayan Çinli çiftçiler, her yıl tekrarlayan mevsim değişimlerine uygun olarak topraklarını ekip biçerlerdi. Geçmiş tecrübelerine bakmayı gerektiren bu zihin yapısı, Çin felsefesini de büyük ölçüde şekillendirmiştir. Konfüçyüs ve zamanındaki felsefecilerin çoğu, öğretilerini meşrulaştırmak adına efsanevi kralları örnek göstermişlerdir (Fung,2019:213). Yine bu zihniyetin bir ürünü olarak Çin’de yönetimi elinde tutanları değerlendirme ölçütü de, geleneksel kurallara bağlılık olmuştur (Bilhan, 2019: 80). Zhou Hanedanlığı döneminde birçok sülale “çok eski” olduklarını ispat etmek için totemistik efsanelere atıfta bulundular. Böylece Çin inancında yer alan hayvan tanrılar insanlaştırılarak “tarihselleştirilmesine” başlandı. Hizmetinde buldukları asilzadenin arzusuna göre hareket eden bilginler dolayısıyla efsanevi krallarla ilgili farklı sıralamalar mevcut olsa da Xia Hanedanlığı’nın kurucusu Yü’den önce Yao ve Shun’un geldiği konusunda anlatılarda birlik vardır (Eberhard, 2007: 65).

Çin tarihinin mitolojik dönemine ait olan “Üç Hükümdar/*San Huang*”, üç tabiat gücünün kişileştirilmiş hali olarak Semavî, Arzî, ve Beşerî³⁶ Hükümdar diye de bilinir. Beş İmparator “*Beş Kral/Wu Di*” ise, MÖ 2852-2355 yılları arasındaki dönemi kapsar

---

³⁶ Cennet/Gök, yeryüzü ve insanoğlunun oluşturduğu temel üçleme Çin düşüncesinde önemli bir yer tutar (Eberhard, 2000: 312)

ancak farklı kaynaklarda isimleri değişir (Suzuki,2012: 27). Eberhard'a göre Sima Qian³⁷ birinci yüzyılın başlangıcında yer alan ilk beş imparatora tarihi şahışlar olarak bakmaz. Fakat sonraki tarih kitapları efsanevi imparatorları da kapsar ve eser ne kadar yeni olursa bunlar hakkında verilen bilgiler de o kadar ayrıntılıdır (Eberhard, 2007: 66). Konfüçyüs'n düzenlediği *Belgeler Kitabı(Shu Jing/Shangshu)*³⁸ 'ndaki sıralamaya göre "Beş İmparator"; Huang Di, Zhuan Xu, Yao, Shun ve Y'dr. Çin'in ilk hanedanı kabul edilen Xia Hanedanlığı'nın kurucusu olan Y dışındaki diğer imparatorlar oğulları olmayan halef seçmişlerdir (Keay, 2011: 30).

Çin medeniyetini kurduğu varsayılan  kültür kahramanından ilki Fu Xi'dir (Eberhard, 2000: 120). Büyük bir olasılıkla ejderha totemine sahip bir kabilenin reisi olan ejderha vücutlu ve insan başlı Fu Xi, takriben 5 bin yıl önce Çin'e hakim olan ilk kraldır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170106.htm>, 2019). Düz ve kesik çizgilerden oluşan Sekiz Trigram³⁹'ı icat ederek (Bauer, 2013: 57), iple düğüm yapma yoluyla kayıt tutma tarihine son vermiştir. Artık kayıt tutulmayan iple aç örmüş ve insanlara balık avı tekniğini öğretmiştir. *Se* adlı telli müzik algısını icat etmiş, "*Jiabian*" adlı bir müzik bestelemiş, halka ağaç kesip ateş yakmayı ve yemeği ateşte pişirerek yemesini de öğretmiştir (CRI, agis, 2019).

Taoculara göre ilk hali '*bir*'liği rahatsız ederek insanların bozulmaya başlamasına neden olan Fu Xi'den sonra bazı hikyelerde kız kardeşi Nwa gelmektedir (Mackenzie,1996:230, 231). Sonraki geleneksel Çin ahlak değerlerine karşı olmasına rağmen Fu Xi, kız kardeşi Nwa ile evlenerek evliliği kurumsallaştırmıştır. Han dönemine ait duvar kabartmalarında yılanlar kadar sıkıca birbirlerine dolanmış halde; Nwa, saç elinde bir çift pergelle saç tarafta, Fu Xi ise sol tarafta ve sol elinde bir gönye tutarken tasvir edilir. Bazı betimlemelerde ise Fu Xi yönettiği gökyüzünü simgeleyen çift pusulayı, insanın yaratıcısı olan Nwa ise yeryüzünü simgeleyen marangoz

---

³⁷ Batı Han hanedanının sarayında tarih memuru olan Sima Qian, 103 bölüm ve 500 bin kelimededen oluşan "*Tarih Kayıtları*"nı 13 yılda yazmıştır. Sima Qian, ilkel toplumdaki Batı Han hanedanına kadar yaklaşık 3 bin yıllık zaman dilimini ele aldığı eserinde siyaset, ekonomi, kültür ve tarihi olaylar yer alır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140202.htm> , 2019).

³⁸ Konfüçyüs'n derlediği kitaplara ikinci bölümde yer verilmiştir.

³⁹ Değişimler Kitabı (I-ching/Zhouyi)'nin temelini oluşturan Sekiz Trigram  kesintisiz (eril) veya kesintili (dişil) izgilerin bir araya gelmesiyle; cenneti/gökyüzünü, nemi, ateşi, gök gürültüsünü, rüzgarı, nehri, dağları, toprağı simgeler (Eberhard, 2000:95).

gönyesini tutarken resmedilir⁴⁰ (Eberhard, 2000: 120 ve Arslan, 2019:103). Üç Kral Beş İmparator olarak bilinen dönemde yaşayan bir karakter olarak karşımıza çıkan Nüwa, yarattıklarının yanı sıra medeniyetleri bir araya getirendir (Yılmaz, 2018:24). Bununla beraber Çin efsanelerinde genellikle, Fu Xi'nin ardından ikinci büyük kral, ahşaptan bir pulluk yapan ve toprağı kazan (Bauer, 2013:58), tarımsal yaşam biçimini tanıtan ve insanlara şifalı otların nasıl kullanılacağını öğreten Shennong'un geldiğı kabul edilir (Mackenzie,1996:231).

Tarihteki en eski tarım aleti olan sabanı icat etmesinden dolayı "*Kutsal çiftçi atası*" olarak da bilinen Shennong, Fu Xi tarafından icat edilen 8'lik trigramı 64'lük⁴¹ duruma getirerek "*Fal Kitabı*" anlamında "*Guizang*" adını vermiştir. Çin'in en eski eczacısı Shennong, çeşitli bitkilerin meyveleri, tohumları, sapları ve köklerinin hastalıkları tedavi edebileceğini düşünerek bütün ot ve bitkileri tadarak çeşitli hastalıklar için reçeteler hazırladığı "*Ot ve Bitkiler*" kitabını derleyip yazmıştır. Halkın boş zamanlarında eğlenmesi için beş kirişli saz icat etmiştir (Tang ve Yin, 2017:244). Shennong 140 yıl reislik yaptıktan sonra yerine imparator Huang Di geçmiştir (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170105.htm>, 2019). Edebi anlatımla öz babası gök gürültüsü tanrısı olan Huang Di, göğün oğluydu ve bu yüzden "ejderha gibi bir çehresi"nin olduğu anlatılır. Mackenzi'e göre Çin mitolojisindeki efsanevi "*wu di*"ler dönemine ait olan Huang Di'nin kutsal bir kral mı, yoksa insanlaştırılmış bir tanrı mı olduğunun belirlenmesi zordur (Mackenzie,1996: 232).

Bir gece Huang Di'nin annesi, Büyük Ayı'da bulunan bir yıldızın yakınlarından çıkan ve tüm ülkeyi aydınlatan parlak bir yıldırım görür ve hamile kalır (Mackenzie,1996: 232). Bu yüzden İmparator Huang Di Gök Gürültüsü ve Yağmur Tanrısı olarak kabul edilir (Arslan, 2019: 100). Annesi hamileliğinden yirmi beş ay sonra oğlu Huang Di'yi doğurur. Huang Di doğar doğmaz konuşmaya başlar (Mackenzie,1996:232). Sarı İmparator adıyla da bilinen Huang Di, efsanelere göre Çin'in uygarlığa geçişine önderlik ettiğinden Uygarlığın Ata'sı olarak büyük saygı görür (The Epoch Times, <https://www.theepochtimes.com/the-yellow-emperor->

---

⁴⁰Eberhard'a göre Nüwa ve Fu Xi tasvirlerindeki pergel ve gönye, Çin'in 'sağlam adetler' fikrini yansıtırken gönye ayrıca doğanın sihirli ve iyileştirici güçlerini de simgelemektedir (Eberhard, 2000: 229, 2000:120).

⁴¹ 8lik trigramlar bir araya gelerek 64 heksagramları oluşturur. Bu heksagramlar tüm insanlık hallerini kapsar ve dünyayı yorumlamak için kullanılabilen kehanet kitabının (I-ching) temel yazılı metnini oluşturur (Eberhard, 2000:95).

ancestor-of-chinese-civilization_1496614.html , 2019). Efsanelerde Huang Di'nin eşi Lei Zu'nun ipeği icat ederek halka ipek⁴² yapımını öğreten kadın olduğu anlatılır (Eberhard, 2000:149 ve Yılmaz, 2018: 20). Bir anlatıya göre Huang Di'nin ardından, Yao gelmiştir (Bauer, 2013: 58).

Efsanelere göre kırmızı bir ejderhanın oğlu olan Yao, gebelikten on dört ay sonra doğmuştur. Her bir gözünde iki göz bebeğinin olduğu anlatılır (Mackenzie,1996:234). Yao, tahta çıktıktan sonra kendi seçkin kadrosunu oluşturup memurların denetiminde iyi olana ödül, kötü olana ise ceza vererek tam bir siyasi düzen sağlamış böylece kabile içindeki dayanışmayı güçlendirmiştir. Efsanevi imparator Yao döneminde ilk takvimin hazırlanması sıradan halkın mevsimlere göre üretim faaliyetlerine hiç gecikmeden başlamasına neden olmuş böylece üretim artmış. Eski kitaplardaki kayıtlara ve mitolojik anlatılara göre 70 yıl liderlik yapan Yao, halefini seçme ihtiyacını duyduğunda etrafındaki prensler ana babasına saygılı olan Shun'u tavsiye etmişler. İki kızını Shun ile evlendiren Yao, yaptığı denetim ve sınavdan sonra liderliği Shun'a devretmeye karar vermiştir (Tang ve Yin, 2017:241- 242 ; CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter16/chapter160102.htm> , 2019).

Çin mitolojisine göre Shun'un annesi, okyanusun ortasında bulunan bir istiridyeden çıktığına inanılan bir gökkuşağını gördükten sonra gebe kalmıştır. Efsaneye göre, gözlerinde iki gözbebeği bulunan Shun'un vücudu siyahtı, yüzü bir ejderhaya benziyordu ve büyük bir ağzı vardı. Ailesi ondan nefret ettiğinden birçok defa, ona gerçekleştirmesi zor görevler vererek ölümüne sebep olmaya çalıştılar. Bir keresinde bir zahire ambarını sıvamasını istediler, ardından, o işe başlayınca binayı ateşe verdiler. Fakat Shun, kuş biçimine girip oradan uçarak uzaklaşmıştır. Daha sonra ailesi ondan bir kuyu kazması istemiş, ailesine itaat eden Shun da çalışmaya gitmiştir. İşiyile uğraşırken ailesi kuyuyu aniden taşlarla doldurmuştur. Fakat Shun bir ejderha biçimine girerek kuyunun yan tarafından kaçıp kurtulmayı başarmıştır. Genellikle

---

⁴² İpek kalıntılarına MÖ ikinci binyıldan kalan mezarlarda bile rastlanılmıştır. 'İpek Yolu'ndan geçerek, birçok ülke ile ticarete önemli bir unsur olan ipek ticaretinin değerinin farkında olan Çinliler, ipekböceğinin ihracını yasaklamış ve ipek üretim metotlarını sır gibi saklamışlardır. Eberhard'ın aktardığına göre ipekböceklerini beslemekten ürünün dokunmasına kadar olan süreçteki tüm işlemler eskiden kadınlar tarafından yapılırdı. Eski adetlere göre 15 yaşına gelmiş tüm genç kızlar ipekböceği yetiştirmeliydiler, evlerinin yakınlarında bulunan dut ağaçlarından topladıkları yapraklar ile özel kutulardaki ipekböceklerini beslerlerdi. Kaynar suya atılarak öldürülen ipekböceklerinin kozaları daha sonra eğirme ve dokuma işlemlerinden geçirdi (Eberhard, 2000: 149).

Shun'un Yao tarafından halefi olarak seçildiğinin söylenmesine rağmen, yaygın bir başka gelenek, Shun'un Yao'yu zorla tahttan indirerek onu hapsedtiğini anlatır. Shun, imparatorluk hükümetinin düzene sokulması ve güçlenmesi amacıyla, yeni kanunlar yürürlüğe koymuştur ve Mandarinleri yani yönetmek için ideolojik niteliklere sahip bürokratları yaratan ilk kral olduğu anlatılır (Mackenzie,1996:234-235). Shun personel toplayarak su kanalı ve kuyu kazarak üretimi geliştirmiştir. O dönemde devlet işlerini eleştirenler, asla suçlu gibi görülmediği, halkın protokol bildiği, itaatli olduğu anlatılır. Shun tahtını, sık sık yaşanan sel felaketine karşı mücadelede büyük hizmetler veren ve halk arasında büyük saygı gören kahraman Yü'ye bıraktı (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170104.htm>, 2019 ; Tang ve Yin, 2017: 242).

Rivayete göre Yü, bir yıldız tanrısının oğluydu. Bir gece, annesinin kayan bir yıldız gördüğü ve hamile kaldığı anlatılır. Daha sonra annesi, bir ruhtan düşen bir inci yutmuş ve Yü'yü doğurmuştur. Bir tufan kahramanı olarak temsil edilen Yü, olasılıkla hatırasına pek çok mit ve efsanenin adandığı, tarihsel bir karakterdir (Mackenzie,1996:235-236). Yü kanal açmak ya da ırmakları onarmak yoluyla sellere yol verme yöntemine başvurarak sel sularının denize dökülmesini sağlamıştı. Sel sorununun çözümünde çeşitli ölçme cihazları ve aletler ile haritacılık yöntemleri geliştirmişti. Daha sonra Yü'ye bağlı olan Xia kabilesi, Yü'nün oğlunu desteklemişler ve böylece Xia Hanedanlığı doğmuştur (Tang ve Yin, 2017: 243; CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170103.htm> , 2019).

Zhou Hanedanlığı'nın ilk yıllarını altın çağ olarak gören Konfüçyüs, ideal yönetim tarzı olarak efsanevi imparatorlardan Yao ve Shun'un yönetimlerini örnek gösterirdi. Lun Yü⁴³'nün başlangıç ve sondaki ifadelerin birbirleriyle tutarlı olmadığından bazı kayıp parçaların olabileceğini düşünülen 20.bölümünde efsanevi imparatorlar Yao, Shun ve Yü hakkında Konfüçyüs'ün şöyle söylediği aktarılır;

“Yao [Shun'a tahtı devrettiği sırada] der ki: Ah! Sen Shun!

Göğün Emri [kaderi] senin üstünde, dürüst bir şekilde onu elinde tut! Eğer Göğün Altındaki halk darlığa ve fakirliğe düşerse, Gök, sana verdiği bu makamı sonsuza kadar senden geri alacaktır.

Shun [Yu'ye tahtı devrettiği sırada] aynı sözü söylemiştir.

---

⁴³ Konfüçyüs'ün ölümünden sonra öğrencileri tarafından derlenen eser, Konfüçyüs'ün öğrencileri ile olan konuşmalarını içerir.

[Tang] der ki: Ben, Lü, gençliğime rağmen, bu kara öküzü kurban ediyorum ve Büyük Gök'e adıyorum. Suçluları cesaret edip affedemem. Sizin hizmetkârınızın iyilik ve kötülüğünü saklayıp üstünü örtemem, bunu siz de çoktandır biliyorsunuz. Eğer ben, kendim de bir suç işlersem, bunu benim hükmettiğim topraklara mal etmeyiniz; eğer benim hükmettiğim topraklar suçluysa da bu suçu ben tek başıma üstüme alırım.

Zhou Hanedanı, feodal beylerini atarken, iyi insanlar zengin olmuş [mevki makama gelmişti]: Kendi kanımdan kişiler olsa da en iyisi ahlaklı kişileri seçmektir. Eğer halk bir suç işlerse bu hatanın sorumluluğunu ben tek başıma üstlenirim.

[Zhou Hanedanı] uzunluk ve ağırlık ölçülerini standart hale getirdi. Bütün ülkedeki kuralları da tek elden yönetti. Yıkılmış haldeki devleti ayağa kaldırdı ve sonraki nesillere aktardı. Geri planda kalan yeteneklileri makamlara getirdi, halk da bundan çok memnun oldu.

Onların önem verdikleri: Halk, yiyecek, cenaze ve kurban törenleriydi.

Hoşgörülü olmak kitlelerin desteklediği bir şeydi. Güvenilir oldukları için halk da onlara güveniyor ve sorumluluklarını biliyordu. Adaletli oldukları için halk onlardan yanaydı.”[20:1] (Yang, 2017:153).

Seçmeler’de geçtiği üzere Konfüçyüs’ün gözde öğrencilerinden Yan Hui bir beyliğin (devletin) nasıl yönetilmesi gerektiği sorusuna karşılık Konfüçyüs şöyle demiştir: “Xia Hanedanı zamanından kalan takvimini kabul et, Shang Hanedanı'nın at arabalarını kullan, Zhou Hanedanı'nın şapkasını tak, müzikte Shao ve Wu'yu takip et. Zheng Beyliği'nin şarkılarından kurtul, Küçük İnsanları uzaklaştır. Zheng Beyliği'nin şarkıları uçarıdır ve Küçük İnsanlar da tehlikeli” [15:11] (Yang, 2017:121). Tablo1.2’de tez çalışmamızın birinci bölümünde yer alan hanedanlıklara ait kronoloji ele alınmıştır.

Xia Hanedanlığı		MÖ 2070-1600	
Shang Hanedanlığı		MÖ 1600-1046	
Zhou Hanedanlığı	Batı Zhou	MÖ 1046-771	
	Doğu Zhou	İlkbahar Sonbahar	MÖ 770- 476
		Savaşan Devletler	MÖ 475-221
Qin Hanedanlığı		MÖ 221-206	

Tablo1.2: Antik Çin Kronolojisi

İlerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz gibi Qin Hanedanlığı döneminde Çin'in ilk imparatoru Qin Shihuang'ın tıp, tarım ve falcılık gibi konular dışındaki kitapları yaktığından dolayı araştırmacılara göre günümüze ulaşan Çin söylenceleri, eski ve özgün değildir (Rosenberg, 2003:561). Ancak, Çincenin ilk örnekleri olan bu eski

söylenceler Qin Hanedanlığı'ndan sonra gelen Han Hanedanlığı döneminde, dönemin anlayışlarını da yansıtarak zamanın yazı diline aktarıldığından dolayı birçok şey değişmiştir (İzgi, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=362447>, 2019).

1.1.1. Xia Hanedanlığı

Xia Hanedanlığı⁴⁴'nin kurucusu olan efsanevi kral Yü, sel taşkınlarına karşı verdiği mücadelede gösterdiği yeteneği ve karakteri ile konumunu elde etmişti. Xia Hanedanlığı'nın hüküm sürdüğü 400 yıl boyunca on yedi Xia kralı tahta geçmiştir (Bauer, 2013:187). Bu hanedanlığın bütün kuşaklarının açıkça sıralandığı Sima Qian'ın eseri "*Tarih Kayıtları*"nda "*Xia Hanedanı'nın Gerçek Tarihi*" adlı bölümde anlatılır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140101.htm> , 2019). Xia Hanedanlığı'na ait olduğu düşünülen saray ve başkente arkeolojik kalıntılar bulunsa da, 1500 yıl sonra Sima Qian'ın kaleme aldığı eserde anlattığı kişiler ile ilişkilendirilebilecek doğrudan kanıtlara rastlanılmamıştır (Bauer, 2013:186). Kimi kaynaklara göre, hükümdarlık bölgeleri aşağı Sarı Irmak havzası olarak ele alınırken kimilerine göre ise Kuzey Çin'de yer alan Shandong ve Shanxi eyaletleri arasındaki "Orta Ova"dır (Keay, 2011:30). Hanedan öncesi Longshan kültürünün yer aldığı bölge ile çakışan topraklarda kurulmuştur (Bauer, 2013:187). Harita 1.2'de kısmen çakışan hanedanlık öncesi Longshan kültürüne rastlanılan bölge, Xia Hanedanlığı'na ait sarayın bulunduğu Erlitou ile Xia Hanedanlığı'nın ve ardılı olan Shang Hanedanlığı'nın kurulduğu bölgeleri görülmektedir.

---

⁴⁴ Türkçe literatürdeki çeviri yazım çeşitleri şöyledir; Hsia, Xia, Şia

Harita 1.2. Xia ve Shang Hanedanlığı (Bauer 2013'den alınmıştır)

Halkın kendilerini, bölgedeki daha az “Çinli” olan di, man, rong, yi⁴⁵ gibi halklardan ayırt etmek için kullandıkları “Xia” sözcüğü, birinci hanedan için de kullanılır. Keay’a göre metinlerde geçen Xia sözü, kendilerini “Xia halkı” olarak

⁴⁵ Çin Klasik Metinlerini inceleyerek yapmış olduğu doktora tezi çalışmasında Kırilen, metinler içerisinde yabancılar için kullanılan sözcüler arasında en yaygın olan “Yi” iminin düzlük, düzleştirmek, ortadan kaldırmak gibi anlamlarını olduğunu aktarmıştır. “Yi” imine göre kullanımı sınırlı olan “Di” terimi Kuzeyde yaşayan halkları işaret etmekte olduğunu ve Zhou Hanedanı’na bağlılık sözü vermeyen Diler’in Çin siyasetine önceden talip olduklarını aktarmıştır. İlk anlamı genel bir ad olarak “savaş aleti” olan “Rong” sözcüğüne; savaş arabası, ordu, asker, savaş, düşman, savaşmak, saldırmak, kovmak ve yardım etmek gibi çeşitli anlamlar yüklendiğini ve Rong imin ‘yabancı’ anlamıyla kullanımının ise Klasik Metinler içinde görülebildiğini aktarmıştır. Kırilen, Güneyli yabancılar için kullanılan ‘Man’ sözcüğünün ise metinlerde geçtiği yerlerde genel olarak ‘yabancılar’ anlamında kullanıldığını ve çoğunlukla ‘Yi’, ‘Di’ ve ‘Rong’ adlarıyla birlikte bir tamlama oluşturacak şekilde yer verildiğini aktarmıştır. Kırilen’e göre, metinlerde “Yi”, “Di” ve “Rong” terimleri sık sık birbirlerinin yerine kullanılması göçebe kültürlerinin ortaklığına vurgu olarak değerlendirmek mümkündür. Xia ve Shang Hanedanları dönemleri boyunca Doğu bölgelerinde varlıklarını sürdüren bu halklar, Zhou Hanedanlığı döneminde Zhou kültür çevresi içinde büyük oranda asimile olmuşlardır. Yi, Di ve Rong gibi yabancı halklar ile Zhou Beylikleri arasındaki ilişkilerin ise anlaşma ve ittifakları, evlilikleri, yazışma ve iyi niyet akitlerini kapsayan reel politik uygulamalar çerçevesinde somut siyasi ilişkilerin olduğu görülmektedir. Kırilen, Konuşmalar kitabında Konfüçyüs’ün; Yilerin uygar olmadığını vurguladığı (Lunyu: 9: 13), Yi ve Dileri ötekileştirdiği (Lunyu: 3: 5) ve Yi ve Diler ile kendi kültürü arasında bir fark olduğu vurguladığı (Lunyu: 13: 19) cümleler olduğunu ama yine de Konfüçyüs’ün Yi ve Dilerin de buldukları yerde saygın, yaptıkları işlerde ciddi ve başkalarıyla ilişkilerinde hadlerini bilebileceklerini dile getirdiğini (Lunyu: 13: 19) aktarmıştır (Kırilen, 2012).

tanımlayanların ayrıcalıklarını anlatmak için kullandıkları bir terim de olabilir (Keay, 2011: 32). Proto Çinliler, Proto Türkler ve Proto Moğolların Çin topraklarında karışık bir halde yaşamış olmalarının sebebi ile Xia Hanedanlığı'nın mensup olduğu kavim hakkındaki bilgiler de karışıktır. Savaşlar ve göçebelikten kaynaklı yer değiştirmelerden dolayı bu kavimlerin yaşadıkları bölgeler, tam olarak tespit edilememektedir (İzgi, agis, 2019).

Efsanevi olduğu düşünülen Xia Hanedanlığı'nın varlığı, 1950'lerin sonlarında sürdürülen kazılarda Erlitou alanının bulunması ile birlikte gerçekten de bir Sarı Nehir krallığının varlığını geleneksel Xia tarihleri ile ilişkilendirdi (Bauer, 2013:187). Xia Hanedanlığı'na ait oldukları radyo karbon tarihlenmesiyle anlaşılan bazı arkeolojik kalıntılar dışında, klasik Çin yazınında anlatılan hikâyelerin tarihsel gerçek olmadığını düşünen şüphecilere göre, bu hikâyeler doğru olsaydı, arkeolojik kalıntılar arasında bu sülaleyle ilgili kayıtlara da rastlanılmalıydı. Ancak, eski hikâyelerin doğruluğuna inanlara göre ise, MÖ 2000 yılına kadar gidebilecek bu yazılı kayıtların bambu kamışı⁴⁶ ipek kumaşlar vb. gibi zamanla ortadan kaybolacak türden materyaller üzerine yazıldığı için zamanın etkilerine dayanamadığı görüşündedir. Xia Sülalesi hikâyelerinin günümüze kadar gelmiş olmasının nedeni, bunların sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış olması ve bir aşamada bunların dayanıklı yazıya dökülmüş olmasıdır. Ne bu görüş ne de öteki, kesin biçimde kanıt gösterememektedir (Ray, 2007: 5). Bununla birlikte, antik Çinlilerin kayıt tutmadaki hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda Xia Hanedanlığı'nın sadece bir efsane olarak geçiştirilmemesi gerektiği de açıktır (Blunden ve Elvin, 1989: 54).

Çin'in Henan eyaletinde yer alan Yanshi bölgesindeki Erlitou köyünde 1959 yılından itibaren Çinli arkeologlarca başlatılan araştırmalarda keşfedilen kalıntılar tarihçilerin büyük çoğunluğu tarafından Xia medeniyetinin önemli bir parçası olarak kabul edilir (CRI, agis, 2019). Keay'a göre, buluntular arasındaki erken dönem yazı örnekleri, daha sonraki yazıt geleneği tarafından Xia'ya atfedilen türden eşsiz ve uzun ömürlü bir kültürü ya da hanedanlığı kanıtlayacak türden bulgular değildir (Keay, 2011:30). Sarı Nehir'e dökülen Lo Nehri'nin oluşturduğu bir vadide yer alan Erlitou

---

⁴⁶ Eberhard'a göre ev yapısı iskeleleri için malzeme, kâğıt için hammadde sağlayan bambu, Çin'in en önemli doğal ürünlerinden biridir. Çin'de '*Adı, bambu ve ipek üzerine yazılsın.*' diye bir deyiş vardır (Eberhard, 2000: 56). Konfüçyüs'ün, bambu çıtalara yazılan *Değişimler Kitabı-Yi Jing*'i çok fazla okuduğundan dolayı bambu parçalarını birbirine bağlayan deri ipliklerin sayısız sürtünmeden dolayı defalarca koptuğu anlatılır (Wen, 2014:22).

çevresindeki araziye çevreleyen dağ çemberi, kentin savunulmasını kolaylaştırdığından Erlitou'nun etrafında duvar yoktur (Bauer, 2013:187). MÖ 1900-1350 arasına tarihlendirilen Longshan tipi yerleşim olan Erlitou, daha sonraki Shang ve Zhou Hanedanları'yla bağlantılıdır (Keay, 2011:35). Erlitou'da bir saray bulunmasına karşın, Sarı Nehir boyunca kendi küçük ordulara sahip surla çevrili yerleşimler, bağımsızlıklarını koruyarak diğer köylerle olan ticaretlerini kendileri yönetmişlerdir. Bauer'e göre, efsanevi kral Yü'nün, Sarı Nehir'in yıkıcı taşkınları ile mücadelesi sonucu taşkınlardan korunan bu köyler, birleştirici ve koruyucu bir önderin gücünü kabul etmiş olabilirler (Bauer, 2013:188). Erlitou kalıntılarında kemik, hayvan boynuzu ve sedeften yapılan aletler çıkarılmasına karşın, dönemin üretim araçlarının önemli bir kısmını taş aletler oluşturur. Bölgedeki bazı topraklarda rastlanılan tahta aletlerin izleri, bu dönemdeki insanların ilkel aletlerle sulama tesisleri kurarak tarımı geliştirmeye çalıştıklarının göstergesidir. Dönemin el işçiliği ve iş bölümü hakkında fikir veren yeşim ve lapis taşlarından iyi işlenmiş süslere ve taş müzik aletlere de rastlanılmıştır (CRI, agis, 2019). Erlitou'da, ateşe tutuldukları için parçalandıkları anlaşılan çeşitli hayvanlara ait köprücük ve kürek kemikleri bulunmuştur. Doğaüstü güçlerin insanların davranışlarına karşı tepkilerini "okumak" için kullanılan bu kemik parçalarını Çin tarihinin en erken belgeleri olarak değerlendirmek mümkündür. Erlitou'dan çıkartılan kalıntılar arasında eski Çin'deki diğer bütün kültürlerden daha ileri bir teknolojiye sahip olan ayaklı kupalar, büyük çorba kaseleri ve çömlekler gibi dökme bronz eşyalar kararmış ve bakır çalığına uğramış durumdadır (Keay, 2011:36). Yine bu eşyaların üretildiği bronz atölyelerinin kalıntıları da ortaya çıkarılmıştır (CRI, agis, 2019). Eberhard'a göre, Doğu Asya'ya bronz, Türk kavimleri vasıtasıyla ya da başka madenci kabileler tarafından getirilmiştir (Eberhard, 2007: 24).

Xia Hanedanlığı döneminde geliştirilen Çin'in ilk takvimi olan Xia Takvimi⁴⁷'nin, Çinlilerin ilk bilimsel bilgilerini içerdiği ve yılın her ayında hangi tarımsal, siyasi faaliyetlerin yapılması gerektiğine yer verildiği anlatılır (CRI, agis,

---

⁴⁷ Eberhard'a göre, her ayın Yeniay'la başladığı ay takviminde Ay'a bakarak takvim ayının hangi günü olduğunun söylenebilmesi bu takvimin iyi yanları arasında yer alır. Aynı şekilde bayramlar da ayın fazlarıyla özellikle de gecelerin daha aydınlık olduğu Dolunay'la bağlantılıdır. Ancak mevsimlere tam olarak uymayan bu takvimde bazen iki hafta kadar uzun farkların olduğundan çiftçiler için pek kullanışlı değildir. Çiftçi gereksinim duyduğu bilgilerin yanı sıra hangi gün saçını kestirmesi, çamaşır yıkaması, evlenmesi veya gömülmesi ya da yolculuğa çıkmasının gerektiği gibi bilgileri de öğrenebildiği özel almanaklar da vardır (Eberhard, 2000: 291).

2019). Eberhard'ın aktardığına göre Xia Hanedanlığı'nın küçük takviminde birinci ay şöyle ifade edilir; “*Yabani kaz kuzey bölgelerine uçar*”, dokuzuncu ayda ise “*yabani kaz göç eder.*” (Eberhard, 2000:167). Ayın dünya çevresindeki hareketini esas alan Çin'in bu geleneksel takviminde bir yılda genellikle 29, 30 günden oluşan 12 ay vardır ve toplam gün sayısı da 354 veya 355 gün olarak değişkenlik gösterir. Bazı yıllarda güneş esaslı Miladi Takvim ile olan farkı kapatmak için ek ay konulur (İnce Erdoğan, 2010: 71). Her 19 yılda, en az yedi kere ek ayların eklendiği bu sisteme, takvimle mevsimler arasında çıkan uyuşmazlık sonucunda ihtiyaç duyulmuştu. Ayrıca Eberhard'ın aktardığına göre ek ayın olduğu yıllar seviliyordu çünkü memurlar o yıllarda on iki yerine on üç maaş alıyorlardı (Eberhard, 2000: 234).

Özel mülkiyete dayalı kölelik rejimi ile yönetilen Xia Hanedanlığı, son yıllarında sınıflar arası çatışmalar artmıştır. Tahta geçtikten sonra lüks yaşama kapılan Xia hanedanının son kralı Jie devlet yönetimini bir kenara bıraktığından, karışıklık iyice artmıştı. Halkın sıkıntılarına kulak vermeyen Jie, cariyesi Mei Xi ile içki içerek her gün eğleniyordu. Kendisine tavsiyede bulunan vezirleri de öldürmesiyle, Xia hanedanlığına bağlı beylikler ayaklanmaya başladılar. Bunlar arasında Shang beyliği, Jie'nin ordusunu yenerek Xia hanedanlığı dönemine son verdi (CRI, agis, 2019).⁴⁸

1.1.2. Shang Hanedanlığı

Çin'de kurulan ikinci hanedanlık olan Shang Hanedanlığı⁴⁹, MÖ 17.-11. yüzyıllar arasında hüküm sürdüğü yıllarda 18 nesil boyunca toplam 30 hükümdar tarafından yönetilmiştir (İzgi, agis, 2019). Geleneksel tarihi belgelerde, Xia'nın ahlaki açıdan yozlaşmış son imparatorunun Kral Tang tarafından devirmesiyle Shang Hanedanlığı başladığı anlatılır (Blunden ve Elvin, 1989: 55). Bu fetih ile birlikte, Shang'ın gücü Erlitou'daki zayıflayan Xia sarayını da kapsayacak şekilde genişliyordu. Tıpkı Longshan kültürü üzerinde gelişen Xia Hanedanlığı gibi, Shang Hanedanlığı da

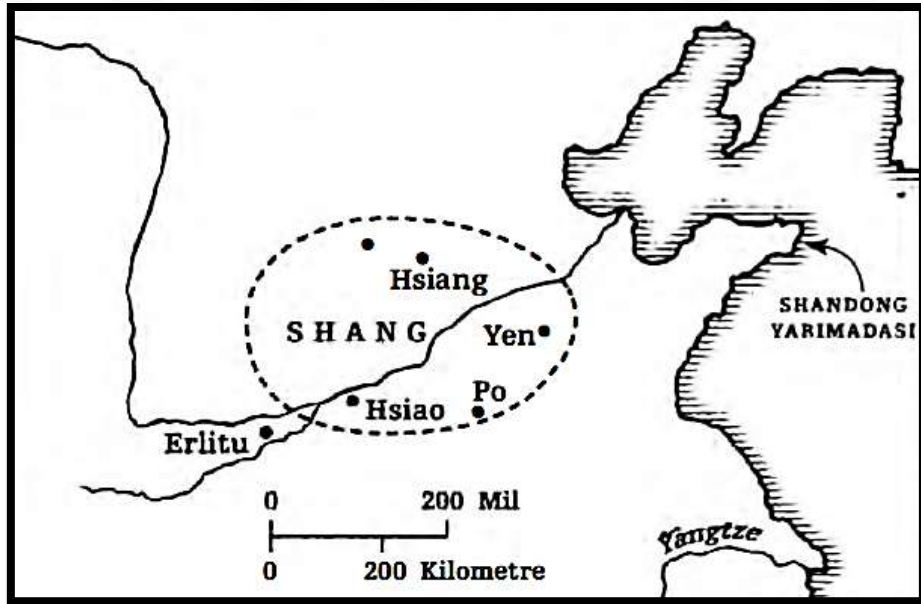
---

⁴⁸ Ahlaksızlıklarıyla meşruluğunu kaybeden bir sülaleden Göklerin Yetkisinin bir başka sülaleye geçmesi paralelinde anlatılan bu görüşe göre; Xia Hanedanlığı meşruluğunu kaybedince yönetim Shang Hanedanlığına geçmiştir. Aynı şekilde Shang Hanedanlığında da ahlaksızlık artınca Göklerin Yetkisi Zhou Hanedanlığına geçmiştir.

⁴⁹ Literatürde Shang Hanedanlığı, Shang, Şang; Yin şeklinde de geçmektedir.

Xia bölgesiyle çakışır (Bauer, 2013:190). Bugünkü Henan eyaletindeki Sarı Nehir'in seller ovasına doğru aşağıya eğim gösterdiği yer, yeni hanedanlığın merkeziydi. Bu uygarlığın zirveye ulaştığı dönemde, hanedanlığın etki alanı kuzeyde Moğolistan, kuzeybatıda Gansu, güneyde ise Yangzi vadisine kadar genişlemişti (Blunden ve Elvin, 1989:54).

Yaklaşık beş yüz küsur yıl hüküm süren Shang Hanedanlığı dönemi boyunca başkentini yeri en az altı kez değiştirmiştir. Bu kadar çok yer değiştirmelerinin nedeni olarak; bazı düşünürler hayvancılıkla ve avcılıkla uğraşmalarını gösterirken bazıları ise yakınlarında yer alan maden kaynaklarının tükenmesini sebep olarak görmüşlerdir (Ray, 2007: 7). Ayrıca doğal afet tehlikesi karşısında ya da herhangi bir düşman tehdidinin varlığında başkentlerini taşımışlardır. Kayıtlarda başkentini "bu yer" ya da Shang şeklinde ifade edilerek konumundan hiç söz edilmemesi nedeniyle ne sıklıkta başkentini taşıdığı konusu belirsizdir (Keay, 2011: 50). Bu hanedanlığın son başkenti Yin, Henan eyaletine bağlı Anyang şehri civarında yer alır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140102.htm> , 2019). Harita 1.3'de Shang Hanedanlığı başkentlerinin yer aldığı bölge görülmektedir.

Harita 1.3. Shang Hanedanlığı Başkentleri (Bauer 2013'ten alınmıştır.)

Arkeolojik bulgulara göre, Shang hanedanlığının başlangıç döneminde Çin uygarlığı yüksek seviyelere ulaşmıştır. Kaplumbağa kabuklarına ve hayvan

kemiklerine yazılan bir tür resim yazısı olan *Jiaguwen* yazısı bunun başlıca göstergesidir. Bugüne kadar Yinxi'de çıkarılan 160 binden fazla kaplumbağa kabuğu ve hayvan kemiği arasından bazıları iyi korunmuş olan yazılı kehanet kemikleri iken bazıları ise yazı olmayan kemik ve kabuk parçalarıdır (CRI, agis, 2019). Bu kemiklerin yüzeyinde 3000 dolayında sayılan karakterden 1000 kadarı uzmanlarca okunabilmiştir. Ray Huang'a göre; günümüzde bile özel bir eğitim almamış bir Çinli tarafından bu eski yazı sistemi kısmen de olsa okunabilir (Ray, 2007: 8). İlk zamanlarda kehanet için kürek kemikleri kullanılırken daha sonraları yalnızca kaplumbağa kabuğu tercih edilmiştir (Eberhard, 2007: 29). Fal Yazıtları için önemli bir materyal olan bu kaplumbağa kabuklarına başkent'in bulunduğu bölge ve yakın çevresinde bulunmadığı tespit edilmiştir. Azertürk'ün çalışmasında aktardığına göre, Yin kalıntılarından çıkarılan kaplumbağa kemikleri üzerinde biyologların yaptıkları incelemeler neticesinde bu tür kaplumbağaların sadece Çin'in güney bölgelerinde görüldüğü ortaya çıkarıldığından dolayı Fal Yazıtlarında kullanılan kaplumbağa kabuklarının, Çin'in güney ve batı bölgelerdeki derebeylerin hükümdara ödedikleri haraç oldukları tahmin ediliyor (Azertürk, 2014:77).

Sığır ve koyunların temizlenerek kurutulmuş kürek kemikleri ya da kaplumbağa kabuğu üzerine yazılmış yazılara sıcak bir metal uç değdirilerek çatlaması sağlanıyordu daha sonra ise çatlağın doğrultusu yorumlanıyordu (Bauer, 2013:287). Kehanetler daha çok atalara adanan adakların uygun olup olmadığı, savaş, av, yağmur, hasat, uğursuz olaylar vb. gibi konulardaki sorular için uygulanıyordu (Blunden ve Elvin, 1989: 56). Kim istemiş olursa olsun sorular, hep kral adına soruluyordu, daha sonra sorunun cevabı da ilgili kemik ya da kabuk üzerine bir bıçakla kazıp içi boyayla doldurularak kehanet tamamlanıyordu (Bauer, 2013:287). Shang Hanedanlığı tarihi için önemli tarihsel kaynakları oluşturan kehanet kemikleri tarihsel belgeler niteliğindedir (Eberhard, 2000: 169). Çok tanrılı bir dinleri olan Shang'ların çoğunlukla Tibetli savaş esirlerinin kurban edildiği bereket tanrılarına çok sayıda insan kurban ettikleri anlaşılmıştır (Eberhard, 2007: 30). Muhtemelen ölümden sonraki hayatı, bu dünyadaki yaşamın bir devamı olduğuna inanıldığı için hükümdarların ve üst mevkilerdeki insanların gömülmelerine sayıları bazen yüzlerle ifade edilen refakatçi insanların ve evcil hayvanları kesimleri⁵⁰ eşlik ediyordu (Blunden ve Elvin, 1989: 59). Bu kurban

---

⁵⁰ Eski Türklerdeki atlar ile gömülme geleneğine benzer bir şekilde Shang Hanedanlığı dönemine ait Anyang'daki bir mezarda atları ve savaş arabasıyla birlikte gömülmüş bir mezara

kesme törenleri de kemikler üzerindeki yazılarda anlatılmıştır (Ray, 2007: 7). Tablo 1.3’de Shang Hanedanlığı Kehanet Kemikleri Yazısı ve günümüzdeki yazım şekillerinden örnekler yer almaktadır.

Shang Hanedanlığı Kâhin Kemikleri Resim Yazı	Modern Çince Karşılığı	Türkçe Anlamı
	人	İnsan
	月	Ay
	目	Göz
	山	Dağ
	林	Orman

Tablo 1.3. Shang Hanedanlığı Kehanet Kemikleri Yazısı ve günümüzdeki yazımı

Shang hanedanlığının medeniyet seviyesinin bir göstergesi olarak YinXu’den çıkarılan sayıları binleri bulan tunç eşyalar arasındaki “*Simuwu Ding*”, Çin’in eski çağlarda tunç kültürünün zirve dönemini gösterir (CRI, agis, 2019). Devlet destekli merkezi atölyelerde üretildiği düşünülen Shang bronz eşyalarını daha çok silah ve ayinlerde kullanılan kaplar oluşturur (Ray, 2007: 6). Günlük hayatta toprak kaplar tercih ediliyordu, bronz kaplar⁵¹ kullanılmıyordu (Eberhard, 2007: 28). Shang Hanedanlığı’nın Çin tarım dünyasıyla yakından ilgili olduğunu gösterir şekilde sarayın görevleri arasında takvimcilik de yer alıyordu ve bütün Shang Kralları bir takvim döneminin bölümleriyle adlandırılıyordu (Ray, 2007: 7). Kralın mülk arazisinde, tarım aletlerinin yetkililerce dağıtıldığı ve korunduğu tarım faaliyeti resmi görevliler denetiminde örgütleniyor ve hasatlar da kraliyet ambarlarında tutuluyordu (Blunden ve

rastlanılmıştır. Blunden ve Elvin’in aktardığına göre, savaş arabası MÖ 1300lü yıllara kadar Shang Hanedanlığında bilinmiyordu. Eberhard’a göre ise at besleyiciliği ve savaş arabaları Çin’e Türk kavimlerinden gelmiş olmalıdır.

⁵¹ Eberhard’a göre Çin’in tarihi ve kültürel gelişmesi anlaşılması için bilinmesi gereken bir kanun vardır; Çin daima maden sıkıntısı çekmiştir. Madeni paranın hakiki kıymetiyle itibari kıymeti aynı olduğundan bronz kaplar eritmek suretiyle para yapılırdı. Piyasada fazla para bulununca da paranın kıymeti düşerdi. O zaman paradan madeni kaplar yapılırdı. Böylece, yine para azalır ve kıymeti artardı. O zaman da tekrar kapları eriterek para basılırdı. Bunun için bronz kaplar hiçbir zaman devamlı olarak kullanılmamıştır. Günlük hayatta topraktan yapılan kaplar kullanılmış bu da porselenin erken icat edilmesine vesile olmuştur (Eberhard, 2007: 28).

Elvin, 1989: 59). Sulama işlerinden anlayan halk; pirinç, buğday, darı ve başka sebzeler eken, sığır, manda, koyun, domuz, köpek ve biraz da at besleyen köylülerden oluşuyordu (Eberhard, 2007: 30). Sel koşullarının hâkim olduğu bu dönemde, ılıman kuzey Çin ovasında yaşayan su mandasının ehlileştirilmesi yeni bir ekonomik gelişmeydi. Pirinç tarımının önemli olduğunu gösterir şekilde sulama hendeklerine ve hasat kayıtlarının kalıntılarına rastlanılmıştır. Bu dönemde, karşılığında Krala askeri yardımda bulunmak, haraç ödemek ve kamuya ait bayındırlık işleri için insan gücü sağlamak koşulu ile merkez bölgenin dışında kraliçeler ve prenslere, değerli generallere, mevki sahiplerine verilen bazı tımar ve zeametlerin de olduğu düşünülüyor (Blunden ve Elvin, 1989: 55, 59).

Shang Hanedanlığı; büyük olasılıkla farklı bir dillerin konuşulduğu, bazen tam bir özerkliğe sahip olabilen çok sayıdaki dağınık topluluklardan oluşturuyordu (Keay, 2011:50). Shang Hanedanlığı'nın Türk kavimler tarafından kurulmuş olabileceği ancak coğrafi bölgedeki Çinlilerin yerleşik hayata bu devirlerde adapte olarak nüfus bakımından da çoğunluğu oluşturmalarından dolayı zamanla Türk unsurların hâkimiyetlerini ve mevcudiyetlerini kaybetmiş oldukları düşünülüyor (İzgi, agis, 2019). Shang Hanedanlığı döneminin ortalarına doğru kuzeyden, göçebe kültüre sahip olan kavimlerden, yani ya Türklerden⁵² yahut da Moğollardan geldiği dölünölen bir astral kült dinlerine nüfuz ederek din gittikçe gök dini haline gelmiştir. Eberhard'a göre bu dönem içerisinde kuzeyden, muhtemelen Türk kavimlerinden at besleme ile beraber savaş arabası şeklindeki at arabası da gelmiştir. Tarihçiler tarafınca meşru sayılan yirmiden fazla resmi sülâle ve daha fazla sayıda "gayrı resmî" sülâle tarafından yönetilen Çin'de tarih boyunca kurulmuş sülâleler arasında çoğunlukla sayıca az, askerî ya da teknik bakımdan Çinlilerden üstün olmayan yabancılar tarafından yönetildiği dönemler de olmuştur (Eberhard, 2007: 31; 1945: 361). Harita 1.4'de Shang Hanedanlığı'nı ve bu dönemde Eberhard'a göre aslen bir Türk kabilesince doğuda kurulmuş olan Zhou devletini görmekteyiz.

---

⁵² Eberhard'a göre bu iki kültür arasındaki farklılara rağmen bu dönemde henüz kimin Moğol, kimin Türk olduğu eldeki verilerle net bir şekilde anlaşılamamaktadır.

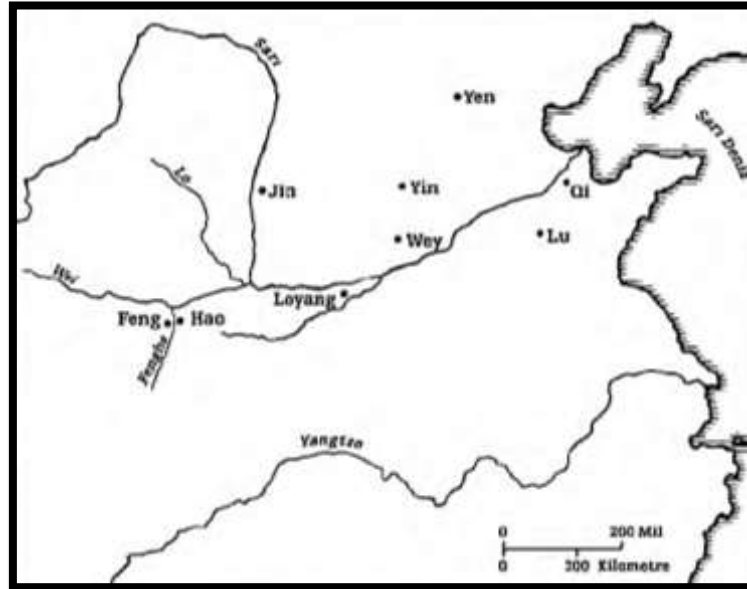

Harita 1.4. Shang Hanedanlığı ve bağlı Zhou beyliği (Bauer 2013'ten alınmıştır.)

Keay'a göre geç dönem Shang Hanedanlığı'nı yerel bir proto-devlet olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Zhou karşısında MÖ 1045 yılında yenilgiye uğrayan Shang Hanedanlığı özgün anlamda Çinli sayılabilecek birçok kültürel iz bırakmıştır (Keay, 2011:50). Shang Hanedanlığı'nın son İmparatoru, muhaliflerini bakır sütunlara bağlayıp sonra da bunları kızdırıncaya kadar ısıtan bir sadist olduğundan dolayı Göklerin Yetkisi'ni kaybettiği anlatılır (Eberhard, 2000:52).

1.1.3. Zhou Hanedanlığı

Yangshao kültürüne yakın olan Zhou⁵³ sülalesi, Shang Hanedanlığı zamanında bir derebeylik şeklinde Shang devletine bağlı bulunuyordu ve gerçekleştirilen evliliklerin de etkisiyle Shang kültürü içerisinde kendi kültürlerini kaybetmişlerdir (Eberhard, 2007: 33). Shang'a isyan eden birçok bağımlı kabile ile bir araya gelen Zhou, doğuya doğru MÖ 1050 yılında örgütlediği Muye seferinde Sarı Irmak'ı geçerek Shang ordusunu mağlup etmiştir (Ray, 2007: 14 ve Eberhard, 2007: 34). Zhou Hanedanlığı kuruluşundan, Qin Hanedanı tarafından MÖ 256 yılında yıkılışına kadar olan süreçte toplam 770 yıldan fazla hüküm sürdü. Zhou Hanedanlığı tarihi, başkentini Gao'dan Luoyang'a taşınmasına kadar olan süre Batı Zhou olarak, başkentini taşınmasından sonra ise Doğu Zhou olarak iki dönemde ele alınır. Doğu Zhou dönemi ise kendi içinde İlkbahar-Sonbahar ve Savaşan Devletler olmak üzere iki dönemde incelenir (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140103.htm> , 2019). Batı Zhou'nun hüküm sürdüğü bölgeyi ve Doğu Zhou'nun başkenti Loyang'ı Harita 1.5'de yer almaktadır.

Harita 1.5. Batı Zhou (Bauer 2013'ten alınmıştır.)

⁵³ Literatürde bazı kaynaklarda Zhou Hanedanlığı için Chou, Cou şeklindeki ifadeler de kullanılmıştır.

Tahtın çoğunlukla babadan oğula geçtiği Zhou Hanedanlığı'nda toplam otuz dokuz kral hüküm sürmüştür (Keay, 2011:52). Zhou Devleti de, Shang Hanedanlığı'nda olduğu gibi merkeze şeklen bağlı beylikler şeklinde örgütlenmiştir (Tokan,2011: 13). Çin'de yabancı güçlere karşı ortak bir mücadelenin başladığı Zhou Hanedanlığı döneminden itibaren ulusal birliğin şekillenmeye başladığı ve merkezîleşmiş Çin fikrine yönelik jeopolitik doktrinlerin ortaya çıkmaya başladığı görülür (Hasanov, 2012:20). Zhou'ların Çin'de siyasal propaganda olarak ortaya koyduğu “*Gök Egemenliği*” kuramına göre halkının menfaatlerini gözeterek adil bir biçimde yönettiği sürece Gök'ün oğlu imparator, yönetme yetkisini alarak Gök'ün altındaki her şeyi yönetirdi. “*Her zaman halkın isteğinin takipçisi*” olduğuna inanılan “Gök”, ahlaksız ve adaletsiz yönetim şekliyle halkının desteğini kaybeden imparatorun hoşnut olmayarak bu yetkeyi başka birine bahsedebilirdi. Xia'nın son hükümdarı Jie ahlaksızlıklarıyla bu yetkeyi kaybetmiş, onun yerine Shang'ın ilk imparatoru Tang seçilmişti, ancak Shang Hanedanlığı'nın son hükümdarı Di-xin'de ahlaki açıdan yozlaştığından dolayı Göklerin Yetkisi⁵⁴ Zhou Hanedanlığına geçmişti (Blunden ve Elvin, 1989: 60). Bu yeni "oluşum aşamasındaki tarih felsefesi" zamanla her hanedanın meşruiyetini açıklamak için temel haline gelerek Çin'de bir köşe taşı oldu (Keay, 2011: 56). Politika aracı olarak kullanılmasına bakılarak da *Gök (Tian)* inancının Çin kültürüyle nasıl bütünleşerek toplumu derinden etkilediği görülebilir (Gönder, 2017: 156). Shang Hanedanlığı döneminde gök tanrısına, doğa güçlerine ve atalara ibadet ediliyordu ancak Shangların kozmolojisi dağınık inançlardan oluşuyordu. Kâinatın bütün tezahürlerini gök ve yeryüzünün temsil ettiği birbirine zıt, fakat birbirini tamamlayan iki evrensel '*nefes*'ten oluştuğunu kabul eden evrenselcilik ya da dikotomi⁵⁵ adı verilen kozmolojik sistem, proto-Türk unsurların olduğu Zhoulara atfedilmektedir (Esin, 2001: 19-20). Eski Çin kaynaklarından, Zhou Hanedan mensuplarının Türk kavimlerinde de görülen Gök Tanrı'ya inandıkları; Güneş, Ay ve Yıldızları kutlu saydıkları anlaşılmaktadır (Çakan, 2015:114).

Zhou döneminde, kaplumbağa kabuklarına yazılı kehanetlere rastlamıyoruz. Kabukların yerini kehanet için yeniden kullanılmaları mümkün olan civanperçemi

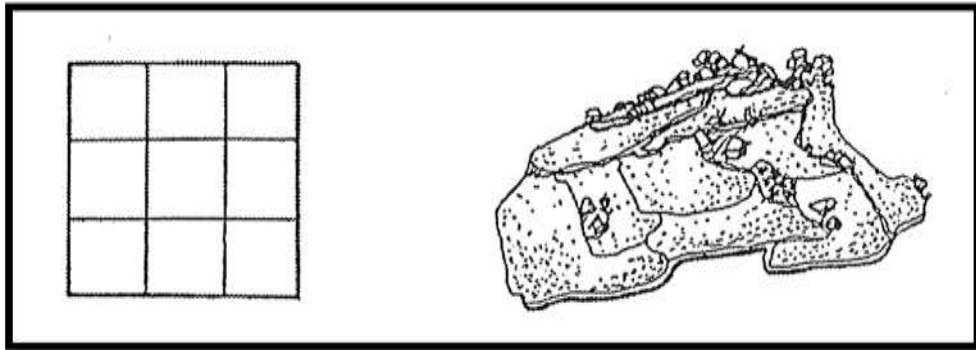
---

⁵⁴ Konfüçyüsçü klasik metinlerden olan Şiirler Kitabı Shijing'de yer alan parçaların birçoğu bu temayı işler (Blunden ve Elvin, 1989:60).

⁵⁵ Kainatta ortaya çıkan bütün her şeyin gök ve yeryüzü olduğu birbirine zıt, fakat birbirini tamamlayan iki ana ilkeye indirgenmiş sistem, Emel Esin'e göre Türklerin en eski kozmolojisidir.

saplarından yapılan çubuklar aldı. Altıgen şeklindeki bu çubukların oluşturdukları sanatsal ya da matematiksel de olabilen şekilleri yorumluyordu. Sonuçların bir yere yazıldıklarını varsayan Keay'a göre, bu altıgenlerin okunuşları MÖ 9. yüzyılda yazılan "Değişimler Kitabı"⁵⁶nın esin kaynağıdır. Yazılı bronzların sayısının iki katına çıktığı Zhou döneminde, arşiv kayıtları bağlamında biriktirildiği, sınıflandırıldığı ve saygın aile mezarlarına yerleştirildiği görülmüştür (Keay, 2011:60, 62).

Erken dönem Zhou Hanedanlığı, bürokrasi öncesi merkezi bir idareye sahip olarak hükümdarın akrabalarına ve en değerli yardımcılara verilen zeametlere bölünmüştü (Blunden ve Elvin, 1989:60). Zhou kralı, bir "bey"e tımar verdiğinde yönetim hakkının bir kısmını devretmesinin simgesi olarak çoğunlukla üzerinde yazılar olan bronz kaplar veriliyordu (Bauer, 2013:328). Bunun karşılığında beylikler, krallığın başkentine uzaklıklarına göre belirlenmiş görevlerle yükümlüydüler. Kâğıt üzerinde standart büyüklüğe sahip arazi, "kaynak-tarla sistemi" denilen bir sisteme göre düzenlenmişti. 160 dönümlük arazi içindeki 9 eşit kareden, bey⁵⁷'in malı olan ortadaki kare köylülerce ortaklaşa işlenirken kenarlardaki 8 kareyi ise birer köylü ailesi tarafından işlerdi. Toprağın bol olduğu yerlerde bir dereceye kadar uygulanabilen bu sistemde beyin arazisinde parasız olarak çalışmak, köylülerin bir çeşit kamu göreviydi. Ray Huang'a göre, Çin üzerinde 3000 yıl boyunca etkisi olan bu sistem, yönetimi standartlaştırma isteği sonucu ortaya çıkmıştır (Ray, 2007: 17- 18). Aşağıdaki Resim 1'de kaynak tarla sisteminin teorik çizimindeki düzgün sınırlar ile muhtemelen gerçekteki düzensiz sınırlarla dokuza bölünen yapıyı görmekteyiz.

Resim 1.1. Kaynak (Kuyu) Tarla Sistemi ideal çizimi ve sağda olası uygulama (Çin'in Makro Tarihi yazarı Ray Huang'ın çizimidir)

⁵⁶ Literatürde bazı kaynaklarda Zhouyi, Yijing ve I-ching şeklinde yer alır. İlerleyen bölümlerde klasik metinler arasında inceleneceği için bu paragrafta detallarına inilmemiştir.

⁵⁷ Ray Huang'ın aktardığına göre, günümüz Çin yazımında bile kamu ve bey kelimeleri aynı karakter yazılır.

Ray Huang'a göre, Konfüçyüs felsefesinin temelini oluşturan “barış içinde birlikte yaşama ideolojisi”, Zhou Hanedanlığı döneminde yerleşik tarımın gelişmesine elverişli bir yönetim biçimi olan Çin'e derebeylik düzeni “fangciyan” uygulamasına çok şey borçludur (Ray, 2007: 19). Erken dönem Zhou Hanedanlığı, savaşa ve tarım verimliliğine eşit ölçüde önem veren, sınırları kesin olarak çizilmiş sosyal sınıflara ve yükümlülüklerle sahip bir toplum olarak Konfüçyanizm'de ideal devlet olarak kabul edilir (Arslan, 2019:101). Batı Zhou Dönemi boyunca, “adil arazi sistemi” uyarınca kendi topraklarında feodal beyleri için çalışan tarım işçileri, kendilerine ayrılan toprak parçalarını işlemeye devam ettiler ancak, “İlkbahar ve Sonbahar” Dönemi'nin sonlarına doğru yavaş yavaş bu sistemin yerini özel mülkiyet vergisi almıştır (Keay, 2011: 69). Zhou Hanedanlığı, bağımlı ailelerden vergi alarak karşılığında oldukça etkili bir yargı düzeni ve barış sağlamıştır ancak, bu olumlu özellikler MÖ 8. yüzyıldan başlayarak kaybolmaya başladı. Zhou Hanedanlığı'nın başkenti, MÖ 771'de⁵⁸ ilerleyen kabileler (Harita 1.6'da görüldüğü üzere) tarafından talan edilerek ve hükümdarı öldürüldü. Sadık derebeylerinin yardımıyla kurtulmayı başaran veliaht tarafından doğuda Loyang merkezli yeniden kurulan hanedanlık tarihte Doğu Zhouları olarak adlandırılır. Bu süreçte hanedanlığın serveti sözde kendilerine bağımlı beylik olan Qin Sülalesi'nin eline yavaş yavaş geçmiş, bu şekilde Zhou Hanedanlığının uzun süren çöküş dönemi başlamıştır (Ray, 2007: 19).

Harita 1.6. Doğu Zhou (Bauer 2013'ten alınmıştır.)

⁵⁸. Shen adında bir derebeylik MÖ 771 yılında kuzey kavimlerinden bir Tibet kabilesi (Chuan-Jung) ile kurdukları ittifakta aralarında Türklerin de olduğu başka birçok kabileler ile birlikte batı hükümet merkezine hücum ederek hükümdarı öldürmüştür. Bu sırada sadık birkaç derebeyin yardımı ile Zhou hanedanından bir prens kurtarılarak doğuya ikinci hükümet merkezi olan Loyang'a götürülmüştür. Kurtarmada görev alan derebeylerinden biri içinde Tibetlilerin ve Türklerinde yaşadığı derebeylik olan “Küçük Qin”di (Uydu Yücel, 2014: 39).

Doğu Zhou döneminde etkin bir merkezi yönetim yeniden sağlanamadığından bağlı birçok beylik birbirleri ile iktidar ve üstünlük iddialarıyla diplomatik çatışmalara ve savaflara girdiler (McNeill, 2002:169). Doğu Zhou Kralları artık siyasal arenada güçlerini kaybettiklerinden dolayı Keay'a göre bu dönem bir tür hanedan boşluğuuydu. İki dönemde incelenen bu yıllar aynı dönemlerde yazılmış tarih metinlerinin adıyla bilinir (Keay, 2011: 64). MÖ 770 ile Konfüçyüs'ün ölümünden iki yıl öncesi olan MÖ 481 arasında tarihlendirilen yıllar, Lu devletinin vakayinamesi *İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları*, *Chunqiu*'dan esinlenilerek "Baharlar ve Güzler dönemi" olarak adlandırılır (Blunden ve Elvin, 1989: 61). MÖ 481-221 yıllarını kapsayan *Zhangouce*, "*Savaşan Devlet Yıllıkları*"ından esinlenerek adlandırılan dönemdeki söz konusu "devletler" ise aslında, Zhou Hanedanlığı'nın topraklarında yer alan tımarlardı (Keay, 2011:64).

Batı Zhou Hanedanı geleneksel siyasi yönetiminin ve toplumsal düzeninin yavaş yavaş çöktüğü İlkbahar Sonbahar döneminde toplumda büyük değişiklikler yaşanmıştı. Demir tarım aletlerinin kullanılmaya başlanması, sulama tesislerinin geliştirilmesi, tarlayı öküzle sürmenin yaygınlaşması gibi tarımda yaşanan gelişmeler sonucunda tahıl üretimi artarak Çin'de ekonominin gelişmesine ve nüfusun artmasına neden oldu. Böylece egemenliği ele geçirmek isteyen beylikler arasında şiddetli mücadeleler yaşanarak birlik bozulmuştur (CRI, agis, 2019). Artan nüfus, komşu devletler arasındaki boş bırakılan *no man's land* bölgelere doğru genişledikçe bağımlı devletler arasında çatışmalar ve savaşlar çıkmaya başladı. Bağımlı devletler, arazi üzerindeki hâkimiyetini yitiren Zhou kralının emirlerine artık uymuyorlardı ve zamanla vergilerini de ödemez oldular. Askeri gücünü ve ekonomik gücünü yitiren Zhou Hanedanlığı'nın zayıflama ve çöküşü bu süreçte hızlandı (Ray, 2007: 20).

Üç yüzyıl boyunca süren "*İlkbahar ve Sonbahar*" döneminde çok sayıdaki⁵⁹ küçük "devletlerin" arasındaki çarpışmalar ya da çatışmalar yıkıcı boyutlara ulaşmıyordu (Keay, 2011:64). Ray Huang'ın aktardığına göre, bu dönemde genellikle bir günden fazla sürmeyen savaşlarda yer alan ordular da küçüktü, tören ve törelere bağlı savaşçılar ise derebeylik ahlak kurallarına uyarlardı (Ray, 2007: 22). Savaş, yıkıcı doğası ve sonuçlarının kestirilememesi sebebiyle başvurulabilecek son çare olarak görüldüğünden savaş tehlikesi çoğu kez masa başında rüşvet ve blöflerle geçiştirilmiştir. Bu dönemde, yüksek standartlara sahip realpolitik uygulamaları olan

---

⁵⁹ Keay'ın aktardığına göre, "*İlkbahar ve Sonbahar*" Yıllıkları'nı yorumlayan Zuozhuan isimli eserde 148 yarı egemen devletin adı geçer.

Çin devletleri arasındaki güçler dengesinde yabancılar yer almamaktadır (Keay, 2011: 65). Bu dönemde siyasi bakımdan bölünmüş bir görünüm arz eden Çin’de, erken diplomasi örnekleri olarak görebileceğimiz beylikler arası ilişkiler ortaya çıkmıştır. İlkbahar ve Sonbahar döneminin sonlarında Çin’in farklı bölgelerine dağılmış olan yüz kadar beylik, en güçlü yedi beylik olan Chu, Qi, Yan, Qin, Han, Zhao ve Wei beylikleri tarafından ele geçirilmiştir (Kırilen,2013:265). Bir sonraki başlıkta inceleyeceğimiz Savaşan Beylikler döneminde Qin Hanedanlığı’nın MÖ 221’de Çin’i birleştirmesine kadar mücadeleler devam etmiştir. Keay’a göre, sonraki birçok hanedanlık, meşruiyetlerinin kaynağını olarak Zhou’yu ve söz konusu devletçikleri göstererek bölgesel bağları bulunduğunu iddia ettiler (Keay, 2011:58).

İlkbahar ve Sonbahar Döneminin son yıllarında Zhou Hanedanlığının müziği ve ritüeli yok olmaya başlamış, ahlaki kurallar ise toplumun işleyişinde kontrol etkisini yitirmişti. Böylesi kaotik dönemin filozofları da doğal olarak toplumsal düzeni nasıl iyileştirebileceklerini üzerine düşündüklerinden dolayı Qin Hanedanlığı öncesi felsefi düşüncesi siyaset felsefesinde kendini gösterdi (Wen, 2014:31). Yang Bojun’a göre Konfüçyüs, köleci toplumun çöküşü ve yavaş yavaş feodal toplum düzenine geçişten kaynaklanan büyük toplumsal değişim zamanında yaşamıştı. Bu toplumsal değişim ve dönüşüm döneminde ortaya çıkan birçok farklı fikirleri eleştiren Konfüçyüs, kendi fikirlerine uymayan düşünceleri de bir tür "sapkınlık" olarak görüyordu ve *“Uygun olmayan düşünceler eleştirilirse, felaketten de uzak durulmuş olunur.”* [2.16] diyordu: (Yang, 2017:12). İlkbahar Sonbahar döneminde yaşamış olan Konfüçyüs, ancak Zhou hanedanlığına ait müzik ve ritüellere dönülmesiyle iyi bir yönetime sahip olunacağını düşünür, bunun için de yaşadığı dönemde kaybolmaya yüz tutmuş klasik eserleri kurtarmak için büyük çaba göstermiştir. Konfüçyüs bu konuda şöyle söylemiştir;

“Zhou Hanedanı'nın törenleri, önceki iki hanedanın [Xia ve Shang] [geleneklerine] dayanır. Bunlar çok zengin ve renklidir. Ben de Zhou geleneklerini takip etmekteyim.” [3:14] (Yang, 2017:26).

1.2. Savaşan Devletler Dönemi ve Yüz Düşünce Okulu

Savaşan Devletler döneminde her bir ülkeye ait belgelerin birçoğu ileride yerel yurtseverliklerin yeniden doğuşunu önlemek amacıyla Qin'in ilk İmparatoru tarafından yok edildiğinden dolayı dönemin tarihinin ayrıntıları hakkındaki bilgiler aslında oldukça yüzeyseldir (Blunden ve Elvin, 1989: 70). Siyasi düzenin çok değiştiği Savaşan Devletler döneminde, çok sayıdaki orta ve küçük ölçekli beylik *Qin*, *Chu*, *Yan*, *Han*, *Zhao*, *Wei* ve *Qi* beylikleri tarafından yenilerek, geriye başlıca yedi beylik kalmıştı (CRI, agis, 2019). Aşağıda yer alan Harita 1.7'de Savaşan Devletler dönemindeki bu yedi beyliği görmekteyiz.

Harita 1.7. MÖ 260 Savaşan Devletler (Kaynak: Wikipedia File:EN-WarringStatesAll260BCE.jpg)

Unvanından başka bir gücü kalmayan son dönem Zhou yöneticileri, Çin dünyasının ortasına yakın bir yerdeki küçük bir devletin zayıf yöneticisi durumundaydılar. Varlıklarını sürdürebilmeleri için daha çok vergi toplayabilme ve güçlü ordulara sahip olmaları gereken devletler dolayısıyla bu dönemde sivil ve askeri bürokrasi daha da inceliş gelişmiştir (McNeill, 2002: 172). Saray ile kan bağı ya da hısımlık ilişkisi olmayan profesyonel strateji uzmanları ve diplomatlar artık bu görevlere gelmeye başlamaları neticesinde bürokratik uygulamalar sivil topluma ve askeri yönetime yayıldı (Keay, 2011:53). Ray Huang'a göre, modern "*topyekûn şavaş*" kavramına yaklaşıldığı Savaşan Devletler döneminin sonuna doğru her biri yarım milyon askerden oluşan ordularla bazen aylarca süren kuşatma savaşları yapıyordu (Ray, 2007: 22). Bu boyunca beylikler arasında 484 savaşın yanı sıra pre-diplomasi örnekleri olarak görebileceğimiz 450 kadar da diplomatik ilişki⁶⁰ kaydı da bulunmuştur (Kırilen,2013:265). Sık sık yaşanan savaşlara rağmen antik Çin kültürü, bundan etkilenmeyerek hızla gelişim göstermiştir. Düşünce ve kültür açısından tarihteki ilk zirve noktasına ulaşan Çin'de, o zamanki siyaset ve ekonominin gelişmesini sağlayan *Ru, Mo, Dao* ve *Fa* düşünce ekolleri bu dönemde ortaya çıkmıştır (CRI, agis, 2019).

Savaşan Devletler döneminin sonlarına doğru toplumun üst tabakalarının örf ve adetlerinin zenginleşmesine rağmen, halk yüzyıllarca çeşitlilikten yoksun homojen bir kitle olarak kaldığından Çin'de yüzyıllar boyunca bir tarım ulusu olarak varlığını sürdürdü (Ray, 2007: 29). Qin hanedanlığının Birinci İmparatoru tarafından feodal sistem, şekli olarak MÖ 221 'de kaldırılırsa⁶¹ da, bundan yüzyıllarca önce parçalanmaya başlayan feodalizmin ekonomik kalıntıları binlerce yıl sonra bile var olmaya devam etti (Fung, 2019: 45-46). Çinli felsefeciler, tarımla uğraşmayı asıl/kök olarak gördüklerinden toplumsal ve ekonomik teorileri de tarih boyunca, köke önem vererek vurgulamışlardır. Toplumunu oluşturan dört sınıf; bilim adamları, çiftçiler, sanatçılar ve tüccarlardır. Bu dört sınıftan en sonuncusu tüccarlar, itaatkar olmadıkları ve tehlike

---

⁶⁰ Kırilen'in Wang Kaixi'den aktardığına göre bu diplomatik ilişkiler; bir beyliğin hükümdarının bizzat bir başka beyliği ziyaret etmesi ya da elçiler gönderilerek ilişkiler geliştirilmeye çalışılması ve ya önemli bir konuyu görüşmek için beylerin bir araya gelmeleri şeklinde üç çeşit ilişki kaydı tespit etmiştir (Kırilen,2013:265).

⁶¹ Qing Hanedanlığı'nı incelediğimiz bölümde göreceğimiz üzere bu feodal sistemin yerine merkezden yönetimin olduğu il-ilçe sistemine geçilerek, illere bir mülki amir, bir askeri vali ve hükümdarın maiyetindeki bir denetleyici bürokrat görevlendiriliyordu. Böylece içlerinden birinin güçlenerek derebeyi olması engelleniyordu (Eberhard, 2007:79).

anında taşınabilir mülkleriyle ülkeyi kolayca terk ettiklerinden dolayı hor görülmüştür (Aydın, 2018:22).

Çin felsefi düşüncesinin kaynağı, farklı felsefe okullarının temelini oluşturan Dönüşümler Kitabı'dır. Antik dönemdeki Çinlilerin yaklaşık 1500 yıllık bir zaman dilimi içerisinde doğadaki değişimleri gözlemleyerek, gök ve yer arasındaki değişen şeylerin *Tao*⁶²'sunu göstermek amacıyla yazdıkları bu kitapta imgelerle evrende değişmekte olan sayısız şeyi ifade etmişlerdir. Dönüşümler Kitabı'nın, 5000 kelimedenden az olan Klasikler bölümünün efsanevi kültür kahramanı Fu Xi ve Zhou kralı Wen tarafından oluşturulduğu anlatılır, bu bölüm anlaşılması zor, derin, kısa ve özdür. Geleneksel görüşe göre, Konfüçyüs, Klasikler bölümüne açıklık getirdiği Büyük Ek'i yazmıştır (Wen, 2014:15, 19 ve 22). Üç kesintisiz (eril) veya kesintili (dişil) çizgilerin bir araya gelmesiyle oluşan sekiz trigram düzenlenişine göre, göğü, yeri, ateşi, suyu, rüzgarı, gök gürlmesini, dağları veya gölleri simgeler (Eberhard, 2000:95). Sekiz trigramın diğer formlarla bir araya gelmesiyle de altmış dört heksagram oluşur (Wen, 2014:15- 22). Aşağıda yer alan Tablo 1.4.'te Sekiz Trigramı ve Ying-Yang sembolü olarak da Taiji diyagramını görmekteyiz.

☱ 兌 duì 澤 zé göl istek	☰ 乾 qián 天 tiān gök güçlülük, etkin olma	☴ 巽 xùn 風 fēng rüzgar etki altına girme
☲ 離 lí ateş 火 huǒ parlaklık		☵ 坎 kǎn su 水 shuǐ sakinca, değişiklik
☳ 震 zhèn gök gürültüsü 雷 léi patlamak	☷ 坤 kūn yer 地 dì beklenti, edilgen olma	☶ 艮 gèn dağ 山 shān durgunluk

Tablo 1.4: Sekiz Trigram ve Ying Yang (Wen 2014'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.)

⁶² Sezgiyle elde edilebilecek bir kavram olan Tao, Yol ve Yöntem anlamındadır, Konfüçyüs'ün efsanevi kralların öğretileri ve yönetim şekillerine işaret etmek için kullandığı Tao, felsefi metinlerde “evrenin faaliyet gösterdiği yol, halkın takip ettiği öğretiler” anlamında kullanılmıştır (Aydın, 2018:93).

Sekiz Trigramda, Gök öncesi Sekiz Trigram ve Gök sonrası Sekiz Trigram olmak üzere iki grup vardır. Gök öncesi Sekiz Trigramın evrendeki temel nesne- imgeden yankılanırlar. Bunlar; *Qian* (gök), *Dui* (göl), *Li* (ateş), *Zhen* (gök gürültüsü), *Xun* (rüzgar), *Kan* (su), *Gen* (dağ) ve *Kun* (yeryüzü) şeklinde sıralanır (Wen, 2014:23). Antik düşünörlere göre, dünyanın ilk örneğini temsil eden Gök öncesi Sekiz Trigram daha sonra Kral Wen tarafından yeniden düzenlenerek Gök sonrası Sekiz Trigram (*houtian bagua*) oluşturulmuştur. Gök sonrası Sekiz Trigram'a dayalı olan *Zhouyi*'de yönler ve mevsimlerle uyumlu bir şekilde düzenlendiğı için astroloji, coğrafya, müzik, askeri strateji, matematik, tıp, fengshui vb. alanlardaki bilgileri de kapsar (Wen, 2014:25).

Dünyadaki her şeyin *yin*⁶³ ve *yang*⁶⁴'a sahip olduğunu savunan Zhouyi felsefesine göre yin ve yang'ın hareketleri tao'yu meydana getirir (Wen, 2014:26). Başlangıçta, 'ilk neden' olan *Tao*'dan yokluk, yokluktan da ilk *monad* (tek varlık) meydana geldi. Taiji olarak da bilinen ilk monad; şekil, nefes ve madde ilkelerine sahipti ve bunlar harekete geçince, yin ve yang ilkelerini meydana getirdi. Yin ve yang ilkelerinden de beş unsur doğdu (Esin 2001:24). Ağaç, Ateş, Toprak, Metal ve Su dört yön ve bir merkezle uyumlu olan Beş Unsur (*wuxing*)'a göre yaşam deneyimine bağlı olarak elementlerden biri diğerini meydana getirirken aynı zamanda yok eder (Wen, 2014:24-26). Eberhard'a göre temel fikiri 'değişken varoluş durumları' olan 'xing' sözcüğünün çevirisi konusunda Sinolojistlerde görüş birliğı yoktur. bir bütünü oluşturan bu beş varoluş durumu ile bağdaştırılan renkler ve yönlerle birlikte beş element şöyledir; Tahta: Doğu, mavi; Ateş: Güney, kırmızı; Metal: Batı, beyaz; Su: Kuzey, siyah ve Yeryüzü: Merkez, sarı (Eberhard, 2000:107). Konfüçyüsçü kozmolojide Beş Unsur; toplumdaki bireylerde gerekli unsurlar olarak kabul ediliyordu. Beş unsurun insan bedenindeki karşılığı olarak beş organ⁶⁵ olduğu düşünölyordu. Konfüçyüsçülüğe göre, doğuştan iyi olan bütün insanlar, maddesel güçlerin onlara verdiği farklılıklar sonucunda farklı fiziksel görünüşlere ve farklı karakterlere sahip oluyorlardı. Bu görüşün devamı olarak, iyi doğaya sahip olan bir

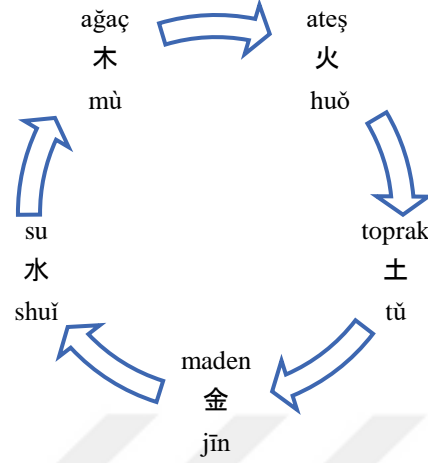
---

⁶³ Yin; gece, soğuk, dışıl, yer, sukut gibi fenomenleri içerir

⁶⁴ Yang; gün, sıcak, eril, gök, konuşma gibi fenomenleri içerir

⁶⁵ Konfüçyüsçü felsefede beş unsura karşılık gelen beş organ; akciğer, böbrekler, karaciğer, kalp ve dalak

insan, kötülüklerle gölgelenecekti (Zhou, 2005:62).Şekil 1.1’de beş unsur ‘wu xing’ döngüsünü görmekteyiz.

Şekil 1.1. Beş Unsur ‘Wuxing’ (Okay, 2017’den yararlanılarak oluşturulmuştur)

Çin’de Lao Zi ile Konfüçyüs, Yunanistan’da Sokrat ve Plato gibi düşünürler birbirlerine yakın tarihlerde yaşamışlardır (Eberhard, 1944:265). Böyle bir gelişme Çin’de ve Yunanistan’da maddi uygarlığın üretimde ve ticarete önemli ilerlemeler kaydetmesi ile mümkün olabilmiştir (Droit, 2014: 141). Yunanlıların bireysellik anlayışının Çin toplumunda bir karşılığı yoktu, her bireyin kendisini, toplumsal organizmanın parçası olarak görüyordu (Nisbett, 2015:23). Antik Yunanlı düşünür Aristo kadim geçmişe sahip Mısır’a eğitim almak için gitmişti. Ancak Çinli hiçbir düşünür, Zhou devletinin sınırların dışına çıkmayarak coğrafya ile sınırlı kalmıştır. Aydın’a göre bu durum, kaçınılmaz bir biçimde Çin’de felsefeye konu olan şeylerin sınırlı olmasına yol açmıştır (Aydın, 2018:22). Kala’ya göre, nispeten refah ve siyasi istikrarın yaşandığı Antik Yunan’da felsefe doğa üzerine, teorik ve merak duygusu zemininde gelişme gösterirken, Savaşan Devletler döneminin şartlarını düşündüğümüzde Kadim Çin’de, felsefe ahlak, siyaset üzerine, pratik ve korku duygusu zemininde gelişme göstermiştir (Kala, 2017:92).

Störig’e göre kültürü gibi Çin felsefesi de kapalı ortamda gelişmiştir. Filozoflar insanı, doğal çevresiyle birlikte ailesi, toplumu ve devletiyle bir bütün olarak görürler (Störig, 1994:175). Gündelik hayata dalmış Çin filozofları için felsefe, insanlara birlikte düzen içinde yaşama kurallarını gösterecek, bireyin devlete ve devletin de

bireye karşı olan haklarını ve görevlerini tespit etmek gibi pratik bir önemi vardır. Bundan dolayı da Eberhard'a göre, Çin felsefesinin çekirdeğini etik ve devlet felsefesi oluşturur (Eberhard, 1944:266). Aydın'ın maddeleştirerek aktardığına göre; aile ilişkilerinin merkeze alındığı tarımsal yaşamın egemen olduğu Çin'de felsefenin dört belirgin özelliği vardır; geriye dönük bir tarih anlayışı, metafiziğin ve mantıksal düşünce biçiminin yokluğu ve ahlak üzerindeki aşırı vurgu (Aydın, 2018:23).

“Resmi öğretim”in yapıldığı ilk dönem Zhou Hanedanlığı'nda yönetimde belli bir birimde görev alan memurlar aynı zamanda o birimle ilgili öğretim dalının da nakilcileriydiler, diğer bir ifadeyle memurlar ve öğretmenler arasında bir ayırım yoktu. “Özel öğretim”in olmadığı bu dönemde feodal beyler gibi memurların da miras olarak devraldıkları görevleri vardı. Son yüzyıllarında gücünü kaybeden Zhou Hanedanlığı'nın yönetim birimlerindeki memurlar da önceki pozisyonlarını kaybederek bütün ülkeye dağıldılar. Artık “memur” olmayan bu kişiler, yeteneklerine uygun olarak kendi bilgi dallarını öğretmeye yöneldiklerinden “öğretmen” ayrımı ortaya çıktı (Fung, 2019:42). Bu ayırmadan sonra, farklı eğitim dallarının önceki resmi temsilcileri sıradan insanlar arasında dağılarak, kendi ustalıklarını ve becerilerini özel bireylere icra ederek profesyonel “öğretmenler” haline geldiler ve çeşitli okullar kurdular (Fung, 2019:46). Siyaset felsefesinde çeşitliliğin ve zenginliğin zirveye ulaştığı Savaşan Devletler dönemi, “yüz düşünce okulunun yarıştığı” dönem olarak anılır. Ray'a göre bir daha Çin'de bu zenginliğe ulaşmak mümkün olmamıştır (Ray, 2007: 20). Uzun bir gelişim sürecinin sonunda MÖ 5. yüzyıldan 3. yüzyılın sonuna kadar ortaya çıkan okulların sayısı çok fazla olduğundan Çinliler, “yüz okul” şeklinde adlandırmıştır (Fung, 2019:39). Edebi metinlerde geçtiği gibi yüzlerce olmasa da birçok okul vardı (Ray, 2007: 20). Yüz düşünce okulu, Zhou Hanedanlığının son dönemlerinde çatışmaların artarak çekilmez hale gelmeye başlayan anarşiye çözüm arar ve çeşitli çıkış yolları gösterir (Droit, 2014: 142). “Okul” şeklinde ifade edilen kavram, Çince'de bir “aileye” ya da bir “ev”e işaret etmek için de kullanılan “Jia” kelimesinin bir tercümesidir (Fung, 2019:47).

“Yüz okul”un bir sınıflandırmasını yapan ilk tarihçi Sima Tan⁶⁶, “Altı Okulun Temel Düşünceleri Üzerine” başlıklı makalesinde, önceki yüzyılların felsefecilerini altı ana okul halinde şu şekilde sıralar; Ying-Yang Jia/ Ying-Yang Okulu, Ru Jia/Edipler

---

⁶⁶ Çin'de büyük tarihçi kabul edilen Sima Qian'ın babasıdır

Okulu, Mo Jia/Mohist Okul, Ming Jia/İsimler Okulu, Fa Jia/Yasacı Okul ve Dao-De Jia/Yol ve Yolun Gücü Okulu (Fung, 2019:39). Tablo 1.5’de Sima Tan’ın sınıflandırmasına göre “yüz düşünce okulu” yer almaktadır.

<i>Ying-Yang Jia/ Ying-Yang Okulu</i>	Dişil olan Yin ve eril olan Yang prensiplerinin birleşmesi ve karşılıklı etkileşimi, bütün evrensel fenomenlere yol açar
<i>Ru Jia/Edipler Okulu</i>	Kadim klasiklerin öğretmenleri ve bu yüzden de, kadim kültürel mirasın mirasçılarıdır
<i>Mo Jia/Mohist Okul</i>	Mo Zi'nun liderliği altında sıkı bir organizasyona ve katı bir disipline sahipti
<i>Ming Jia/İsimler Okulu</i>	“İsimler” ve “gerçeklikler” diye adlandırdıkları ve bunlar arasındaki ilişki ile ilgilenirlerdi
<i>Fa Jia/Yasacı Okul</i>	İyi bir yönetimin, yasalara dayanması gerektiğini iddia eder
<i>Dao-De Jia/Yol ve Yolun Gücü Okulu</i>	Toplumsal felsefelerini, Tao ya da Yol olan yokluk (non-being) kavramına ve doğal erdem olarak insanda yoğunlaşmasına odaklanırlar

Tablo 1.5. Sima Tan’ın “Yüz Düşünce Okulu” sınıflandırması (Fung 2019’dan yararlanılarak oluşturulmuştur)

“Yüz okulu” tasnif etmeye çalışan bir diğer tarihçi olan Liu Xin, düşünce okullarını on ana grup olarak sınıflamıştır. Bunlardan ilk altı okul, Sima Tan’ın sınıflandırması ile aynı olup geri kalan dördü ise, Hariciyeciler Okulu, Eklektikler Okulu, Ziraatçiler Okulu ve Hikaye Anlatıcılar Okulu’dur. Fung Yulan’a göre, Sima Tan’ın yaptığı tasnifin çok ötesine geçmeyen Lui Xin’de yeni olan şey, Çin tarihinde ilk defa farklı okulların tarihsel kökenlerini sistematik olarak izlemeye yönelik yaptığı çalışmadır (Fung, 2019:41). Tablo 1.6’da Lu Xin’nin sınıflandırmasına göre “yüz düşünce okulu”nu ve kökenlerini görmekteyiz.

<i>Düşünce Okulları</i>	<i>Okulların Kökenleri</i>
<i>Ru Jia/Ru Okulu</i>	Eğitim Bakanlığı
<i>Dao Jia/Dao Okulu</i>	Resmi Tarihçiler
<i>Yin-Yang Jia/Yin-Yang Okulu</i>	Resmi Astronomlar
<i>Fa Jia/Yasacı Okul</i>	Adalet Bakanlığı
<i>Ming Jia/İsimler Okulu</i>	Törenler Bakanlığı
<i>Mo Jia/Mohist Okul</i>	Mabet Muhafızları
<i>Zong Heng Jia/Diplomat Okulu</i>	Dışişleri Bakanlığı
<i>Za Jia/Eklektikler Okulu</i>	Meclis Üyeleri
<i>Nong Jia/Ziraat Okulu</i>	Toprak ve Tohum Bakanlığı
<i>Xiao Shuo Jia/Hikayeciler Okulu</i>	Denizciler Meclisi

Tablo 1.6. Liu Xin'in sınıflandırmasına göre Yüz Düşünce Okulu ve kökenleri(Fung 2019'dan yararlanılarak oluşturulmuştur)

Fung Yulan'ın teorisine göre ise okulların mensuplarının kökeni şöyledir: Ru okulunun kökeni edipler, Mohist (Mohcu) okulunun kökeni şövalyeler, Taocu okulun kökeni keşişler, İsimler Okulu kökeni tartışmacılar, Ying-Yang okulunun kökeni gizemli sanatların uygulayıcıları, Yasacı okulun kökeni ise feodal yöneticilerin özel danışmanları olan “metot sahibi insanlar”dır (Fung, 2019:47). Arslan'ın aktardığına göre Çin düşünce akımlarından Konfüçyüsçülük; iyilik, uyum, öğrenme sadakat, doğruluk ve alçakgönüllülük paternalizmi ve kolektivizmi beslerken, Taoizm esnekliği, Mohizm çalışkanlık ve dürüstlüğü, Legalizm ise özdenetim ve yenilikçiliği beslemiştir (Arslan, 2008:67). Bu bölümün alt başlıkları olarak yüz düşünce ekollerinden Ru Jia, Mo Jia, Dao Jia ve Fa Jia ele alınacaktır.

1.2.1. Ru Jia: Konfüçyüs Okulu

Eski klasik eserleri aktaran Konfüçyüs⁶⁷, Çin’de en etkili düşünce okullarından Ru Düşünce Ekolü’nün kurucusu ve sembol ismi olarak kabul görür (Wen, 2014: 36 ve Okay, 2017: 19). İyi bir yöneticinin nasıl olması gerektiğine rol model olarak gördüğü Zhou Dükü’nün Büyük Tapınağı yakınlarında yer alan Qufu’nun banliyösünde küçük bir evde yaşayan Konfüçyüs’ün ustalık sınıflarını hangi bölgede yaptığı bilinmiyor (Adair, 2014: 161). Yu Dan’a göre, *Seçmeler*⁶⁸ (*Lun Yü*)’de yer alan diyalogları okurken Konfüçyüs’ün öğrencileri ile genellikle rahat ve sakin bir tavırla konuşarak öğrencilerinin çözümlere kendilerinin ulaşmalarını sağlayacak şekilde ipuçları verdiğini, nadiren sert davrandığını görürüz (Yu, 2010: 14). Seçmeler’in birçok bölümü olasılıkla sonraki takipçileri tarafından ustaya atfedilen sözlerden oluştuğundan dolayı Seçmeler’i bir antoloji olarak düşünebiliriz (Zhou, 2005:5).

Konfüçyüs, ahlak, insan ve dünyevi konular üzerinde konuşmayı tercih etmiştir (Suzuki, 2012: 78). Kendisine yöneltilen mistik sorulardan kaçınan Konfüçyüs, insanların, tanrılara ve ruhlara saygı gösterebileceklerini ancak gerçekte var olsun veya olmasınlar bu tür konuların detaylarına inmeyerek mesafeli olmaları gerektiğini savunur (Wen, 2014: 36). Ruhlara nasıl hizmet edileceğini soran Zi Lu’ya Konfüçyüs şöyle cevap vermiştir: “*Hayatta olanlara hizmet edemezken ölümlere nasıl hizmet edilecek?*”, bunun üzerine ölümün ne olduğunu soran Zi Lu’ya cevaben Konfüçyüs; “*Yaşamın ne olduğunu anlayamadık daha ölümü nasıl anlayalım?*” [11:12] demiştir (Yang, 2017:83). Aşağıda yer alan Tablo 1.7’de Ru Jia düşünce ekolüne ait temel ilkeleri görmekteyiz.

---

⁶⁷ Konfüçyüs’ün hayatını ve Konfüçyüsçülüğün tarihsel gelişimini ikinci bölüm itibariyle inceleyeceğimiz için bu bölümde Konfüçyüs düşüncesinin temel ilkelerini ve Konfüçyüsçü devlet yönetim anlayışını işleyeceğiz. Bunu yaparken aslında Savaşan Devletler Dönemi içerisinde gelişmiş olan siyaset felsefesini diğer düşünce ekolleriyle bütünsel bir biçimde araştırmayı amaçlıyoruz.

⁶⁸ Konfüçyüs’ün vefatından sonra öğrencilerinin öğrencileri tarafından derlenen *Seçmeler*, dünyada birçok dile çevrilmiştir.

Jun Zi	İdeal insan, üstün insan, erdemli insan, örnek insan
Dao De	Erdem, erdemli olmak, ahlak, ahlaklı olmak
Ren	İnsanları sevmek, insan sevgisi
Xiao	Örnek evlat olmak, hayırlı evlat olmak, iyi çocuk olmak
Li	Adetlere uymak, kurallara uymak, töreye uymak
Zhong Yong	Aşırılıktan kaçınmak, her şeyi kararında yapmak, ölçülü olmak
Zheng Ming	Bulunulan mevkiye uygun ve adına yakışır davranışlar içinde olmak
Yi	Doğru olmak, dürüst olmak, adil olmak, dürüstlük, adalet
Zhi	Bilgi, bilgili olmak
Li Zhi	Akılcılık, akılcı olmak
Zhong	Sadakat, sadık olmak, bağlılık, bağlılık göstermek
Shu	Bağışlayıcı olmak, bağışlamak
Yong	Cesaret, cesur olmak
Tian	Fiziki gök (gökyüzü), yaratıcı gök (yaratan), yönetici gök (yöneten)
Tian Ming	Göğün emri, göğün belirlediği kader, kader, alinyazısı
Tian Dao	Göğün düzeni, evrenin düzeni, göğün yolu, göğün ilkesi, izlenmesi gereken yol

Tablo 1.7: Konfüçyüs'ün Düşünce Yapısını oluşturan terimler ve temel ilkeler (Okay 2017'den yararlanılmıştır.)

Konfüçyüs'ün yaşadığı dönemde, kendilerine ilahi olarak verilen yönetme vekâletlerini kötüye kullanan yöneticiler, kaynaklarını saçıp savurarak yönettikleri topluluklara gereken özeni göstermiyorlardı (Collinson ve Wilkinson, 2000:222). Konfüçyüs'e göre toplumsal ahlak bozulduğu için toplumsal düzen de bozulmuştur (Yazgan Yalkın, 2017:124). Çatışmaların ve hizipleşmenin son bularak toplumsal düzenin yeniden sağlanabilmesi için Konfüçyüs, bir altın çağ olarak gördüğü Zhou hanedanlığının ilk yıllarını örnek alırdı (Collinson ve Wilkinson, 2000:228). Konfüçyüs'ün yeniden canlandırmak istediği kültür ve yönetim şekli, erdem yolu ile hükmeden efsanevi imparatorlar Yao, Shun ve Yü yönetim biçimleri ile somutlaşmıştı (Cleary,2009: 20). Konfüçyüs'ün yaşadığı dönemde kitaplar⁶⁹ bambu çıtaların iple bir araya getirilen sayfalardan oluşmaktaydı. Halkın el yazması olan bu kitapları

⁶⁹ Bambu çubuklardan oluşan bu dönemdeki kitaplar tomar sayıları ile tanımlanırdı ve kitapların yazılmasının, çoğaltılmasının zor olduğu kadar kitapların muhafaza edilmesi de çok zordu (Okay, 2017: 15).

edinebilmesi ise mümkün değildi. Konfüçyüs'ün amacı, fikirlerini kabul eden bir bey bulup onun yanında görev alarak *'barış ve refah içinde bir ülke'* düşüncesini gerçekleştirme fırsatı bulmaktır. Dolayısıyla Konfüçyüs'ün hedef kitlesi de yöneticiler olmuştur. (Okay, 2017: 29).

Konfüçyüs'ün öğretilerinde en fazla üzerinde durduğu konu, iyi ve erdemli bir insan olmaktır (Komşu, 2011: 34). Konfüçyüs erdemi soran öğrencisi Yan Hui'ye şöyle demiştir; *"Kendini dizginlemek, konuşma ve davranışlarının adaba uygun olması, işte bu erdemdir. Bir kez böyle olmayı başarırsa kişi, herkes onu erdemli bir insan olarak över. Erdemi hayata geçirmek için insan sadece kendine dayanır, bir başkasının yardımı ile olacak şey midir?"*. Yan Hui bu davranışların prensiplerini sorduğunda ise cevaben *"Adaba uygun olmayana bakma, adaba uygun olmayana dinleme, adaba uygun olmayan şeyleri yapma."* demiştir. Bir başka öğrencisi olan Zhong Gong, erdemi sorduğunda ise *"Kapıdan çıkınca (çalışmaya gidince) tıpkı çok önemli bir misafiri karşılamaya gider gibi çık, halkına sanki bir büyük kurban törenindeymişsin gibi hizmet et, kendine yapılmasını istemediğin şeyleri başkalarına yapma. Böylece çalıştığın yerde sana karşı kin olmayacaktır."*[12:1-2] demiştir (Yang, 2017:91). Konfüçyüs'e göre insanın amacı, evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olan Tian'ın varlığını tanıyıp, emirlerine Tian Ming'e ve evrenin düzenine yani Tian Dao'a uygun ahlaki bir hayat sürmek olmalıdır (Sertdemir, 2012: 81). Zhou Xun'a göre, İlke, Yol ya da Dao şeklinde de ifade edilen Tian(Gök), Konfüçyüsçü gelenekte sadece doğaüstü bir güç anlamına gelmiyordu. Tian'ı bilmek, insanı bilmek demektir. Konfüçyüs ve Mencius gibi, daha erken dönem Konfüçyüsçü bilgeler, daha az soyut bir kavram olarak kullandıkları Dao hakkında konuştuklarında, sıklıkla günlük beşeri sorunlar hakkındaki düşüncelerini aktarırlardı (Zhou, 2005:38).

Konfüçyüs insan doğasının iyi oluşuna inanır, takipçisi Mencius ise bu konuda şöyle der: *"Nasıl su aşağı doğru akarsa insan doğası da doğruyu tercih etmeye yaradılmıştır. Yeryüzünde doğruluğa meyilemeyecek hiçbir insanoğlu yoktur."* (Adair, 2014: 40). Kadim krallar, müzik aracılığıyla uyumu sağlarken, Li⁷⁰ ile yönettiği devletlerinde ceza ile de ahlaksızlığı önüyorlardı. Konfüçyüs öğretilerine göre de hükümet insanlarını Li, cezalar ve müzik aracılığıyla yönetmeliydi (Zhou, 2005:52). Bu konuda Konfüçyüs şöyle söylemiştir; *Onları (halkı) sadece kanun ile yönetirsen,*

---

⁷⁰ Ahlak kuralları, töreler

cezalandırarak yola getirirsen, halk ancak bir süreliğine kanunlara uyacaktır ancak utanma duyguları olmayacaktır. Halka erdemli yol gösterilir ve törenler ile de doğru yola yönlendirilirse hem utanç duyacaklar hem de iyi olmayı kendiliğinden isteyeceklerdir. [2:3] (Yang, 2017:17). Konfüçyüs'e göre, erdemlere sahip ideal insan *Jun zi*'nin lider olması durumunda, halka örnek olarak bütün toplumu olumlu yönde etkiler (Wen, 2014 : 40). İdeal bir toplum yaratabilmek Konfüçyüs'e göre ahlaki değerlere bağlı kalmakla mümkündür (Sertdemir, 2012: 74).

“Bir insan düşüncesini ancak kullandığı dil ile tam manasıyla aktarabilir.”⁷¹ diyen Konfüçyüs, felsefesinin merkezinde zihnimizde canlandırdığımız bir insan, hayvan, yer, eşya vb. isimlerin yerli yerinde kullanılması mantığı vardır (Adair, 2014: 15). “İsimlerin arındırılması” olarak anılan Konfüçyüs'e özgü bu mantık ile amaçlanan düşünce unvan ve kavramların özgün anlamlarının yeniden canlandırılmasıdır (Keay, 2011: 73). Kavramların ve isimlerin doğru kullanılması toplumsal düzenin sağlanması için gereklidir (Komşu, 2011: 34). Wei Beyliğini yönetmesi istenen Konfüçyüs, orada ilk olarak unvanların kullanılmasını düzeltceğini söylemiştir. İsimlerin arındırılmasının işlevi ile ilgili olarak şöyle söylemiştir; “...eğer kelimeler (unvanlar) doğru kullanılmıyorsa, sözler de mantıklı bir bütün oluşturamaz. Sözler mantıklı bir bütün oluşturamazsa; işler belki yapılır belki yapılamaz, devletin törenleri ve müzik yapılamaz. Törenler ve müzik olmazsa, cezaların da bir anlamı kalmaz. Cezaların anlamı kalmazsa, halk arasında huzursuzluk baş gösterir, insan elini ayağını nereye koyacağını bile bilemez. Bu nedenle Üst İnsan(jun zi) bir kelime kullanıyorsa bunun mutlaka bir nedeni vardır, sözler mantıklı bir bütün oluşturur ve anlaşılır. Üst İnsan kelimelerin kullanımında muğlaklığa izin vermez.” [13:3] (Yang, 2017:99).

Konfüçyüs'e göre; insanların ülkelerinde savaşımlardan, kargaşadan, acıdan uzak refah ve huzur içinde yaşayabilmeleri için yöneticilerin birer “*jun zi*”⁷² olmaları gerekir (Okay, 2017:29). Komşu'nun aktardığına göre, topraksoylu olmadığı halde kendini

---

⁷¹ Konfüçyüs'ün 15:41'deki sözü Muhaddere Nabi Özerdim “*Konuşmalarda anlam aranır.*” şeklinde çevirirken, Giray Fidan'ın çevirisinde ise “*Sözler düşüncüyü yansıtır*” şeklindedir. Tez çalışmamızda Konfüçyüs'ten alıntılarda ifade bütünlüğünün sağlanabilmesi için çeşitli yazarlarca çevirisi yapılan Seçmeler arasından Giray Fidan'ın çevirisini yaptığı *Konfüçyüs Konuşmalar* tercih edilmiştir.

⁷² Tükçede tam bir karşılığı bulunmayan ‘*Jun Zi*’ sözcüğü ile Konfüçyüs; ideal, erdemli, üstün insanı anlatmıştır ve derlediği kitapların bazı yerlerinde ‘hükümdar’ yerine bu sözcüğü kullanmayı tercih etmiştir. Okay’a göre batı dillerinde *jun zi* çevirisi için kullanılan centilmen, efendi vb. sözcükler bu terimi karşılamaktan uzaktır (Okay, 2017: 30).

kültürlü bir şekilde geliştiren asilzade anlamına da gelen *jun zi* kavramı ile akıllı, cesur, kibar, diğer insanları seven, hırslı olmayan, mütevazı, geleneklere ve müziğe değer veren kültürlü bir insan profili anlatılır ve *jun zi*, Konfüçyüsçü eğitim felsefesinin son aşamasının bir ürünüdür (Komşu, 2011:30). Konfüçyüs'e nasıl üst insan yani *jun zi* olunacağı sorulduğunda şöyle söylemiştir “*Kendini geliştirmek ve işini ciddiyetle yapmak.*” , kendisine bunun yeterli olup olmadığı sorulduğunda ise “*Kendini geliştirmek ve üstlerini memnun etmek.*” demiştir. Israrla aynı soru sorulduğunda ise şöyle cevap vermiştir; “*Kendini geliştirmek ve halkı memnun etmek; Yao, Shun bile bunu tam olarak yapamamıştır.*”[14:42] (Yang, 2017:116-117). Konfüçyüs'e göre *jun zi* şu dokuz şeyi düşünür; “*Bakarken, anlayıp anlamadığını; duyunca, net duymadığını; yüz ifadesinin yumuşak olup olmadığını; davranışlarının ölçülü olup olmadığını, sözlerinin dürüst ve samimi olup olmadığını; çalışırken ciddi olup olmadığını, şüpheye düştüğünde başkalarından (şüpheye düştüğü konuda) nasıl öğreneceğini, sinirlendiğinde sonucunun ne olacağını; bir kazanç gördüğünde, onu alıp almaması gerektiğini...* [16:10] (Yang, 2017:130).

Konfüçyüs'ün konuşmalarının yer aldığı 492 maddeden oluşan *Lun Yü*⁷³'de 58 maddede “*ren*”⁷⁴ konusu işlenirken toplamda 109 kez bu sözcük kullanılmıştır. Okay'a göre *Lun Yü*'deki ahlak düşüncesinin temelini oluşturan “*ren*” ilkesine Konfüçyüs'ün ne kadar çok önem verdiği bu tekrarlardan da anlaşılmaktadır (Okay, 2017:32). *Ren* terimi Konfüçyüs'ün konuşmalarında defalarca geçmesine rağmen, Konfüçyüs'ün bu erdemi iyi tanımladığı bir açıklamasına nadir rastlanır. Konfüçyüs'ün verdiği en yalın tanım, “*ren*”in insanları sevmek olduğudur; ancak bu kez de sevgiden neyi kastettiğini açıklamaz (Cleary,2009: 17). Bir insanın bu ‘*ren*’ insanlık duygusunu gerçekleştirip olgunlaştırabilmesi için atması gereken ilk adım; insanın kendisine karşı sürekli dürüst ve samimi olarak hissiyatı nasılsa öylece dışa vurmasıdır (Suzuki, 2012:86). Konfüçyüs, ancak içten insan sevgisi ‘*ren*’ ile ritüellere uygunluğun yani ‘*li*’nin gerçek anlamıyla önem kazanabileceğini vurgular (Wen, 2014 : 40).

---

⁷³ 440 maddesi Konfüçyüs'ün öğrencileri ve başkaları ile yaptığı soru-cevap şeklindeki konuşmaların 48 maddesi ise öğrencilerinin kendi aralarındaki diyaloglardan oluşur (Okay, 2017:49).

⁷⁴ Çince “*ren*” karakteri, “*insan*” ve “*iki*” ideogramlarının birlikte yazımıyla oluşur ve Konfüçyüs'e göre diğer bütün insani erdemlere götüren bu ilke toplumun da temelini oluşturur (Suzuki, 2012:80).

Konfüçyüs, yaşadığı dönemde geleneklerinin ve ahlak anlayışının yıpranmış olması nedeniyle ritüel gereklilikler üzerinde çok fazla durmaktadır (Droit, 2014: 142). Konfüçyüs'e göre, sözde adalet ve görev iddialarıyla hareket ederken gerçekte kar ve faydanın güdülediği yöneticiler toplumun ahlaksal dokusunu bozuyordu (Cleary,2009:18). Kadim feodal düzeni yeniden canlandırmayı hedefleyen Li ilkesi, Konfüçyüsçü düşüncede aile, sosyal ve politik yaşam içindeki temel insan ilişkilerini kapsayan sosyal normları temsil ederek toplum için ahlaki bir temel oluşturuyordu (Zhou, 2005:41).

Konfüçyüs'e göre herhangi bir hükümetin temeli insanların rızasına dayalı olmasa bile halkın güvenine dayalıdır. Bir devlet yönetimi, halkını koruma ve bolluk içinde yaşatma konusunda ne kadar iyi olursa olsun halkı ile arasındaki karşılıklı güveni ihmal etmemelidir (Adair, 2014: 109-110). Açlıktan ölmekten çok daha kötüsü, halkın yaşadığı ülkeden umudu kesmesiyle gelen çöküş ve yıkımdır. Konfüçyüs'ün devlet yönetimi kavramının temelini, gerçek barış ve istikrar sağlayacak yöneticilere duyulan güvenin ülkeyi bir arada tutması oluşturur (Yu, 2010: 16-17). Konfüçyüs öğrencisi ile bu konu hakkında şöyle konuşmuştur;

Zi Gong siyasi [hükümet] işlerin nasıl yönetilmesi gerektiğini sordu.

Konfüçyüs şöyle dedi: Yeterli yiyecek, yeterli silah, halkın güvenidir.

Zi Gong şöyle dedi: Eğer başka seçenek yoksa ve yiyecek, silah ve halkın güveninden birinden vazgeçmek gerekse, hangisinden vazgeçilmelidir?

Konfüçyüs şöyle dedi: Silahtan vazgeçilebilir.

Zi Gong şöyle dedi: Eğer başka seçenek yoksa ve yiyecek ve halkın güveni arasında tercih yapmak ve birinden vazgeçmek gerekse, hangisinden vazgeçilmelidir?

Konfüçyüs şöyle dedi: Yiyecekten vazgeçilebilir. Yiyecek olmadan ölümler başlar ancak en eski zamanlardan beri ölümden kaçmanın yolu yoktur. Eğer halk hükümete güvenini kaybederse devlet ayakta kalmaz. [12:7] (Yang, 2017:93).

Bireyin ailenin bir parçası olduğu Çin'de insanlar birbirlerinden farklı statülere sahiptir. Örneğin Çin kültüründe, erkek ve kadına göre daha yüksek bir konumdadır (Eberhard, 2000: 20). Azertürk ve Akman'ın aktardığına göre, fiziksel iş gücü gerektiren antik dönemdeki tarımsal üretim, erkeği ailenin başı konumuna getirmişti (Azertürk ve Akman, 2018:8). Herhangi bir kast sistemi olmamasına rağmen ataerkil toplum düzenine sahip olan Çin'de kadınlar eğitimden ve yönetimden dışlanmışlardı

(Bilhan, 2019: 84). Saraydaki kadınların durumu da benzer şekildeydi eğitimini kadın ahlakı üzerine alıyorlardı. Antik dönem toplumunda ve Konfüçyüsçü düşünce sistemi içerisinde kadınların idari işlere karışmaması gerektiği fikri hâkimdi (Akman, 2018: 91- 92). Doğu Asya'daki Konfüçyüs takipçileri de, kadınların toplumdaki konumu konusunda tutucu bir tavır sergilemiştir (Zhou, 2005:8). Kadınların eşleri ile olan ilişkileri konusunda Konfüçyüs, kadınları itaatkârlık, mütevazılık, evde ihtiyatlılık vb. ahlâksal erdemlerle öne çıkmalarını teşvik eder. Babasının evinden kocasının evine kendisiyle beraber bağlılığı, edebi ve özeni de getiren kadın, davranışları ve şefkatiyle kocasının tesellisi ve neşesi olmalıdır (Pierre, 2016: 112). Aile hayatında önemli etkileri olan Konfüçyüs'ün fikirleri daha sonra neo-Konfüçyüsçülük döneminde; kocaların eşlerine doğrudan bir şey vermemeleri gerektiğini, bir şey verecekleri zaman yere koymaları ve eşlerinin de o şeyleri yerden almalarını öğütleyecek kadar ileri gitmiştir (Eberhard, 2000:268).

Çin'deki feodal toplumunun ahlak sistemi "*Üç yol gösterici ve beş erdem*"⁷⁵ şeklinde özetlenir. "*Üç yol gösterici*" ile "yönetici tebaası için", "baba oğlu için", "koca karısı için" yol gösterici olduğu ifade edilir (Azertürk ve Akman, 2018:9-10). İlişkileri hiyerarşik düzenleyen "*beş erdem*" ise yönetici-tebaa, baba-oğul, karı-koca, ağabey-kardeş, arkadaş-arkadaş arasındaki ilişkileri ifade eder. Konfüçyüs öğretisinde iki arkadaş arasındaki ilişki de bile yaşça büyük olan diğerinden daha üstün kabul edilir (Eberhard, 2000: 62). Her birey bulunduğu konuma uygun davranışlar göstermelidir; hükümdar iyiliksever olmalı tebaası ise sadık olmalıdır. Koca eşine adil, kadın kocasına itaatli; baba çocuklarına nazik ve şevkatli, oğul ise evlada yaraşır şekilde saygılı davranmalıdır. Büyük kardeş küçüğüne karşı düşünceli, küçük kardeş de büyüğüne itaat etmelidir. Arkadaşlar da birbirlerine karşı dürüst ve sadık olmalıdır. Böylece toplumdaki her birey, yukarıdan büyüklerden gelen, aynı olanlar arasında yanlardan ve aşağıdan gelen üç yönlü bir baskı altında tutulur. Hodous'a göre bu sistem, birbirine bağlı sosyal grupları büyük ölçüde geliştirmiştir. Ailenin temel birim olduğu Çin'de, dini, ekonomik ve siyasi ilkelerin kökleri de aile ve atalara tapmada kültündedir (Hodous, 1965: 395). Konfüçyüsçü felsefede insan sevgisi, önce aileden başlayarak sevgi sonra yakın çevresindeki insanlara ve daha sonra da bütün topluma yayılır (Wen, 2014: 38). Konuşmalar'ın Yönetim başlıklı ikinci bölümünde Konfüçyüs ana-babaya saygı konusunda şöyle söylediği aktarılır; "*Şimdilerde anaya ve babaya saygılı iyi bir*

---

⁷⁵ Sangang Wuchang

evlat, onları besleyebilen evlat olarak düşünülüyor, ancak bunu atlar ve köpekler için dahi yapıyoruz, eğer büyüklere karşı saygı yok ise aralarında hayvanlarla ne fark kalır?” [2:7] (Yang, 2017:19). Konfüçyüs’e göre her birey kendisine atanan rolün gereğine uygun davrandığında ahenkli toplum meydana gelir, insanlar huzur ve refah içinde bir arada yaşar (Adair, 2014: 32). Kendisine siyaseti soran Qi Beyi Jing’e Konfüçyüs cevaben şöyle söylemiştir; *“Hükümdarın hükümdar gibi, memur memur gibi, baba baba gibi, oğul oğul gibi olmalıdır”* buna karşılık Qi Beyi ise şöyle söylemiştir; *“Çok doğru! Eğer bir hükümdar hükümdar gibi, memur memur gibi, baba baba gibi, oğul oğul gibi olmazsa, hasat çok olsa bile ben onu yiyebilir miyim?”* [12:11] (Yang, 2017:94).

Konfüçyüs’e göre her şeyin aşırısı zararlıdır ve ülkedeki savaşlar insanların iktidar olmak, daha güçlü olmak, daha fazla toprak sahibi olmak, daha fazla insana hükmetmek, daha zengin olmak gibi aşırı isteklerinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar *“zhong yong”*⁷⁶ ilkesine uygun davranarak aşırılıktan kaçınmalıdırlar. Konfüçyüs’ün siyasi görüşünü yansıtan *“zheng ming”* ilkesine göre insanların bulunduğu göreve uygun ve adına yakışır davranışlar sergilemesi gerekir. Toplumdaki bireyler görevinin farkında olarak görevin gereklerine uygun davranırsa o ülkede barış ve huzur hâkim olur. *“O görevde değilsen o görevle ilgili düşünme”* diyen Konfüçyüs, *“Zheng ming”* ilkesi ile herkesin kendi işiyle ilgilenmesini, başkalarının işine karışmaması gerektiğinin altını çizerek (Okay, 2017:35-37). Lu Beyi Ding’in *“Bir söz ile devleti (beyliği) refaha kavuşturmak mümkün müdür?”* sorusuna karşılık Konfüçyüs; *Hiçbir sözün böyle bir etkisi olamaz. Ancak derler ki “Hükümdar olmak zordur, yönetici [üst düzey memur] olmak kolay değildir. Eğer hükümdar olmanın zor olduğu bilinirse doğal olarak dikkatli ve ciddi olunur.”* [13:15] şeklinde cevap vererek görevin gereklerinin farkında olarak ciddiyetin korunması gerektiğini vurgulamıştır (Yang, 2017:102).

Arslan’a göre, Konfüçyüs’ün devlet yönetimi konusunda ortaya koyduğu temel ilkeler özetle şöyledir: *Bir devletin ve hükümetin temel amacı, halkının mutluluk ve refahını sağlamaktır. Devlet en yetenekli ve bilgili insanlar tarafından yönetilmelidir. Devleti yönetme yeteneği karakter ve bilgiye dayanır. Karakter ve bilgi ise ancak*

---

⁷⁶ Bülent Okay *“zhong yong”* terimini aşırılıktan kaçmak, her şeyi kararında yapmak, ölçülü olmak, abartılı davranışlardan uzak her şeyin karında olması şeklinde açıklamıştır, bazı kaynaklarda *“orta yol”* şeklinde yapılan çevirilerin bu sözcüğü karşılamaktan uzak olduğunu belirtmiştir.

eğitim-öğretim yani tahsil yoluyla elde edilebilir. Eğitim ve öğretimin topluma yaygınlaştırılması gerekir. Böylece, hükümet, eğitim yoluyla yeteneğini isbat etmiş, halk tarafından seçilmiş kişiler eliyle yönetilmiş olacaktır (Arslan, 1991:220). Aşağıda yer alan Tablo 1.8’de temel ilkelere göre yönetim şekillerini görmekteyiz.

<i>Li İlkesi ile Yönetmek</i>	Devlet yönetiminden sorumlu olan kişiler bu ilkeyi benimsemeli ve sosyal hayata nüfuz etmesini sağlayacak ritüelleri uygulamalıdır
<i>Daode İlkesi ile Yönetmek</i>	Devlet yönetiminde yasaların temelinde, hayata geçirilen ahlak anlayışı olmalıdır
<i>Xiao İlkesi ile Yönetmek</i>	Toplum kurallarına göre hareket eden ana babasına saygı duyan kişi aynı zamanda hükümdara ve diğer yöneticilere de saygı duyacaktır
<i>Zhengming İlkesi ile Yönetmek</i>	Konfüçyüs’e göre devlet yönetiminin uygulanma aşamasında yapılacak ilk iş herkesin görevinin net olarak belirlenmeli, her yönetici görev ve sorumluluklarını bilerek mevkiine uygun şekilde davranmalıdır.
<i>Yi İlkesi ile Yönetmek</i>	Halkında güven uyandırmış bir hükümdar ve devlet yönetimi halkın üzerinde zor kullanma ihtiyacı hissetmeyecek ve halk kendiliğinden hükümdara itaat edecek, bağlılığını sürdürecektir

Tablo 1.8: Konfüçyüsçü temel ilkelere göre yönetim anlayışı (Kalkır 2018’den yararlanılmıştır).

Öğretileri ile iyi bir yönetimin nasıl olması gerektiğini ortaya koyan Konfüçyüs bir keresinde şöyle demiştir; “*Bir beyliğin yönetimi bana verilse ilk yıl bir öncekinden çok farklı olmaz ama 3 yılsonunda çok başarılar elde edilir.*” [13:10] (Yang, 2017:102). Hükümdarların önce kendilerini düzeltmeleri gerektiğini vurgulayan Konfüçyüs; “*Eğer kendini düzelttiysen, devlet (beylik) yönetiminde ne sıkıntı çıkabilir ki? Eğer kendini bile düzeltemediysen, başkalarını nasıl düzelteceksin?*” [13:13] demiştir (Yang, 2017:102).

Konfüçyanist devlet ve hükümet anlayışında altı yönetim sanatı; *doğrultma, erdemle yönetim, halkın eğitimi, halkın zenginleştirilmesi, kamuoyunun görüşünü dikkate alma* ve “*Uyum/Orta Yol Doktrini*” önemli bir yer tutar (Sayın, 2013:232). Qin Hanedanlığı öncesinde Konfüçyüsçülükle tartışma içinde başka ahlaki öğretiler de vardı (Suzuki, 2012: 96). Çin’de ideolojik resmin bir parçası olan Konfüçyüsçülük; Taoizm, Legalizm, ve Mohizm ile birlikte Çinli yöneticiler için zengin bir taban oluşturur (Shenkar, 2007:51).

1.2.2. Mo Jia: Mohizm

Çin’de Konfüçyüs’ten sonraki büyük felsefeci Mo Zi’nın doğum ve ölüm tarihleri belirsiz olsa da MÖ 479-381 yılları arası yaşadığı ve Konfüçyüs’ün de memleketi olan Lu’da doğduğu tahmin edilmektedir (Fung,2019:67). O dönemde Çin’de yaşamış her okumuş yazmış gibi devlette bir görevi vardı (Suzuki,2012:116). Genç yaşlarında Konfüçyüs’ün öğretilerini öğrenen Mo Zi, Konfüçyüs’ün düşüncelerini eleştirdiği noktalar olduğu için kendi okulunu kurarak, kendi fikirlerini dikkate alacak bir yönetici bulmayı umarak devletler arasında gezmiştir. Ancak Konfüçyüs gibi yöneticilerin çoğu Mo Zi’nın fikirlerini onaylamayarak devlet içinde ona görev vermemişlerdir (Wen,2014:68). Konfüçyanizm’in en büyük rakibi ve eleştiricisi olan Mo düşünce ekolü Ru ekolünden sonra Çin’de en az Konfüçyanizm kadar etkin olmuş büyük bir felsefe okuludur (Aydın, 2018:31).

Mo Zi, kendisine özgü bir metodoloji geliştirerek düşünceleri üç noktada; temeli, doğrulanabilirliği ve uygulanabilirliği açısından sorgular (Wen,2014:71). Mo Zi uygulanabilirlik noktasında “*Ülkeye ve halka faydalı olmak*” ölçüsü ile her değeri belirler. Aynı zamanda gerçek ve doğru bir ilke Göğün ve Ruhların İradesine ve kadim bilge krallara dayanmalıdır (Fung,2019:72). Nisbett’e göre, herkes için iyi ve faydalı olanı maksimuma çıkarma yöntemlerini geliştirmeye çalışan Mo Zi, kar-zarar analizinin ayrıntılı olmayan bir biçimini geliştirmiştir (Nisbett, 2015: 131). Faydacı düşünce temelinde kendisine katılanların meslek edinmesini sağlayan Mo Jia ekolü, herkesin üretici olması gerektiğini savunur. Mo Zi taraftarları, kendi meslekleriyle uğraşmalarının yanı sıra dövüş sanatı ile ilgilenerek savunma stratejilerinin geliştirilmesini sağladılar. Saldırganlığa karşı olan Mo düşünce ekolünü diğer düşünce ekollerinden ayıran şey müritlerinden oluşan bir ordu ile caydırıcı güce sahip olmasıdır (Okay, 2017:21). Eberhard’a göre bu ordu şeklindeki örgütlenme, tüccarlar ve zanaatkarlarca o dönemdeki sürekli devam eden savaşlardan kendilerini korumak için yan askeri birliklerin büyümesi ile oluşmuştur (Eberhard, 1944:272). Bir bölgeden savaş haberi geldiğinde takipçileri ile oraya giderek beylikleri önce barışa ikna etmeye çalışmış, bunu başaramadığında ise saldırıya uğrayanın yanında savaşmıştır. Buradan

da anlaşılacağı üzere, sorunların barış yoluyla çözülmesi gerektiğini savunan Mo Jia ekolü savaşa ve saldırganlığa karşıdır (Kalkır, 2007:294). Meşru müdafaa savaşlarında yer almak konusunda kendilerini sınırlamışlardır (Fung,2019:70).

Mo Zi, insanların ve yöneticilerin eylemlerini gözeten “her şeyi kuşatan sevgi” yerine getirenleri ödüllendirip “ayrım yapan” insanları da cezalandıran bir Tanrı'nın ve çok sayıda küçük ruhların varlığına inanır (Fung,2019:75). Mo Zi, devlet yönetiminde “*yetenekli olanı desteklemek*” gerektiğini savunmuştur (Wen,2014:70). Bunun yanı sıra Mo Zi, yozlaşmış devlet memurlarının derhal işten alınması gerektiğini söylüyordu (The Epoch Times, <https://epochtimestr.com/index.php/mozi-baris-ve-sevgi-uzerine-buyuk-cin-filozofu>, 2019). Ayrıca görevler de babadan oğula geçmemeliydi (Kalkır, 2007:294). Mo Zi'ya göre, halkın ve Tanrı'nın iradesinden kaynaklanan yönetme yetkisine dayanan yönetici “*her şeyi kuşatan sevgi*” ilkesini esas alıp buna uyanları ödüllendirip, yanlış olan “*ayrım yapma*” ilkesine göre davranışlar sergileyen insanları ise cezalandırarak halkın eylemlerini denetlemelidir (Fung,2019:77). Göğün iradesi ile yönetilen bir devlette hükümdar iyiliksever, halkı sadık, baba sevecen, çocuk evlada yaraşır, büyük kardeş dostça, küçük kardeş de saygılı olacaktır. Göğün iradesine uygun davranışlar sergileyen hükümdar ve memurlar, bütün topluma örnek olur ve halk da onları takip etmeye çalışır. Böyle olduğunda topluma evrensel barış ve sonsuz mutluluk gelir (Suzuki,2012:119). İdeal bir toplum oluşturmayı amaçlayan Mo Zi'nin siyaset felsefesine göre birbirini seven insanlar bu sevgiden karşılıklı fayda görür, birbirinden nefret eden kişileri ise bu nefretten zarar görecektir. Mo Zi'nin “*her şeyi kuşatan sevgi*” anlayışına göre, insanlar öbür devletleri, aileleri ve bedenleri tıpkı kendisininmiş gibi benimseyerek sevmelidir (Wen,2014:69). Mo Zi'nin ideal dünyasına göre bir ölçüt olarak kabul edildiğinde “*her şeyi kuşatan sevgi*” sonucu ortak fayda olur (Fung,2019:74). Bizlerin yeryüzündeki görevi sevgi ve doğruluğun kaynağı olan Gök'ün iradesine uyarak evrensel sevgi ve karşılıklı faydayı hayata geçirmektir (Suzuki,2012:118).

İlk dönem Zhou hanedanlığını örnek alarak geleneksel kurumları, ayinleri, müziği vb. ahlaki terimler ile meşrulaştırmaya ve haklı göstermeye çalışan Konfüçyüs'ün tersine Mo Zı, bunların geçerliliğini sorgulamış ve bu medeniyeti eleştirmiştir (Fung,2019:67-68). Sevgiyi bireyden başlatarak merkeze alan Ru ekolünün tersine Mo ekolü sevgi konusunda ayrım yapmayarak herkesin eşit sevilmesi “*her şeyi kuşatan sevgi*” noktasında Ru ekolü ile çatışır. Ru ekolü, kişilerin öncelikle

iyi ahlaklı olmaları gerektiğini savunurken Mo ekolü sadece iyi ahlakın yeterli olmadığı görüşündedir. İyi ahlaklı olmanın yanı sıra insanların yetenekli, becerikli ve üretici olmaları gerektiğini savunur. Mo ekolü, ölümden sonraki yaşam ile ilgilenmediği halde ritüellere ve törenlerin eksiksiz uygulanması konusuna önem veren Ru ekolünün karşısında yer alarak karmaşık ve masraflı olan bu törenlerin bir kaynak israfı olduğu görüşündedir (Okay, 2017:22). Mo Zi⁷⁷ 48.Bölüm'den Fung Yulan'ın aktardığına göre, Konfüçyüsçü ilkelerin dünyayı dört açıdan tahrip ettiğine inanan Mo Zi, Ru düşünce ekolünü şöyle eleştirir;

- *Konfüçyüsçüler, Tanrı'nın ya da ruhların varlığına inanmazlar; bunun sonucunda Tanrı ve ruhlar öfkelenir.*
- *Konfüçyüsçüler, insanların refahını ve enerjisini boşa harcayacak şekilde, defin törenleri ve bir ailenin ölümü üzerine üç yıl yas tutulması hususunda ısrar ederler.*
- *Konfüçyüsçüler, benzer bir sonuca götürecek şekilde, müziği vurgularlar.*
- *Konfüçyüsçüler, insanları tembelliğe yöneltir ve kendilerini ona teslim edecekleri önceden belirlenmiş bir kadere inanırlar (Fung,2019:70).*

Kaderciliği eleştiren Mo Zi'ya göre, zanaat, imalat ve ticaretin önündeki engel kaderciliktir. İnsanlar önceden belirlenmiş bir kadere terk edilmiş olsalardı, insanlar hareketsiz ve faaliyetsiz kalmayı tercih ederek çalışmak, üretmek ve barışı korumak için bir dürtüleri de olmazdı (Suzuki,2012:121). Mo Zi'nın beş iyi olarak kabul ettiği; ülkenin zenginleştirilmesi, nüfusun artması, iyi bir düzen kurmak, saldırgan savaşa engel olmak ve ruhların kutsamalarını kazanmak gibi şeyler de kaderin kabulünde gerçekleşmesi mümkün değildir (Aydın, 2018:34). Ancak, Konfüçyüsçüler Ming'den (Kader, Hüküm) ve "Mingi bilme"den söz ettiklerinde kastettikleri şey Mo Zi'nın eleştirdiği şekliyle önceden belirlenmiş bir kaderden bahsetmezler. İnsan gayret ederse, kaderinde kontrol edebileceği şeyler de olduğundan, insan elinden geleni yaptıktan sonra gelecek olan şeyleri sakinlikle ve teslimiyetle kabul etmeleri gerektiğini ifade ederler (Fung,2019:71).

Konfüçyüsçülerin cenaze törenlerini ayrıntılı ve zorlu bulan Mo Zi, geride kalanların münzeviler gibi hayattan el etek çekerek en az üç yıl süren yas tutmalarını da eleştiriyordu. Konfüçyüsçüler tarafından büyüklere sadakatin ve saygının bir

---

⁷⁷ Mo Zi'nın ve takipçilerinin yazılarının bir derlemesi olan Mo Zi'nın adını taşıyan bu kitap, 53 bölümden oluşur (Fung,2019:68).

dışavurumu olarak görülen bu duruma Mo Zi şiddetle karşı çıkıyordu (Suzuki,2012:120). Ru düşünce okulunun ruhların varlığına inanmadığı halde cenaze merasimindeki detaylı törenler yapması ve atalara kurbanlar sunması Mohistlerce tutarsızlık olarak görülür. Ancak, Konfüçyüsçülerin bu ayinleri icra etmelerinin nedeni, atalara duyulan saygıdan kaynaklanır. Fung Yulan'a göre, şiirsel olan bu törenlerin dini boyutun olmaması nedeniyle burada bir tutarsızlık söz konusu değildir (Fung,2019:76).

Üretime hiçbir katkısı ve faydası olmayan cenaze törenleri gibi şeylere servet harcamanın mantıklı olmadığını savunan Mo Zi'ya göre, uzun süre tutulan yas da üretimi, ticareti, devlet idaresini felç etme potansiyeli vardır. Tam bir faydacı bakış açısına sahip Mo Zi, her türlü duygusal aşırılığa karşıdır. Milli ve kişisel servetlerin bir duygusallık yüzünden sarf edilmesine karşıdır, duygunun önemini yadsımaz ama ona gerektiği ölçü de yer ayırmak ister (Suzuki,2012:121). Müziği bir lüks olarak gören Mo Zi, milli servete ve mutluluğa zerre katkısı olmadığını düşündüğü müziğe de karşı çıkar (Wen,2014:70 ve Suzuki,2012:121). Eberhard'a göre tasarruf taraftarı olan Mo Zi'nin düşüncelerinde tüccarlara mahsus bir hesap göze çarpar (Eberhard, 1944:273). Barınma, giyinme, yeme içme ve seyahatle ilgili lüks alışkanlıklara karşı olan Mo Zi, aynı zamanda odalıkların yaygınlaşarak olağan hale gelmesine de karşıydı. Ona göre, odalıkların yaygınlaşmasıyla toplumda bekâr insanların sayısı artarak nüfus artışını tehdit eder. Kısaca Mo Zi'ya göre toplumun gerçek mutluluğu lüks tüketimde değil servetin üretilmesinde ve artırılmasında aramalıdır (Suzuki,2012:119-120).

1.2.3. Dao Jia: Taoizm

Konfüçyüs'ün törenler konusunda öğretmeni olduğu düşünülen Lao Zı⁷⁸, Chu devletinin bir yerlisidir (Fung,2019:127). Zhou hanedanlığında kütüphanede “*arşiv memuru*” olarak görev yaptığı ve siyasetteki çöküntüyü fark ettiğinde ise emekliye ayrılmıştır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170205.htm> , 2019 ve Wen, 2014:50). Görevden ayrılıp şehri terk ettiği sırada sınır bekçisi onu sınırdaki bekletmiş ve felsefesini aktarmasını istemiş. Bunun üzerine Lao Zı da, Taocu bir klasik

---

⁷⁸ Lao Zi “Yaşlı Üstat” anlamına gelen bir isimdir (Fung,2019:127). Adı Er, soyadının Lİ olduğu aktarılır (CRI, agis, 2019).

olan kendi adı ile de bilinen iki ciltlik “*Dao De Jing*” kitabını yazmış, sonrasında ise bir öküz sırtında sınırı geçerek kayıplara karıştığı anlatılır (CRI, agis, 2019 ve Wen, 2014:51). Çin’in önemli kültür miraslarından biri olan Lao Zı’nın “*Dao De Jing*” kitabında 5 binden fazla Çin karakteri yer alır (CRI, agis, 2019). Çince literatürden en çok tercüme edilen bu kitap Eberhard’a göre, metin olarak oldukça basit ve kasıtlı olarak çeşitli anlamlar içeren bir kitaptır (Eberhard, 2007: 50). Dao De Jing’de İlkbahar ve Sonbahar Dönemi’ndeki karmaşayı yatıştırmayı amaçlayan Lao Zi’nin siyaset felsefesi de devleti yönetenlere yöneliktir⁷⁹ (Wen, 2014:55). Eberhard’ın aktardığına göre, ölümünden yaklaşık 500 yıl sonra MS 2. yüzyıldan itibaren Lao Zı hakkında çeşitli hikâyeler anlatılır. Uzak Batı’ya daha sonra da Türkistan’a gittiği, başka kaynaklarda ise Hindistan’a veya Sogdtyana’ya giderek ve Buda’nın hocası ya da atası olduğu anlatılır ancak Eberhard’a göre hiçbiri tarihi gerçek değildir (Eberhard, 2007: 49).

Konfüçyüsçülükte devlet yöneticilerinin ve bireylerin takip etmesi gereken “yol” olan “*dao*”, Taocu⁸⁰ düşünce ekolünde her doğal şeyin tözünü içeren bir ideadır (Harré, 2003:114). Bu idea tanımlanamaz “*belirsizin belirsizi*”dir ya da Lao Zı’nın ifadesi ile “*Kelimelere dökülen yol (dao) aslında yol değildir.*” (Wen, 2014:53). Dao, şekillerin ve özelliklerin ötesinde adlandırılmayan bir kavramdır (Fung,2019:129). Ancak sezgiler yolu ile ulaşılabilen Dao kavramını Lao Zı hiçbir zaman açıklamamıştır (Anıl ve Özbek, 2007:60).

Lao Zı’ya göre var olmaya başlayan her şey, evrensel Tao’dan “*te*” olarak isimlendirilen bir şey alır. Ahlaki ve ahlaki olmayan anlamında “*erdem*” ya da “*güç*” anlamındaki bu kavramı takip eden bir hayat iyi ve kötünün ötesindedir (Fung,2019:136). Eberhard’a göre tabiatın ilerlediği “*dao*”ya karşılık her insanın içinde “*te*” gücü vardır (Eberhard, 1944: 271). Fung Yulan’ın Dao De Jing Bölüm 38’den aktardığına göre Lao Zı; “*Tao kaybolduğunda, Te ortaya çıkar. Te kaybolduğunda,*

---

⁷⁹ Tez çalışmamızda düşünce okullarını incelerken siyaset felsefesi ile sınırlı kalmaya özen gösterdik ve bu bölümde Taocu dine yer vermedik. Fung Yulan’a göre Daocu düşünce okulunun felsefesi ile Daocu dinin öğretileri farklı ve zıttır. Bu konuda Fung Yulan, Dao düşünce okulunda insanın tabiatın akış yönü olarak ölümün takip eden hayatı soğukkanlı bir şekilde takip etmesi gerekirken Daocu dinde ise tabiata karşı çalışarak ölümden nasıl kaçınılacağı ilke ve tekniği içeren bir öğreti olduğu örneğini verir.

⁸⁰ Okay, Çince kelimelerin sonuna “*-izm, -ist, -cu*” gibi ekler ile kullanmanın doğruluğunu tartışmalı bulur. Taoizm şeklindeki ifadenin yanlış olduğunun altını çizer, bunun yerine Dao Jia şeklinde Dao Düşünce Ekolü şeklinde çevrilmesinin doğru olduğunu yazmıştır.

insanseverlik ortaya çıkar. Doğruluk kaybolduğunda, törenler ortaya çıkar. Törenler, sadakatin ve iyi inancın bozulması ve bu dünyadaki düzensizliğin başlangıcıdır.” demiştir ve bu ifadede apaçık bir şekilde Taoculuk ve Konfüçyüsçülük arasındaki zıtlığı görmemiz mümkündür (Fung,2019:136).

Türkçeye eylemsizlik olarak çevrilen “*wu wei*” ilkesi Dao düşünce ekolünün temelini oluşturur. Eylemsizlik ilkesine göre aydınlar doğaya çekilerek kendilerini bilime vermeli ve yönetimde görev almamalıdır. Ancak bu şekilde doğanın içinde çatışma ve kargaşalardan uzak huzurlu bir yaşam sürmek mümkündür (Okay, 2017:20 ; Kalkır, 2007:294). Paradoksal gibi gözükken *wu-wei* ilkesi ile ilgili olarak Lao Zi; “*hareketsizlik uygulamaları ve sonuç olarak uygun bir şekilde yönetilmiş olan hiçbir şey yoktur*” der. Harré’ye göre, kurulmuş ve doğruluğu olan devam eden olgulara müdahale edilmemesi yönünde “eğer kırılmamışsa tamir etme” uyarısı olarak ve Tao sürekli değişim halinde olduğundan dolayı “kendi hallerine bırakmak” mantıklıdır (Harré, 2003:118). Fung Yulan’a göre *wu wei* ilkesi aynı zamanda, keyfi ve yüzeysel olmayan eylemde bulunma anlamındadır (Fung,2019:135). Öylece oturup hiçbir şey yapmama anlamına gelmez *wu wei* ilkesi, başkalarının işine karışmama ve kendiliğinden Tao'nun kaynağından akıp gittikleri sürece kendi işine bile karışmama anlamına gelir (Suzuki, 2012:98). Bu ilkeye göre eylemler, asla abartılmadan zorunlu ve doğal olanlarla sınırlanmalıdır (Fung,2019:136). *Wu wei*'nin sonraki filozoflarca yapılan yorumunda ise hükümdar tüm sorumluluklardan kurtulmak için doğru memurlar seçerek, hükümdarlığının keyfini sürmeliydi, memurlar ise etkin ve çalışkan bir şekilde görevlerini yapmaları gerekirdi (Eberhard, 2000:214).

Suzuki’ye göre bir tür *laissez faire*⁸¹ siyaseti olarak görebileceğimiz *wu wei* kuramının devlet yönetimindeki hali insanların serbest olmasını, yapay törenlerle ve gereksiz kanunlarla boğulmaması gerektiği ve mümkün olduğunca insanların kendi halime bırakılmasını gerektiren siyasettir (Suzuki, 2012:104). Dünyadaki acıların ve kederin kaynağı bir şeyin yapılmamış olması değil çok şeyin yapılmış olmasıdır. Yönetmesi gereken ve yönetebilen kimseler sadece bilgelerdir, onlar da bir şey yapmayarak daha çok bozmayarak yönetir (Fung,2019:137). Eberhard’a göre, Lao

---

⁸¹ İktisadi düşünce ekollerinden servetin kaynağı olarak tarımsal üretimin görüldüğü ve devletin de tek vergi koyup toprak sahiplerinden vergi alınması gerektiğini savunan Fizyokratlar tarafından ilk kez dile getirilen bu ifade “bırakınız yapsınlar” şeklinde tercüme edilir.

Zı'nın felsefesi, hayata küsen insanların ya da yaşlı memurların yani Konfüçyanistlerin felsefesidir (Eberhard, 1944: 271). Lao Zı'nın takipçileri yönetimde görev almak yerine doğada yaşayarak sebze yetiştirmeyi ve balık avlamayı tercih eden insanlardır (Harré, 2003:117). Suzuki'nin aktardığına göre bazı Sinologlar, Konfüçyüs'ün ve Lao Zı'nın felsefelerindeki zıtlığını; sert, çalışkan, düzen seven Kuzeyli tipini Konfüçyüs'ün ve tasasız, hayalperest, düşüncesiz ve çoğunlukla tembel Güneyli tipini ise Lao Zı'nın temsil ettiği şeklinde iklim ile ilişkilendirmişlerdir. Sert iklim ve soğuk havanın baskısıyla mücedele eden kuzeyliler için “*kendi haline bırakma*” siyaseti felaket ile sonuçlanabilirdi, güneyliler için tabiat karşı koymadan ve karışmadan da hayatın tadını zahmetsiz meşakkatsiz çıkarabilecek kadar güzeldi (Suzuki, 2012:106).

Dao ekolünde ideal olan yönetim şekli küçük ve az nüfuslu bir ülkede hükümdarın gelişmeleri izleyerek hiçbir şeye karışmadığı durumdur (Okay, 2017:20). Pasif ve tutucu bir ideal olarak komşu ülkeler ile ilişki kurulmaz, devlet silahlara sahip olsa da kullanmaz (CRI, agis, 2019). Devleti yönetmenin ideal yolu Lao Zı'ya göre halkın çok şeyi bilmediği, yapılanlardan bihaber olduğu ve güvende olduklarına inanmalarıdır (Wen, 2014:56). Halk çok şey biliyorsa iyi yönetilemiyor demektir (Störig,1994:149). Bilge, halkının karınını doyurarak, kemiklerini güçlendirerek ve zihinlerini boşaltarak yönetir (Fung,2019:138). Taoizm'in siyaset teorisinin özü, hükümetten uzak kalmanın meşrulaştırmasıdır (Sayın, 2013:226). Okay'a göre Çin'de savaş ve huzursuzluğun olduğu dönemlerde Dao ekolü ön plana çıkarken barış ve huzurun hakim olduğu dönemlerde Ru ekolü ön planda olmuştur (Okay, 2017 :20). Sayın'a göre Dao düşünce ekolü, günümüz Çin siyaset geleneğinin oluşmasında önemli bir yeri vardır (Sayın, 2013:226).

1.2.4. Fa Jia: Hukuk Okulu, Legalizm

Fa ekolünün önemli düşünürleri; İlkbahar Sonbahar Dönemi'nde Guan Zi ve Zi Chan, Savaşan Devletler Dönemi'nde ise Li Li, Wu Qi, Shang Yang, Shen Bu Hai ve Shen Dao'dur. Ancak, Savaşan Beylikler Dönemi'nin sonlarına doğru Fa düşünce ekolünün ilkelerini sistematik bir biçimde derleyen Han Fei Zi, bu ekolün sembol kişisi haline gelmiştir (Okay, 2017:23). Fung Yulan'a göre yasacı okul içerisinde siyaset ve

yönetimde temel faktörün ne olduğu konusunda kendi çizgileri olan üç farklı grup vardır, bunlar “güç ve otorite”yi vurgulayan Shen Dao, “yöntem ve insanları idare sanatı”nı vurgulayan Shen Bu Hai ve “yasa ya da düzenleme” vurgulayan Shan Yang. Fa ekolünün sentezcisi ve son temsilcisi Han Fei Zi, Savaşan Beylikler dönemindeki Han devletinin kraliyet ailesi mensubuydu. Xun Zi⁸²nın bir öğrencisi olan Han Fei Zi, insan doğasının kötü olduğuna inanır (Fung,2019: 212, 217). Herkesin toprak sahibi olduğu bir merkezi hükümet yapısını savunan Fa düşünce ekolünde, yerel yönetimlerden gelen üst düzey yöneticilerin ve askeri kökenli generallerin olduğu beylikler merkezi hükümete saygı duymalıdır (Okay, 2017:23). Fa düşünce ekolünün teorileri, Çin’de merkezden yönetim ile despotizme dayalı bir devletin kuramsal temelini atmıştır (CRI, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170201.htm>, 2019).

Hukukçular devrimci bir özelliği sahiptiler (Suzuki, 2012:179). Zamanın değişen ihtiyaçlarını gören Fa düşünce ekolüne göre, kadim dönemde insanlar daha masum ve faziletliydi ancak bu durum doğuştan gelen bir iyilik olmaktan çok dönemin maddi koşullarından kaynaklanıyordu. Fung Yulan’ın Han Fei Zi⁸³ Bölüm 49’dan aktardığına göre, kadim zamanda “çok az insan vardı, ancak erzak boldu ve bu yüzden de insanlar kavga etmediler. Ancak bugünlerde insanlar beş çocuklu bir aileyi büyük olarak kabul etmiyorlar ve her bir çocuk yine beş çocuk sahibi olduğunda büyük babanın ölümünden önce yirmi beş büyük çocuk olabilir. Sonuç, birçok insanın, ancak az erzakın olması ve bir kimsenin az bir kazanç için daha sıkı çalışmak zorunda olmasıdır. Bu yüzden de, insanlar kavgaya tutuşmaktadırlar” (Fung,2019:214). Han Feizi, Konfüçyüs’ün savunduğu “eskiye dönüş” fikrine karşıydı, ona göre zamanın gerçeklerine uygun bir şekilde devlet yasalarla yönetilmeliydi (CRI, agis, 2019). Eberhard’ın aktardığına göre bu ekolün takipçileri de Konfüçyanistler gibi beylikler arasında dolaşarak yönetimde görev almak istiyorlardı (Eberhard, 1944: 273). Yöneticilere gücünü ve hakimiyet alanını artırma yollarını öğreten Fa ekolünün de hedef kitlesi yöneticilerdir, yönetici sınıfı ilgilendirdikleri ölçüde bireyler ile ilgilenirler (Aydın, 2018:55). Han Fei, yönetici için en önemli şeyin “güç ve konum” olduğunu

---

⁸² Ru düşünce ekolünün önemli bir ismi olan Xun Zi, insan doğasının kötü olduğu ancak eğitimle iyi olacağı görüşündedir. Tez çalışmamızın ikinci bölümde ayrı bir başlık olarak Xun Zi’nin görüşleri ele alınmıştır.

⁸³ Han Fei Zi, “Wu Du” (Devletin Beş Güvesi), “Gu Fen” (Kendi Başına Öfke), “Nei Wai Chu Shuo” (Eleştiriler), “Shuo Lin” (Olaylar), “Shuo Nan” (Zor Sözler) gibi yazdığı siyasi yazılar kendi adını taşıyan kitapta derlenmiştir (CRI, agis, 2019).

düşünür. Bir balık suyun dışında yaşayamadığı gibi yönetici de gücünü korumalıdır ve bu gücüne yasaları da dahil etmelidir (Wen, 2014:74). Halk ve bürokratlar bu yasalara uymak zorunda olsalar da yasanın koyucu olan yönetici, yasanın üstünde bir konumdadır (Aydın, 2018:56). Han Fei'ye göre, yasal sistem yöneticilerin yararı noktasında işlev görür, bu sistem yasalara uyanları ödüllendirir ve uymayanları ise cezalandırır (Wen, 2014:75). Yönetici halkını yasa ve otorite ile yönetir. Özel bir yeteneğe ve Konfüçyüsçülerin “jun zi” ilkesindeki gibi yüksek erdeme ihtiyacı yoktur (Fung,2019:215). Dao düşünce ekolünde önemli bir yeri olan “wu wei” ilkesi Fa düşünce ekolünde de önemlidir. Yönetici hiçbir şey yapmayarak, kendisi için başkalarının her şeyi yapmasına izin verir, eylemsizlik ile yönetir. Eylemsizlik temelinde ortak bir paydaya sahip olsalar da mutlak bireysel özgürlüğü temsil eden Daocuların aksine Yasacılar, mutlak toplumsal kontrolü temsil ederek iki farklı uçtadırlar (Fung,2019:218). Han Fei'ye göre merhamete ve şefkate yönelik eylemlere iten şeylerden kaçınması gereken yönetici; arkadaşlarına, akrabalarına, karısına ve çocuklarına güvenmemesi ve düşüncelerini, arzularını açığa vurmaması gerekir (Aydın, 2018: 58). Ancak yönetici; düşüncelerini saklı tutarsa, niyetini asla bilmeyen alt kademelerdeki memurlarını bu şekilde kontrol altında tutar ve onları korkutur (Wen, 2014:75). Devlet sorunları ile ilgilenen nazırların da ahlâk bakımından iyi olmaları gerekmez aksine kötü bir ahlaka sahip olurlarsa diğer kötü insanların fena insanların oyunlarını daha kolay görürler (Eberhard, 1944: 274).

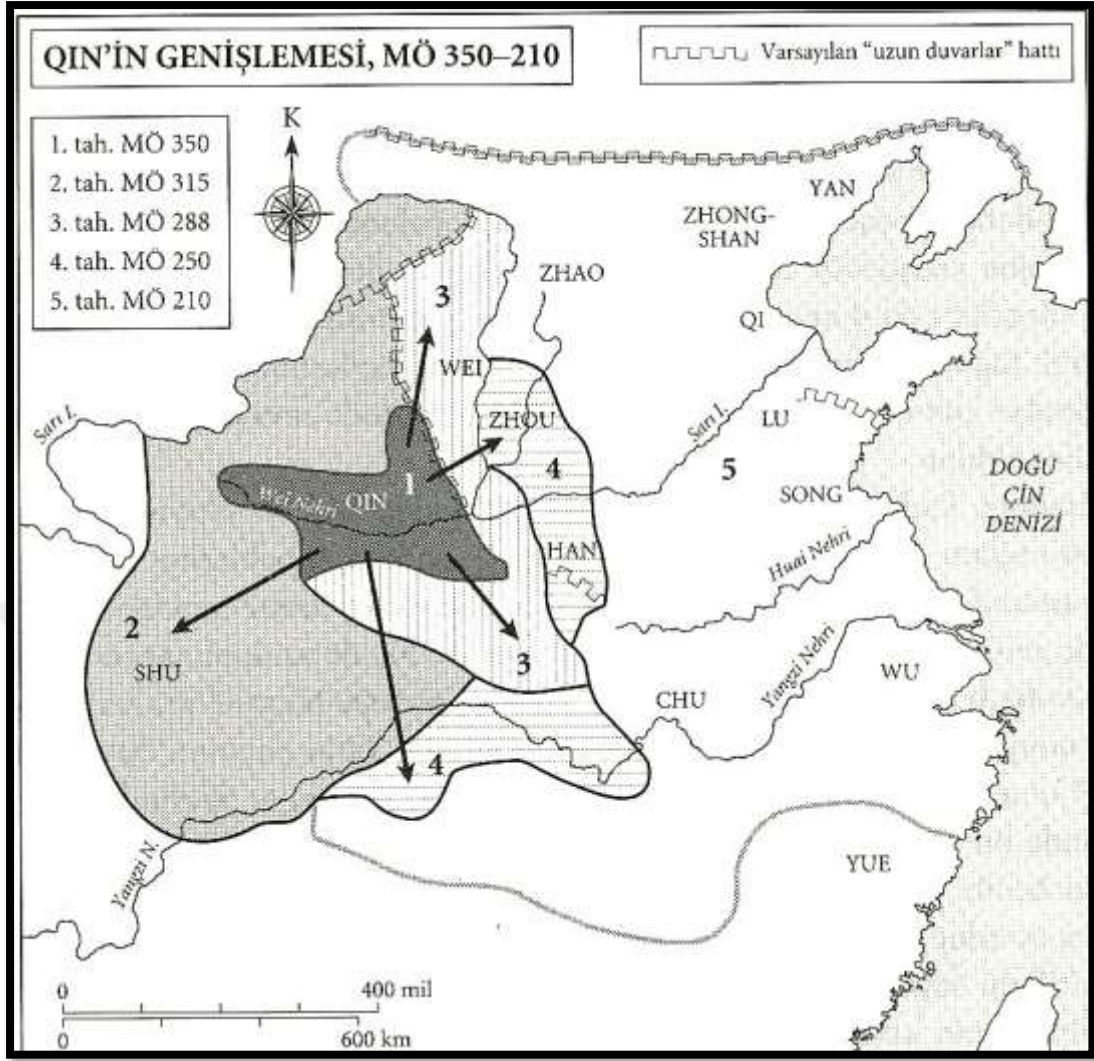
Han Fei Zı MÖ 233 yılında, kendi ilkelerini uygulayarak diğer beylikleri fetheden Qin'in işgal ettiği Han Devleti'nin bir elçisi olarak gittiği Qin'de hapiste öldü. Qin kralının danışmanı ve eski okul arkadaşı Li Si, onun yeteneğini ve herkesçe takdir edilmesini kıskandığından bir siyasi entrikayla Han Fei'yi hapse attırarak zehir içip intihar etmeye zorlamıştır (Fung,2019:212 ; Wen, 2014:73-74 ve Aydın, 2018:54).

1.3. Qin Hanedanlığı; İlk Kültür Devrimi

MÖ 207'de son bulan Qin Hanedanlığı'nın başlangıcı literatürde bazı kaynaklarda, son Zhou hükümdarının Qin derebeyi lehine tahtan feragat ettiği MÖ 256 yılı, bazı kaynaklarda ise Qin'in diğer beylikleri egemenliği altına alarak Savaşan Devletler dönemine son verdiği MÖ 221 tarihi olarak geçmektedir (Eberhard, 2007: 77). Diğer beylikler, Savaşan Devletler döneminde giderek güçlenen Qin ile mücadelelerinde Hunlar ile ittifak antlaşması yaptılarsa da başarılı olamadılar (Tokan,2011: 14). MÖ 236 - MÖ 221 yılları arasında Qin Hanedanlığı; Han, Wei, Chu, Yan, Zhao ve Qi beyliklerini ilhak ederek çok etnisiteli, otoriter bir merkezi yönetim kurmayı başardı (Tang ve Yin, 2017: 245). Bauer'e göre bu durum imparator *Qin Shi Huangdi*⁸⁴'nin sıfırdan bir yönetim kurduğu anlamına gelmiyordu, hâlihazırda var olan bürokrasiler ve adetler yığını yeniden düzenleyerek merkezi yönetimi kurmuştu (Bauer, 2013:641). Qin Hanedanlığı'nın savaşlarda elde ettiği başarının arka planında; stratejik bir konumda yer alan ve coğrafi olarak güneyde geçit vermeyen yüksek dağlarla, kuzeyde ise çöl ve bozkır gibi devletin sınırlarını oluşturan doğal engellerle korunan, tarımda bereketli, madencilikte zengin topraklara sahip olması vardı (Eberhard, 2007: 77; Ray, 2007: 37 ve Keay, 2011: 85). Savaşan Devletler döneminde Fa Jia düşünce ekolündeki önemli bir isim olan Shang Yang tarafından geliştirilen ağırlık, uzunluk ölçülerinin standartlaştırıldığı ıslahatların MÖ 356'dan itibaren Qin'de uygulanması ile politik, ekonomik, askeri vb. açılardan başarılar elde etmişlerdir (Tang ve Yin, 2017: 245; Blunden ve Elvin, 1989: 68; Keay, 2011: 77 ve Kasimui 2019:33). Aşağıda yer alan Harita 1.8'de MÖ 350-210 yılları arasında Qin Hanedanlığı'nın genişlediği toprakları oklarla takip ederek görebiliriz.

---

⁸⁴ Qin Shihuangdi; bir makam adı olarak "*Qin'in İlk İmparatoru*" anlamındadır.

Harita 1.8. Qin Hanedanlığı (MÖ 350-210) (Keay 2011'den alınmıştır.)

Gerçek adı Yengzheng olan Qin'in ilk imparatoru Shi Huangdi, küçük yaşta tahta çıktığından dolayı devlet işlerini onun adına vezir Lü Buwei yürütüyordu (Tang ve Yin, 2017: 245). Halkın çoğunluğu Türk ve Tibetli kavimlerden oluştuğu gibi yönetimde de birçok bakan farklı kavimlerden, Lü Buwei⁸⁵'nin de yerli olmadığı aktarılır (Eberhard, 2007: 77 ve Keay, 2011: 90). Gerçek anlamda MÖ 238 yılında iktidarı eline alan Qin Shi Huangdi, Lü Buwei'yi saraydan uzaklaştırarak fa jia düşüncesi

⁸⁵ Eberhard, bir asilzade olmayan Lü Buwei'nin muhtemelen bir at tüccarı olduğunu aktarır. Literatürde Sima Qian'ın eserinden alıntılanarak, Lü Buwei'nin aynı zamanda imparatorun biyolojik babası olabileceği de anlatılır. Anlatıldığına göre Qin'in Zhao Beyliği ile olan barışı korumak için Zhao sarayında tutulan Qin prensiyle yakınlaşan Lü Buwei, onun kendi metreslerinden bir dansöz ile evlenmesini sağlar. Ancak bu sırada cariyeye Lü Buwei'den hamiledir. Bu süreçte Qin sarayı ile de yakın ilişkiler kuran Lü Buwei, tutsak prensin Qin sarayına dönmesini sağlar. Yaklaşık on üç yaşlarında Yengzheng'i tahta geçirir ve yaşlı küçük olan hükümdar yerine kendisi devlet işlerini yürütür (Ray, 2007: 34).

ekolünden olan Li Si'yi vezir olarak atamıştır, yönetimde de birçok legalist bu dönemde görev almıştır (Keay, 2011: 91, 97; Eberhard, 2007: 78 ve Tang ve Yin, 2017: 245).

Önceki Qin hükümdarlarının çeşitli şekillerde yüksek memurlara, oğullarına vb. kişilere zeametler verdikleri aktarılır, hatta Lü Buwei'de başbakan olduğu zaman Luoyang bölgesinde 100.000 hane “gelir tımarı” olarak dönemin tabiriyle “yemek için” kendisine verilmişti. Ancak İlk İmparator dönemine gelindiğinde ise yönetsel feodalizm reddedilmişti (Blunden ve Elvin, 1989: 82). Eberhard'a göre bu dönemde yapılanlar arasındaki en önemli iş, yönetimin yeniden düzenlenmesidir. O dönemdeki nazırlar, yönetim gücün dağılarak azalmasına neden olduğu için derebeylik sistemine karşıydılar (Eberhard, 2007: 79). Qin, merkezi yönetimi kurduğunda eski altı devletin aristokrat ve zengin ailelerinin bölücü ve yıkıcı faaliyetlere girişmelerini önlemek için Çin'in iç kesimlerine göç ettirilmişlerdir. Ordu kurmaları da yasaklanarak ellerindeki silahlar eritilerek elde edilen metal yığınları ile silah ya da pulluk üretiminde kullanılmayıp savaşmanın artık yasaklandığının bir simgesi olarak sarayın bahçesine on iki devasa heykel⁸⁶ yapılmıştır (Tang ve Yin, 2017: 245; Keay, 2011: 94; Ray, 2007: 38). Eski asil ailelerin etkileri azaltıldıktan sonra, bir tür il ilçe sistemi gibi Çin'de 36 “*jun*” komuta alanı oluşturulmuş ve her *jun*'da “*xian*” adı verilen bucaklara ayrılarak sınırlar yeniden çizilmiştir. Daha sonra komuta bölgelerinin sayısının 49'a kadar yükseldiği aktarılır. Bir sivil valinin, bir askeri komutanın ve bir baş denetçinin atandığı sancaklarda hiçbir memurun yakını önemli görevlere getirilmiyordu. Böylece, bu üç yüksek memurun arasındaki güç mücadelelerinden birinin sıyrılarak daha sonra yönetimi ele geçirip derebeyi olması engelleniyordu. Yine bu dönemde; askere alınmak, vergilendirilmek vb. amaçlarla nüfus kayıtları tutuluyordu (Bauer, 2013:641, Blunden ve Elvin, 1989: 83; Keay, 2011: 94; Ray, 2007: 38 ve Eberhard, 2007: 79). Eberhard, Qin Hanedanlığı'nın ilk imparator döneminde feodalizmden bu denli kolay kurtulabilmesinin nedeni olarak, bu devletin içerdiği yabancı unsurların etkisi ile Çin'in diğer feodal kültürleriyle fazla kaynaşamamasını gösterir (Eberhard, 2007: 77). Eberhard'a göre, Qin Shi Huangdi'nin ölümünün ardından üç yıl içerisinde MÖ 210'da bu sistem yıkılmasının sebebi, sistemin kötü olması değil, göreve gelen memurların yeteneksizliğidir (Blunden ve Elvin, 1989: 83; Eberhard, 2007: 80).

---

⁸⁶ Maden sıkıntısı çeken Çin'in bu heykelleri daha sonraları eriterek başka amaçlarla kullanıldığı aktarılıyor.

Çin topraklarında birlik sağlayan Qin Hanedanlığı, aynı zamanda sınırlarını kuzeyde de genişletmişlerdir. Bu sırada, Qin'ler göçebe kavimleri geri ittiklerinden dolayı en iyi otlaklarını kaybeden ve kıtlıkla baş etmeye çalışan bu kabileler daha sonra bir araya gelerek Qin için bir tehlike oluşturan ilk Xiongnu (Hun) devletini kurmuşlardı. Qin Hanedanlığı, kuzeyde devamlı olarak büyük bir ordu bulundurarak ve daha önce inşa edilen sedleri yeniden tamir ederek Xiongnulara karşı koymayı planlıyorlardı (Eberhard, 2007: 82-83). Savaşan Devletler döneminde ortaya çıkan içerisinde askeri birliklerin bulunduğu kulelerin olduğu sur zincirleri, Qin döneminde birleştirilerek “Çin Seddi” meydana getirilmiştir (Keay, 2011: 80-81). Hasanov’a göre, Çin’de jeostratejik planın temelini oluşturan dış müdahalelere karşı koyma devlet yönetiminin en önemli görevi addediliyordu, bu yönde atılan adımlardan biri Çin Seddi’nin yapımıdır (Hasanov, 2012: 20). Yine bu dönemde kurulan etkili bir posta konakları ve posta yolları sistemi sayesinde tehdit algılanan herhangi bir sınır bölgesine ve ya ayaklanmanın baş gösterdiği herhangi bir eyalete askeri birlikler kısa zamanda yönlendirilebiliyordu (McNeill, 2002:258).

Ray Huang’ın aktardığına göre, askeri teknolojilerin ilkel olduğu bu dönemde düşmanlarına karşı üstünlük ancak daha çok asker toplamakla mümkündü (Ray, 2007: 37). Bu sebeple göçebe savaşçı kavimlerin etkisinin çok olduğu Qin Hanedanlığı’nda ilk defa bütün halkın savaşta yer alabileceği düşüncesi yayılmıştır (Eberhard, 2007: 77). Qin Hanedanlığı döneminde standart alışveriş aracı haline getirilen düz, ortası delik ve yuvarlak şeklindeki bakırdan dökülme madeni paralar geliştirilmiştir. Keay’ın aktardığına göre bu paralar 2000 yıldan uzun bir süre boyunca geçerliliğini korumuştur. Takvim de bu dönemde yeniden düzenlenerek yeni yıl onuncu aya getirilmiştir (Keay, 2011: 93-95). Çin yazı sistemi, Savaşan Devletler döneminde bölgesel farklılıklar göstermeye başladığından Qin Hanedanlığı, “Birleşik Çin Yazısı”nı ilan etmiştir (Ray, 2007: 38). “Çin Kültür Birliği” sağlanmaya çalışan Qin Hanedanlığı yazıyı standartlaştırmıştı (Tekin, 2019b: 31). Konuşulan lehçelere aldırmaşızın imparatorluğun eğitimli seçkinlerinin ortak kullanacakları bir yazı dili geliştirilmesi ilkesine dayanan “Küçük Mühür”⁸⁷ şeklinde adlandırılan yazıdaki bu standartlaştırma olmasaydı Keay’a göre, Çin binlerce yıllık “kesintisiz uygarlık” iddiasını savunamayacaktı (Keay, 2011: 95). Başbakan Li Si önerisi doğrultusunda geliştiren

---

⁸⁷ Xiaozhuan adlı bu kaligrafi yazısı ile karakterlerin ilk resimsel nitelikleri bağlantısı bozulmuştur (Tang ve Yin, 2017: 246; Blunden ve Elvin, 1989:180).

Qin yazı reformu, Çin Halk Cumhuriyeti döneminde⁸⁸ yeniden düzenleninceye kadar yapısal bakımdan istikrarını korumuştur (Blunden ve Elvin, 1989: 180).

Konfüçyüsçü kuramlara göre geleneksel törenlere uygun yönetmeyen Shi Huangdi, Konfüçyüsçü öğretisi ile çatışıyordu (McNeill, 2002:258). Li Si'nin önerisi ve İmparatorun kabulü üzerinde Qin'de tıp, tarım ve falcılık dışındaki felsefi bambu kitapların yakıldığı ve 460 kadar bilgenin de idam edildiği MÖ 213 yılı "*bilginleri canlı gömmek*" yılı olarak anılır (Ray, 2007:39; Keay, 2011: 98; Blunden ve Elvin 1989: 82). Bir başka kaynakta aktarıldığına göre "*Kitap yakma ve Konfüçyüsçüleri öldürme olayı*" olarak adlandırılan MÖ 212 yılında gerçekleşen bu olayda, imparator için ölümsüzlük ilacı bulmakla görevli oldukları halde kaçan ve olaylara adı karışan 400 kadar Konfüçyüsçünün ve doktorun başkent Xianyang'da çukura gömülerek öldürülmüştür (Tang ve Yin, 2017:246). Eberhard'a göre devlet kütüphanesi dışında Konfüçyanist kitapların hepsi ortadan kaldırılırken bilimsel kitaplar bu olaydan zarar görmemişti. Ancak Qin Hanedanlığı'nın son yıllarında çıkan savaşlar sırasında yanan devlet kütüphanesi ile eski eserlerin birçoğu eksik ve şüpheli bir şekilde elimize kadar ulaşmıştır (Eberhard, 2007:81). Keay'ın Sima Qian'dan aktardığına göre, "*aç gözlü ve dar görüşlü*" olan Qin Shi Huangdi, halkı umursamaz, acımasız yasalarla "*dünyayı şiddet ve zulümle yönetirdi*" ve "*zamana ayak uydurup da değişmemesi*" ise temel hatasıydı. Keay'a göre, yaklaşık bir yüzyıl sonra Han Hanedanlığı döneminde yazılan bu eserler ile Qin Hanedanlığı'nın karalanmak istendiği de açıktır (Keay, 2011: 92). Bununla beraber, Qin Hanedanlığı'nın Han tarihçilerinin iddia ettikleri gibi, beş unsur (wu xing) ile kendisini döngüsel bir sürecin parçası olarak görmüş olmasını da bekleyemeyiz. Çünkü bu durumda imparatorluğunun bir sonu olacağını kabul ettiği anlamına gelir (Blunden ve Elvin, 1989: 80). Ancak, soyunun sonsuza kadar sürmesini uman Zheng, unvanını ilan ettiği resmi açıklamasında şöyle dediği aktarılır; "*Bugünden itibaren, ölümden sonra takılan isimler olmayacaktır; imparatorlar, sadece miras aldıkları sayısal unvanlarla anılacaklardır. Biz de İlk İmparator [Shi Huangdi] olacak ve bizden sonraki hükümdar kuşakları da sırayla İkinci, Üçüncü diye devam edecek ve bu 1000 ya da 10.000 kuşak boyunca böylece sürüp giderek sonsuzla yarışacaktır.*" ,

---

⁸⁸ ÇHC'de basitleştirilmiş karakterlerin kullanımı zorunluymışken Tayvan gibi bazı bölgelerde günümüzde hala geleneksel karakterlerin yazımı kullanılmaya devam etmekte olduğu da aktarılmıştır.

ancak imparatorun ölümünden sonra hanedanlık beklenmeyen bir şekilde “ikinci İmparator”da sona ermiştir (Keay, 2011: 90).

1974 yılında keşfedilen Qin Shihuang Di'nin anıt mezarı ile ilgili olarak Ray'ın Sima Qian'dan aktardığına göre, yapımında 700.000 usta işçinin çalıştığı anıt mezar 36 yıl sürmüş ve görevli ustaların birçoğu çok şey bildiklerinden dolayı canlı olarak anıt mezara gömülmüştür (Ray, 2007: 41). Depoların, ocakların, seramik fırınlarının ve montaj hatlarının da kurulu olduğu yerleşkede imparatorun büyük mezar odası ve çok sayıda savaşçı bulunan çukurlar yer alıyordu (Keay, 2011:106). Anıt mezarın özenle ölçümlenen ve çıkartılan krokilerinden iç kısımda yer alan imparatorun lahitine doğru aktığı düşünülen civa izlerinin “yasak kent”i, dış bölgenin ise çevresini simgeleyen bir Çin haritası şeklini oluşturduğu aktarılıyor (Blunden ve Elvin, 1989: 86; Keay, 2011:107).

Gerçeklik temelinde yapılan Qin ordusu heykellerinin askeri gücün canlı canlı gömülmesi yerine modellik ettiği düşünülüyor. Toprak askerler, Qin Hanedanlığının çeşitli etnisiteye ait askeri gücünün fiziksel özelliklerini yansıtıyorlardı. Ayrıca toprak askerlerin üniformaları her heykel askerin görevini belirten değişik tiplerdeki zırhlarla kuşatılmış ve farklı alay birliklerini gösteren parlak renklerle boyanmışlar ancak bu renkler günümüzde kaybolmuştur (Blunden ve Elvin, 1989:87). Her bir toprak askerin saçları aynı biçimde kesilmiş ve toplanmış olsa da, hiçbirinin saç örgüsü diğerinin aynısı değildir. Her an savaşımaya hazır bir Çin tümeni olarak kimisi hazır ol vaziyetinde, kimisi diz çökmüş yay ve okuyla nişan almakta, kimi at arabası sürmekte, kimi vücut vücuda kavga için hazır durumda vb. farklı pozlarda savaşıma hazır bulunan her bir askerin sakalı da diğerleri benzersiz traşlanmışdır (Ray, 2007:41). Büyük tarihi değer taşıdığından 1987 yılında UNESCO tarafından Qin Shihuang Mezarı ve Yeraltı Heykel Ordusu, Dünya Kültür Mirasları Listesi'ne alınmıştır (Tang ve Yin, 2017:34). Aşağıda Tablo 1.9'da Toprak Askerler'in kategorilerini görmekteyiz.

Toprak Askerlerin Kategorileri					
Piyadeler				At Arabalı Birlikler	Süvariler
Subaylar		Askerler		Savaş arabası sürücülere	
Yüksek Rütbeli	Orta Rütbeli	Hafif Silahlı Piyadeler	Ağır Silahlı Piyadeler		
					
Düşük Rütbeli		Ayakta duran okçular	Diz çökmüş okçular	Savaş arabası savaşçıları	
					

Tablo 1.9: Toprak Askerler'in Kategorileri (Web, <https://www.chinahighlights.com/xian/terracotta-army/> yararlanılarak oluşturulmuştur. Tasarlayan: Cullen Chen)

Eberhard'a göre tarihte Qin Shi Huangdi hakkında çeşitli yargıların olmasının başlıca nedeni, imparatorun Konfüçyüs'e karşı olması ve sonraki resmi Çin tarih yazarlarının da Konfüçyanist olmalarıdır. Konfüçyüsçülerin tüm kötülüklerin temsilcisi olarak gördükleri Qin Shi Huangdi, anıt mezarında yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan bulgular neticesinde günümüzde saygınlık kazanmıştır (Eberhard, 2000: 147 ve 2007: 79). Ray Huang'a göre, 2200 yıl öncesine uzanan Çin tarihinin belgeleyen anıt mezar ve toprak askerler ortaya çıkarılmış olmasaydı eğer Sima Qian'ın aktardıkları da yarı efsanevi anlatılar olarak görülmeye devam edecekti. Filozofların, sanatkârların, ustaların, büyücülerin, subayların vb. binlerce insanın omuz omuza çalıştığı mezarın tasarımı aynı zamanda Savaşan Devletler dönemindeki seferber olma halini ve bu dönemdeki yüz düşünce okulunu da belgeler niteliktedir (Ray, 2007:43).

1840 Afyon Savaşı'na kadar feodal bir toplum olma özelliğini koruyan Çin'de Qin Hanedanlığı'ndan sonra sırası ile Han, Wei, Jin, Güney-Kuzey Hanedanlıkları, Sui, Tang, Beş Hanedanlık, Song, Yuan (Moğol) , Ming, Qing (Mançu) hanedanlıkları bir diğerinin yerine geçmiştir (Qin,1995:18). Çin siyasi teorisine göre birliğin olduğu dönemler düzen ve adaletin olduğu altın çağ olarak görülürken bölünmelerin yaşandığı dönemler ise düzensizlik ve adaletsizliğin hüküm sürdüğü karanlık çağlar olarak kabul görür. Bu anlayışın bir sonucu olarak Çin tarihinde ne zaman bir hanedanlık çökse, ufak tefek bağımsız beylikler olarak kalmaktansa tekrar birleşme yönünde gelişim göstermiştir (Harari, 2015: 200-201).

İKİNCİ BÖLÜM

KONFÜÇYÜS VE KONFÜÇYÜS DÜŞÜNCESİNİN GEÇİRDİĞİ EVRELER

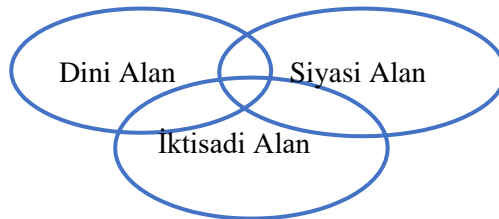
Qin'in ölçsüz, acımasız yasalarını ve bozulmuş düzenini miras alan Han Hanedanlığı⁸⁹ ilk döneminde, eğitime önem vermiş, yasaları yeniden düzenleyerek Konfüçyanist, Taoist ve Legalist düşünce ekollerini de kapsayan yönetim anlayışı geliştirmiştir (Kasimui 2019:40). Wen'e göre Çin felsefi geleneği genel olarak; Qin Hanedanlığı öncesi felsefe, Han Hanedanlığı döneminde klasikler üzerine yapılan çalışmalar, Wei-Jin Hanedanlıkları dönemindeki Yeni Taoculuk, Sui-Tang Hanedanlıkları dönemindeki Budizm, Song-Ming Neo-Konfüçyüsçülüğü ve Modern felsefe şeklinde farklı zaman dilimlerine ayrılarak incelenir (Wen, 2014:14). Yeni Taoculuk ve Budizm tez çalışmamızın sınırları dâhilinde yer almadığından Qin Hanedanlığının sona ermesi ile biten birinci bölümümüze, ikinci bölümde Konfüçyüs'ün hayatını ele alarak devam edeceğiz. Bu bölüme Konfüçyüsçülük ve Song-Ming Hanedanlığı Neo-Konfüçyüsçülüğü inceleyerek devam edeceğiz. Daha sonra Kültür Devrimi ile başlayan Konfüçyüs karşıtlığına ve Konfüçyüs'ün yeniden keşfine değinerek, Çin kültürü ve yönetim anlayışı içerisinde Konfüçyüs'ün değişen yerini ve Konfüçyüsçülüğün gelişimini inceleyeceğiz.

Kadim Çin medeniyetinin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı topraklar üzerinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), anayasası gereği 56 etnik grubun yer aldığı çok milliyetli, çok kültürlü bir ülkedir (Karluk, 2017: 10; 2009:67). ÇHC Devlet Din İşleri İdaresinin resmi web sitesinde yer alan bilgiye göre Çin'deki inançlar; Budizm, Taoizm, İslam, Katolik ve Hristiyan dinleri olarak sıralanır (Karluk, 2017:12). Çin'de

---

⁸⁹ Hasanov'a göre, Çin'in Han Hanedanlığı döneminden 18.yüzyıla kadar istikrarlı gelişim göstermesinin temelinde Han Hanedanlığı döneminde devletin; toprak bütünlüğü, nüfusun artışı ve toplumsal yaşam normlarıyla hiyerarşik yönetim düzeninin sürekliliği gibi üç etken temelinde geliştirilen jeostratejik programa sahip olması vardır (Hasanov, 2012: 22).

resmi din olarak yer almayan Konfüçyanizm, 2000 yıllık geçmişiyle Çin kültürünün ayrılmaz bir parçasını olarak dışarıdan gelen inançları da etkilemiştir. Ünal'a göre, bu dinler ancak Konfüçyanizm ile uyum sağladığı ölçüde Çinlilerce kabul görmüştür (Ünal, <https://www.tyb.org.tr/elvida-unal-cin-tarzi-islam-konfucyanist-muslumanlik-hui-ru-31491h.htm> , 2019). Tang Hanedanlığı öncesinde Çin'de yayılıp gelişen Budizm, Song Hanedanlığı döneminden itibaren Konfüçyanizm ve Taoizm ile uzlaşma yönünde gelişim göstermiştir (Karluk, 2017:13). Çin'e gönderilen elçiler vasıtasıyla Tang Hanedanlığı döneminde İslamiyet ile tanışan Çinli Müslümanlar, 1860'lı yıllara gelindiğinde Konfüçyüs düşünce ve eğitim sistemi temeli ile yorumlanmıştır (Karluk, 2017:28 ; 2009:65). Bu şekilde “Konfüçyanist Müslümanlık” olarak ifade edilen *Hui-Ru*⁹⁰ gelişerek bir kültür sentezi oluşturmuştur. Ünal'ın aktardığına göre birçok Çinli âlim, Konfüçyanizm'in İslam'ın fikir boyutunu tamamladığını ifade etmiştir (Ünal, agis, 2019). Arslan Konfüçyüsçülük'ün çoğu kez; pragmatizm, uyum, aileye saygı, toplumsal hiyerarşinin kabulü, utanç, yüz⁹¹ yitirme ve kazanma gibi Çinliliği oluşturan kültürel değerlerin ortak adı olarak ele alındığını aktarmıştır (Arslan, 2008:73). Dini, iktisadi ve siyasi yaşam alanlarını “*hayat küreleri*” olarak nitelendiren Weber'e göre bu hayat küreleri Konfüçyüsçülükte birbirilerinden ayrı değildir. Dini ve siyasi alanların bir arada olmasından dolayı devlet düzeyinde yöneticilere itaat ile yerel düzeyde ise atalara tapınma bir arada durarak birbirini beslemektedir (Schroeder'den aktaran Arslan, 2008:65). Aşağıda yer alan Şekil 2.1'de Konfüçyüsçülükte toplumsal yaşam alanları arasındaki ilişkiyi görmekteyiz.

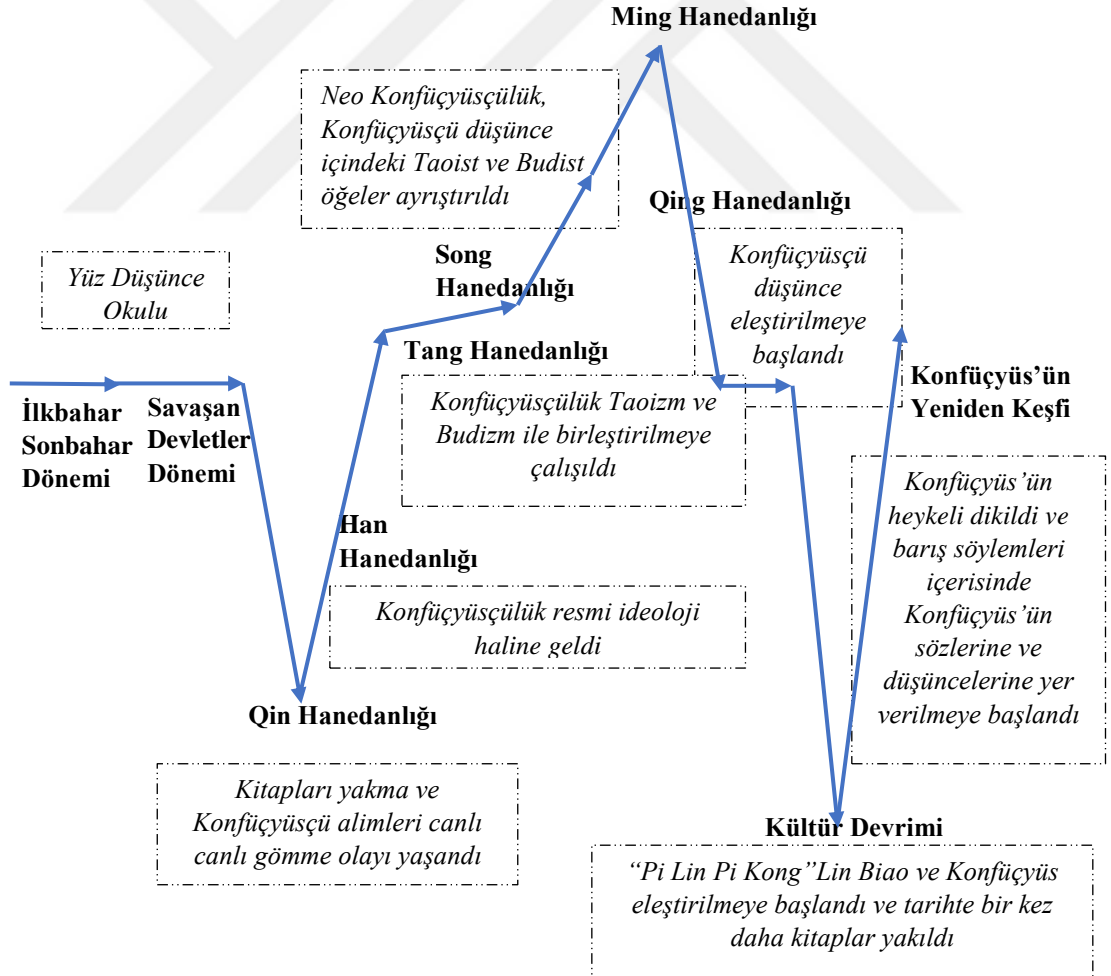

Şekil 2.1. Konfüçyüsçülükte Toplumsal Yaşam Alanları (Arslan 2008'den yararlanılmıştır).

⁹⁰ Karluk'a göre, bir tür politik strateji olarak görülebileceğimiz Hui-Ru anlayışı ile Döngeler; yerli ve Çinli bir halk olarak Konfüçyanizm ile bir sorunlarının olmadığını, İslami devlet kurarak Çin'den ayrılmak gibi bir amaçlarının olmadığını vurgulamaktadır.

⁹¹ Eberhard'ın aktardığına göre, Çince fiziki olarak başın ön kısmı anlamının yanı sıra kişinin diğer insanlarla iletişimde ortaya koyduğu kişilik, ün ve itibar anlamlarını da taşıyan “yüz” sözcüğü bireyin toplum içerisindeki sosyal rollerine uygun davranması anlamını da içerir. Türkçede de sık kullanılan “yüzü kalmamak” deyimini Çince de kullanılır ancak farklı anlamı vardır; “diu lian - yüzü kalmamak” deyimini ile Çince de “rezil olmak” anlamında kullanılır ve yapmış olduğu bir davranıştan dolayı kişinin toplumda saygı görmeyerek cezalandırılmış olduğuna işaret eder (Eberhard, 2000: 341).

Ku Hungming'e göre, Çinlilerin yaşam ihtiyaçlarına karşılık veren Konfüçyüsçülüğün büyüklüğü de bir din olmadığı halde dinin yerini tutabilecek basit ve pratik bir ahlak sistemi olmasıdır (Ku, 2013: 49- 50). Han Hanedanlığı döneminde Konfüçyüsçü erdem anlayışına dayalı tavsiye sistemi ile devlet görevlileri atanırken daha sonraki hanedanlıklarda Konfüçyüs klasiklerine dayanan sınavlar ile devlet görevlileri seçilmiştir (Ray, 2007: 112). Her dönemde etkisi farklı olan Konfüçyanizm, dönemin yapısına ve o dönemdeki gelişimine göre Çin toplumuna olan etkisi de farklılık göstermektedir (Azertürk ve Akman, 2018:10). Çin feodal toplum düzeninde 2000 yıldan fazla etkisi olan tek felsefi düşünce olarak kabul edilen Konfüçyüsçülük, Çin'de uzun bir süre yasal konumunu korumuştur (Tang ve Yin, 2017:257). Kore ve Japonya başta olmak üzere tüm Güney Doğu Asya ülkelerini etki alanı içerisine alan Konfüçyanizm, Çin'de en etkili olan düşünce ekolüdür (Okay, 2017:19). Şekil 2.2'de Konfüçyüsçülüğün tarihsel gelişimi yer almaktadır.

Şekil 2.2. Konfüçyüsçülüğün tarihsel gelişimi

Konfüçyüs, “*Yönetici, yöneticidir; baba babadır; oğul ise oğuldur. Yönetenin de, yönetilenin de kendi yerini ve hukukunu bilmesi lazım*” diyerek toplumsal kuralların önemini anlatır (Hasanov, 2012: 21). Yorulmaz’a göre, yaşadıkları dönemde bile muhafazakâr reformcular olarak görülen Konfüçyüs ve takipçileri, yöneticileri dönemin etik değerleriyle eğiterek toplumsal bir uyum inşa etmeye çalışırken, aslında sosyal sınıflar arasında daha çok yönetici elitin çıkarlarına hizmet etmişlerdi (Yorulmaz, <http://www.abstraktdergi.net/lao-tzu-mensiyus-ve-mao/> , 2018). Bülent Okay’a göre de; asiller için li kuralları uygulanırken halk için çok sert ve acımasız yasa uygulamalarının olduğu Çin, Han Hanedanlığı döneminden itibaren Ru ekolü ilkeleri ile yönetiliyor gibi gözükse de aslında Fa ekolü ilkeleri ile yönetilmiştir. (Okay, 2017:22).

Fung Yulan’ın aktardığına göre Çin’de okula giden çocukların okumayı öğrendikleri ilk kitaplar Neo-Konfüçyüsçü felsefenin önemli kitapları olan *Konfüçyüsçü Seçmeler, Mencius'un Kitabı, Büyük Bilgi ve Orta Yol Öğretisi* isimdeki dört kitaptı. Çince karakterleri yeni öğrenmeye başlayan çocuklara bazen, okunduğunda ritmik bir etki meydana getirerek çocukların karakterleri kolay bir şekilde ezberlemelerine yardımcı olan ve her bir cümlenin üç karakterden oluştuğu *Three Characters Classic* olarak bilinen bir tür metin-kitabı veriliyordu. Bu kitaptaki en temel ifade ise, Mencius'un felsefesinin ana fikirlerinden biri olan “*insanın tabiatı, esas itibariyle iyidir*” cümlesidir (Fung, 2019: 3). Yaklaşık 2.500 yıldır süregelen Konfüçyüs öğretilerinin günümüze de hitap ediyor olmasının temel nedeni Adair’e göre, Konfüçyüsçü ilkelerin insan doğasının özüne hakim olmasıdır (Adair, 2014: 33).

2.1. Konfüçyüs’ün Hayatı

Hakkındaki en eski kayıtların ölümünden yüz yıl sonrasına dayanan Konfüçyüs; tarım, ticaret ve şehirleşmede yaşanan gelişmelerin toplumsal düzeni bozduğunu fark etmişti. Konfüçyüs de çağdaşı olan diğer düşünürler gibi yaşadığı dönemin sorunlarına çözüm arayışı içerisindeydi (Tekin, 2019a: 13). Çin tarihindeki önemli yerine rağmen hakkında çok az şey bilinen Konfüçyüs’ün hayatına dair güvenilir bilgilere

Seçmeler'den, Zuo Zhuan⁹²'dan ve Mencius⁹³'dan ulaşılır (Adair, 2014: 157). Fung Yulan'ın aktardığına göre ise Konfüçyüs'ün hayatı hakkındaki en detaylı anlatım, Sima Qian'ın eseri olan Tarihsel Kayıtlar'da yer alan biyografidir (Fung,2019:51). Konfüçyüs, İlkbahar ve Sonbahar Dönemi içerisinde MÖ 551⁹⁴ yılında bugünkü Shandong Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Lu devletinde doğmuştur (Wen, 2014: 32). Lu Beyliği, kültür bakımından döneminin en gelişmiş devleti olduğu aktarılır (Tang ve Yin, 2017:257). Konfüçyüs'ün adı Zhong Ni, soyadı ise Qiu'dur. Shang Hanedanlığı döneminde Song beyliğinin soylularından olan ailesi yaşanan entrikalardan sonra Lu devletine göçerek Kong soyadını almıştır (Cleary,2009: 23; Wen, 2014: 32; Yang, 2017:9). Çin'de yaygın olarak kullanılan ismi Kong-Fuzi'nin latinceleştirilmiş hali olarak Confucius-Konfüçyüs dünyada yaygın olarak kullanılır. Fuzi, “*üstad, bilge, öğretmen, filozof*” anlamlarını taşıyan bir isimdir olup Kong-fuzi, *Bilge-Filozof Kong* demektir (Fettahoğlu, 2004: 305). Konfüçyüs yaşadığı dönemde toplumun hiçbir kesimini ayırt etmeden eğitmiş bir öğretmen olduğunu şu sözlerinden anlamamız mümkündür: “*Ben, herkese öğretmenlik yaparım, zengin, fakir ve nereden geldiğine bakmaksızın.*” [15:39] (Yang, 2017: 125).

Konfüçyüs'ün babası⁹⁵ geç yaşlarında evlenmiş bir askerdi ve Konfüçyüs daha iki üç yaşlarındayken ölmüştü (Cleary,2009: 23). Genç yaşta anne olan Konfüçyüs'ün annesi ve babası arasındaki ilişki tarihçi Sima Qian'a göre gayri resmiydi (aktaran Wen, 2014: 32). Mütevazı koşullarda annesi tarafından büyütülen Konfüçyüs, on yedi yaşında annesini de kaybetmiştir (Wen, 2014: 32; Collinson ve Wilkinson, 2000:226). Çocukluğundan beri ağırbaşlı ve ciddi bir mizaca sahip olan Konfüçyüs'ün doğal eğilimleri onu siyasete ve felsefeye yönlendirmiştir (Pierre, 2016: 66). Altı yaşındayken annesi Yan Zheng'den yazı yazmayı öğrenen Konfüçyüs on üç yaşında dedesinin⁹⁶

---

⁹² Bahar ve Güz Yıllıkları adlı eserin Zuo tarafından yorumlanması (Adair, 2014: 157).

⁹³ Mencius tarafından yazılmış olan ve adı ile anılan kitap (Adair, 2014: 157).

⁹⁴ CRI'nin 18 Eylül 2013 tarihli haberine göre, Çin Devlet Konseyi tarafından “Her yılın 28 Eylül günü, Öğretmenler Günü'dür” şeklinde yapılan bir düzenleme ile Konfüçyüs'un doğum günü olduğu düşünülen 28 Eylül tarihi öğretmenler günü olarak kabul edilmiştir. Haberde, Tarih Kayıtları'nda ve başka arşivlerde Konfüçyüs'ün doğum günüyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmadığı halde ilk kez 28 Eylül 1913'de gerçekleştirilen Konfüçyüs'ü anma faaliyeti dolayısıyla insanların, Konfüçyüs'ün doğum günü olarak 28 Eylül'ü kabul ettikleri aktarılmıştır (CRI, <http://turkish.cri.cn/741/2013/09/18/1s152190.htm> , 2020).

⁹⁵ MÖ 548 yılında ölen Konfüçyüs'ün babası Shu Lianghe'nin Lu devletinin cesur bir generali olduğu aktarılır (Senger, 2003 :299).

⁹⁶ Annesinin babasından birçok şey öğrenen Konfüçyüs on sekiz yaşındayken de dedesini kaybettiği aktarılır (Fettahoğlu, 2004: 306).

yanına giderek ondan müzik, ok ve yay kullanma, araba sürme, hesap yapma vb. dersler almış, gelenek ve görenekleri öğrenmiştir (Fettahoğlu, 2004: 306). Konfüçyüs, on dokuz yaşlarındayken MÖ 532 yılında ata diyarı Song'dan on dört, on beş yaşlarında bir kızla⁹⁷ evlenmişti, ancak eşi hakkında anlatılan bilgiler eksiktir (Cleary,2009: 23; Anıl ve Özbek, 2007: 96). Biri kız biri erkek olmak üzere en az iki çocukları olduğu anlatılır. Günümüzde Çin'de birçok kişi Konfüçyüs'ün soyundan geldiklerini iddia eder (Cleary, 2009: 23). Konfüçyüs, öğrencilerinden Gongye Chang ile kızını evlendirdiği aktarılır. Oğlunu ise, 13 yıl sürecek yolculuğuna çıkmadan önce evlendirerek ailenin sorumluluğunu da oğluna bırakmıştı (Anıl ve Özbek, 2007:96-97).

Yirmi bir yaşında tahıl nakliyesi ile ilgili ayrıntılı ve özenli kayıt tutulmasını gerektiren bir işte bir devlet memuru olmuştu (Bauer, 2013: 520). Yirmi üç yaşında yüksek rütbeli Lu görevlilerinin oğullarına öğretmenlik yapmaya başlayan Konfüçyüs, otuz yaşına geldiğinde öğretmenliğin yanısıra silo müdürü ve kamu toprakları müfettişi olarak görev yapıyordu ve Lu Beyi artık ona sürekli danışır olmuştu (Cleary,2009: 23; Bauer, 2013:521). Yaptığı başarılı işler sonucunda Lu devletinde Adalet Bakanı olan Konfüçyüs, elli beş yaşlarında MÖ 496 yılında gelinceye kadar yetkileri sürekli genişleyerek fiilen Başbakan sorumluluklarını taşımaya başlamıştı. Konfüçyüs'ün görevindeki başarısı ile ilgili olarak o yıllar şöyle anlatılır:

“Koyun ve körpe domuz ticaretiyle uğraşan adamlar önceden olduğu gibi halkı aldatıp fiyatları artıramıyorlardı; erkekler ve kadınlar caddelerde ve ara sokaklarda edepli bir şekilde birbirlerinden ayrı yürüyorlardı; cadde üzerinde bir şey duruyorsa, kimse onu kendisine mal etmek için eğilip almıyordu; yabancılar ülkeye geliyor ve fakat yardım için belediye yetkililerine başvurma ihtiyacı duymuyorlardı, çünkü onlara uygun şekilde davranılıyordu.”

Ancak Konfüçyüs'ün Lu Beyliği'ni yönettiği sürece devletin güçlenerek komşu Qi devletini tehdit edeceği endişesine kapılan Qi yöneticileri bir plan yaptılar ve topraklarındaki en güzel 80 kadını seçerek onlara müzik eşliğinde dans etmeyi öğrettiler. Parlak kıyafetlerle süslenen bu güzel kadınlar daha sonra 30 adet dört atlı araba ve toplam 120 at ile birlikte Qi devletinin Lu hükümdarına armağanı olarak gönderildiler. Bu hediyeler ile günlerini geçiren Lu hükümdarı yönetimden üç gün

---

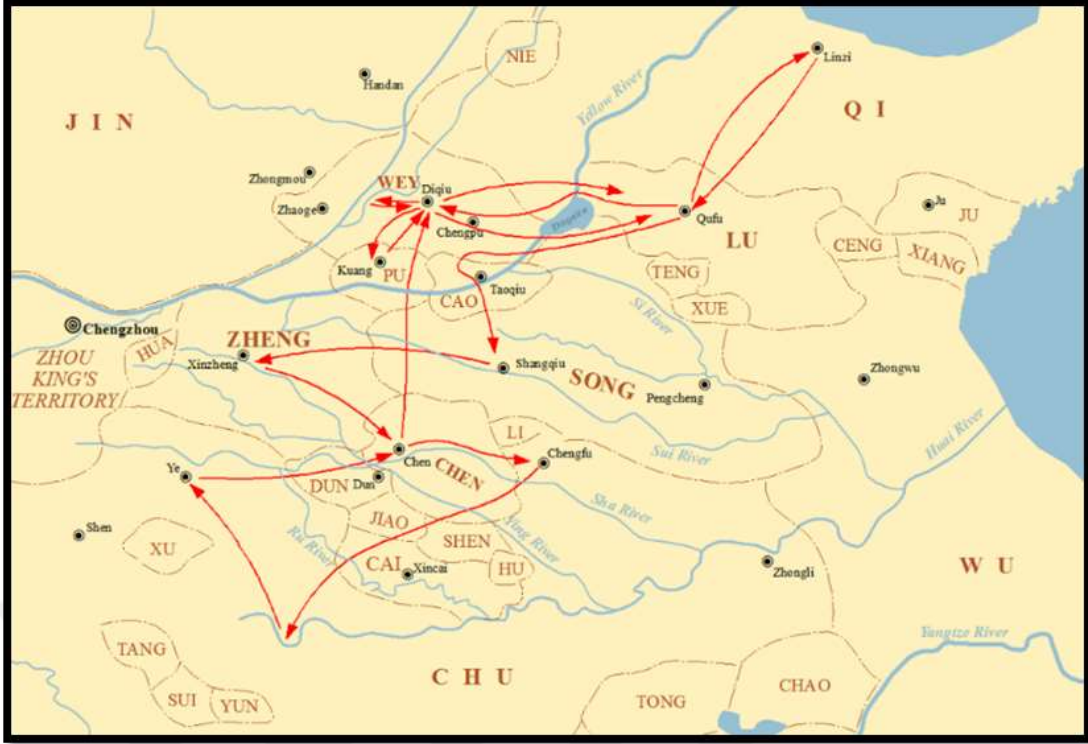
⁹⁷ Adı Qi Guan'dır (Adair, 2014:158).

uzaklaşarak devlet işleri ile hiç ilgilenmemiştir. Gök ve Yer'e kurban sunması gerekirken ritüele katılmayıp kurban eti dağıtmayan Lu hükümdarının bu davranışı Konfüçyüs'ün lüks ve ölçsüz zevklerden uzak ritüellere uygun erdemli yönetim anlayışı ile bağdaşmadığından Konfüçyüs hayal kırıklığına uğrayarak Lu devletindeki görevlerini bırakmıştır. Lu devletini terk ederken şöyle bir şarkı söylediği aktarılır (Senger, 2003: 105-108);

*“Kadınların ağızları,
Bakanları zevk ve sefaya gark ediyor.
Kadınlarla düşüp kalkmak
Ülkeyi harap ediyor.
Bana, yaşamımın son yıllarında
Dünyayı arşınlamaktan başka bir iş kalmıyor.”*

Pierre, çeşitli bölgelerde farklı yüksek mevkilere getirilen Konfüçyüs'ün bulunduğu yerde daha fazla yararlı olamayacağını anladığı her defasında bu görevlerden çekildiğini aktarır. Kendi kendini sürgün edip beylikler arasında dolaşan Konfüçyüs'ü hükümdarların yanlarına almaya çalıştıkları düşünülebilir. Ancak durum tam tersiydi; bazıları Konfüçyüs'ü ağırlamaya tenezzül etmedikleri gibi imparatorluklarına sığınmasına bile izin vermemişlerdir (Pierre, 2016: 67-68). Amacı, fikirlerini kabul eden bir bey bularak onun yanında görev almak olan Konfüçyüs, çoğu kişinin düşündüğü gibi halk arasında bir derviş gibi dolaşmamıştır (Okay, 2017: 30). Ancak beklediği gibi bir kamu görevine atanamayan Konfüçyüs, öğrencileri ile birlikte gittikleri saraylarda yöneticilere hizmetini sunarak “gezginci öğreticilik” yapmaya başlamıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:227). En az dokuz devleti dolaşarak hocalık yapan Konfüçyüs, bu uzun ve tehlikeli yolculuklarında siyasal gücü elinde tutanlara toplumsal yeniden canlanma mesajını yaymaya çabaladıysa da dönemin rakip devletleri iktidar mücadelesine girişmişlerdir (Cleary,2009:24). İdeallerini siyasallaştırma çabalarının boşa çıkmasına rağmen Konfüçyüs, değerlerine sadık kalarak bildiği yolda yürümeye devam etmiştir (Senger, 2005:42). Aşağıda yer alan Harita 2.1'de Konfüçyüs'ün MÖ 497 ile MÖ 484 yılları arasında memleketi Lu beyliğinden başlayarak 13 yıl süren beylikler arasındaki yolculuğunu görmekteyiz.

Harita 2.1. Konfüçyüs'ün MÖ 497- 484 yılları arasındaki Beylikler Arası Yolculuğu (Kaynak : Wikipedia File:Journey_of_Confucius.png)

MÖ 484 yılında doğduğu Lu devletine dönen Konfüçyüs, o yıl oğlunu, iki yıl sonra ise oğlu kadar sevdiği öğrencisi Yan Hui'yi kaybetti. Bir süre daha yaşayan Konfüçyüs MÖ 479 yılında hayata gözlerini yumdu (Cleary,2009: 25). Öğrencileri tarafından derlenen konuşmaları Lunyu'da Konfüçyüs kendi hayatını şöyle özetler: "15'imde kendimi, öğrenmeye verdim, 30'umda ayaklarımın üzerinde durdum, 40'umda her türden bilgiyi kavradım ve şüphelerden kurtuldum, 50'imde "Kader"i öğrendim, 60'umda başkalarının ettiği sözleri duyar duymaz gerçeği yalanı ayırt etmeyi, 70'imde kaideleri çığnemenen istediklerimi yapmayı öğrendim." (2:4) (Yang, 2017:18). Meng Zi, Konfüçyüs'ün alt dereceli bir memurken "Tek yapmam gereken kayıtları doğru tutmak." dediğini ve koyun ve sığırların başında görevlendirildiğinde ise "Tek yapmam gereken koyun ve sığırların güçlü ve sağlıklı bir şekilde yetiştiğini gözlemlemek." dediğini aktarır. Çeşitli görevlerde çalışarak kendini geliştiren Konfüçyüs şöyle söylemiştir; "Gençken mütevazı bir durumdaydım. Bu da benim hizmet işlerinde kalifiye olmamı sağladı." (9:6) (Adair, 2014: 159). "İpek Yolu'nun Kültür Elçisi Konfüçyüs" başlıklı makalesinde Tekin Konfüçyüs'ün kişilik özelliklerine değinerek detaylara önem veren Konfüçyüs'ün düzgün serilmemiş bir kilime dahi oturmadığını aktarır. Devamında ise Konfüçyüs'ü şöyle anlatır; "İfadesi

ciddi idi. Adımları cevvaldi. Bitişik elleriyle sağındaki ve solundaki meslektaşlarıyla başıyla selam verdiğiinde cübbesi muntazam ileri geri oynardı. Aceleci yürüyüşü adeta kayar gibiydi. Görünüş ve kıyafete vurgu yapar. Gelenek ve davranış biçimlerine önem gösterirdi. Yaşamın güzelliklerinden yararlanırdı. Gölde yüzer, arkadaşlarıyla şarkı söylerdi. Dünyevi zevklere ihtiyaç olduğunun farkındaydı. Ama iyi bir insanın tüm zaman ve enerjisini kişisel kazanç uğruna harcamasını istemiyordu. Nereden ve kimden gelirse gelsin itidalsiz davranışları onaylamıyordu.” (Tekin, 2019a: 14).

Eğitimin aristokratların bir ayrıcalığı olmasına karşı olan Konfüçyüs, toplumun çeşitli katmanlarından gelen öğrencilerine az bir bedel karşılığı siyasi görüşünü ve ahlaki düşüncesini öğretiyordu (Tang ve Yin, 2017:258). Konfüçyüs’ün eğitime ilişkin görüşleri sonraki yüzyıllarda Çin’in eğitim siyasetini etkilemiştir (Collinson ve Wilkinson, 2000:231). Konfüçyüs’ün öğretilerini yayan üç bin kadar tilmizi arasından yetmiş ikisi yaptıkları işlerle ve derin bilgileriyle öne çıkarken beş yüz kadarı da çeşitli krallıklarda en üst düzey görevlere gelmişti. Konfüçyüs’ün öğrencilerini dört sınıfa ayırmıştı; yüreğini arındırmaya çalışan birinci sınıflar, doğru düşüncelerle ikna etmeye çabaladığı ikinci sınıflar, devlet görevlerini layıkıyla yerine getirmeyi ve hükümetin ve siyasetin temel ilkelerini öğrettiği üçüncü sınıflar ve son olarak kendilerini ahlâka adayın dördüncü sınıflar da ahlakın temel kurallarını kuvvet ve özlülükle ifade ediyordu (Pierre, 2016: 69). Öğrencileri Konfüçyüs’ten “*altı sanat*” olarak ifade edilen töreyi, müziği, okçuluğu, araba kullanmayı, yazı yazmayı ve hesap yapmayı öğrenmişlerdir (Fettahoğlu, 2004:307). Bir eğitimci olarak Konfüçyüs, tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, edebiyat, müzik, görgü kuralları, felsefe gibi eğitimler ve birleştirici kültürel unsurlar yoluyla kamu ve özel vicdanın yeniden canlanabileceğine inanıyordu (Cleary,2009: 15). Konfüçyüs, Çin medeniyetinin çöküşünü engelleyemeyeceğini anladığında, kadim eserleri korumaya çalışmış ve yeniden yorumlamıştır. Böylece Çin halkına, , doğru, akılcı, sürekli ve mutlak bir devlet düşüncesinin temelini sunmuştur (Ku, 2013: 54). Konfüçyüs için Zhou Hanedanlığı’nın çöküşüne sebep olan kötülükleri düşünmek derin bir acıydı bu yüzden ölümünden birkaç gün önce bile vatani için gözyaşı döktüğü aktarılır (Pierre, 2016: 70). Konfüçyüs kendisini, yüzyıllar boyunca gelişen kadim öğretilerin mirasçısı ve aktarıcısı olarak görmektedir (Cleary,2009: 20). Konfüçyüs, Zhou Hanedanlığının mirası olan şiirlere, ritüellere, müziklere, tarihe ilişkin belge ve kayıtları yeniden düzenlemiştir. Bu belgeler daha sonra klasikleşerek geleneksel siyasal eğitimin öğretileri haline gelmiştir (Wen, 2014: 33). Konfüçyüs’ün

tarihsel bir eser olan “İlkbahar ve Sonbahar Kayıtları”na ahlaki ve manevi değerlere dair görüşlerini eklediği, “Dönüşümler Kitabı” hakkında yorumları yazdığı, “Şiirler Kitabı”nı derlediği ve “Ritüeller Kitabı”nda kendisine ait fikirlerin olduğu aktarılır ancak kendisinin yazdığı bir eser yoktur. Ölümünden sonra Konfüçyüs’ün konuşmaları Lun Yu öğrencileri tarafından derlenmiştir (Eberhard, 2000: 180). Aşağıda Resim 2.1’de Beijing’deki Konfüçyüs Tapınağı’nda yer alan bir Konfüçyüs heykelini görmekteyiz.

Resim 2.1: Beijing’deki Konfüçyüs Tapınağı’nda yer alan Konfüçyüs Heykeli (Fotograf : Tuğçe Akkaş, Web: <https://www.citurk.com/haber/ozel-haber/derin-bir-sukunet-konfucyus-tapinagi-51687>)

Ölümünden iki yıl sonra, dönemin Lu Devleti hükümdarı tarafından Konfüçyüs’ün üç odası olan konutu tapınağa dönüştürülerek Konfüçyüs’e ait giysiler ve eşyalar sergilenmiştir⁹⁸ (Tang ve Yin, 2017:29). Konfüçyüs’e adanmış birer salon bulunan saraylarda rütbeli kişilerce ve Mandarinler tarafından yılda birkaç kez Konfüçyüs saygıyla anıldığı törenler düzenlenir. Hatta tarihte Konfüçyüs’ün ve erdemini değerinin farkında olan imparatorlar da halka açık bir biçimde saygılarını sundukları olmuştur (Pierre, 2016:72). Özerdim’e göre, bir kahraman kültü olarak

⁹⁸ Shandong eyaletinin Qufu kentinde yer alan Konfüçyüs Tapınağı, Konfüçyüs Konutu ve Konfüçyüs soylularının mezarları topluluğu, UNESCO tarafından 1994’te Dünya Kültür Mirasları Listesi’ne alınmıştır (Tang ve Yin, 2017:30).

tapılan Konfüçyüs'ün tarihi varlığı insanüstü bir varlığa götürülse de İlahlaştırılmamıştır. Konfüçyüs kültü daima bir devlet felsefesi olarak ele almış, hiçbir zaman halk kültü olmamıştır. İlk zamanlarda Konfüçyüs'e tanrısal bir kudret vermeye başlayan halk sıkıntılı zamanlarda onun yardımını istediğinden dolayı 1472 yılında imparator fermanı ile Konfüçyüs tapınağına gidilip dua edilmesinin yasaklandığı aktarılır (Özerdim, 1962:110).

Hayattayken kendisine gösterilmeyen değer Konfüçyüs'e ölümünden sonra devlet adamları ve halk tarafından gösterilmiştir. Konfüçyüs için ilkbahar ve sonbaharda dolunayda yapılan iki kurban töreninin yanı sıra her ayın birinci günü Konfüçyüs altarnının önüne sebze ve meyve gibi takdimeler verildiği, ayın on beşinci günü ise sadece kokuların yakıldığı törenler de vardır. Üç kurban (öküz, koyun ve domuz), beyaz ipekli bir top kumaş, buğdaylar, şarap ve çeşitli yiyecekler şeklinde takdimelerin sunulduğu törenlere birçok askeri ve sivil memur katılır. O bölgedeki en yüksek Mandarin'in idare ettiği ruhların çağrılması, kurbanların sunulması ve takdimelerin verilmesi-ruhların vedaı şeklinde üç kısımdan oluşan bu törenler Özerdim (1962: 111-112)'in anlatımıyla şöyle yapılırdı;

“Büyük kapıda davul çalmağa başladığı zaman Mandarin mâbedin holüne girer ve Konfüçyüs tabletinin önüne gelerek diz çöker, kokular yakar, sonra başını üç kere yere koyar ve Konfüçyüs'ün ruhu şu sözlerle davet edilir, “Sen yüksek, mükemmel bilgin, sen faziletle dolusun, yaşayan insanlar arasında sana eşit kimse yoktur. Bütün krallar sana saygı gösterir”, Bu anda ruh gelmiş bulunur. Dışarıda terasta müzik başlar ve ilahiler okunur. Bundan sonra takdimeler getirilir. Kurbanlar orta masaya konur, diğerleri yan masalara bırakılır ve yine üç defa diz çökerek baş yere konur. Bu sırada avluda danslar yapılır 50 çeşit şarkı söylenir. 36 dansöz vardır. Ellerinde flüt ve sülün tüyleri tutarlar. Bu danslar sembolik bir nevi pantomima danslarıdır. Birinci takdime edilirken Mandarin şu sözleri söyler “Flozof Kong, kadim öğretmen, faziletin göğe ve yere eşittir. Doktrinin geçen zamanı kaplar. Sen 6 klâsiği naklettin ve bütün nesiller için dersler getirdin. Şimdi İlkbaharın bu ikinci ayında kurbanlar, ipekli kumaş, içki ve meyvelerle sana takdimeler sunuyorum, bu takdimeleri kabul et”. Törenin üçüncü kısmında İpek kumaş yakılır, kurban etleri oradaki memurlara verilir. Bunu veda töreni takip eder. Mandarin eşyle altarn önünde durur ve alay mabedi terk eder. Bu üç kısım tören diğer tabletlerin önünde de aynı şekilde tekrarlanır.”

Konfüçyüşçülük olarak bilinen Konfüçyüs'ün düşünceleri üzerine kurulmuş öğretisi sistemi, Konfüçyüs'ün ölümünden çok daha sonra oluşmuştur. Han

Hanedanlığı'nın MÖ 100 yıllarında memur atamalarında okuma yazma ve görgü kurallarını bilme koşullarını aramıştır. Böylece Konfüçyüslük Çin'de devlet yönetiminin ideolojisi olarak yükselmeye başlamıştır. Konuşmalar, 12. yüzyılda Dört Klasik Kitap'tan biri olarak kabul edilmiştir. Qing Hanedanlığı'nın devrildiği 1911 Devrimine kadar Çin'de Konfüçyüsçülük hâkimiyetini korumuştur (Eberhard, 2000: 180).

2.2. Konfüçyanizm ve Klasik Metinler

Qin Hanedanlığı döneminde “Kitapları Yakma” emrinden sonra birçok temel yapıtın yanısıra Konfüçyüsçü birikimin de büyük bir kısmı yok edilmişti ancak Han Hanedanlığı döneminde düşünce okulları yeniden canlandırılmıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:234). Han Hanedanlığı, devlet öğretisi olarak düşünce ekollerinden Konfüçyüsçülüğü seçerek kabul etmiştir (Fung, 2019:275). Konfüçyüsçülüğü gerçekte merkezi hükümeti güçlendirecek bütün görüşler şeklinde ele aldılar (Ray, 2007: 47). Bu süreçte Qin Yangınları'dan kurtarılmış olan metinler Han Hanedanlığı döneminde artık arkaik hale gelmişti. El yazısıyla yazılan Klasik metinlere sahip olan Eski Metin Okulu, klasik metinlerin Han Hanedanlığı boyunca yürürlükte olan el yazısı formunda yeniden yazıldığı Yeni Metin Okulu şekilde isimlendirilen iki yeni Konfüçyüsçü okul meydana çıkmıştı. Fung Yulan, Yeni Metin Okulu'nun Meng Zi⁹⁹'nin liderliğini yaptığı Konfüçyüsçülüğün idealist kanadının devamı olduğu varsayımını kabul ederek, Eski Metin Okulu'nun da Xun Zi¹⁰⁰'nin realist kanadından kaynaklanmış olduğunu varsayar (Fung, 2019:277-278). Konfüçyüs felsefesinin temel ilke ve öğretilerini olduğu gibi kabul eden Meng Zi ve Xun Zi “*insanın doğası*” konusunda kendi görüşleri doğrultusunda fikirleri çatışır (Sertdemir Diagne,2016: 25). Ru düşünce okuluna kendi vurgularını da katan Meng Zi ve Xun Zi fikirleri arasındaki temel ayrım insanın doğasının ne olduğudur. Meng Zi'nin savunduğu tez; eğitimle geliştirilebilecek ya da toplumsal çevrenin zararlı etkisiyle bastırılabilir bir “*iyiliğe eğilim*”in her insanın doğasında kendiliğinden var olduğudur. Xun Zi ise Meng Zi'ya tam karşıt bir tezi

⁹⁹ Meng Zi, Menge K'e, Mençyüs, Mencius

¹⁰⁰ Xun Zi, Hsün Tzu, Xun Kuang

savunarak insanın doğasında bencil ve anarşist eğilimlerin olduğu, “iyi ve akıl”ın ancak toplumsal düzen içinde ortaya çıkabileceğini ileri sürer (Collinson ve Wilkinson, 2000:233; Droit, 2014: 169).

Konfüçyüsçülüğü devlet eğitiminin temeli haline getiren Han Hanedanlığı döneminde devlet memuru ihtiyacını karşılamak için bir sınav sisteminin temeli atılmıştır. Böylece resmi konumlar için aday olmak isteyen kişiler Konfüçyüsçülüğe çalışarak Altı Klasığı öğrenmesi gerekliydi (Fung, 2019:276). Bu Altı Klasik eser: Dönüşümler Kitabı, Belgeler Kitabı¹⁰¹, Şiir Kitabı, Gelenekler Kaydı, İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları ve şimdilerde Müzik Kayıtları bir parçası olduğu düşünülen kayıp Müzik Kitabı’dır. Konfüçyüsçü Altı Klasik metinlerinin Konfüçyüs tarafından bizzat derlendiği söylene de Wen Haiming’in aktardığına göre, metnin ana gövdesi devlet felsefesi haline gelmeye başladığı Han Hanedanlığı döneminde yazıldığı ya da bu dönemde derlendiği yönünde görüşler de vardır (Wen, 2014:34). Konfüçyüs’ün yaşadığı dönemden öncesine ait bu klasik metinlere Konfüçyüs’ün ne ölçüde katkıda bulunduğu ise belli değildir (Collinson ve Wilkinson, 2000:236). Çin kültürünün temeli olarak görülen Beş Klasik diye anılan Konfüçyüsçü klasik kitaplarına Tablo 2.1’de yer verilmiştir.

Değişimler Kitabı Yijing	“Ba gua” adı verilen çizgiler, kesik ve düz çizgilerin değişik şekillerde birleştirilmesinden oluşturulan 64 heksagramdan oluşmuştur, ilkel bir tür kehanet el kitabıdır
Belgeler Kitabı Shujing	Yao ve Shun devrinden başlayarak Zhou Hanedanı dönemine kadar yaklaşık 17 yüzyıllık bir zaman dilimindeki olayları aktarır. 25700 karakterden oluşan bu kitapta 58 bölüm vardır. Kanunlar, öğütler, emirler, ilanlar, sözleşmeler, görev ve sorumluluklar türlerinde belgeleri içeren bir tür arşiv kitabıdır
Şiir Kitabı Shijing	Konfüçyüs’ün, üç yüz bin kadar şiirin arasından seçtiği 305 şiirden oluşan bu kitap; Guo Feng (rüzgârlar, havalar), Xiao Ya (küçük şiirler), Da Ya (büyük şiirler) ve Song (ilahiler, medhiyeler) şeklinde dört bölüme ayrılmıştır
Gelenekler Kaydı Lijing	Lijing Çince “Ayinler Kitabı” anlamına da gelmektedir; büyük-küçük, kadın-erkek ve akrabalar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca evlilik, doğum, ölüm, cenaze törenlerinin kurallarını içermektedir
İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları Chunqiu	Lu Beyliği’nin resmi tarihi olan “İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları”, MÖ 722-481 yılları arasında Lu’da görev yapan on iki yöneticinin idarî görevlerini ve o dönemlere dair olayları aktarır

Tablo 2.1: Beş Klasik Wujing (Fettahoğlu 2004, Güç 2001a ve Okay 2017’den yararlanılarak oluşturulmuştur.)

¹⁰¹ Pierre’nin aktardığına göre bütün bir ailenin yargıçların kölesi olmaya mahkûm edildiği bazı suçların yanı sıra Belgeler Kitabı’nda Konfüçyüs tarafından belirlenen beş işkenceyi kapsar. İlkinde, bakanlar vatandaşları kanunen yasaklanmış belli suçlardan dolayı cezalandırmazlarsa suçlunun yüzüne silinmeyen kara çizgiler çizildiği işkenceye tabi tutulur. İkincisinde suçlunun burnu, üçüncüsünde ayakları ve dizlere kadar bacakları; dördüncü işkencede ise cinsel uzuvları kesilir. Beşinci ise ölüm cezasıdır. (Pierre,2016:106-107).

Konfüçyüs'ün memurların ödüllere ulaşmasının yolu olarak şöyle dediği aktarılır: *Çokça dinle, şüpheye düştüğün şeylerde sessiz kal, emin olduklarını ise ihtiyatlı şekilde dile getir ki hata yapmaktan kaçınabilesin. Çokça bak ve şüpheye düştüğün şeylerde sessiz kal, emin olduklarını ise ihtiyatla hayata geçir ki sonra pişman olmayasın. Söylediklerinde ve yaptıklarında hatan az olursa mükâfatın da [fazla] olur.* (2:18) (Yang, 2017:20). Ray Huang'ın aktardığına göre Han Hanedanlığı'nın ilk yıllarında hükümdar, 130 bin devlet memuru ile 60 milyon insanı yönetiyordu. Han Hanedanlığı döneminde Konfüçyüs felsefesinin yaygınlaştırılması, devlet yönetiminde bir tür düşünce tutarlılığı sağlasa da “bilim için bilim” özendirilmiyordu ve eğitim görmüş kişilerin bilgilerini devlet yönetimi dışında değerlendirebilecekleri bir alan da yoktu. Han Hanedanlığı ilk dönemlerinde İmparatoru Wu Di zamanında Çin erkeklerinin devlet bürokrasisine alınmasına Konfüçyüs klasiklerini okuyanlar arasından “*xiaolian-tavsiye sistemi*” ile başlandı. Bu sisteme göre, her bölgeden 200.000 kişi arasından babasına olan sadakatiyle ve dürüstlüğüyle tanınmış iki kişi devlet hizmeti için seçiliyordu ancak Son Dönem Han zamanında seçilen kişi sayısı bire düşürülmüştür (Ray, 2007:56, 71- 72). Büyük ölçüde Konfüçyüsçü eğitim almış olan toprak sahibi ailelerin oğulları bürokraside göreve alınıyordu. Bu uygulama sonucunda McNeill'e göre, devlet memurları ile toprak sahipleri arasında her alanda uyumun sağlandığı bir toplumsal ortam oluşturmuştu (McNeill, 2002:260).

Han Hanedanlığı'nın çöküşünü, MS 589 yılında Sui Hanedanlığı'nın yönetimi yeniden birleştirmesine kadar dört yüz yıl süren Altı Hanedanlık dönemi ya da diğer adıyla Kuzeyli ve Güneyli Hanedanlıklar dönemi takip etmiştir (Fung, 2019:287). Sui Hanedanlığı memurların görevlendirilmesindeki “tavsiye sistemi”ne son vererek bütün adaylara açık bir sınav sistemi geliştirmiştir ve bu uygulamaya Tang Hanedanlığı zamanında da tutarlı bir biçimde devam edilmiştir. Tang Hanedanlığı¹⁰²'nin merkez yapılanmasında Personel, Vergiler, Ayinler, Savunma, Adalet ve Bayındırlık Bakanlığı olmak üzere altı bakanlık vardı. Han Hanedanlığı döneminin idare sistemi ile arasındaki en büyük fark, Sui Hanedanlığından başlayarak, bütün kademlere memurların devlet tarafından görevlendirilmesidir (Ray, 2007:112). Han Hanedanlığı döneminde Hun tehdidinin üstesinden gelebilmek amacıyla geleneksel kurumlar oluşturulmuştu. Sui

---

¹⁰² Bu dönemde Çin'in kuzey sınırlarında yer alan Xiongnu ve Avarlar artık gitmişlerdi, kuzey sınırlarında tarihte ilk kez adı geçen Türkler güçlü göçebe kavimlerdi. Uygurlar savaşmadan Çin'e tabi olmuşlar ve Tibetlilerin kralları da bir Çin prensi ile evlenince barış anlaşması yapmışlardır(Ray, 2007:112).

Hanedanlığı ve ardılı Tang Hanedanlığı da kuzey sınırlarındaki Türk konfederasyonuna karşı etkili bir savunma gücü kurarken, eskiden geliştirilen yöntemleri olduğu gibi uygulamaya devam etmişlerdir (McNeill, 2002:319).

Çin'de memur olabilmek için insanlar 72 saate kadar sürebilen aritmetik, gelenekler ve törenler, ordu stratejileri, sivil yasalar ve Konfüçyüs klasikleri gibi konuları içeren çok zor sınavlara tabi tutuluyordu. Sınavları geçebilenlerin sayısı o çok azdı ve zayıf not alanlar bu utanca dayanamayarak intihar ediyorlardı (Adair, 2014: 48). Çin kültürünün en üst düzeye geldiği Tang Hanedanlığı döneminde Doğu Asya'nın "kültür merkezi" olan Çin'e, Kore ve Japonya başta olmak üzere çevresindeki kültürlerin soylularından olan birçok öğrenci gelerek Çin'de eğitim görmüşlerdir. Uzun yıllar boyunca aldıkları eğitimden sonra, Çin'de uygulanan "Devlet Memur Sınav Sistemi" sınavlarına girip başarılı olanlar Çin devlet sistemi içinde görev alırlardı. Katılımcıların birçok konuda ayrıntılı bilgiye sahip olunması beklenen bu sınavlardan ancak Konfüçyüs başta olmak üzere tüm düşünce akımlarınının, tarih kitaplarının, Çin takvim sistemlerinin, Çin klasiklerinin vb. ezberlenmesi ile geçebilmek mümkündü. Bülent Okay'a göre; önemli görevlere gelerek devlet yönetimi hakkında deneyim ve bilgilerini artıran bu kişilerin daha sonrasında kendi ülkelerine geri dönerek, Çin'de öğrendikleri Çin kültürüne ait her şeyi kendi ülkelerine taşımış olmaları Çin kültürünün Doğu Asya'da bu denli yayılmış olmasının temel nedenidir (Okay, 2011:2). Ray Huang'a göre Çin'de 600 yılı civarında matbaanın icadında, sınava hazırlananlar için gerekli olan metinlerine talebin etkisi vardır. Tang Hanedanlığı döneminde yalnızca sivil bürokraside 18.805 devamlı kadro yer alıyordu. Çin nüfusu ortaçağda 50 milyon civarındayken yerel veya merkezi bürokraside görevli devletten maaş alan toplam 368.668 memur farklı düzeylerde sivil ve askeri hizmetlerde bulunuyordu (Ray, 2007:113). Devlet memurları sistemini kurumsallaştırarak memur atamalarını kesin kurallara bağlayan Tang Hanedanlığı yönetimi, Konfüçyüs ahlâkının bürokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyişinde yararlı olduğunu kavramıştı (Ray, 2007:118). Konfüçyüsçülük, özellikle devlet memurları arasında yaygın bir ahlaki ve siyasi öğreti haline gelmiştir (Suzuki, 2012:80). Tang Hanedanlığı döneminde, Konfüçyüsçü felsefenin temel öğretilerini Taocu ve Budist düşüncelerin temel unsurları ile birleştirme girişiminde bulunulmuştur (Wen, 2014:140). Konfüçyüsçülük, MÖ 200 ile MS 1000 yılları arasında Çin Ortaçağ Felsefesidir, bu süreçte kalıplaşarak devlet kültürü haline gelmiştir. Hatta öyle ki Konfüçyüs'ün aktardığı Dönüşümler Kitabı artık

kehanet ve falcılık şeklinde yorumlanarak devlet yönetiminde kararları etkilemiştir (Öner, 2007: 34).

2.2.1. İdealist Kanat; Meng Zi

Meng Zi, MÖ 372- 289 yılları arasında bugünkü Shandong eyaletinde yer alan Zou Devletinde yaşamıştır (Wen, 2014: 42). Üç yaşındayken babası ölen Meng Zi'yı, dokumacılıkla uğraşan annesi örnek bir ahlak eğitimi almasını sağlayarak yetiştirmiştir (Collinson ve Wilkinson, 2000:237). Annesinin Meng Zi'yı daha iyi yetiştirebilmek için evini üç kez taşıdığı anlatılır. Meng Zi'nin cenazeye ilgili ritüelleri öğrenebilmesi için ilk olarak mezarlığa çok yakın bir yere taşınmışlar ancak daha sonra oğlunun ruh sağlığı için buranın uygun olmadığına karar verip çarşıya yakın bir yere taşınmışlar. Bu sefer de Meng Zi'nin çevredeki esnafların hal ve tavırlarından etkilendiğini gözlemleyen annesi evini bir okulun yakınına taşımıştır. Meng Zi'nin burada diğer çocuklarla oynayarak ritüelleri öğrendiğini gören annesi yerleşmeye karar vermiştir (Wen, 2014: 42-43). Meng Zi'nin Konfüçyüs'ün torunu Zi Si'dan bir süre ders aldığı ve daha sonra öğretmen olduğu aktarılır. Qi devletinde kısa bir süre memuriyet yaptığı ve sonrasında sarayları dolaşarak yöneticilere yönetim konusunda danışmanlık yapmıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:237). Ancak tıpkı Konfüçyüs'ü dikkate almayan çoğu yönetici gibi Meng Zi'nin tavsiyeleri de yöneticilerce hoş karşılanmayıp dönemin siyasi meseleleriyle alakasız olduğu düşünülüyordu (Wen, 2014: 44). Devletler arasında yaptığı seyahatler sonunda emekliye ayrılarak öğrencileri ile birlikte yedi kitap halinde kendi adı ile bilinen Meng Zi'yı yazmıştır (Fung, 2019: 95). Hasanov'a göre, çalışmalarında jeostratejik olarak "*dört taraftan denizlerle çevrili karada egemenlik*" görüşünü ortaya koyan Meng Zi'nin oldukça orijinal jeopolitik görüşleri vardır. "*Doğru yönetici*"nin temel özellikleri olarak basiret, insan sevgisi ve adaleti ön plana koyan Meng Zi, "*halka hizmet ve devlete sadakat*" felsefesiyle zenginleştirdiği Konfüçyüs'ün "*manevi yönetim*" fikrine ek olarak devleti yöneten kişilerin bir konuda adım atmadan önce o adımın jeopolitik sonuçlarını düşünmesi gerektiğini de vurgulamıştır (Hasanov, 2012: 21). Ray'a göre "İkinci Ermiş" olarak onurlandırılan

Meng Zı'nın geleneksel Çin devlet yönetimi üzerindeki etkisi Konfüçyüs'ten çok daha ileri düzeydedir (Ray, 2007:11).

Konfüçyüsçü öğretileri geliştiren Meng Zi, ahlaki metafizik düşüncenin üzerinde tutarak kendi adını taşıyan kitap ile Konfüçyüçü felsefeye kendi düşünceleri ile birleştirmiştir (Wen, 2014: 44; Collinson ve Wilkinson, 2000:237). Meng Zı isimli çalışma dönemin yöneticilerinin ile Meng Zi ve öğrencileri arasındaki konuşmaları aktarır; kitap daha sonra Konfüçyüsçü eğitimin temelini oluşturan meşhur “Dört Kitap”tan biri olarak kabul edilmiştir (Fung, 2019:96). Dört Kitap, ilki 1313 yılında yapılan Çin devlet memurluğu sınavları için temel metinlerdi. Sonraki altı yüzyıl boyunca bu sınavlar her yıl yapılmıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:237). Bu sınav sistemi 1905 yılında iptal edilinceye kadar Dört Kitap ölçüt olarak kullanıldığından dolayı Meng Zi'nın Çin tarihinde çok önemli bir yeri olduğunu söylememiz mümkündür (Ray, 2007:13).

Konfüçyüsçülüğe insan tabiatının iyiliği öğretisi ile katkı yapan Meng Zi, bununla her insanın bir bilge olarak doğduğunu kastetmemiştir. Meng Zi'nın teorisine göre, insan doğasında kontrol edilmediğinde kötülüğe götürebilecek olan başka unsurlar da bulunur (Suzuki, 2012: 92; Fung, 2019: 97). Meng Zi, iyiliğin doğuştan getirildiği teorisini desteklemek için çeşitli argümanlar ileri sürmüştür. Bir çocuğun kuyuya düşmek üzere olduğunu gören herkesin, istisnasız tehlike hissederek çocuğu kurtarmak için bir şeyler yapacağını söyler (Fung, 2019: 97; Collinson ve Wilkinson, 2000:239). Konfüçyüsçü aile saygının başlangıcını Meng Zı, insan doğasının esas temelleri olarak gördüğü dört duyguya; *merhamet duygusu, utanma ve nefret duygularının farkında olma, tevazu ve teslimiyet, doğru ve yanlış anlayışı* ayırarak bunları insanoğluna özgü “*dört ahlaki filiz*¹⁰³” olarak adlandırır. Bunlar daha sonra insan sevgisi (*ren*), yerindelik (*yi*) ve genel kurallar (*li*) ve bilgelik (*zhi*) gibi farklı duygulara dönüşebilir (Wen, 2014:48). Merhamet duygusu insanseverliğin; utanç ve nefret duyguları doğruluğun; tevazu ve teslimiyet duygusu mülkiyetin kaynağı iken doğru ve yanlış duygusu ise bilgeliğin kaynağıdır. Meng Zi, insanı hayvanlardan ayıran şeyin bu dört kaynak olduğunu ve insanın bu özelliklerinin geliştirmesi gerektiğini vurgular (Fung, 2019: 97-98). Meng Zi; “*İnsan nasıl iki kola, iki bacağa sahipse, bu dört nüveye de sahiptir. Bu dört nüveye sahip olan insanın kendi olanaklarını*

---

¹⁰³ Siduan

yadsıması, kendi kendini sakatlamak olur.” demiştir (Collinson ve Wilkinson, 2000:240). İnsanın kendi ahlaki karakterine saygısı yoksa eğer kaçınılmaz olarak hayvanlar düzeyine inecektir (Suzuki, 2012:95).

Meng Zı ve daha sonraki Konfüçyüsçüler, ahlaki eğitim ve öğrenim aracılığıyla yöneten bilge kralın yönetimi “*wang*” ve güç ve baskı ile yöneten askeri lordun yönetimi “*pa*” şeklinde iki farklı tür yönetim şeklinin olduğunu savunurlar (Fung, 2019:102). Bu konuda Meng Zi’nın adını taşıyan kitabın 4A:2 bölümünde şöyle söylediği aktarılır; *Prese yakışır şekilde hareket etmeyi dileyen prens ve vatandaşı olarak davranmayı dileyen bir vatandaş Yao ve Shun’u örnek almalıdır. Prensine hizmet ederken, Yao’ya hizmet eden Shun’u örnek almayan kişi, prensine saygı göstermeyen kişidir. Yao’nun tarzında insanlarını yönetemeyen kişi insanlarını yoksun bırakandır. Konfüçyüs’ün öğrettiği gibi; “Bizim için sadece iki yol vardır; insanlık yolu ve zalimlik yolu.”* (Zhou, 2005:68). Siyasal bir düşünür olarak Meng Zi’ya göre kişisel kazanç her şeyden önce gelmemeli, halkın asgari geçim sınırı “*elli yaşına gelenler keten elbise giyebilmeli, yetmiş yaşına gelenler et yiye bilmeli.*” olmalıdır ve insanlar “*iyi yıllarda yeterli yiyeceğe sahip olmalı, kötü yıllarda ölüme terk edilmemelidir.*” (Ray, 2007:13). Meng Zi, bir gün Qi hükümdarı Xuan ile konuşurken aralarında şöyle bir diyalogun geçtiği aktarılır; Meng Zi’nın “*Sizin hizmetinizde olanlardan biri karısını ve çocuklarını arkadaşına emanet edip uzak diyarlara gitmiş olsa ve geri geldiğinde arkadaşının, karısını ve çocuklarını aç bıraktığını ve soğuktan dondurduğunu görse: adama ne yapılması lazım gelir?*” sorusuna hükümdar Xuan şöyle cevap vermiş: “*Ceza çekmelidir.*”. Bunun üzerine Meng Zi devam ederek “*Şayet zindancı, zindanını düzgün durumda tutamıyorsa, ona ne yapılması gerekir?*” diye sormuş hükümdar ise “*Kovulmalıdır.*” diye cevap vermiş. Meng Zi “*Bütün ülkede düzensizlik hakimse, ne olması lazım gelir?*” diye sorduğunda ise hükümdar yanındaki diğer görevlilere dönerek başka şeylerden konuşmuştur (Senger, 2003: 494). Meng Zi’ya göre, eğer bir hükümdar yapması gerekenleri yapmıyorsa o artık ahlaken hükümdar değildir (Fung, 2019:102). Bu durumda halk ideal yönetici tanımına göre davranmayan bir hükümdara karşı başkaldırma hakkına sahiptir (Collinson ve Wilkinson, 2000:243).

2.2.2. Realist Kanat; Xun Zi

Ru düşünce ekolünün en büyük üçüncü şahsı Xun Zi'nın, MÖ 313-238 yılları arasında yaşadığı ve Savaşan Devletler Dönemi'nin son yıllarında Zhao devletinde dünyaya geldiği düşünülüyor. Yaşadığı dönemde önemli bir eğitim merkezi olan Jixia Akademisi'nde profesör olduğu, üç dönem akademinin başkanlığını üstlendiği, sonrasında ise Lanling Eyaleti'nin yöneticiliğini üstlendiği aktarılır. Ayrıca, Xun Zi kendi adını taşıyan bir kitap yazmıştır (Wen, 2014:71-72). Yirmi iki bölümden oluşan bu kitap, olasılıkla doğrudan onun kaleminden çıkmış denemeleri içerir. Konfüçyüsçü düşüncede Xun Zi'nın *"insanın doğası kötüdür; onun iyiliği eğitimle elde edilir"* şeklindeki tezi, Meng Zi'nın karşı tezini oluşturur. Xun Zi, her insanın tercih ettiği takdirde bilge bir insan olmasının mümkün olduğu noktasında Meng Zi ile görüş birliği içerisindedir. Meng Zi, insan doğasının kökeni iyi olduğundan efsanevi imparatorlar Yao ve Shun gibi bilge olabileceklerini söylerken Xun Zi, insan zeki olduğundan dolayı bilge imparator Yü gibi olabileceğini ileri sürer (Fung, 2019:193, 195-196). Doğal insani istekleri makul bulan Xun Zi, bu arzuların düzene sokularak beslenmesi gerektiği görüşündedir. İnsan doğası gereği kötü olduğundan dolayı, arzular doyuma ulaşmadığında toplumda düzensizlik ortaya çıkacaktır (Wen, 2014:73). Xun Zi Bölüm 10'da şöyle yazar: *"İnsanlar aynı şeyleri sever ve nefret ederler. Onların arzuları çok fazladır, ancak şeyler azdır. İnsanlar sayıca çok olduklarından, kaçınılmaz olarak mücadele olacaktır"* (Fung, 2019: 197).

Xun Zi'nın ileri sürdüğü iki argümana göre; insanlar daha iyi yaşayabilmek için birlikte hareket ederek birbirlerini desteklemeye ve diğer varlıkları ele geçirebilmek için birleşmeye ihtiyacı duyduklarından dolayı bir tür toplumsal düzen kurmaksızın yaşayamazlar. İnsanlar toplumsal bir organizasyon oluşturabilmek için de belirli davranış kurallarına ihtiyaç duymuşlardır. Fung Yulan'nın aktardığına göre Xun Zi bu konuda Bölüm 10'da şöyle yazmıştır; *"Tek bir fert, yüzlerce işçinin başarılarının desteklenmesine ihtiyaç duyar. Ancak, yetenekli bir insan birden fazla çizgide mahir ve aynı anda iki göreve sahip olamaz. Eğer insanların hepsi, yalnız yaşar ve bir başkasına hizmet etmezse, orada fakirlik olacaktır"*... *"İnsanın gücü, bir öküzün gücüne denk"*

değildir; onun koşması, atın koşmasına eşit değildir; fakat bir at ve öküz, onun tarafından kullanılabilir. Bu nasıl olur? Bunun, insanların toplumsal organizasyonlar teşkil edebilmesi, diğerlerinin bu hususta güçsüz olmaları sebebiyle olduğunu söyleyebilirim... Birleştiklerinde insanlar, daha güçlü hale gelirler; daha güçlü olan insanlar kuvvetli hale gelirler; kuvvetli olan insanlar, başka varlıkların üstesinden gelebilirler” (Fung, 2019: 196-197).

Xun Zi'ya göre eğitimle kazanılan bütün insani erdemler, toplumsal kültürün getirdiği beceriler ve inceliklerdir (Wen, 2014:72). Xun Zi tarafından vurgulanan geleneksel kurallar olan *li*'ye göre davranan insanlar ahlaki olarak davranırlarken *li*'ye uygun davranmayan insanlar gayr-i ahlaki hareket etmiş olurlar (Fung, 2019:197). Xun Zi, “*içerde ritüel, dışarıda kanun*” ilkesiyle devletin yönetilmesi taraftarıdır. Wen'e göre bu ilke Xun Zi'nın siyaset felsefesinin en gerçekçi ve en derin yönünü yansıtmaktadır. Qin Hanedanlığı öncesi siyaset felsefelerindeki teorik eğilimi temsil eden Xun Zi sistematik bir siyaset felsefesi öne sürmüştür ve yönetme sanatı, kavga, savaş gibi unsurların üzerinde durmamıştır (Wen, 2014: 72- 73). “*Entrika ve fırıldak çevirmeyi ilke edinen bir devlet lideri, sonunda mahvalup gider.*” diyen Xun Zi, “*Bunlardan hiçbir şey anlamayan birisi, hiç şüphesiz bir soyludur ve böyle birisi kendisinin sıradan bir adam olduğunu iyice bilir (...) Bundan hiçbir şey anlamayan bir soylu, şüphesiz, kamusal düzene hakim olabilir.*” der ve ona göre yanıltıcılık (mugalatacılık, sofizm) topluma zarar verir; “*Böyle şeylerden hoşlanan krallar ve prensler yasaları birbirine katarlar ve böyle şeylerden hoşlanan soylular. düzensizliği her işlerine taşımış olurlar.*” (Senger, 2003: 44, 164). Konfüçyüs'ün icat ettiği “*İsimlerin Islahı*” terimi ahlak alanı ile sınırlı kalarak Konfüçyüs: “*Kral kral olsun, tebaa tebaa; baba baba olsun ve oğul oğul*” demişti. Meng Zi da benzer şekilde: “*Yönetici ve baba ilişkisi olmaksızın var olmak, hayvanlar gibi olmaktır*” demiştir. Xun Zi'ye göre ise insanlar tarafından uzlaşmayla verilen isimler, mantıksal gereklilikler dolayısı ile icat edilmişlerdir. Bu yüzden yeni isimlerin icat edilerek anlamlarının belirlenmesini yöneticinin görevi ve yönetiminin bir işlevi olarak gören Xun Zi; “*Yeni bir kral ortaya çıkarsa, kesinlikle kadim terimleri takip etmeli ve yeni terimler yapmalıdır.*” der (Fung, 2019: 202-204).

Xun Zi'nın Çin tarihinde büyük bir etkisi olan tanınmış iki öğrencisi Li Si ve Han Fei Zi'dır. Li Si, tez çalışmamızın birinci bölümünde incelediğimiz üzere Qin Hanedanlığı'nın Başbakanlığını yaparak Çin'in yalnızca siyasi olarak değil, MÖ 213

yılında “Kitapların Yakılması” olayı ile zirve noktaya ulaşan bir ideolojik birleşme için de çalışmıştır. Xun Zi’nin diğer öğrencisi Han Fei Zi ise yasacı okul *Fa Jia*’nın lideri olarak kabul görmüştür (Fung, 2019:205-206). Keay, Xun Zi'nin öğrencilerinden Han Fei Zi’nin legalizmi bir mantıksal temele dayanarak ortaya koymasını; buna karşılık diğer öğrencisi Li Si’nin ise Qin Shi Huangdi’nin başdanışmanı olarak legalizmi en kötü şekliyle uygulamasını ironik bulur (Keay, 2011:79).

2.3. Neo-Konfüçyanizm

Tang Hanedanlığı’nın çöküşünden sonra uzun bir fetret dönemi yaşanmış ve yerini Song Hanedanlığı almıştır (McNeill, 2002:354). Song Hanedanlığı, devamlılığı sağlama düşüncesi ile Tang Hanedanlığı’nda yer alan bakanlıkları devam ettirerek bunlara Danışma Kurulu ve Maliye Komisyonu olmak üzere iki yeni kurul eklemiştir. Ray Huang’ın aktardığına göre Song Hanedanlığı döneminde *barut, alev makinesi, pusulayla deniz ulaşımı, astronomi saati, çelik fırını, dokuma tezgâhlarında su gücü kullanımı, gemilerde su geçirmez kompartımanlar* gibi yenilikler ortaya çıkmıştır (Ray, 2007:135-136). Tang Hanedanlığı döneminde yaygın bir hale gelen Budist ve Taoist öğretilerin etkisinde kalan Song ve Ming Hanedanlıkları dönemlerindeki filozoflar Çin epistemolojisini bu yönde geliştirdiler. *Doğru* ile *yanlış* arasındaki farkla hiçbir bağlantı kurulmadan *iyi* ve *kötü* arasındaki kıyaslamadan vazgeçilen *Zen Budizmi*¹⁰⁴’nin epistemolojisi Song-Ming dönemi Konfüçyüsçülüğün bilgi felsefesi için önemli bir kaynak işlevi görmüştür (Wen, 2014: 124-125). Konfüçyüsçüler, Budistlerden örneksime (analoji) ve simgesel yorum yöntemi ile eski metinlere yeni anlamlar vererek okuma yöntemini öğrenmişlerdir. McNeill’e göre, Konfüçyüsçü klasiklerde keşfedilen yeni anlamların birçoğu, Budistlerce ilk defa Çinlilerin dikkatine sunulan metafizik ve kozmolojik meselelere yönelik cevaplardı (McNeill, 2002:356). “*Yabancı*” Budacılığın ve toplum karşıtı eğilimleri olan Taoculuğun etkilerini Konfüçyüsçü düşünceden ayırarak Çinli Konfüçyüs’ün temel öğretilerine geri dönmeyi

---

¹⁰⁴ Japonca okunuşu Zen olan “Chan” meditasyon şeklinde tercüme edilen sanskritçedeki “Dhyana” kelimesinin fonotik bir çevirisidir (Fung, 2019:341).

hedefleyen son dönem *Neo-Konfüçyüsçülük*¹⁰⁵, Song ve Ming hanedanlıkları dönemindeki felsefi akımlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Suzuki, 2012: 187). Üç dönemde incelenen Neo-Konfüçyüsçülüğün ilk dönemi Song Hanedanlığı düşünürü Zhu Xi'in (1130-1200) temsil ettiği rasyonalist bir dönemdir. Ming Hanedanlığı döneminde gelişen Neo Konfüçyüsçülüğün ikinci dönemi, Zhu Xi'nin karşıtı olan Wang Yangming (1472–1529) temsil ettiği idealist dönemdir. Neo-Konfüçyüsçülüğün son döneminde ise klasik, ortaçağ ve Qing Hanedanlığı dönemine kadar geliştirilen Konfüçyüsçülük akımlarının bir sentezi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Empirist (deneyci) bir eğilimin olduğu Neo-Konfüçyüsçülüğün son dönemini temsil eden düşünür ise Dai Zhen (1723 - 1777)'dir (Öner, 2007: 39-40). Şimdi sırasıyla bu dönemleri ve düşünürleri inceleyelim.

Neo-Konfüçyüsçülüğün başlangıcını, her biri farklı yaklaşımda bulunan Cheng kardeşlerin; Cheng Hao (1032-1085) ve Cheng Yi (1033-1107) düşünceleri oluşturur. Budist öğretinin açık bir şekilde reddeden Cheng kardeşlerin yeni-Konfüçyüsçü felsefeye gerçek katkısı *li* kavramını kökten ele alarak yeniden canlandırmalarıdır (Harre, 2003:131). Luoyang şehrinde yaşamlarının büyük bir kısmını geçiren Cheng Hao ve kardeşi Cheng Yi'nin felsefeleri "*Luo Okulu*" olarak da adlandırılır (Wen, 2014:135). Neo-Konfüçyüsçülükte Cheng kardeşlerin başlattığı iki okuldan genç kardeş Cheng Yi'nin başlattığı okul "*Yasalar ve İlkeler Okulu*" olarak bilinir. Büyük kardeş olan Cheng Hao'nun başlattığı "*Zihin Okulu*" ise, Lu Jiuyuan (1139-1103) tarafından devam ettirilmiş ve Wang Shouren (1473-1529) tarafından tamamlanmıştır (Fung, 2019:375). Cheng kardeşlerin üçüncü nesil öğrencisi olan Li Tong (1093-1163)'dan Konfüçyüsçülüğü öğrenden Zhu Xi¹⁰⁶ (1130-1200), Cheng kardeşlerin *li* felsefesinin takip ederek kendi felsefi sisteminin ana konusu olarak *li*'yi işlemiştir (Wen, 2014:139). Etkili bir Neo-Konfüçyüsçü olan Zhu Xi, Song hanedanlığı

---

¹⁰⁵ Zhou'nun aktardığına göre, yüzyıllar boyunca Doğu Asya'da neo-Konfüçyüsçülerin yazdıklarını okuyabilen Çinli, Vietnamlı, Koreli ve Japon bilginler farklı zamanlarda ve farklı şekillerde karşılık vermişlerdir. Vietnamlılarda ayrıntılı bir model henüz açık olmasa da 14. yüzyılın başlarında Korelilerin, çağın Çin neo-Konfüçyüsçülüğünü alarak kendi toplumlarına uyarladıkları örneği açıktır. Çin Konfüçyüsçülüğünde 15. yüzyılda yeni akımlar ortaya çıktığında ise Koreliler bu yenilikleri beğenmeme eğilimi göstermişlerdir. 17. yüzyıl Japonya'sında neo-Konfüçyüsçülüğe karşı tutum pragmatik ve eleştireldi. Japonların 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarında modern bir güce dönüşmesinde etkili olarak görülmüştü. Bununla birlikte, Çin 'de ise tam aksine 20. yüzyılın başlarında Konfüçyüsçülük ilerlemenin önündeki bir engel olarak görülmüştür (Zhou, 2005:7-8).

¹⁰⁶ Chu Hsi

döneminde tüm Konfüçyüsçü düşünce çeşitlerinin sağlam bir sentezini ortaya koymuştur (Collinson ve Wilkinson, 2000:224). Zhu Xi, Konfüçyüsçülükle ilgili eski yeni tüm yazını ve klasikleri gözden geçirerek Konfüçyüsçülüğü yeniden değerlendirmiş ve geliştirmiştir (Störig, 1994:170). Konfüçyüs'ün iyilikseverlik öğretisini, Mensiyüs'ün insancılığa ve doğruluğa ilişkin öğretilerini, evrensel güçlere ilişkin yin-yang öğretisini, beş unsur öğretisini, Taocu ve Budacı öğretilerin birkaç önemli ögesini bir araya getiren Zhu Xi, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla değin Çin yaşamı ve kültüründe etkili olmuştur (Collinson ve Wilkinson, 2000:260). Neo-Konfüçyüsçü doktrinini meydana getiren Zhu Xi'nin yorumu, Qing Hanedanlığı'nın sona erdiği 1912 yılına kadar Çin'in resmi doktrini olmuştur (Braudel, 1996:194). Zhu Xi, Konfüçyüsçü beş klasik metindeki temel düşünceleri geliştirerek kendi düşüncelerini Dört Kitap'ta toplamıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:236). Song Hanedanlığı döneminde bir araya getirilen Dört Kitap yönetici sınıfın eğitiminin temelini oluşturmuş, Çin'in ahlaki, medeni, siyasi kanunları haline gelmiştir (Fettahoğlu, 2004:310). Bu kitaplar Neo-Konfüçyüsçü devlet düşüncesini içeren basit bir doğmalar ilmi hali değildi, düşünürlerin MS 8. yüzyıldan beri geliştirdikleri felsefenin güçlü bir senteziydi (Blunden ve Elvin, 1989:131). Yuan Hanedanlığı'ndan (1271-1368) itibaren, sivil devlet memurluğu sınavları için önemli metinler haline gelen Dört Kitap, sıradan halk tarafından da yaygın olarak okunmuştur (Zhou, 2005:95).

Song Hanedanlığı döneminden itibaren devlet memurluğu sınavları başkentte ve taşrada her üç yılda bir düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Her erkeğe açık olan bu sınav sistemi ile güçlü ailelerin devlet içindeki hâkimiyeti kırılmıştır (Ray, 2007:112). Başkentte önemli bir yer tutan bu sınavlar Personel Bakanlığı'nca değil ritüelleri düzenleyen bakanlık tarafından organize ediliyordu. Sınavlarda kopya çekilmesinin önüne geçilebilmesi için her aday kendine özel ahşap bir kabinde sınava giriyordu ve sınavın son aşamasını bizzat imparatorun huzurunda gerçekleştirilen sözlü sınav oluşturuyordu (Keay, 2011:388). Avrupa'nın birçok yerinde dini hükümlere göre ve kaba kuvvetle bu iş yürütülürken Çin'de bürokrasi tabakasının seçimi oldukça akılcı ve sistemli bir yol olan bu sınav sistemi ile yapılıyordu (Mitter, 2012: 23). Song Hanedanlığı döneminde fiilen bir kamu hizmetine girebilmenin tek yolu olan bu sınavlar gerçek bir "yeteneğe açık kariyer" imkanı sunmuş ve dikey toplumsal hareketlilik için bir basamak özelliği kazanmıştır (Blunden

ve Elvin, 1989:131). Tablo 2.2’de devlet sınavlarının temelini oluşturan Dört Kitap *Sishu*’ya yer verilmiştir.

<i>Konfüçyüs Konuşmalar Lunyü</i>	20 bölümden oluşan bu kitap, Konfüçyüs’ün şahsi öğretilerini, özdeyişlerini ve kendisiyle yapılan konuşmaları içerir, Konfüçyüs’ün ölümünden bir süre sonra öğrencileri tarafından derlenmiştir
<i>Mensiyüs Mengzi</i>	“Mensiyüs’ün Sözlere” olarak da bilinen bu kitap, yedi bölümden oluşur, “Ortodoks Konfüçyüsçülük” olarak kabul edilen idealist bir tarzdadır
<i>Ortayol Doktrini Zhongyong</i>	Konfüçyüs’ün torunu Zi Si’ya ait olduğu söylenir ölçülülük ve iyiliği öğütler
<i>Büyük Bilgi Daxue</i>	Konfüçyüs’ün öğrencisi Zeng Zi’ya atfedilen bu kitap; eğitim, ahlâk ve politik düşünceler gibi konulardaki öğretileri içermektedir

Tablo 2.2: Dört Kitap Sishu (Fettahoğlu 2004, Güç 2001a ve Okay 2017’den yararlanılarak oluşturulmuştur.)

Ayrıcalıklı olarak ilerlenebilen ikincil yollar olsa da bu sistemde teoride, başarılı öğrenci akademik merdivenin basamaklarını tırmanarak yerel bölgeden eyalet başkentine ve oradan metropole kadar ilerleyebilirdi. Üniversitelerden birinde çalışmalarına devam edebilir veya üç günlük Jinshi sınavlarında başarı gösterdiği takdirde jinshi yani doktora derecesini alarak bir mevkiye otomatik yerleşebilirdi (Keay, 2011:388). Çin devlet görevlileri Manderinler; vergi toplayıp düzeni sağlamakta, gerektiği hallerde askeri harekâtları komuta etmekte, kendileri belirledikleri takvim içerisinde yol, kanal, baraj, sulama sistemi vb. yapım, bakım ve onarım çalışmaları ile uğraşarak katı bir disiplin gerektiren karmaşık tarım toplumunun düzgün işlemlerini sağlamakla görevliydi (Braudel, 1996:207). Kuzey Song Hanedanlığı döneminde devlet sınavları içerisinde matematiğin de olduğu birkaç konudan yapılıyordu Song hanedanlığının yerine geçen Moğol Yuan Hanedanlığı hükümdarı 1313’te devlet sınavlarında kullanılan ana metinlerin Dört Kitap olmasını ve resmi yorumların da Zhu Xi’nin yorumlarını takip etmesini emretmiştir. Devlet sınavlarını geçen kişilerden, Konfüçyüsçü klasik metinlerin resmi versiyonlarına ve yorumlarına dayanan denemeler yazmaları talep edilmekteydi Ming Hanedanlığı dönemine gelindiğinde ise sınavlar artık sadece ideolojik ve edebi bilgileri kapsıyordu (Blunden ve Elvin, 1989:125; Fung, 2019:392). Keay’ın aktardığına göre; “16. yüzyılın son yıllarına gelindiğinde ‘temel sınav seviyesine kadar eğitim almış on milyon kadar adam vardı’ ki, bu sayı başka yerlerde temel okuma yazmanın dahi nadiren kayıtlı bulunduğu bir dönemde şaşkınlık uyandıracak bir durumdur. Bu sayı, yetişkin erkek

nüfusunun %10 ila %20'sini temsil ediyordu ki, %'i sınavla belgelenen statüye ve %0,01 jinshi mertebesine ulaşıyordu.”(Keay, 2011:388). Her ne kadar peşini bırakmayanların çoğunun amacı devlet memurluğu sınavını geçerek devlette iyi bir pozisyon elde edebilme arzusu olsa da; eğitimin nihai amacı olan insan doğası içindeki iyiliği yeniden ele geçirmeye de saygı gösteriliyordu. Bir neo-Konfüçyüsçü bilgin olan Chen Chun (1159-1223) Terimlerin Açıklanması (Beixi Ziyi) eserinde bu durumu şöyle anlatmıştır;

“Kimileri, devlet memurluğu için çalışanlarla, bilge kişilerin öğrenmesi arasında nasıl bir benzerlik olduğunu sorabilir. Yanıtı şudur: Bu ayındır ama tam olarak da aynı değildir. Hepsi aynı klasiklere ve aynı tarih kitaplarına çalışır ama devlet memurluğuna çalışanlar, sınavlarda yazmak için sadece yüzeysel şekilde okurlar. Bu çalışmaların iç anlamlarının tadına varamazlar.

Sadece görüneye ve genel anlamına dikkat edenler, onlar hakkında konuşmakta belki iyi olabilirler ama doğru ya da yanlışın bilgisini edinemezler. Gece gündüz bilgiyi gözden geçirirler, kapsamlı olarak okurlar ve ezberlerler, ama bu müsrif bir düşün töreni düzenlemek gibi verimsiz bir uygulamadır. Sonunda, kişi herhangi bir somut ahlaki ilkeyi kavrayamaz...

Devlet memurluğu sınavındaki belirli unsurlar bilgelerin, bilgi sahiplerinin nesnelliğini bozabilir, ama bilgelerin ve bilgi sahiplerinin bilgeliği, devlet memurluğu sınavlarına yönelik edebi yazılar için asla bir engel olmamıştır. Ahlaki ilkeler açıkça anlaşıldığında, yazılar ve tartışmalar parlak bir ruhu yansıtır. Sebatla ahlaki ilkeleri uygulayan ve bunları kalbine dahil eden kişi, varolan sorunlara yönelik tartışması ve hükümet politikasını yoluna koymak için önerileri aracılığıyla (onları) açıkça gösterebilir. Dıştaki her ifade, kişinin iç benliğinin bir taşmasıdır. Bu yüzden kişi doğal olarak insan hislerine tepki gösterecek ve şeylerin ilkesi'ne uyum sağlayacaktır; insanlık, dürüstlük ve erdem sözcükleriyle dost olur ve bütün sözleri her durum için uygundur. Keskin gözlü biri tarafından fark edilirse, ülke için yararlı olacaktır ve bu, (sınavda) birinci olmaktan çok daha fazla önemlidir” (Zhou, 2005:98-99).

Ming Hanedanlığı döneminin önemli Neo-Konfüçyüsçü düşünürü Wang Yangming(1472- 1529) Zhu Xi'ye karşı çıkmıştır (Störig, 1994:171). Wang Shouren olarak da bilinen Wang Yangming, “doğruyu ve iyiyi bilme duygusu bilmeyi

gerektirmez, işlemek için de öğrenmeye bağımlı değildir” diyerek insanın doğduğu andan itibaren neyin doğru ve iyi olduğunu bilme duyusuna sahip olduğunu savunur (Keay, 2011:391). Wang Yangming, içgüdü kavramına önem vererek Budist aydınlanma doktrininin kendi Konfüçyüs araştırmalarına uygulamıştır (Ray, 2007: 222). Ahlakın doğrudan doğruya yürek/zihin (xin) tarafından sezdirilebilir olduğunu savunan Wang Yangming’e göre ahlak dışı bir eylemin ortaya çıkmasının nedeni ise sezgisel ahlaki bilginin bencillik tarafından kirletilmesidir (Blunden ve Elvin, 1989:187).

Her yere makamlarını gösteren bayraklar eşliğinde altın kaplama tahtirevan üzerinde giden Mandarinler, hükümdarın kendilerine verdiği “*başlık ve kuşak*” takıyorlardı (Keay, 2011:387). Mandarin sınıfı için okuryazar olmak, kültürlü olmak zengin olmaktan çok daha öncelikliydi. Öyle ki Ray Huang, bir İtalyan cizvit¹⁰⁷ papazı olan Matteo Ricci’nin, 1583 yılında ziyaret ettiği Çin’i “*filozofların yönettiğini*” yazdığını aktarır (Ray, 2007:222). Cizvitler ise görüştikleri mandarinlerde az bir ilgi uyandırmıştır. Hatta McNeill’in aktardığına göre, Çin bilginleri eski Konfüçyüsçü metinlere daha büyük bir tutkuyla ele almış, dikkatli eleştirel yöntemlerle metinlerin gerçek anlamlarını keşfetmeye çalışmışlardır (McNeill, 2002:542).

1644 yılında Ming Hanedanlığı’nda çıkan bir iç ayaklanmayı bastırılmak üzere Beijing’e giren Mançular başkenti ele geçirdikten sonra işbirliği yapmayıp Çin’de Qing Hanedanlığı’nı kurmuşlardır (McNeill, 2002:538). Bütün Ming devlet memurlarının görevlerine devam etmelerini emreden Mançu yönetiminde geçici bir kesintiye uğrasa da 1645 yılında devlet memurluğu giriş sınavlarına yeniden başlamıştır (Ray, 2007:238). Qing Hanedanlığı döneminde kamu yönetiminde Mançular kadar Çinliler de görevlendirilmiştir (McNeill, 2002:539). Qing Hanedanlığı döneminde Çinli devlet

---

¹⁰⁷“İsa Cemiyeti” adı ile Loyola tarafından kurulan bu tarikat daha sonra Cizvit (Jésuite) terimi ile anılmaya başlanmıştır. Ortaçağ Hristiyan düşünürlerine Hristiyan birisi öldüğünde bir başka İsa yani “Jésuite” oluyordu ancak 16. yüzyılın başından itibaren “sahte İsa”, “ikiyüzlü” gibi farklı anlamlar kazanarak kullanılmaya devam etmiştir. İlk defa 1544 yılında karşıt görüşlülerce İsa Cemiyeti için “entrikacı, düzenbaz” anlamıyla kullanılan Cizvit terimi daha sonra bu topluluğun diğer bir adı haline gelmiştir. Çinlilerin inançlarına karşı oldukça hoşgörülü olan Cizvitler, bazı Çin inançlarının kutsal kitap Eski Ahit’teki inançlarla arasında benzerliklerin olduğu görüşündeydiler. Bu hoşgörülü tutuma karşı çıkan papalık, 1715 ve 1742 yıllarında Cizvitler’in haksız olduğunu ifade eden iki yazı yayımladı. Ancak daha sonra 1938’de Papa 12.Pie söz konusu yazıların yanlış olduğunu ve Cizvitler’in haklı olduklarını açıklamıştır. 1773 yılında ise papalık tarafından Cizvit tarikatı feshedilmiştir (Tümer, 1993: 40-41). Çin’e Ming Hanedanlığı döneminde gelmeye başlayan cizvit papazları Qing Hanedanlığı’nın ilk yıllarında yasaklanmış ancak kısa bir süre sonra papazlar eski konumlarını tekrar elde etmişlerdir ta ki cizvitlik ortadan kalkıncaya kadar (Mumcu, 1961:274).

adamlarının Mançulardan ayrılmalarını sağlamak için saçlarının ön kısımlarını kazıtarak atkuyruğu bırakmaları zorunluluğu getirilmiştir (Karlova, 2011: 21). Meng Zi'nın öğretilerine dayanan geleneksel devlet yönetimi ilkelerine göre, hükümdarın soyuna değil halkın mutluluğuna öncelik vermek gerektiğinden dolayı memurların Qing Hanedanlığı'na başkaldırmaları için bir sebep yoktu ancak bu da işbirliği yapmak anlamına geliyordu (Ray, 2007:239).

Qing Hanedanlığı döneminde, Konfüçyüsçü fikirlerin yanlış yorumlandığı ve Konfüçyüsçülüğün pratik temellerini kaybettiği yönünde Yeni-Konfüçyüsçülük eleştirilmiştir. Qing Hanedanlığı düşünürleri, Budizm'in etkilerinden uzak, Konfüçyüs'ün gerçek fikirlerine uygun ve Konfüçyüs'e zaman bakımından en yakın olan Han Hanedanlığı dönemindeki düşünürlerin klasik metinler üzerine yazmış oldukları ilk yorumlara geri dönerek "*Han'a dönüş*" hareketini başlattılar. Kelimelerin ve ifadelerin eski anlamlarını araştıran ve kadim metinlerin bilimsel yeniden değerlendirilmesiyle ilgilenen bilim adamları, yalnızca Konfüçyüsçü Klasiklerle sınırlı kalmamışlardır. Öncelikleri Konfüçyüsçü Klasikler olsa da bu alandaki çalışmaları son erdiğinde, Mo Zi, Xun Zi ve Hanfei Zi gibi uzun bir zamandan beri ihmal edilmiş olan kitapları da içeren diğer okulların kadim metinlerini de incelemeye başladılar (Fung, 2019:427- 429). 12. yüzyılda Zhu Xi'nin ortaya koymuş olduğu Yeni Konfüçyüsçü felsefeyi 17. yüzyıl filozofları eleştirel bir gözle incelediler. Uzun zamandır var olan bu eleştirel tepki 18. yüzyıla gelindiğinde Yeni Konfüçyüsçü düşüncedeki deneysel akımın uç noktasını temsil eden "*Kanıtı Dayalı Soruşturmanın Büyük Ustası*" olarak anılan Dai Zhen¹⁰⁸ (1724-1777)'in eserleri ile zirveye ulaşmıştır. Henüz on yaşındayken Konfüçyüs'ün yüzyıllar önce söylediklerinin üzerinde değişiklikler yapılmış olabileceğini ileri süren Dai Zhen Büyük Bilgi metninin güvenilirliğini sorgulayarak hocasına "*Bunun Konfüçyüs'ün sözü olduğunu ne biliyoruz?*" diye sorduğu aktarılır. Konfüçyüsçü düşüncede Qing Hanedanlığı döneminde, Dai Zhen'in etkisiyle Taocu ve Budacı düşüncelerden arındırılmıştır (Collinson ve Wilkinson, 2000:266-267).

Qing Hanedanlığı döneminde devlet memurlarının maaşı çok az olduğundan memurlar yasa dışı kaynaklardan gelir sağlıyordu. Bu uygulamalardan biri olan memurların gümüşle yapılan ödemelerden "*eritme bedeli*" olarak aldığı pay daha sonraları "*dürüstlüğü besleyen tahsisat*" adı altında yasal hale getirilmiştir (Ray,

---

¹⁰⁸ Tai Chen

2007:244, 255). Yüksek memurların geliri “*dürüstlüğü besleyen tahsisat*” ile zamanla birkaç kat artmıştı ancak alıştıkları yaşam standartlarını ve idari masrafları ve akçalandırmaya yetmiyordu. Düşük düzeyli memurlar ise sefalet düzeyinde bir gelir elde ediyorlardı. Yönetimde yolsuzluğun artmasından dolayı zincirleme etkilerle bayındırlık işleri ihmal edildiğinden su baskınları ve diğer felaketler yaygınlaşmış, felaketedelere yardımlar ulaştırılamamış akabinde de haydutluk ve köylü isyanları çıkmaya başlamıştı. Batılı güçlerle karşılaşmadan çok daha önce Çin, zayıf düşmüştür. Uzun bir süre büyük bir “*köyler topluluğu*” olarak kalan Çin, basit ahlâk kuralları ve bir ceza hukuku ile yönetilmesi modern bir ulus olması yönünde gereken yapısal gücü sağlamıyordu (Ray, 2007:248-249).

Batı ile arasında ilk kültürel çatışmaların başladığı Çin, Afyon Savaşı¹⁰⁹,’nın ardından İngiliz hükümeti ile Nanjing Antlaşması’nı imzalayan Qing Hanedanlığı artık yarı feodal bir toplum haline gelmiştir ve egemenliğini ortadan kaldıran bu anlaşma ile birlikte gücünü iyice kaybetmiştir. Afyon Savaşı’nın ardından Uzakdoğu’nun hasta adamı durumuna düşen Qing Hanedanlığı batılı ülkelerin çıkarları doğrultusunda güneyden kuzeye doğru paylaştırılmıştır. Bu kaotik durumdan endişe duyan Zeng Guofan, Kang Youwei, Liang Qichao, Zhang Taiyan, Yan Fu ve Wang Guowei gibi modern Çin filozofları Çin kültürünü ayakta tutmak için çözüm yolları aramaya başlamışlardır (Wen, 2014:159; Qin,1995:21; Karlova, 2011: 46). Qing Hanedanlığı’nın son döneminde 1898 yılında İmparator tarafından desteklenen Kang Youwei (1858-1927)’nin kurucusu olduğu önemli reform çalışmaları yapılarak Çin’de bir anayasal monarşi oluşturmak istedi. Ancak aniden sona eren reformlar nedeniyle birçok Çinli seçkin, Qing Hanedanlığı’nın başarılı bir şekilde Çin’i ıslah edebileceğine olan inancını kaybetmiştir. Reform hareketi başarısızlıkla son bulmasıyla, Kang Youwei yurtdışına kaçmıştır. Feodal sisteme sadık biri olan Kang Youwei, Konfüçyüsçülüğü bir devlet

---

¹⁰⁹ “Afyon Savaşları” olarak adlandırılan savaşlar 1839-42 ve 1856-60 tarihlerinde gerçekleşmiştir. 1840'larda ve 1850'lerde kurulan birkaç özel liman ile Büyük Britanya ve Fransa, Çin’in serbest dış ticarete açılması yönünde baskı kurmuşlardı. Savaşlar neticesinde Batılı ülkelerle uluslararası eşitlik anlayışıyla imzalanan antlaşmalar, daha sonraları kapitülasyonlara dönüştürülerek “eşitsiz antlaşmalar” haline gelmiştir. Yaklaşık 1600'lere kadar Çin’de afyon, daha çok ağrı kesici olarak kullanılıyordu. Afyon üretimi ve ticaret ile ilgili ilk ferman ise Çin’de afyonun ithalinden çok daha önce 1729 yılına dek gitmektedir. Afyon ithali Çin’de ilk kez 1800 yılında yasaklanmıştır. Birçok afyon bağımlısı üst düzey memur, geç yaşlarına kadar kamu görevlerine devam etmişlerdir. Afyon kullanımı, aile bütçelerine en büyük zararı vermiştir. Blunden ve Elvin’e göre; Çinliler ile yabancılar arasındaki ilişkiler için bir huzursuzluk kaynağı olan afyon ticaretinin tarihsel önemi abartılmıştır ve aslında temelde bir savaş nedeni değildir (Blunden ve Elvin, 1989:148-149).

dini yapmak istediği için, devrimcilerin ve Yeni Kültürel Hareketi destekçilerinin saldırısına uğramıştır. 20. yüzyıl başlarından itibaren oldukça katı bir hale gelen memurluk sınavlarında adayların yazmak zorunda oldukları standart kompozisyon formu olan “*sekiz aşamalı metin*” birçok reformcu için gerilik ve muhafazakarlık anlamına geliyordu. Qin Hanedanlığı 1905 yılında, bu sınav sisteminin yerine bilim ve dil sınavları gibi seçenekler koydu. Ancak bu durum da “*varoluş nedenlerini*” ortadan kaldıran hükümete karşı çok sayıda öfkeli yerel elitin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Wen, 2014:160; Mitter, 2012: 31, 42).

Qing Hanedanlığı hükümeti yıkıldığı 1911 yılı ile birlikte Çin’de 2000 yıldan fazla hüküm sürmüş “*hanedanlık*” sistemi sona ermiştir. Demokratik burjuva devrimi ile Sun Yat-sen başkanlığında Çin Cumhuriyeti geçici hükümeti kurulmuştur (Qin,1995: 21). 1912 yılında ilan edilen Çin Cumhuriyeti’nin ilk otuz yedi yılı, Komünistler tarafından başarısızlık ve yerine getirilmeyen vaatler dönemi olarak reddedilerek Mao Zedong önderliğinde 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Mitter, 2012: 43). Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) kurulduktan sonra modernleşme yönünde hızla ilerleyen Çin, Mao Zedong önderliğinde Kültür Devrimi’ni gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Konfüçyüsçülük tarihte bir kez daha eleştirilerin hedefi haline gelmiş ve ilerlemenin önündeki bir engel olarak görülmüştür.

2.4. Kültür Devrimi; Konfüçyüs Karşıtlığı

Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurucusu ve lideri Mao Zedong, Çin Komünist Partisi (ÇKP)’nin genel başkanlığını öldüğü 9 Eylül 1976 tarihine kadar sürdürmüştür (Tang ve Yin, 2017: 282). Gençlik yıllarından itibaren Marksizmi kabul eden Mao Zedong, tüm siyasal yaşamı boyunca Marksçılığa öyle temel kavram yorumlar eklemiştir ki, günümüzde Maoculuktan söz etmek olanaklı hale gelmiştir (Collinson ve Wilkinson, 2000:274). Halk tarafından “*Başkan Mao*” olarak anılan Mao Zedong görev yaptığı tüm kurumlarda başkanlık etmiştir (Tang ve Yin, 2017:279). ÇKP’nin önderi Mao, Çin devriminin kaynağı olarak köylü sınıfını görüyordu (Collinson ve Wilkinson, 2000:275). ÇHC’nin kuruluşunu takip eden bir yıl içerisinde derebeyliklerin çoğu yıkılarak ekilebilir toprakların yaklaşık %40’ı kadarı yeniden

dağıtılmış, enflasyon bankacılık sisteminin millileştirilmesi ile kontrol altına alınmış, sanayi ve altyapılar devletleştirilmişti (Keay, 2011:505).

Mao, Ocak 1950’de Çin dışına yaptığı ilk gezide ÇKP’nin otoriter devrimine örnek olan Sovyetler Birliği’ne giderek Stalin ile kardeşlik tazelemiştir (Keay, 2011:506). Çin’de 1953 yılında yürürlüğe koyulan ilk beş yıllık kalkınma planının hazırlanışı ve uygulanışında Sovyetler’den önemli ölçüde teknik yardım alınmıştır (Çalık, 2011:187). 1956 yılında ÇKP’nin bir politbüro toplantısında Mao “*100 çiçek açsın, 100 fikir yarışsın*” yaklaşımını ortaya koymuştur (Tang ve Yin, 2017: 283). Çin’de Yüz Çiçek kampanyasının başlangıcında yüz düşünce okulunun bilimselliği kabul görmüş, yapıcı eleştiriler teşvik edilerek dönemin fısıltı gazetelerine göz yumulmuştur (Keay, 2011:507). Ancak 1957 yılına geldiğimizde Yüz Çiçek kampanyasının sonuçlarından ve yönetime yöneltilen liberal eleştirilerden rahatsız olan Mao, birkaç ay içerisinde bu kampanyaya son vermiştir. Yüz Çiçek döneminin sona ermesiyle Çalık’ın aktardığına göre 800.000¹¹⁰ kadar entelektüel mahkûm edilerek işlerinden atılmış, bazılarıysa çalışma kamplarına gönderilmiştir (Çalık, 2011:188).

Çin için 1957-1966 yılları arası büyük ölçekli sosyalist yapılanmanın gerçekleştirildiği dönemdir (Qin,1995:23). “*Büyük Atılım*” hareketinin başladığı Mayıs 1958’de ile kırsal halk komünleştirilerek ekonomik güçlenme amaçlanmıştır (Tang ve Yin, 2017: 283). Hızlı bir şekilde feodalizmden komünizme geçişin hedeflendiği “*Büyük Atılım*” döneminde özel tarım üretimi tamamen yasaklanmıştır, özel üretim yapan çiftçiler ise karşı devrimci olarak suçlanmıştır. Komünlerde çiftlikler ile birlikte küçük demir ve çelik üretme birimleri de bulunuyordu. Ürettiklerinden yaşamlarını idame ettirecek kadarını kendilerine ayıran Komünler, üretim fazlasını devlete vermekle yükümlüydüler (Çalık, 2011:188). Mitter’e göre bu dönemde kurulan halka açık yemek salonları ile aile yapıları da parçalanmıştı (Mitter, 2012:76). Olumlu hava şartlarının etkisiyle 1958 yılında tarımsal üretimde artış sağlanmış ancak emeğin bir kısmı demir-çelik üretimine kaydırıldığı için elde edilen yüksek tarımsal verimlilik değerlendirilememiştir. 1959 yılında ise kuraklık baş göstermiş ve yapılan planlar yıkılmıştır (Çalık, 2011:190). “*Büyük Atılım*” diye adlandırılan bu dönem, yaşanan

---

¹¹⁰ Keay’ın aktardığına göre 300.000 entelektüel taşraya sürülmüş ya da intihara zorlandırılmıştır (Keay, 2011:508).

kıtlıkların ortaya çıkardığı korkunç sonuçların etkisiyle Çinlilerce “*Büyük Gerileme*” olarak anılmıştır (Shenkar, 2007:61).

Mayıs 1966 Ekim 1976 yılları arası Çin’de “*Büyük Kültür Devrimi*” dönemidir (Qin,1995:23). Çinlilerin sonraki yıllarda “*kayıp on yıl*” olarak adlandırdığı Büyük Kültür Devrimi 1966’dan 1968 yılına kadar sürse de sonuçları 1975 yılına kadar devam etmiştir. Bu süreçte entelektüeller ve üst düzey devlet görevliler üzerine Kızıl Muhafızlarını salan Mao, eğitim sistemini ve düzenli ekonomiyi dağıtmıştır (Shenkar, 2007:61). Bu dönemde Mao, Jiang Qing, Zhang Chunqiao gibi isimleri ÇKP’nin lider kadrosundan uzaklaştırmış ve Lin Biao gibi devrim karşıtlarını hezimete uğratmıştır (Tang ve Yin, 2017: 284). Mitter’in anlatımıyla “*kendi öğretmenlerini kovuşturan yeniyetme Kızıl Muhafızlar, Tiananmen Meydanı’nda Mao’yu görebilecekleri bir yer kapabilmeyi umut eden genç kitle kalabalıkları*”nın olduğu Büyük Kültür Devrimi’nin popüler hafızada yer eden kısmı 1966-1969 yıllarını kapsamaktadır (Mitter, 2012: 79). Kızıl Muhafızlar, feodal toplumun kötülüklerini ortadan kaldırdıklarını ve burjuvazinin oluşumunu engellediklerini iddia ediyorlardı. Blunden ve Elvin’in aktardıklarına göre Kızıl Muhafızlar, işkence edilerek kırsal bölgelere çalışmaya gönderilen entelektüellere, üniversitelere ve bilimsel kurumlara saldırmışlardı. Bazı insanlar ise sadece deniz aşırı ülkelerdeki Çinlilerle veya yabancılarla bağlantıları olduğu için öldürülmüştü. Bu dönemde yeni kitapların basımı durmuş, birçok eski tapınak ve anıt tahrip edilmiş veya yıkılmıştı (Blunden ve Elvin, 1989:170). Geçmişin prangalarından kurtulmuş Çin toplumu amacıyla Kültür Devrimi yapılmıştı. Mitter, 1966 yılında Harbin’de, bir grup gencin şunları söylediğini aktarır: “*Bugün Kızıl Terörü uygulayacağız. Mao Zedong Düşüncesi ile bağdaşmayan şeyler var olduğu sürece isyan etmeli ve Kızıl Terörü uygulamalıyız!*” (Mitter, 2012 : 82). Resim 2.2.’de Kültür Devrimi’nin son günlerinde Jiangsu eyaletindeki Xiangyang topluluğu üyelerinin yaptıkları Konfüçyüs Karşıtı dans gösterisinden bir kare yer alıyor.

Resim 2.2. Kültür Devrimi'nin son günlerinde Konfüçyüs Karşıtı dans gösterisi (Mitter 2012'den alıntıdır).

Geçmişle negatif bir ilişki kurulan Çin'de Kültür Devrimi, tarihsel birikimi ileri taşımak yerine “Dört Eski¹¹¹”nin ile mücadele edilerek geçmişin yıkıntılarından yepyeni bir toplum inşa edilmek isteniyordu (Yorulmaz, agis, 2018). Çin geleneklerinde derin izler bırakan Konfüçyüsçülük, Kültür Devrimi'nin başlıca hedeflerinden biriydi. Bilgin, Halkın Günlüğü gazetesinden 18 Ekim 1965 tarihli bir yazıdan şöyle yazıldığını aktarır; “Mao Zedung yoldaşın ‘merkezden gelen bir parti talimatını sabote etmenin ve uygulamanın en ince yöntemi, onu körü körüne ve üzerinde düşünmeden uygulamaktır’ diyen yazısını okuduğumuzda neye uğradığımızı şaşırılmıştık” (Bilgin, 2008: 26). Ancak Mao'nun öngördüğünün aksine kontrol edilemez boyutlara ulaşan Kültür Devrimi, Çinlilere ağır zararlar vermiştir (Tang ve Yin, 2017: 284). Kültür Devrimi ile gerçekleşen kargaşa ortamı giderek kötüleştiğinden 1969 yılında Halk Kurtuluş Ordusu yardıma çağrıldı. Ordu da bazen önemli ölçüde kan dökerek Kızıl Muhafızları ve diğer hizipleri eve dönmeleri konusunda baskı uygulasa da 19676 yılına kadar Kültürel Devrim politikaları resmi dogma olarak kalmıştır (Blunden ve Elvin, 1989:170; Mitter, 2012: 83). Cabbar'ın aktardığına göre, birçok insan yaralandığı ve işkence gördüğü Kültür Devrimi sürecinde yaşanan karışıklıklar sonucunda resmi olmayan verilere göre 400 bin insan ölmüştür (Cabbar, 2006:107).

¹¹¹ Eski fikir, bilgi, alışkanlık ve davranışlar dört eskiyi oluşturur

Ekonomik kayıpların da yaşandığı Kültür Devrimi yıllarında, halkın büyük çabasıyla tarım ve sanayi alanlarında önemli ekonomik gelişmeler de yaşanmıştır. Bu yıllarda demiryolunda önemli atılımlar olmuş ve birçok teknolojik firma kurulmuştur (Karşlı, 2019a:9). Bu süreçte yaşanan olumlu gelişmelerden bir diğeri de köylülerin temel tıp eğitimi almaları sağlanarak kendilerine sağlık hizmeti verebilecekleri “*yalınayak doktor*” gibi programların teşvik edilmesidir. Böylece, yetersiz koşullara rağmen Çin’in birçok bölgesine sağlık hizmeti götürülmüştür (Mitter, 2012: 83). Osman Konuk’un şiirindeki gibi “*Yaşamak mı zor Çince mi?*” diye soracak olursak çocukluğu Kültür Devrimi döneminde geçen Yu Hua’nın, Çin’de bir dönem yasaklanmış olan “*Yaşamak*” adlı romanından ve aynı isimle sinemaya uyarlanmış Zhang Yimou’nun yönettiği “*Yaşamak*” filminden şu sonuca varmak mümkün; Kültür Devrimi yıllarında Çin’de yaşamak çok daha zordu.

Göstergebilimin kurucusu Roland Barthes, 11 Nisan ile 4 Mayıs 1974 tarihleri arasında yani Kültür Devrimi’nin devam ettiği günlerde Tel Quel dergisi topluluğu ile birlikte Çin’e gitmiştir. Roland Barthes’in bu yolculuğunda tuttuğu notlardan oluşan Çin Yolculuğu Defterleri, Kültür Devrimi dönemi Çin’e dair önemli izlenimler ve diyaloglar içerir. Barthes’e göre Çin’i anlamak için, Çinli ya da batılı bakış açısından daha doğru olan bakış, şaşı bakan bir bakıştır. Gezi sırasında çokça duyduğu Konfüçyüs’ü eleştirme kampanyası boyunca siyasal durumla ilgili, ritüelleşmiş cümle kalıplarına “brik”ler der. Bu gezi sırasında “fetiş nesne: termos, kodlu saç kesimi, moda yokluğu” gibi izlenimlerine dair notlar alır, “*Çin’de tek gösteren = yazı (Mao, dazibao)*” tespitinde bulunur. Bu gezi sırasında bir tür duvar gazetesi diyebileceğimiz posterler olan Dazibao ile ilgili “*Dazibaoların fotoğraflarını çekmeyin, bunlar Çin’in iç işleridir*” şeklinde Çinli görevlilerce uyarılırlar (Barthes, 2012). Dazibao’larda kullanılması için Kültür Devrimi sürecinde fabrikalara, okullara karşılıksız olarak verilen kâğıt ve mürekkepker vasıtasıyla herkesin görüşlerini ifade ederek hoşlanmadığı şeyler ile mücadele edebilmesinin önü açılıyordu (Bilgin, 2008: 29). Öyle ki bu posterler sadece okulların ve üniversite kampüslerindeki duvarlarda değil, devlet dairelerinde, fabrikalarda, sokaklarda vb. her yerdeydi (Barthes, 2012:22). Resim 2.3’de 1966 yılında Beijing’de bir duvara devrimcilerin dazibao astıkları bir kareyi görmekteyiz.

Resim 2.3. 1966 yılı Beijing’de devrimciler dazıbao asıyor (Barne 2012’den alıntıdır).

Greene’ye göre Mao’nun konuşma ve yazılarındaki üslup Çin’i birleştiren Qin Shi Huangdi’yi hatırlatır. İlk imparator gibi Mao da Çin’i birleştirmiş ve geçmişe karşı cesur reformlar yapmıştır. Qin’i yeniden yorumlayan Mao, bu strateji ile kendi yönetiminde yaşanan şiddeti Çinli halkının gözünde haklı göstermek için kullanıyordu. Kültürel Devrim’in başarısız sonuçlanması ile Mao ve bir zamanlar en iyi arkadaşı olan Lin Biao arasında Komünist Parti’de bir güç mücadelesi başlamıştır. Lin Biao’nun felsefesi ile kendi arasındaki farkı yine geçmişi kullanarak dile getirmiştir. Mao, Kontüçyüs’ten sürekli alıntılar yapan Lin Biao’yu Konfüçyüs’ün temsilcisi olarak gösterirken kendisini Legalistler ile bağdaştırmıştır (Greene, 2006:564). Yorulmaz’ın aktardığına göre 1930’da Mao; “Konfüçyüs’ün yaptığı gibi, ‘her şeyi sorgulayın’, böylece yeteneğiniz ne kadar az olursa olsun, sorunları çözebilirsiniz.” diyerek eleştirel, maddeci düşünürler için Konfüçyüs’ü bir rol model olarak gösterse de Kültür Devrimi yıllarında Lin Biao ile Konfüçyüs’ü karşılaştırarak eleştirmiştir (Yorulmaz, agis, 2018). Eberhard’a göre Çin Kültür Devrimi’ni özetleyen şu diyaloglar ilginçtir; Çin Komünist Parti’nin 7. Kongresinde Mao, ilk imparator Qin Shi Huangdi’yi överken Lian Biao Mao’nun sözünü keserek bu imparatorun kitapları yaktığı ve bilginleri diri diri gömdüğünü hatırlatır. Mao ise Lin Biao’ya şöyle cevap vermiştir; “*Ne olmuş yani? O 460 tanesini gömdü, biz 46,000 tanesini gömdük.*” (Eberhard, 2000:66). Barthes Çin’e yaptığı ziyaret sırasında Shanghai’daki felsefe hocalarıyla gerçekleştirdiği 18 Nisan

1974 günkü toplantıda “Lin Biyao, ve Konfcys ile benzerlik?” sorusuna aldığı cevabı şöyle not etmiştir;

-Lin Biyao: Özde saç, görünüşte sol. Lin Biyao ve "fkelenmemek ve Ritlere Geri Dönmek", "Orta Yol" Konfcys'n bu temel kurallarını köleliğe dönmek için ilkeler haline getirdi. Orta Yol: kleliki sistemin en yüce ahlak değeri. Konfcys toplumun ilerlemesine karşı çıkıyordu. Temel çelişki ile ikincil çelişkiyi ayırt etmek istemiyordu. Oysa bir çelişkinin çözülmesi yalnızca çatışma ile gerçekleşir, ardından bir başka çelişki doğar (Marksist ğretim). Lin Biyao: Metafiziksel davranış.

-Konfcyslğn kalıntıları? - Devrimci ğreti: Toplumsal yaşamın farklı alanlarındaki kalıntılar: sözgelimi entelektellerde: işçi ve köylü kitlelerini kmsemi [sorunu anlamamış: etnososyolojik kavrayamama], öğrenim yoluyla yükselme dşnesi, entelektüellerin kitlelerle bütünleşmesinin reddi. Konfcys'n bir başka temel kuralı: Öyle yapılmalı ki halkın kendisi hiç anlamadan harekete geçmeli. Lin Biyao için de aynı Şey geçerli: Öyle olmalı ki halk yağı, ayı, soyayı, sirkeyi, tuzu, yani eve ilişkin işleri düşünmeli. Pilin Pikong kampanyası: Halkın siyasi düzeyi yükseltilmeli. Lin Biyao faşist bir Lin sülalesi kurmak istiyordu. [Konuşma çoğu kez, yanıtta çok uzak olan beylik sözlerle başlıyor daha sonra yavaş yavaş aydınlığa kavuşuyor] ...

-Konfcyslk ve Kadınlar?[Kadın yanıt veriyor-çok ayısı bir yüzü var, tatlı ve solgun] Konfcys: Erkeğe kadından daha çok önem veriliyor. Halk arasındaki kalıntı: Kadını kmsemi, yeteneksiz olduğuna inanma. Günümüzde: Kadınlar her düzlemde özgürlüklerine kavuşmuştur, statüleri büyük ölçüde yükselmiştir. Kadınlar erkeklerle bütünüyle eşit, siyaset alanında da, öğrenim alanın da. Konuşmakta olan hocaya Parti tam olarak güveniyor.

- Konfcys ile ilgili eleştiri çalışması Çin'deki öteki felsefe okulları için de yapılacak mı? -Bu gerekli, ama Şimdilerde, eleştiri Konfcyslğe odaklanmış durumda, nedeni de feodal topluma uzun süre egemen olması. Ya teki okullar? Meşruiyeti okul? Kendi zamanında ilerici, ama gerici de, dolayısıyla eleştiriden geçirilmeli. Aynı Şey Taoculuk için de geçerli, Konfcyslkten daha az güçlü olsa bile. Geçmişin bütün bu okulları eleştirilmeli (Barthes, 2009:60-63).

Kültür Devrimi sürecinde kadın hakları gündeme geldiğinde ise geleneksel kadın rolünün ocuk yapmak olan Konfcys birikimin eleştirildiği ve çocukların ana babaya tabi oldukları Konfcyslk küçümsenerek gençlere hatırlatıldığı aktarılır. Collinson ve Wilkinson'a göre “Komünizmin, işçi sınıfına yaraşır tutumlara

göre kişiliği yeniden biçimlendirmeyi amaçlamasının, Konfüçyüsçü kendini yetiştirme öğüdüne pek benzediği; önder Mao'nun sözlerine gösterilen büyük saygının, eskiden Konfüçyüs'e gösterilen saygıyla türdeş olduğu sık sık dile getiril”diğinden dolayı Konfüçyüsçülüğe karşı yöneltilen eleştiriler de aslında bir ölçüde Konfüçyüsçülük çizgisine uyumlu bir yönde gelişmiştir (Collinson ve Wilkinson, 2000:235). Ergünsü'nün Li Zehou'dan aktardığına göre Mao'nun “siyasal değişimin halkın ahlaki dönüşümü ile olabileceği” inancı siyasi ideoloji olarak Marksizm'den çok geleneksel Konfüçyüsçülüğe dayanır (Ergünsü, <http://www.cinhh.com/cin-ve-konfucyuscu-siyasi-ideolojinin-artan-onemi/> , 2019). Resim 2.4'de posterlerle kaplı bir Konfüçyüs'ün heykelini görmekteyiz.

Resim 2.4. Posterlerle kaplı Konfüçyüs Heykeli (Barme 2012'den alıntıdır.)

1949 yılından beri geri planda kalan Konfüçyüs'ün öğretileri 1970'lerin başlarında “Sömürücü Feodal Sınıfların Hizmetçisi”, “Değişim ve Gelişmeye Kapalı; Tarihin Çöp Teknesine Atılması Gereken Bir Düşünce Sistemi” şeklinde eleştirilmiştir (Maimaiti, 2016: 36). Çin'de 19. yüzyılda Konfüçyüsçülük ekonominin modern dönüşümü önündeki bir engel olarak görülse de günümüzde tam tersi şeyler söylenmektedir (Arslan, 2008: 73). Çin'de, Kültür Devrimi döneminde geri kalmışlığın

günah keçisi olarak hedef alınan Konfüçyüsçülük, modernleşme eğilimleriyle birlikte yeniden popülerleşmiştir. Yorulmaz'a göre, Çin'de toplum ve alt sınıfların çıkarlarını ayakta tutan ve ataerkil değerleri yaşatan Konfüçyüsçülük feodal sınıflar için kullanışlı bir araç olmuştur, bu yüzden de Çin'de “*Konfüçyüsçülüğün mirası, saf biçimde olumlu veya olumsuz özelliklere sahip, tarih dışı bir öge olarak ele alınamaz*” (Yorulmaz, agis, 2018).

2.5. Konfüçyüs'ün Yeniden Keşfi

Mao'nun 9 Eylül 1976 tarihinde ölümünden sonra Çin'de 1978 yılına kadar süren bir siyasi karmaşa dönemi yaşanmıştır. 1978 yılında Deng Xiaoping bu siyasi karmaşadan galip çıkarak yönetimde ve Çin ekonomisinde yeni bir dönem başlatmıştır (Çalık, 2011:193). Çin Komünist Partisi 11. Merkez Komitesi 3. Genel Kurul toplantısından sonra 1978 yılı sonunda “*reform ve dışa açılma*” politikası gerçekleştirilerek “Büyük Kültür Devrimi” dönemi ve öncesinde “sol” eğilimlerin hataları her alanda düzeltilmiştir (Qin,1995: 23). ÇKP, 1979 yılında Deng Xiaoping önderliğinde gerçekleştirdiği bu stratejisi ile ülkenin kıyı ve sahil bölgelerinde kademeli/bölgesel kalkınma programlarını uygulamaya koymuştur (Karluk, 2017: 10). Komünist siyasi yapısı altında liberal bir ekonomik dönüşüm sürecine Çin, 1980'li yılların başından itibaren yabancı yatırımcılara açık bir ülke haline gelerek birçok ülke ile yoğun ticari ilişkilere girmiştir (Yurdakul, 2013: 231).

Konfüçyüsçülük otoriter yönetimlerin meşrulaştırmalarına bir temel sağlamasına rağmen Mao Zedong karşı olmuş ve Deng Xiaoping'i de Konfüçyüsçü olmakla suçlamıştır. Arslan'a göre, Deng'in reformlarından sonra Konfüçyüsçülüğün yeniden canlanması bir raslantı olmamalıdır (Arslan, 2008: 79). Komünist Parti tarafından 1984 yılında Konfüçyüs “*Çin'in en şanlı figürlerinden biri*” olarak kabul edilmiştir (Pekcan, 2017: 1131). Ertesi yıl ise Beijing'de kurulan bir enstitüde Konfüçyüsçü düşünce araştırılmaya başlanmıştır (Maimaiti, 2016: 36). İçe kapalı bir yol yerine dışa açık bir yol izleyerek kalkınmanın hedeflendiği bu yeni dönemde Deng'in konuşmalarında sık sık *sanayi, tarım, ulusal savunma ve bilim-teknoloji* alanlarındaki modernleşmeyi içeren “dörtlü modernleşme” kavramını vurgular (Çalık,

2011:193). “Bağımsızlık kapıyı dünyanın yüzüne çarpmak anlamına gelmiyor, ne de özgüven yabancı olan her şeye kör muhalefet anlamına geliyor.” diyen Deng Xiaoping’e göre kapalı kapı politikası, geriliğe ve yoksulluğa neden oluyordu. Gücüm’ün aktardığına göre 1984 yılında Deng Xiaoping şöyle demiştir; “Geride bırakmış olduğumuz otuz küsur yılın tecrübesi göstermiştir ki, kapalı kapı politikası inşanın ve gelişmenin önünü kesmektedir.” (Gücüm, <https://www.aydinlik.com.tr/131843>, 2019).

Çin’de milliyetçiliğin ve vatanseverliğin yükseliş gösterdiği 1990’lı yıllarda “*ruhani medenileşme*” kampanyası başlatan Komünist Parti, geleneksel Çin kültürünün yeniden canlanması için Maocu ve Konfüçyüsçü ahlak değerlerini desteklenmiştir. 1994 yılında hükümetçe desteklenen Uluslararası Konfüçyüs Derneği kurulmuş ve Konfüçyüs’ün 2545. doğum yıldönümünü kutlamak için birçok devlet adamının da katıldığı akademik bir uluslararası kongre düzenlenmiştir (Pekcan, 2017: 1131). Bu yıllarda Konfüçyüs’e biraz tereddüt ve mesafe ile yaklaşılsa da 2000’li yıllardan sonra devlet yöneticileri Konfüçyüs’e sık sık atıflar yapmaya başlamış ve Konfüçyüs hakkında akademik yayınlar yapılmıştır (Sayın, 2013:224). Bu kapsamda 2002 yılında ilk kez Çin Halk Üniversitesi bünyesinde Konfüçyüs Çalışmaları kurulmuştur (Pekcan, 2017: 1132).

Çin, Batılı modelleri taklit etmek yerine kendine özgü bağımsız bir yön çizme konusundaki kararlılığını devam ettirmektedir (Shenkar, 2007: 68). Uyum, barış gibi Konfüçyüs öğretisinin temelini oluşturan kavramlar Hu Jintao’nun Cumhurbaşkanı olduğu 2003-2013 yılları arasında Çin’in dış politika ilkelerinde ön plana çıkmıştır. Çin’in uluslararası alanda çok daha aktif bir rol oynadığı bu dönemde dış politikada barış, gelişim ve işbirliğinin vurgulanmıştır (Pekcan, 2017: 1148). Çin devlet başkanı Xi Jinping de halka açık hemen her konuşmasında Konfüçyüs’ten alıntılar yapmaktadır (Ergünsü, agis, 2019). Yükselen Çin’e karşı oluşan “tehdit algısını” değiştirmeye yönelik yumuşak güç kavramı da yine bu dönem içerisinde Çinli yöneticilerin gündemine girmiştir (Maimaiti, 2016: 36). Çin resmi söylemlerinde dünya barışını sürdürme, silahsızlanma, ortak kalkınmayı teşvik etme ve insan haklarına saygı gibi konulara sık sık yer vermektedir. İlk kez Hu Jintao’nun 2003 yılında kullandığı ve daha sonra Zheng Bijian tarafından geliştirilen Çin dış politikasında önemli bir yeri olan “*Barışçıl Yükseliş*” kavramı da “*barış içinde bir arada yaşama*” prensibini esas alır ve “*daha çok iş, ticaret anlaşmaları, Konfüçyanizm, yumuşak güç ve Doğu Asya eğitim*

işbirliği” anlamına gelmektedir (Sayın,2013:230). Çin İmparatorluğu toprak kaybetmeden binlerce yıl Konfüçyüsçü ideoloji ile yönetildiğinden ülkedeki düzen ve statükoyu korumak açısından Komünist Parti için güzel bir örnek olmuştur. Hu Jintao, resmi olarak ilk defa 19 Şubat 2005 tarihinde Konfüçyüsçülüğe dayanan *Uyumlu Toplum* olgusunu telaffuz ederek toplumsal uyum sağlaması yönünde Konfüçyüs’e atıfta bulunmuştur (Ergunsü, agis, 2019 ve Demir, <http://turpav.org/milli-politikalar-enstitusu/dis-politika/cin-in-dini-jeopolitik-cikmazi.html> , 2019).

8 Ağustos 2008 tarihinde Pekin Olimpiyatları’nın açılış töreninde Konfüçyüs’ün sözlerine yer verilmiş ve açılış seremonisinde sergilenen Konfüçyüs’ün öğrencileri gibi giyinmiş 3.000 kişinin performansı ile Konfüçyüs tekrar popüler hale gelmiştir. Maimaiti’nin aktardığına göre ÇHC’nin 60. kuruluş yıldönümü olan 1 Ekim 2009’daki törenlerde resmi olarak onaylanmış sloganlardan birinde Barışçıl Yükseliş doktrinine atıfla “*uyum içinde sosyalist bir toplumun inşası ve toplumsal eşitlik ve adaletin güçlendirilmesi için*” ifade yer alıyordu (Maimaiti, 2016: 37). 2011 yılının Ocak ayında ise Mao Zedong’un mozolesinin de yer aldığı Tiananmen meydanına Konfüçyüs’ün dev bir heykeli dikilmiştir. Heykel, 2011’in Nisan ayında kaldırılmış olsa da sembolik olarak Komünist Parti için Konfüçyüs’ün siyasi değerinin önemli olduğunu gösterir (Ergunsü, agis, 2019). Sayın’a göre bu aynı zamanda uzaklaşılan geleneksel Çin devlet felsefesine geri dönüşü, eski Konfüçyanist gelenekte yaşanan dönüşüm ile birlikte yeniden canlandığı bir siyasi değişimi de sembolize eder (Sayın, 2013:224). Komünist Parti’nin resmi yayın organı Halk Gazetesi tarafından yapılan bir araştırma ile katılımcıların %70’i ülkenin siyasi olarak sembolik merkezi olan Tiananmen Meydanı’nda yer alan Konfüçyüs heykeline karşı olduğu sonucuna ulaşınca heykel çok geçmeden Ulusal Müze’ye taşınmıştır. Konfüçyüs’ü ulusal bir marka olarak kabul eden Çin hükümeti, Konfüçyüs’ün adını Çin’in dili ve kültürü öğreten dünyadaki yüzlerce resmi enstitüye vermiştir (Ford, <https://www.csmonitor.com/World/Global-News/2011/0425/The-mystery-of-Confucius-disappearance-from-Tiananmen-Square> , 2019).

Çin’de yeniden canlanan Konfüçyüs geleneği ile birlikte birçok yazılı, görsel ve işitsel çalışmaların başlamış, birçok cadde ve sokak isimlerinde “Konfüçyüs” adına ve Konfüçyüsçü geleneğe özgü kavramlara yer verilerek halkın gözünde Konfüçyüs’ün değeri artırmıştır. Sayın’a göre günümüzde Çin, antik felsefeyi çağdaş bilim ile geliştirilerek dünyanın süper güçlerinin arasına girmeyi başarmıştır (Sayın,2013:224-

225). Konfüçyüs'ün öğretilerine olan ilginin her geçen gün arttığı Çin'de en çok satanlar kitaplar Konfüçyüsçülük ile ilgili eserlerdir. Manevi ve kültürel değerlerine sahip çıkan Çin'de ilkokullarda ve bazı ana okullarda Konfüçyüsçülük dersleri verilerek Konfüçyüs ve öğretileri çocuklara küçük yaştan itibaren öğretiliyor (CRI, <http://turkish.cri.cn/757/2010/01/07/1s122879.htm> , 2019). Ayrıca, Konfüçyüsçü değerlerin sorumluluk bilincini yükselterek verimliliği ve firmalara olan sadakati arttırdığına inanan bazı şirketler de hizmet içi eğitimlerinde Konfüçyüs öğretilerine yer vermektedir (Ergünsü, agis, 2019). Yurtdışındaki kültür merkezlerinin adını “*Konfüçyüs Enstitüsü*” koyan Çin hükümetine artık “*Konfüçyüs ateşi*”nin biraz sönmeye gerektiği yönünde istekler de yöneltiliyor (CRI, agis, 2019). Sayın'a göre, Konfüçyüs enstitüleri ve araştırma merkezlerinin faaliyetlerini göz önünde bulundurursak Konfüçyüs, artık Doğu Asya toplumlarının bir değeri olmasından öte günümüzde Batı'nın da tanıdığı bir değer ve bilgelik kaynağı olarak kabul görmektedir (Sayın, 2013:235).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONFÜÇYÜS ENSTİTÜLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

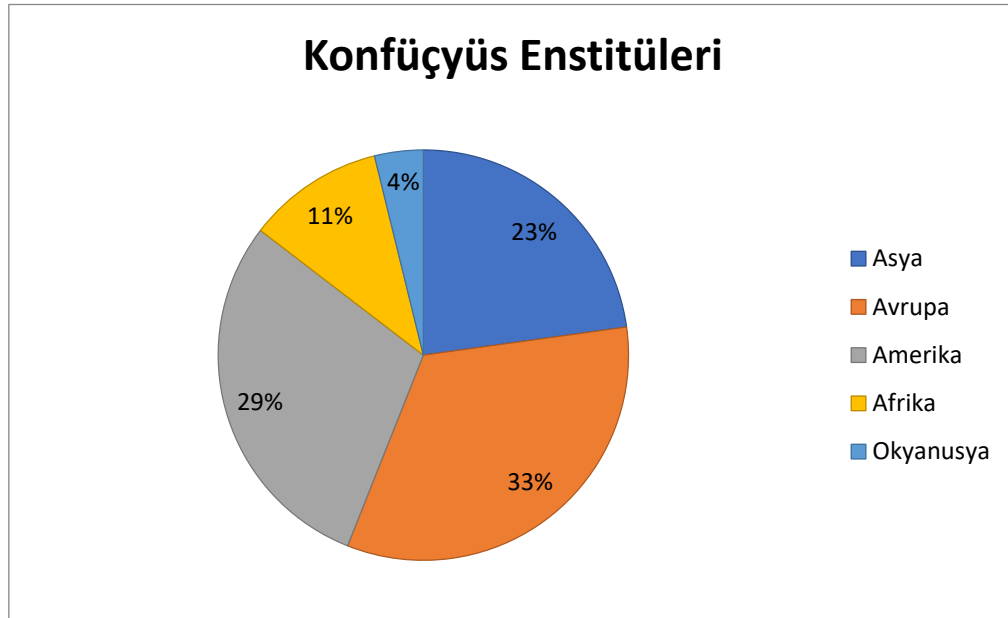
Çin kültürünün tanıtılmasında kamu diplomasisi aracı olarak en çok rastlanılan kurum Konfüçyüs Enstitüleri'dir (Sak, 2014: 22). 1966-76 Kültür Devrimi sırasında Konfüçyüs, toplumsal değişimin ve gelişimin önündeki bir engel olarak görülürken, Çin'in 21. yüzyılın ilk yıllarında Konfüçyüs Enstitüleri kurması biraz şaşırtıcı (Paradise, 2009:648) olsa da, “*öğretmenlerin öğretmeni*” olarak kabul edilen Konfüçyüs ile Çin'de halkın eğitilmesi fikri başlamıştır (Okay, 2017: 20). Bundan dolayı bizce, Çin dili ve kültürü tanıtan ve kâr amacı gütmeyen bir eğitim kurumu olan enstitülere Konfüçyüs adının verilmiş olması çok doğaldır. Kavas'a göre ise, enstitülerin adlandırılmasında Mao Zedong yerine Konfüçyüs isminin tercih edilmiş olmasının nedeni Konfüçyüs'ün Çin tarihinin tanınmış bir yüzü ve farklı toplumlarca dikkat çeken bir kişi olmasıdır (Kavas, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803> , 2020)

Dünyanın Çince öğrenim taleplerindeki artış sonucu, Çin dilini ve kültürünü tanıtmayı amaçlayan kar amacı gütmeyen kamu kurumları olarak Konfüçyüs Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Dünya çapında Çin dili ve kültürü ile ilgili eğitim kaynakları ve hizmetleri sağlamayı taahhüt eden Çin Devleti Uluslararası Çinceyi Yaygınlaştırma Ofisi (Hanban), Çin Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir kamu kurumudur. Hanban'ın işlevleri kurumun resmi internet sayfasında şöyle sıralanmıştır; Çince'yi uluslararası düzeyde tanıtmak için politikalar ve kalkınma planları yapmak, diğer ülkelerdeki çeşitli tür ve düzeylerdeki eğitim kurumlarında Çince dil programlarını desteklemek, uluslararası Çince öğretim standartlarını hazırlamak ve Çince öğretim materyallerini geliştirerek tanıtmak. Esnek öğretim kalıpları benimseyen Konfüçyüs Enstitüleri ve Sınıfları, Çince öğretirken ve kültürü özendirirken bulunduğu kurumların yerel koşulları ile uyumlu olarak çalışır. Çin, Konfüçyüs Enstitüleri'nin kuruluşunda İngiltere, Fransa, Almanya

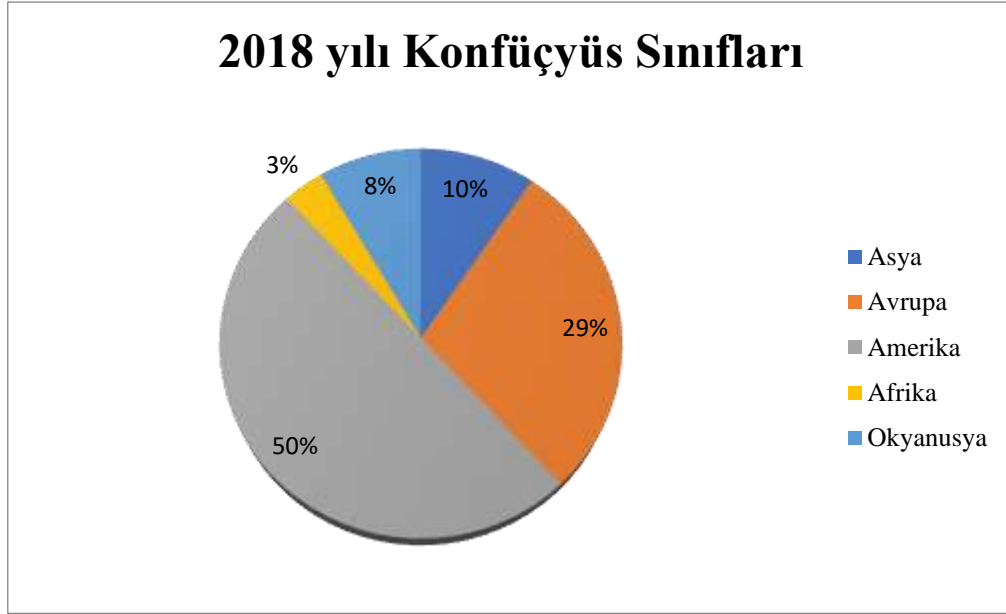
ve İspanya'nın ulusal dillerini ve kültürlerini tanıtmaya deneyimlerinden yararlanmışır (Hanban, 2018). Ancak burada şu noktayı eklemek gerekir ki *British Council*, *Alliance Française*, *Goethe-Instituto*, *Cervantes Escuela Internacional* gibi diğer ülkelerin dillerini ve kültürlerini tanıtmak amacıyla faaliyet gösteren kurumlardan farklı olarak, Konfüçyüs Enstitülerinin çoğu üniversiteler bünyesinde kurulmaktadır. Türkiye'nin de benzer amaçlarla kurulmuş olan Yunus Emre Enstitüleri'nin misyonu, uluslararası alanda Türkiye'nin tanınırlığını, güvenilirliğini ve itibarını artırmaktır. 2009'da faaliyete başlayan Yunus Emre Enstitüleri, yurt dışında Türk dilini ve kültürünü tanıtmaktadır. Günümüzde yurt dışında 58 kültür merkezi olan Yunus Emre Enstitüsü'nün Çin'de bir merkezi henüz yoktur (Yunus Emre Enstitüsü, <https://www.yee.org.tr/>, 2020). Aşağıda yer alan Tablo 3.1'den 2018 yılı kıtalara göre Konfüçyüs Enstitü ve Sınıf sayılarını görmekteyiz.

Kıtalara	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı
Asya	125	114
Afrika	59	41
Amerika	161	595
Avrupa	182	341
Okyanusya	21	102

Tablo 3.1. 2018 yılı kıtalara göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıf sayıları

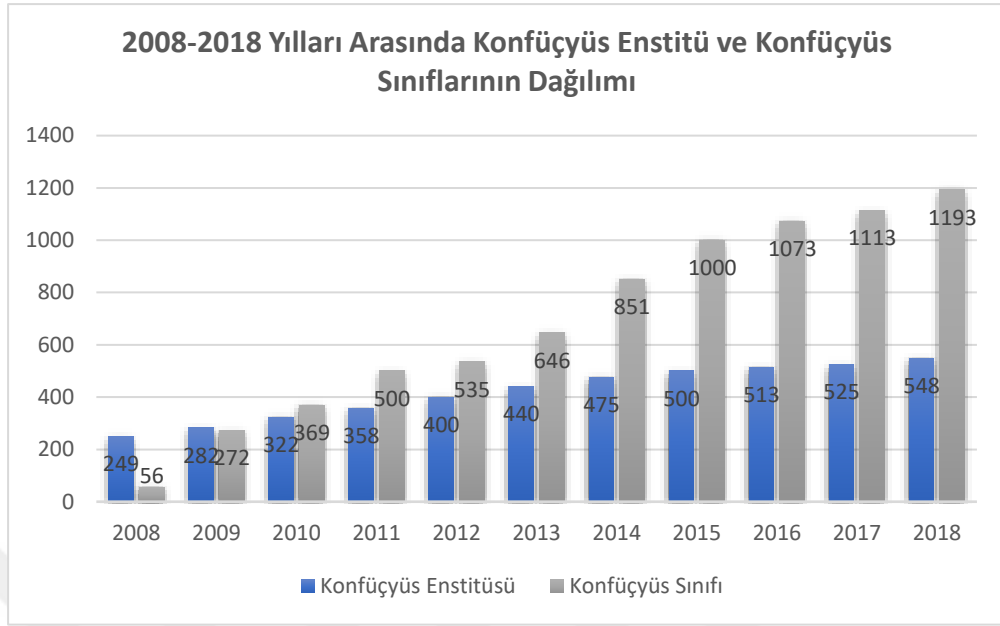
Grafik 3.1. 2018 yılı Konfüçyüs Enstitülerinin Kıtalara göre dağılımı

Grafik 3.2. 2018 yılı Konfüçyüs Sınıflarının Kıtalara göre dağılımı

Yukarıda yer alan Grafik 3.1’de %33 oranla en fazla Konfüçyüs Enstitüsünün bulunduğu kıta Afrika olurken, onu %29 oranla Amerika kıtası takip etmektedir. Grafik 3.2.’de ise %50 oranla Konfüçyüs Sınıflarının yarısının Amerika kıtasında yer aldığını görmekteyiz. İkinci sırada ise %29 oranla Avrupa kıtası takip etmektedir.

Konfüçyüs Enstitüleri, Standart Çince Karakterler ile Çin’deki ortak resmi dil olan Mandarin lehçesindeki Çince’yi öğretir. 2018 yılı sonu itibariyle Dünya çapında 154 ülke ve bölgede, toplam 548 Konfüçyüs Enstitüsü, 1193 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır. Kıtalara göre dağılımına bakılacak olursa; Avrupa’da 43 ülkede (ve bölgede) 182 Konfüçyüs Enstitüsü, 341 Konfüçyüs Sınıfı, Afrika’da 44 ülkede 59 Konfüçyüs Enstitüsü, 41 Konfüçyüs Sınıfı, Asya’da 35 ülkede (ve bölgede) 125 Konfüçyüs Enstitüsü, 114 Konfüçyüs Sınıfı, Amerika’da 25 ülkede 161 Konfüçyüs Enstitüsü, 595 Konfüçyüs Sınıfı, Okyanusya’da 7 ülkede 21 Konfüçyüs Enstitüsü, 102 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır. Grafik 3.3’de Hanban verilerine göre 2008-2018 yılları arasında Konfüçyüs Enstitü&Sınıf dağılımlarını görmekteyiz. Grafik 3.3’de görüldüğü gibi sürekli artış gösteren Enstitülerin, genişleme konusunda elde ettiği başarı “*Konfüçyüs Devrimi*” olarak nitelendiriliyor. (Kavas, agis, 2020).

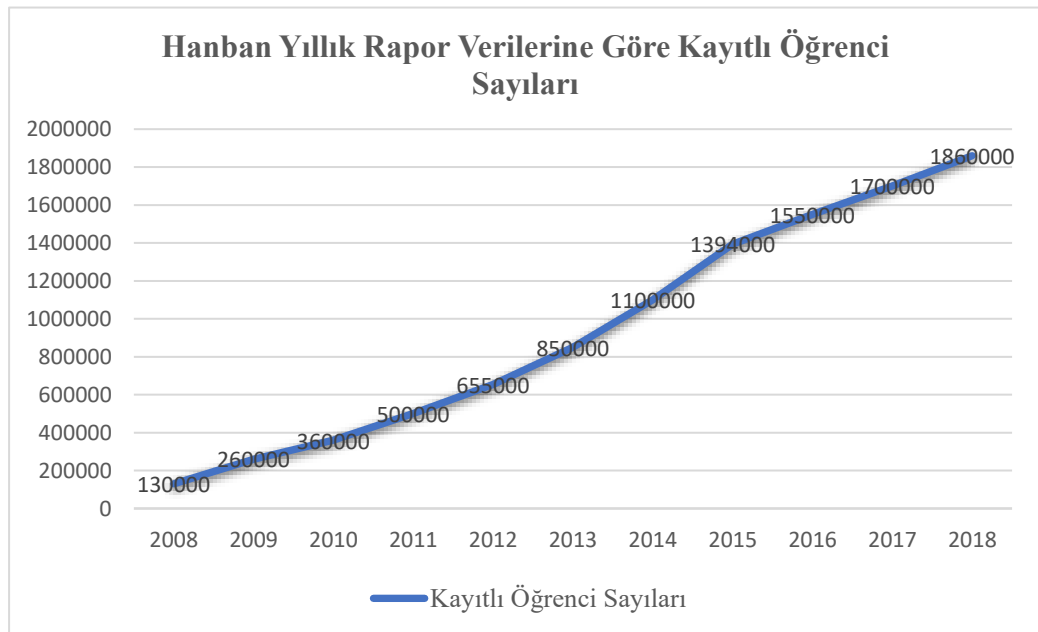
Grafik 3.3. 2008-2018 yılları arasında Konfüçyüs Enstitü&Sınıf Dağılımları

Hanban verilerine göre Asya kıtasında değerlendirilen Türkiye’de ise 2018 yılı sonu verilerine göre 4 Konfüçyüs Enstitüsü ve 2 Konfüçyüs Sınıfı yer almaktadır (Hanban, 2018). Tablo 3.2’de 2018 yılı itibari ile Türkiye’deki anlaşmalı Konfüçyüs Enstitüleri’nin Anlaşmalı olduğu partner üniversiteleri ve anlaşma tarihlerini görmekteyiz. Sakarya Üniversitesi’nin (SAÜ) internet sitesindeki 15 Ekim 2018 tarihli bir habere göre, SAÜ ile Çin Başkent Spor Üniversitesi arasında İmzalanan protokol kapsamında Sakarya Üniversitesi bünyesinde de Konfüçyüs Enstitüsü kurulacak (SAÜ, <https://haber.sakarya.edu.tr/konfucyus-enstitusu-kurulacak-h83524.html> , 2019).

Konfüçyüs Enstitüleri	Anlaşmalı Üniversite	Anlaşma Tarihi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Xiamen Üniversitesi	29/09/2006
Boğaziçi Üniversitesi	Şanghai Üniversitesi	18/03/2008
Okan Üniversitesi	Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi	19/06/2012
Yeditepe Üniversitesi	Nankai Üniversitesi	24/04/2015

Tablo 3.2. 2018 yılı Türkiye’deki anlaşmalı Konfüçyüs Enstitüleri

Konfüçyüs Enstitüleri ve Konfüçyüs Sınıfları'nda 47.000 (tam zamanlı ve yarı zamanlı) öğretmen ile yüz yüze eğitimde 1.86 milyon öğrenciye Çin dili ve kültürü hakkında dersler vermiştir. 2018 yılı boyunca yapılan çeşitli kültürel etkinliklerle Konfüçyüs Enstitüleri dünya çapında 13 milyon insana ulaşmıştır. Çince öğrenmenin artan talebini karşılamak için kurulmuş olan *Confucius Institute Online*, 70'den fazla konuda 2000'den fazla kurs içeriği ile 2018 yıl sonu verilerine göre, 823.000 kayıtlı kullanıcı dahil 10.23 milyon kullanıcı çekmiştir. Hanban; Çince Yeterlilik Testi (HSK), Çince Yeterlik Sözlü Sınavı (HSKK), Çocuklar ve Gençler için Çince Sınavı (YCT) gibi Çince dil sınavlarını da uygular, 2018 yılı verilerine göre dünya çapında 30 milyon aday Çin yeterlilik sınavlarına girmiştir (Hanban, 2018). Çin, 2020 yılına kadar Çinlilerin artan yurtdışı talebine ulaşmak için 1000 enstitüye sahip olmayı hedefliyor (Jakhar, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49511231>, 2019). 2019 Aralık ayının sonlarında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid19 hastalığı diğer ülkelere de yayılarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesi dolayısıyla birçok ülkede örgün eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu dönemde uzaktan eğitime olan talebin arttığını düşünürsek *Confucius Institute Online* platformuna olan ilginin arttığını tahmin edebiliriz ancak net verilere Hanban'ın resmi sitesinde 2020 yılına ait rapor yayınlandığında ulaşmak mümkün olacaktır. Aşağıda yer alan Grafik 3.4'de Hanban verilerine göre 2008-2018 yılları arasında kayıtlı öğrenci sayılarının sürekli artan bir grafik çizdiğini görmekteyiz.

Grafik 3.4. 2008-2018 yılları arasında Hanban verilerine göre kayıtlı öğrenci sayıları

Çin Uluslararası Radyosu Başkanı Wang Gengnian bir konuşmasında, “Konfüçyüs Enstitüsü, yorulmadan çaba harcayarak Çin halkı ile dünya halkları arasındaki dil iletişimi ve kültürel temasların geliştirilmesinde köprü rolü oynamaya ve dünya kültürünün çok yönlü gelişmesi ve uyumlu dünyanın inşasına katkıda bulunmaya hazırdır.” demiştir (CRI, <http://turkish.cri.cn/281/2007/12/31/1@85916.htm> , 2019).

Eğitim ve kültürel işbirliğinin gelişmesini teşvik ederek, uyumlu bir dünya inşa etmek amacıyla açılan Konfüçyüs Enstitüleri, biri Çin’de diğeri de yerel olmak üzere iki akademik kurum arasındaki ortaklık yoluyla kurulur. Hanban tarafınca değerlendirilen Konfüçyüs Enstitüsü kurulması ile ilgili başvuruların olumlu sonuçlanması halinde bir anlaşma imzalanır. Konfüçyüs Enstitüleri, Çin tarafından sağlanan belirli miktarda mali yardım alırlar. Konfüçyüs Enstitüleri’nde biri Çinli biri de yerel olmak üzere iki direktör görev almaktadır. Çin tarafı ile ilgili işleyişlerin yürütülmesi Çinli direktör sorumluluğundadır. Yerel Direktörler ise, güncel Çin ulusal meselelerini iyi kavramış, idari deneyime sahip olan kişiler arasından seçilirler ve Hanban ile yerel akademik kurumun işleyişi ile ilgili işleri yürütürler. Direktörlerin görev ve sorumlulukları arasında yaz ve kış kampları, ders programları, sergi ve gösteri grupları vb. yıllık projeler ile uygulamalı etkinlik raporları, bütçe teklifleri ve nihai finansal hesaplar vb. için planların yürütülmesi vardır. Tüm Konfüçyüs Enstitüleri, Hanban’ın belirlediği ilke ve şartlara uymayı taahhüt eder. Konfüçyüs Enstitüleri, farklı ülkelerde bulunan özel koşullara ve gereksinimlere cevap verme esnekliği ile çeşitli şekillerde faaliyet gösterebilirler. Çin dili ve kültürünü tanıtmaya amacı dışında bazı enstitüler belirli alanlarda uzmanlaşabilir, “iş odaklı” çalışabilirler. Kaligrafi kurslarından, *tai chi*¹¹²’ye kadar çeşitli kültür dersleri de vermektedir. Üniversite, lise gibi eğitim kurumları bünyelerinde kurulmuş olduklarından dolayı çoğunlukla öğrencilere bu dersler veriliyor ancak halka açık etkinlikler ve dersler de yapılabilir. Hanban Kuruluş Yasası Madde 6 hükmüne göre, Konfüçyüs Enstitüleri, buldukları ülkelerin ve Çin’in yasa ve yönetmeliklerine aykırı davranmayacaklardır, yerel kültürel ve eğitim geleneklerine ve sosyal adetlere saygı göstererek uyumlu bir biçimde faaliyet göstereceklerdir. Hanban, yasa ve yönetmeliklerce belirlenen aykırı davranışlarda kişi ve taraflara karşı yasal yollara başvurma hakkını saklı tutar. Ayrıca

---

¹¹² Üretimde verimliliği, eğitimde gelişmeyi artırdığı söylenen Tai Chi Chuan (pinyin: Taijiquan), Dao (Tao) öğretisi ile birleşen bir hareketli meditasyon ve bir savaş sanatıdır (Soydan, 2010:19).

Konfüçyüs Enstitülerinin kuruluş misyonlarıyla tutarlı olmayan hiçbir faaliyete de katılmayacaklardır. Madde 11'e göre ise Konfüçyüs Enstitüleri aşağıdaki hizmetleri sağlar:

- *Çince öğretimi;*
- *Çince öğretmenlerinin eğitimi ve Çince dil öğretimi kaynaklarının sağlanması;*
- *HSK sınavını (Çince Yeterlilik Testi) ve Çince Öğretmenlerinin Sertifikasyon sınavlarını yapmak;*
- *Çin'in eğitimi, kültürü vb. ile ilgili bilgi ve danışmanlık hizmetleri sunmak;*
- *Çin ve diğer ülkeler arasında dil ve kültürel değişim faaliyetlerinin yürütülmesi.*

Son zamanlarda, dünyanın dört bir yanındaki üniversitelerce Konfüçyüs Enstitüleri tarafından yürütülen programlar kapatıldı (Jakhar, agis, 2019). İsveç, ABD, Kanada gibi ülkelerde kapatılan Konfüçyüs Enstitüleri'nden bazıları; Stockholm Üniversitesi, Chicago Üniversitesi, Penn State Üniversitesi, McMaster Üniversitesi, Batı Florida Üniversitesi bünyelerindeydi. Bütçeleri Hanban tarafından karşılanan Enstitüler'e gelen öğretmenleri Hanban tarafından atanıyor. Konfüçyüs Enstitülerine yönelik eleştirilerin temel noktası özgür ve bağımsız olması gereken üniversitelerin yabancı, otoriter bir ülkeden destek almasıdır. AAUP (American Association of University Professors) 2014 yılının Haziran ayında yayınladığı raporda Konfüçyüs Enstitülerinin akademik özgürlüğe zarar verdiğine dair iddialar yer alıyor. Konfüçyüs Enstitülerin kapatılması için Şubat 2018'de Amerikan Kongresine verilen dilekçede, enstitülerin şu sebeplerden dolayı kapatılması gerektiği iddia ediliyor: *Çin Konfüçyüs Enstitüleri aracılığıyla öğrenciler hakkında casusluk yaptığı, ABD'deki fikir özgürlüğüne zarar verilmek istendiği ve Çin hükümetini eleştiren Çinli öğrencilerin tespit edilip ailelerinin tehdit edildiği.* Avustralya'da da Konfüçyüs Enstitülerini ve sınıfları incelenmeye başlamıştır (Konak, <https://cinnabzi.com/turkiyedeki-konfucyus-enstituleri-kapatilmali-mi/>, 2019).

Emre Konak'ın aktardığına göre, Çin Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı Konfüçyüs Enstitülerinin açılışının 10. yıl törenindeki bir konuşmasında şöyle demiştir; *"2020 yılına kadar Konfüçyüs Enstitüsü'nün küresel düzeninin tamamlanacağı tahmin edilmektedir"* (Konak, agis, 2019). Tahminlerin ötesinde bir yıl olarak 2020'de yeni tip koronavirüs salgını nedeniyle birçok ülkede geçici olarak eğitime ara verildi, ve bu

sırada da Konfüçyüs Enstitüleri de bazı ülkelerde kapatılmaya devam etti. CRI TURK'ün 29.04.2020 tarihli “İsveç neden Konfüçyüs Enstitüsü'nü kapattı?” başlıklı haberinde; “Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönük Batı'dan gelen saldırısı giderek ivme kazanıyor. Yeni tip koronavirüs salgını, Çin'in güçlenmesini engellemek ve etkisini azaltmak isteyen Beyaz Saray yönetiminin yeni kozu haline geldi.” ifadelerine yer verilirken haberin son cümlesi ise Konfüçyüs'ün “Nefret ettiğin an yenilirsin.” sözü ile bitirilmiş (CRI TURK, <https://www.criturk.com/haber/haber-lokasyon/isvec-neden-konfucyus-enstitusunu-kapatti-146155> , 2020). Aşağıda bu haberde yer alan iki paragrafa yer verdik;

“İsveç yönetimi, Çin kurumlarını ve Konfüçyüs Enstitülerini ülkeden çıkardığını ilan etti. Oysa yeni tip koronavirüsün bu durumla hiçbir ilgisi bulunmuyor. İsveç'e göre Çin dilini ve kültürünü öğreten Konfüçyüs Enstitüsü'nün faaliyetlerine Beijing etki aracı olduğu gerekçesiyle son verildi. Konfüçyüs Enstitüleri, Batı'daki kimi Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gibi devletlerin siyasetlerine karışmıyor, yerel makamlara ne yapmaları gerektiğini salık vermiyor, insan hakları ya da uluslararası hukuk üzerine spekülasyon yapmıyor.

Konfüçyüs Enstitüleri, temelde uluslararası kültür ve eğitim merkezleri ağıdır. Bu yapıların işlevleri arasında dil eğitimi, bilimsel konferanslar düzenlenmesi, Çin kültürünün yaygınlaştırılması ve dil bilgisi testlerinin yapılması ya da Çin'de stajların organize edilmesi yer almaktadır. Örneğin, Konfüçyüs Enstitüleri 2001 yılından bu yana Bakü Devlet Üniversitesi bünyesinde başarıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Çin'in Anhui Üniversitesi ile temeli atılan bu kurumdan Azerbaycan devletinin şimdiye değin herhangi bir şikâyeti olmamıştır.” (CRI TURK, agıs, 2020).

Emre Konak'a göre, Konfüçyüs Enstitülerinin tedirginlik uyandırmasının muhtemel sebepleri şunlardır:

- *Batılı istihbarat teşkilatları, Konfüçyüs Enstitülerini Çin hükümetinin casusluk ajansı olarak tanımlıyor.*
- *Konfüçyüs Enstitülerinin Çin Komünist Partisinin ideolojik çizgisinde hareket etmek zorunda olması.*
- *Konfüçyüs Enstitülerinin finansal olarak Çin hükümetine bağlı olması.*
- *Üniversitelerin yurtiçinde bile kendi özerklikleri varken, sözkonusu enstitülerin başka bir ülke tarafından bütçelerinin karşılanması.*
- *Birçok küçük üniversitenin kendi Çince programlarını finanse edemedikleri için Konfüçyüs Enstitüsüne muhtaç kalmaları.*

- *Hanban'ın atadığı öğretmenlere istihdam sağlanması sonucu işbirliğine gidilen üniversitede işe alımlar için Konfüçyüs enstitülerine kısmen kontrol veriliyor olması.*
- *Ders içeriklerini enstitülerin hazırlaması.*
- *Öğretmenlerin Falun Gong, Tibet, Tiananmen olayları gibi tartışmalı konularda köşeli düşünceleri olması.*
- *Eğitim merkezleri aracılığıyla Çin'in yumuşak gücünü artırmaya gitmesinin doğru olmadığına dair inanış.*

Sahlins'e göre, Pekin merkezli Uluslararası Çin Dili Konseyi'nin idaresi altında yönetilen Konfüçyüs Enstitüleri'nin Çin hükümetinin siyasetinden de etkilenmesi beklenir. Resmi belgelerde her ne kadar "Eğitim Bakanlığı ile ilişkili" olarak tanımlansa da, Hanban çeşitli politik departmanlardan gelen yüksek rütbeli devlet ve parti yetkilileri tarafınca yönetiliyor (Sahlins, <http://www.adilmedya.com/konfucyus-acilimi/> , 2020). Konfüçyüs Enstitüsü'nün çevrimiçi ve basılı kültürel materyalleri, binlerce yıllık ulusal bir geçmişe sahip Çin'in bir vizyonunu sunar, ancak bu materyaller diğer etnik kökenlerin Çin'i yönetebileceğine dikkat çekerken, anlatılan tarih şüphesiz Han etnik kökenine aittir (Wallace, 2016:22). Yue ve Xinyi Çin ve ABD medya analizden ulaştıkları sonuca göre, Çin medyası esas olarak projenin kültürel tarafı hakkında konuşmaya odaklanmakta ve siyasetten bahsetmekten kaçınmaktadır. Amerikan medyası ise, Konfüçyüs Enstitüsü'nün politik etkisinden endişe duyarak analizlerine önemli miktarda batı ideolojisi ekliyor. Amerikan medyası nadiren enstitülerin olumlu kültürel işlevleri hakkında konuşuyor ve Çin'in *soft power*¹¹³ (yumuşak güç) girişiminin yararlılığını tanıtmıyor (Yue ve Xinyi, <http://www.globalmediajournal.com/open-access/construction-of-chinas-soft-power-comparing-news-coverage-of-the-confucius-institute-project-in-china-and-us-media.php?aid=87003> , 2020). Avustralya Stratejik Politika Enstitüsü'nde analist olan Alex Joske, Konfüçyüs Enstitüleri'nin "*Pekin'in bir bütün olarak üniversiteler üzerinde daha fazla etki yaratması için kanal görevi gördüğünü*" belirterek, "*Üniversiteler ve hükümet, Konfüçyüs Enstitülerinin çekiciliğini azaltmak ve Çin konusunda daha fazla uzmanlığa yatırım yapmak için Çince programlar için fonları*

¹¹³ Soft Power Türkçe literatürde geçtiği şekliyle "yumuşak güç" kavramı ilk kez Joseph S. NYE'nin 1990 yılında yayımlanan "*Bound To Lead*" eserinde Yumuşak güç kavramından bahsedilmiştir. Ülkelerin zor kullanmadan veya para vermeden, kendine çekme yoluyla tercihleri kabul ettirme becerisini ifade eden "yumuşak güç"; kültür, siyasi değerler, kurumlar, meşru görülen ya da ahlaki otoritesi olan politikalar gibi çekici bir karakter gösteren soyut değerler ile ilgili bir kavramdır (Sak, 2014: 10).

artırmaya çalışmalıdır.” şeklinde tespitte bulunmuştur (Jakhar, agis, 2019). ABD’de 2018-2020 yılları arasında 30 kadar Konfüçyüs Enstitüsü için farklı nedenlerle kapatılma kararı verildi. Konfüçyüs Enstitüleri için 2020 yılında *“bin ayrı üniversitede faaliyete geçme”* hedefinin gerçekleştirilmesi Covid-19 salgını nedeniyle zor gözüküyor. Kavas’ın aktardığına göre bu durum bazı yazarlarca Konfüçyüs’ün *“İleriye gidemeyen gerileyecektir”* sözü ile yorumlanıyor (Kavas, agis, 2020). Sahlins’e göre, Konfüçyüs Enstitüleri’ni düzenleyen metinlerde *“yumuşak güç”* ile ilgili bir ifade yer almasa da, dünya çapında yaygınlığına rağmen Konfüçyüs Enstitüleri projesi, Çin’in imaj düzeltme ve etki alanını genişletme gibi siyasi amaçlara ulaşamamıştır (Sahlins, agis, 2020).

Çin’de Hu Jintao’nun devlet başkanlığına gelmesiyle birlikte *“yumuşak güç”* konsepti yönetimde yer almaya başlamıştır. Konfüçyanizmin, *“ahlaki güç”* aracılığıyla yöneten hükümdar anlayışını yüceltmesi ve *“uyum”* kavramını vurgulaması Çin düşünce yapısına *“yumuşak güç”* konseptinin uzak olmadığına bir göstergesidir (Demirtepe ve Özertem, 2013:101). Konfüçyüs’ün *“Komşularla barış içinde yaşama, onlara refah getirme ve onların güvenliğini sağlama”* ve *“uyumlu dünya”* gibi söylemleri, Çin’in *“Barışçıl Yükseliş”* ilkesine temel oluşturarak yumuşak gücüne katkıda bulunmuştur (Sak, 2014: 20). Akçadağ’a göre Çin kültürünün cazip öğeleri olan Çin mutfağı, Çin astrolojisi, geleneksel Çin tıbbı vb. gibi öğeleri kamu diplomasisi çalışmalarında kullanmaktadır (Akçadağ, 2012: 182). Çin’in kültürel çekiciliğini artırmasının diğer yolları arasında yurtdışında televizyon programları yayınlamak, Çinli popüler şarkıcılar tarafından denizaşırı konserler düzenlemek, Çin edebiyatını yabancı dillere çevirmek ve Çin çağdaş sanatını Çin dışına yaymak yer alıyor (Paradise, 2009:649). Çin’in yumuşak güç stratejileri arasında, Konfüçyüs Enstitüsü (CI) projesi en büyük girdiye sahip baskın projedir (Yue ve Xinyi, agis, 2020). Türkiye’nin Doğu Türkistan bağımsızlık sürecinin destekçisi olduğunu savlayan Çin karşısında Türkiye de bu bölgede yumuşak güç kullanmayı tercih etmektedir (İşyar, 2013:237).

Tez çalışmamız kapsamında Türkiye’deki Konfüçyüs Enstitüleri’nin Türk Direktörleri ile olan görüşmemizde Çin’in yumuşak güç unsuru olarak görülen Konfüçyüs Enstitüleri hakkında şu soruyu yönelttik *“Dünyada sayıları 500’e varan Konfüçyüs Enstitüleri bazı çevrelerce Çin Halk Cumhuriyeti’nin “yumuşak güç” unsuru şeklinde nitelendiriliyor. Bu değerlendirmeler hakkında ne düşünüyorsunuz?”*. Verilen cevapları şu şekilde özetleyebiliriz; Konfüçyüs Enstitüleri’ni Çin’in bir

yumuşak güç unsuru olarak değerlendirebiliriz. Ancak *yumuşak güç*'ten ne anladığımız da burada önemlidir. Tanımı gereği kültür, dil, sinema vb. kültürel çekiciliği olan unsurlar yumuşak güç kapsamında değerlendiriliyor. Çin dilini ve kültürünü tanıtmayı amaçlayan Konfüçyüs Enstitüleri'nde dil kursları, sergiler, Çin festivalleri gibi kutlamalar vb. kültürel faaliyetler gerçekleştirildiği için doğal olarak enstitüler de Çin'in yumuşak güç unsurudur. Adında "*güç*" kelimesi geçtiği için kötü, negatif, baskıcı unsurlarını da çağrıştırdığından altı çizilen şey batı medyasında algılandığı şekli ile enstitülerin bir baskı unsuru olarak değerlendirilmemesi gerektiğidir. Konfüçyüs Enstitüleri siyasi konulardan uzak kalarak politik konulara bütçe ayırmadığı gibi Enstitülerdeki hocalara yönelik "*ideal bir Çin tarihi ve kültürü sunmak*" gibi bir amaçla bu yönde "*şu konularda konuşmayın*" şeklinde bir baskı yapılmıyor. Aynı şekilde öğrencilere yönelik ideal bir Çin algısı oluşturulmaya yönelik bir baskı da yok, Çince öğrenen öğrencilerin sadece batılı kaynaklardan değil direkt Çin kaynaklarından araştırarak Çin'i tanıma imkânları doğuyor. Konfüçyüs Enstitülerinin önemli bir özelliği "*şeffaf*" bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştiriyor olmaları ve verileri yıllık raporlar halinde Hanban'ın resmi internet sayfasından kamuya açık halde yayımlamasıdır.

Kavas'ın aktardığına göre, "*2017 yılına kadar Konfüçyüs Enstitüleri için toplam 314 milyon dolar harcandı ve toplam 47 bine yakın Çince öğretmeni bu enstitülerde görevlendirilmiştir*". Ayrıca "*her bir enstitü için yıllık 100 bin ila 250 bin dolar arasında bir bütçeyi bu eğitim ve kültür faaliyet*"leri için ayrılmıştır (Kavas, agis, 2020) Para kabulü, yabancı direktörler ve Hanban tarafından görevlendirilen öğretmenler Konfüçyüs Enstitülerini etkileyen karar verme mekanizmalarına girdi sağlayabilir. Bununla birlikte, Konfüçyüs Enstitüsü projesinin başarısı büyük ölçüde Çin kültürünün çekiciliğine bağlı olacaktır, bu da onu esasen yumuşak güç bileşenine sahip bir etkinlik haline getirecektir (Paradise, 2009:662). Eğer yerel yöneticiler akademik özgürlüğü sürdürmek konusunda ısrar ederse ve üniversiteler Çin hakkındaki çeşitli perspektifleri desteklemeyi taahhüt ederlerse, Konfüçyüs Enstitülerinin faydaları, bazı müfredat materyallerinin sorunlu doğasından daha ağır basar. Wallace'a göre Konfüçyüs Enstitüleri başarılıdır, çünkü yerel üniversitelerin doldurmak istemedikleri bir talebi karşılamaktadırlar (Wallace, 2016:9).

3.1. Dünyada Konfüçyüs Enstitüleri

Dünyada Konfüçyüs Enstitüleri, Çin festivallerinin kutlanması, sergiler, dersler, konferanslar, film gösterimleri vb. gibi bir dizi kültürel etkinliği de destekleyen akademik birim olarak faaliyet gösteriyor (Sahlins, agis, 2020). Instituto Cervantes gibi diğer ulusal eğitim kurumları genel toplum eğitime yönelikken, Konfüçyüs Enstitüleri özellikle yükseköğretime odaklanmaktadır (Wallace, 2016: 41). Yükseköğretim odaklı olarak üniversiteler bünyesinde kurulsalar da çeşitli ülkelerde uzmanlaştıkları alanlar farklılıklar gösterebiliyor. Örneğin, Özbekistan'ın başkentindeki Konfüçyüs Enstitüsü (*Confucius Institute in Tashkent State Institute of Oriental Studies*) diplomatlara ve iş insanlarına ders veriyor. İngiltere'nin başkentinde yerel finans ve ekonomi kuruluşlarıyla işbirliği yapan bir Konfüçyüs Enstitüsü (*Confucius Institute for Business, London*) ise büyük işletmelerdeki üst düzey yöneticilere ders veriyor (CRI, <http://turkish.cri.cn/105/2009/02/16/1s109676.htm> , 2019). Konfüçyüs Enstitülerinin hizmet verdiği toplulukların çeşitliliği göz önüne alındığında, ana ilkelerinden birinin “Çince öğretirken ve yabancı ilkokullarda, ortaokullarda, topluluklarda ve işletmelerde kültürü teşvik ederken yerel koşullara uymak” olması şaşırtıcı değildir. Bu adaptasyon, birçok ülke ve bölgede hizmet veren çeşitli Konfüçyüs Enstitülerinin odaklandığı farklı alanlardan görülebilir (Wallace, 2016:40).

Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Asya'da 34 ülke ve bölgede 125 Konfüçyüs Enstitüsü, 22 ülkede ise 114 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 35 ülke ve bölgede 239 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2018). 2019 yılında Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde 1, Maldivler'de 1, Suudi Arabistan'da 1 yeni Konfüçyüs Enstitüsü ve Doğu Timor'da 1 yeni Konfüçyüs Sınıfı açılarak toplam 38 ülke ve bölgede Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2019). Tablo 3.3'de 2018 yılı Asya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıflarını görmekteyiz.

Asya Kıtası	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı	Toplam
<i>Bahreyn</i>	1	-	1
<i>Afganistan</i>	1	-	1
<i>Ermenistan</i>	1	3	4
<i>Pakistan</i>	4	2	6
<i>Filipinler</i>	4	3	7
<i>Kore Cumhuriyeti</i>	23	16	39
<i>Kazakistan</i>	5	1	6
<i>Kırgızistan</i>	4	21	25
<i>Lübnan</i>	1	-	1
<i>Malezya</i>	4	1	5
<i>Moğolistan</i>	3	7	10
<i>Bangladeş</i>	2	1	3
<i>Nepal</i>	1	6	7
<i>Japonya</i>	14	8	22
<i>Sri Lanka</i>	2	2	4
<i>Tayland</i>	16	21	37
<i>Özbekistan</i>	2	-	2
<i>Tacikistan</i>	2	2	4
<i>Singapur</i>	1	2	3
<i>İran</i>	2	-	2
<i>Hindistan</i>	4	2	6
<i>Endonezya</i>	7	2	9
<i>İsrail</i>	2	-	2
<i>Ürdün</i>	2	-	2
<i>Hong Kong</i>	1	-	1
<i>Kamboçya</i>	2	3	5
<i>Laos</i>	2	5	7
<i>Azerbaycan</i>	2	-	2
<i>Gürcistan</i>	1	1	2
<i>Türkiye</i>	4	2	6
<i>Birleşik Arap Emirlikleri</i>	2	-	2
<i>Myanmar</i>	-	3	3
<i>Vietnam</i>	1	-	1
<i>Makao</i>	1	-	1
<i>Filistin</i>	1	-	1

Tablo 3.3. 2018 yılı Asya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Afrika'da 43 ülkede 59 Konfüçyüs Enstitüsü, 18 ülkede ise 41 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 44 ülkede 100 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2018). 2019 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 1 ve Çad'da 1 yeni Konfüçyüs Enstitüsü açılarak, Afrika'da toplam 45 ülkede Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2019). Aşağıdaki

Tablo 3.4'de 2018 yılı Afrika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıflarını görmekteyiz.

Afrika Kıtası	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı	Toplam
<i>Sejšeller</i>	1	-	1
<i>Komorlar</i>	1	1	2
<i>Tunus</i>	1	1	2
<i>Tanzanya</i>	2	2	4
<i>Senegal</i>	1	-	1
<i>Sierra Leone</i>	1	2	3
<i>Namibya</i>	1	-	1
<i>Mozambik</i>	1	1	2
<i>Malawi</i>	1	-	1
<i>Gana</i>	2	3	5
<i>Kongo</i>	1	-	1
<i>Eritre</i>	1	-	1
<i>Mısır</i>	2	4	6
<i>Botsvana</i>	1	-	1
<i>Zimbabve</i>	1	-	1
<i>Kamerun</i>	1	1	2
<i>Kenya</i>	4	3	7
<i>Liberya</i>	1	-	1
<i>Ruanda</i>	1	1	2
<i>Madagaskar</i>	2	1	3
<i>Güney Afrika</i>	6	9	15
<i>Nijerya</i>	2	1	3
<i>Sudan</i>	1	-	1
<i>Fas</i>	3	-	3
<i>Togo</i>	1	-	1
<i>Benin</i>	1	1	2
<i>Etiyopya</i>	2	6	8
<i>Zambiya</i>	1	2	3
<i>Mali</i>	1	1	2
<i>Burundi</i>	1	-	1
<i>Angola</i>	1	-	1
<i>Uganda</i>	1	-	1
<i>Ekvator Ginesi</i>	1	-	1
<i>Cape Verde</i>	1	-	1
<i>Fildişi Sahili</i>	1	-	1
<i>Lesotho</i>	-	1	1
<i>Mauritius</i>	1	-	1
<i>Gambia</i>	1	-	1
<i>Gabon</i>	1	-	1
<i>Demokratik Kongo Cumhuriyeti</i>	1	-	1
<i>Moritanya</i>	1	-	1
<i>Sao Tome ve Principe</i>	1	-	1
<i>Gine</i>	1	-	1
<i>Burkina Faso</i>	1	-	1

Tablo 3.4. 2018 yılı Afrika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

Çin yönetiminin Afrika'ya yönelik izlediği etkin siyasette önemli avantajlarından biri sömürgeci bir geçmişe sahip olmamasıdır (Ersoy, 2012:39). Çin, gelişmekte olan Afrika ve Asya ülkelerinde Konfüçyüs Enstitüleri açarak siyasi ve ekonomik anlamda öncelikli gördüğü bu ülkelere öğrencilere burs programları aracılığıyla Çin'de eğitim almalarını sağlamaktadır (Demirtepe ve Özertem, 2013:111). Uzun zamandır Afrika'da çıkarları olan Avrupalı ülkeler Çin'in giderek artan Afrika'daki siyasal ilişkilerinden ve yatırımlarından rahatsız olmaya başlamıştır (Ercilasun, 2010: 39).

Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Amerika'da 24 ülkede 161 Konfüçyüs Enstitüsü, 9 ülkede ise 595 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 25 ülkede 756 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2018). 2019 yılında Haiti'de 1, Dominika'da 1 yeni Konfüçyüs Sınıfı açılarak toplam 27 ülkede Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2019). Tablo 3.5'de 2018 yılı Amerika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıflarının dağılımlarını görmekteyiz.

Amerika Kıtası	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı	Toplam
<i>Amerika Birleşik Devletleri</i>	106	538	644
<i>Kanada</i>	12	36	48
<i>Meksika</i>	5	1	6
<i>Peru</i>	4	1	5
<i>Kolombiya</i>	3	5	8
<i>Küba</i>	1	-	1
<i>Şili</i>	2	7	9
<i>Brezilya</i>	10	5	15
<i>Arjantin</i>	3	-	3
<i>Kosta Rica</i>	1	-	1
<i>Jamaika</i>	1	-	1
<i>Ekvador</i>	1	1	2
<i>Bahamalar</i>	1	-	1
<i>Bolivya</i>	1	-	1
<i>Guyana</i>	1	-	1
<i>Trinidad ve Tobago</i>	1	-	1
<i>Barbados</i>	1	-	1
<i>Venezuela</i>	1	-	1
<i>Grenada</i>	-	1	1
<i>Surinam</i>	1	-	1
<i>Panama</i>	1	-	1
<i>Uruguay</i>	1	-	1
<i>Dominik Cumhuriyeti</i>	1	-	1
<i>Antigua ve Barbuda</i>	1	-	1
<i>El Salvador</i>	1	-	1

Tablo 3.5. 2018 yılı Amerika'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Avrupa'da 41 ülkede 182 Konfüçyüs Enstitüsü, 30 ülke ve bölgede ise 341 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 43 ülke ve bölgede 523 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2018). Tablo 3.6'de ise 2018 yılı Avrupa'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları'nın dağılımları yer almaktadır.

Avrupa Kıtası	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı	Toplam
<i>İsviçre</i>	2	-	2
<i>Makedonya</i>	1	-	1
<i>Letonya</i>	1	5	6
<i>Hırvatistan</i>	1	-	1
<i>Arnavutluk</i>	1	-	1
<i>İrlanda</i>	2	13	15
<i>Avusturya</i>	2	1	3
<i>Belarus</i>	4	8	12
<i>Bulgaristan</i>	2	9	11
<i>Belçika</i>	6	-	6
<i>İzlanda</i>	1	-	1
<i>Polonya</i>	6	5	11
<i>Danimarka</i>	3	9	12
<i>Almanya</i>	19	6	25
<i>Rusya</i>	19	5	24
<i>Fransa</i>	17	2	19
<i>Finlandiya</i>	1	1	2
<i>Hollanda</i>	3	16	19
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	2	1	3
<i>Romanya</i>	4	12	16
<i>Norveç</i>	1	1	2
<i>Portekiz</i>	5	2	7
<i>İsveç</i>	2	2	4
<i>Sırbistan</i>	2	2	4
<i>Slovakya</i>	3	2	5
<i>Ukrayna</i>	5	3	8
<i>İspanya</i>	8	11	19
<i>Yunanistan</i>	2	1	3
<i>Macaristan</i>	5	3	8
<i>İtalya</i>	12	43	55
<i>Birleşik Krallık</i>	29	170	199
<i>Malta</i>	1	-	1
<i>Moldova</i>	1	1	2
<i>Slovenya</i>	1	4	5
<i>Estonya</i>	1	-	1
<i>Litvanya</i>	1	1	2
<i>Karadağ</i>	1	-	1
<i>Kıbrıs</i>	1	-	1
<i>San Marino</i>	1	-	1
<i>Bosna Hersek</i>	2	-	2
<i>Lüksemburg</i>	1	-	1
<i>Andorra</i>	-	1	1
<i>Avrupa Birliği</i>	-	1	1

Tablo 3.6. 2018 yılı Avrupa'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Okyanusya'da 5 ülkede 21 Konfüçyüs Enstitüsü, 4 ülkede ise 102 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 7 ülkede 123 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır (Hanban, 2018). Aşağıda yer alan Tablo 3.7'da 2018 yılı Okyanusya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları'nın dağılımlarını görmekteyiz.

Okyanusya Kıtası	Konfüçyüs Enstitüsü	Konfüçyüs Sınıfı	Toplam
<i>Avustralya</i>	14	70	84
<i>Yeni Zelanda</i>	3	30	33
<i>Fiji</i>	1	-	1
<i>Vanuatu Cumhuriyeti</i>	-	1	1
<i>Cook Adaları</i>	-	1	1
<i>Samoa</i>	1	-	1
<i>Papua Yeni Gine</i>	2	-	2

Tablo 3.7. 2018 yılı Okyanusya'daki ülkelere göre Konfüçyüs Enstitü&Sınıfları

3.2. Türkiye'deki Anlaşmalı Okullar

Türkiye'de ilk kurulan Konfüçyüs Enstitüsü Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde açılan Konfüçyüs Merkezi'dir. İkinci Konfüçyüs Enstitüsü ise İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Türkiye'de kurulan üçüncü Konfüçyüs Enstitüsü bir vakıf üniversitesi olan İstanbul Okan Üniversitesi bünyesinde yer almaktadır. Türkiye'de dördüncü, İstanbul'da ise üçüncü Konfüçyüs Enstitüsü, yine bir vakıf üniversitesi olan Yeditepe Üniversitesi bünyesinde açılmıştır. Sakarya Üniversitesi bünyesinde kurulması planlanan enstitü ile birlikte Türkiye'de faaliyet gösteren Konfüçyüs Enstitüsü sayısı ilerde beşe yükselecek.

Kuşak ve Yol dergisine konuşan Çin Halk Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Cui Wei, Çin ve Türk kültürünün kaynaşması hakkında yaptığı çalışmalarını değerlendirdiği görüşmede şöyle söylemiştir;

“Şu an bölgemizde yaklaşık 10 kolejde ve 3 lisede Çince bölümü veya kursları açılmış oldu. İstanbul aynı zamanda üç Konfüçyüs Enstitüsü'ne ve Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmış özel bir Çince Eğitim Merkezi'ne sahip. Şunu vurgulamak isterim ki, aynı şehirde üç Konfüçyüs Enstitüsü'nün olduğu, dünyada tek şehir İstanbul'dur ve bu çok nadir bir durumdur. 2018

yılında İstanbul Havalimanı Polis Merkezi için özel oluşturulan Çince kurslarında eğitim alanlar ve Çinceyi bireysel olarak çalışanlar dışında, yaklaşık 1.500 kişi okullarda Çince eğitimi almıştır.” (Karşı,2019b:6).

Resim 3.1’ de İstanbul Başkonsolosu Cui Wei’nin röportajında bahsetmiş olduğu 2018 yılında gerçekleştirilen “Türk Polisi İçin Çince Dil Eğitimi” adıyla düzenlenen kursun açılışından bir kare yer almaktadır.

Resim 3.1. Türk Polisi İçin Çince Dil Eğitimi açılışından bir kare (Fotoğraf: AA/İzzet Taşkıran)

Uzun bir tarihi geçmişe sahip Türk-Çin ilişkileri¹¹⁴ bağlamında Çin ile ilişkilerde en büyük tarihi tecrübeye sahip milletlerden biri şüphesiz Türklerdir (Kartal, 2019: 28). Türk ve Çin hakları ile ilişkilerinin tarihi gelişimine baktığımızda yaklaşık 3000 yıl öncesine dayandığı görülse de 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler 4 Ağustos 1971 tarihinde başlamıştır (Yurdakul, 2013: 231). İlişkilerin kurulduğu ilk yıllar, Çin tarafından gelmesi olası politik ideolojik tehditler ile ilgili Türkiye'deki kaygıların gölgesinde geçmiştir (Atlı ve Ünay, 2014: 20). Her iki ülkenin 2010 yılında imzaladığı “stratejik ortaklık” anlaşması ile ilişkiler yeni bir döneme girmiştir (Durdular, 2016: 90). Araştırmalarını Çin’de yapmak üzere Türkiye’den giden çeşitli alanlardaki bilim

¹¹⁴ Gerek ilk Türk adının geçtiği Orhun Kitabeleri’nde gerekse de kadim Çin yazılı kaynaklarında Türk-Çin ilişkileri hakkında birçok şey anlatır (Kartal, 2019:28).

insanları vasıtası ile karşılıklı kültürel alışveriş ve bilimsel işbirlikleri de artacaktır (Sarıtaş, 2011:109). TBMM faaliyetleri çerçevesinde Türkiye ve Çin arasındaki ilişkilerinin son 20 yılını inceleyen Kartal, Türkiye-Çin ilişkilerinin dış ticaret özelinde ekonomi ve Doğu Türkistan meseleleri ekseninde geliştiğini sonucuna ulaşmıştır. Kartal'a göre, Çin'in iç meselelerine dair yeterli bilgileri olmayan Türk parlamenterlerin Çin'e genel olarak olumsuz bakışının olduğu söylenebilir (Kartal, 2019:55). Ancak, “Bir Kuşak-Bir Yol”¹¹⁵projesindeki önemli merkezlerden biri olan Türkiye ile Çin'in stratejik işbirliği içerisinde istikrarlı bir ilişki sürdüreceklerini söylemek mümkündür (Maimaiti, 2016: 67).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Türkiye ve Çin: Ortak Gelecek Vizyonu Olan İki Ülke” başlıklı makalesinde Türkiye-Çin ilişkilerini değerlendirirken Kuşak ve Yol girişimi ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir;

“Türkiye ve Çin aralarındaki coğrafi uzaklığa rağmen yüzyıllar boyunca yakın ticari ve kültürel ilişkilere sahip olmuş iki ülkedir. Asya'nın en doğusunda ve Asya'nın en batısında yer alan iki kadim medeniyete sahip olan Çinliler ve Türkler, Tarihi İpek Yolu'nun koruyuculuğunu üstlenerek ticaret ve kültürel etkileşimin gelişmesinde insanlığa büyük katkı sağladılar. Ülkelerimiz arasında yüzyıllar boyunca devam etmiş bu iş birliği günümüzde de Çin Devlet Başkanı değerli dostum Sayın Xi Jinping'in öncülük ettiği Kuşak ve Yol girişimi ile daha da güçlenerek devam ediyor. Türkiye Cumhuriyeti olarak Kuşak ve Yol girişimini kuvvetle destekliyoruz. Bu girişime 2013 yılında ilk destek veren ülkelerden birisi olduk. Şimdi Sayın Xi Jinping'in vizyonu doğrultusunda Kuşak ve Yol projesinin 100'ün üzerinde ülke ve uluslararası örgütü kapsayan, 21.yüzyılın en büyük kalkınma projesine dönüşmüş olduğunu görmekten dolayı çok memnunuz. Türkiye'nin öncülük ettiği Orta Koridor girişimi Kuşak ve Yol girişiminin kalbi durumundadır. Türkiye'den başlayarak demir yolu ile

---

¹¹⁵ Yeni İpek Yolu Projesi 7 Eylül 2013 tarihinde Kazakistan'da yaptığı bir konuşmada sırasında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından ilk kez dile getirilmiştir (Özdaşlı,2015: 585). Kuşak ve Yol şeklinde de literatürde yer alan Yeni İpek Yolu'nun bir girişim mi, proje mi yoksa strateji mi olduğu konusunda çeşitli görüşler vardır. Ergünsu'ya göre, batılı kaynaklarda çoğunlukla “strateji”, bazen de “proje” şeklinde ifade edilirken ÇHC merkezli kaynaklarda ise çoğunlukla “girişim” ve “strateji” şeklindeki kullanımın olduğu görülür. Ergünsu'nun aktardığına göre, ÇHC yönetimi, “proje” kelimesi küçük çaplı olduğu yönünde bir intiba bıraktığı için, “strateji” kelimesi ise ardında gizli hesapların olduğu izlenimini verdiği endişeyle Kuşak ve Yol'un bir “girişim” olduğunu vurgular (Ergünsu, 2017:100).

Gürcistan'dan Azerbaycan'a buradan da Hazar Denizi'ni aşarak Türkmenistan ve Kazakistan'ı takiben Çin'e ulaşan Orta Koridor, Kuşak ve Yol projesinin en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu Projesini geçtiğimiz yıllarda hayata geçirdik. İstanbul Boğazı'na inşa ettiğimiz 3.köprü olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Boğazı'nın altından geçen Marmaray ve Avrasya Tünelleri, Çanakkale Boğazı'nda inşasına başladığımız 1915 Çanakkale Köprüsü, bölünmüş yollar, otopanlar, hızlı tren hatları, lojistik üsleri, iletişim altyapıları da yine Orta Koridor Projesi kapsamında gerçekleştirdiğimiz alt yapı yatırımları olup, Kuşak Yol Projesinin hedefi olan Pekin ve Londra arasındaki bağlantının sağlanması hedefine doğrudan katkı sunacaktır. Orta Koridor sağladığı süre avantajı ve mevsim etkilerinden bağımsız olarak 12 ay hizmet verebilecek bir güzergah olması nedeniyle Kuşak ve Yol projesine çok büyük katkılar sunacaktır. Bu kapsamda Kuşak ve Yol projesini Orta Koridor ile entegre etmek için Çinli dostlarımız ile çalışmaya devam edeceğiz.”

Bölgesel olmaktan çok küresel bir etkiye yönelik oluşturulan Çin dış politikası gereği, Çin Dışişleri Bakanlığı dünyanın hemen her bölgesi ile ilgili uzmanların yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır. Adıbelli'ye göre dış temsilciliklerine genelde o ülkenin dilini bilen büyükelçiler atayan Çin Dışişleri Bakanlığı'nın her ülkede mutlaka o ülkenin üniversitelerinde eğitim almış personeli bulunmaktadır (Adıbelli, 2007:265). Bu konudaki en güzel örneklerden biri de şüphesiz ki akıcı Türkçesi ve Türkiye'nin hassasiyetlerinin farkında olarak yaptığı görüşmelerle ortaya koyan Çin Halk Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Cui Wei'dir. Mustafa Karslı'nın, Kuşak ve Yol inisiyatifi ile Çin ve Türk halklarının kadim işbirliğini yeniden canlandığı ile ilgili soruya Çin Halk Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Cui Wei şöyle cevap vermiştir;

“Ticaret açısından Çin, şu anda Türkiye'nin ikinci büyük ticaret ortağı ve en büyük ithalat kaynağıdır. 2017 yılında, Çin ile Türkiye arasındaki ikili ticaret hacmi 26.35 milyar ABD dolarına ulaştı. Geçtiğimiz on yılda ticaret hacmi %110 arttırıldı. Bunların yanında, Türkiye'nin Çin'e ihracatı yıllık %26,3 arttı ve Türkiye'nin ihracatı için en hızlı büyüyen piyasalar arasında yer aldı. Türkiye'nin Çin'den yaptığı ithalat yıllık %8,0 düştü. İki ülke arasındaki dış ticaret açığı ise yıllık %11,4 düştü. İkili ticaret dengelenmeye devam ediyor. Yatırım açısından “Bir Kuşak Bir Yol” girişimi, Türkiye

pazarında son beş yılda Çinli yatırımcılar için giderek daha cazip olacağını vadediyor. Mayıs 2015'te ICBC, Türk Tekstil Bankasını satın aldı. Türkiye ve civar ülkelerdeki ilk işletme organizasyonu olarak Çin destekli ilk finans kurumu oldu. Mayıs 2018'de Çin Merkez Bankası, Türkiye'de 300 milyon kayıtlı sermaye ile ofisini resmen kurdu. Eylül 2015'te, nakliye ve lojistik alanında Çinli Tüccarlar, COSCO ve CIC den oluşan konsorsiyumu, Türkiye'nin üçüncü büyük konteyner terminali olan Kumport Terminali'nde %65 oranında hisse satın alarak Çin'in Türkiye'deki tek seferde yapılan en büyük yatırım rekorunu kırdı. Telekomünikasyon alanında, Huawei, Türkiye'de 2002 yılının başlarında bir yan kuruluş kurdu. Son beş yılda, Türkiye'de 220 milyon ABD dolarından fazla yatırım yaptı ve 172 milyon ABD doları tutarında vergi ödedi. Son yıllarda, Türkiye'deki Çinli şirketlerin ağırlıklı olarak ticaret odaklı şekli giderek değişmekte ve işlerin kapsamı çeşitlenmektedir. Şu anda, Türkiye'de faaliyet gösteren 100'den fazla Çinli işletme var. Altyapı inşaatı yapan bazı Çinli şirketler, Türkiye'de şubelerini açmaya başlamış ve kendi iş ortaklarını getirerek, Türkiye pazarında gelişme kararlılıklarını göstermektedirler.” (Karşlı,2019b:8).

Tez çalışmamız kapsamında Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri'nin Türk Direktörleri ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Çin'in Kuşak ve Yol projesi ile ilgili olarak; *“Sizce Konfüçyüs Enstitülerinin iki ülke arasındaki eğitim, kültür ilişkilerine katkısı yanında ekonomik ilişkilere de katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz? İpek Yolu'nu yeniden canlandırma ve ekonomik işbirliği sağlama amacıyla hayata geçirilen Tek Kuşak Tek Yol projesi kapsamında eğitim, kültürel işbirlikleri de öngörülmüyor, sizce Konfüçyüs Enstitüleri'nin bu projedeki etkinliği nedir?”* sorusunu yönelttik. Ayrıca Türk-Çin ilişkileri bağlamında Konfüçyüs Enstitülerinin rolü ile ilgili şu soruyu yönelttik; *“Sizce Çin ve Türk halkları ilişkileri zemininde Konfüçyüs'ün ve Konfüçyüs Enstitüleri'nin katkıları nelerdir?”*. Verilen cevapları şu şekilde özetleyebiliriz. *Kuşak ve Yol* girişiminden çok daha eski olan Konfüçyüs Enstitüleri, Türkiye'de yeterince bilinmeyen Çin hakkındaki *“olumsuz görüşleri”* ve *“ön yargı”*ları ortadan kaldırılmasına Çin kültürünü tanıtarak yardımcı oluyor. Çin dilini öğreten Konfüçyüs Enstitüleri, iki iş dünyası arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirebilmenin önündeki temel bariyer olan dil sorununun çözümünde rol alıyor. Aynı şekilde kampüslerde kurulan Enstitüler vasıtasıyla akademik projeler teşvik edilerek Çin ile

olan işbirliklerinin artmasına da katkı sunuyor. Kampüs içerisinde oluşturulan farkındalık, geleceğin girişimcileri, bilim insanları olacak öğrenciler vasıtasıyla iki ülkenin ekonomik ve akademik işbirliklerine yansıtacağını söylemek mümkün. Sonuç olarak Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitülerinin Türk-Çin ilişkilerinin gelişiminde olumlu etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Resim 3.1'de 15 Kasım 2019 tarihinde ODTU Konfüçyüs Merkezi'nin gerçekleştirdiği “Perspectives on the Belt and Road Initiative: Opportunities And Challenges For Exchange And Cooperation Between China And Turkey” etkinliğinden bir kare yer almaktadır.

Resim 3.2. “Perspectives on the Belt and Road Initiative” etkinliğinden bir kare (Kurumun internet sayfasından alınmıştır.)

Her yıl Aralık ayında gerçekleştirilen Konferans ile çeşitli ülkelerden Konfüçyüs Enstitüleri direktörleri bir araya gelerek belirlenen temalar doğrultusunda düzenlenen etkinliklerde bilgi alışverişinde bulunuyorlar. Bu şekilde çok yönlü olarak sadece Çin ile Türkiye arasındaki ilişkiler değil, başka ülkelerle de temas sağlanarak Türkiye'nin ve Türk kültürünün tanıtımı da yapılmış oluyor. Aşağıdaki Resim 3.1'de Sichuan eyaletindeki Chengdu şehrinde 4-5 Aralık 2018 tarihlerinde gerçekleştirilen 13. Konfüçyüs Merkezleri Konferansında bir araya gelen Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitülerinin Türk yetkililerini görmekteyiz.

Resim 3.3. Chengdu'daki 13. Konfüçyüs Merkezleri Konferansında buluşan Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri, Aralık 2018 (Kaynak : <https://ci.metu.edu.tr/tr/2018-etkinlikleri>).

“Üniversiteniz Konfüçyüs Enstitüsü 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı öğrenci sayınız hakkında bilgi verir misiniz? Bu konudaki geri dönüşleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce katılım ve ilgi yeterli düzeyde mi?” sorumuza karşılık olarak Konfüçyüs Enstitülerinde Çince dersi alan öğrenci sayıları ile ilgili net bir sayı verilmemiştir. ODTU Konfüçyüs Merkezi'nde 2017-2018 eğitim öğretim yılı için “yaklaşık 150-200 öğrenci” Çince dersi almıştır. İstanbul Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü üniversite öğrencilerinin yanı sıra, Okan Koleji'nde anaokulundan liseye kadar ikinci yabancı dil olarak verilen Çince eğitimine de destek oluyor. İstanbul Okan Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (OKSEM) bünyesinde “Konfüçyüs Enstitüsü desteği ile” çok düşük bir ücretle halka açık olan Çince dil kurslarına ise talebin çok az olduğunu hatta bazı yıllar öğrenci sayısının yetersiz olmasından dolayı bu kursların açılmadığı ifade edilmiştir. 2017 yılında resmi açılış yapılan Yeditepe Üniversitesi

Konfüçyüs Enstitüsü'nden önce 2007 yılından üniversite de verilen Çince derslerini alan öğrenci sayıları bazı yıllar "120'ye kadar" çıkabildiği ifade edilmiştir.

"Konfüçyüs Enstitüleri kapsamında hangi tanıtım ve eğitim faaliyetleri düzenliyorsunuz? 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı itibarı ile düzenlenmiş faaliyetler hakkında bilgi verir misiniz?" sorumuza ise verilen yanıtlarda Konfüçyüs Enstitüleri günü, Dragon Wood, Chinese New Year festivali gibi çeşitli festivallerin kutlanıldığı belirtilmiştir. Çin yemeği ve çay seremonisi gibi Çin mutfak kültürünün tanıtımaya yönelik etkinlikler de yapılıyor. Tai Chi ve kaligrafi derslerinin yapıldığı etkinliklerin yanı sıra fotoğraf, kaligrafi ve kompozisyon yarışmaları gibi etkinlikler de düzenleniyor. Sahne sanatları, sinema etkinlikleri ve ekonomik forum gibi faaliyetlerde düzenleniyor. Ancak yapılan faaliyetler arasında Çin dili ve kültürü derslerinin alındığı, tarihi ve turistik mekânların ziyaret edildiği Çin'deki yaz kampları Konfüçyüs Enstitülerinin düzenlediği önemli faaliyetlerden bir tanesi. Öğrencilerin Çin'de geçirdikleri süre boyunca bütün masrafları Hanban tarafından karşılanıyor. Bu etkinlikler kampüs içerisinde panolara asılan afişlerle, kurumların web sayfaları ve sosyal medya hesapları üzerinden ilgililerine duyuruluyor. *"Bu etkinliklere/faaliyetlere katılımcıların/paydaşların (akademisyen, öğrenci, halk) geri dönüşlerini değerlendir misiniz?"* sorumuza karşılık olarak aldığımız yanıtlar özetle; Çin'e ve kültürüne ilgisi ve merakı olan insanların katıldığı bu etkinliklere katılanların çoğunlukla memnuniyetlerini ifade ettiklerini ve neredeyse yüzde yüze yakın olumlu geri dönüşler aldıklarını ifade edilmiştir. Ancak geri dönüşler için anket vb. yollarla değerlendirilmediği de belirtilmiştir.

3.2.1. Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Türkiye'de ilk Konfüçyüs Merkezi Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)¹¹⁶ bünyesinde Ankara Çin Büyükelçiliğinin desteğiyle 28 Kasım 2008 tarihinde ODTÜ, Hanban ve Xiamen Üniversitesi'nin ortaklığı ile kurulmuştur. Konfüçyüs Merkezi

---

¹¹⁶ 41 lisans, 107 yüksek lisans ve 69 doktora programı ile 28.000'den fazla öğrenciye eğitim veren ODTÜ'de öğretim dili İngilizcedir.

kapsamında ODTÜ'nün partner üniversitesi olan Xiamen Üniversitesi ile anlaşmalı 16 yurt dışı üniversite bulunmaktadır. ODTÜ Konfüçyüs Merkezi'nin faaliyetleri, tüm öğrenci, akademik ve idari personellerine açık olmakla birlikte genel olarak halka da açıktır. ODTÜ'de Çince dersleri “Öğrencileri için Çince Seçmeli Ders” ve “Halka Açık Çince Kursları” şeklinde yürütülüyor. ODTÜ Konfüçyüs Merkezi sağladığı Çince dersleri, danışmanlık hizmetleri, başvuru kaynakları vb. olanaklar ile ve yürütülen ortak projeler çerçevesinde yapılan çalışmalar aracılığıyla Türk halkına Çin hakkında daha kapsamlı bilgi edinme imkânı sunmaktadır. Böylece iki ülke arasındaki kültürel iletişimin hızlanmasına da katkıda bulunmaktadır. ODTU Konfüçyüs Merkezi'nin temel hedefleri Merkez'in Türk Müdürü Prof. Dr. Şirin Saraçoğlu tarafından şöyle ifade edilmiştir; *“İlk hedefimiz, bizim öğrencilerimize Çince öğretimini sağlamak. Onun dışında da Çin kültürünü Üniversitemize ve Ankara'ya tanıtmak. Bunlara ek olarak bizim öğretmenlerimiz gönüllü olarak Ankara'daki çeşitli Çince dersi veren ortaokul ve liselerde oyun sınıfları yürütüyorlar.”* Önceki yıllarda Ayrancı Anadolu Lisesi'nde, Kavaklıdere Ortaokulu'nda gönüllülük esası ile yürütülen oyun ve konuşma sınıflarında Çin kültürünü tanıtmak çeşitli kültürel aktiviteler çerçevesinde etkinliklerin düzenlendiğini de eklemiştir. Konfüçyüs Merkezi'nin temel amaçları kurumun web sayfasında ise şöyle sıralanmıştır;

- *Türkiye ve Çin arasında bilim, teknoloji ve eğitim alanındaki işbirliğini güçlendirmek,*
- *Çin dili eğitiminin geliştirilmesini desteklemek,*
- *Türk ve Çin halkları arasındaki karşılıklı anlayışı arttırmak*

Saraçoğlu, değişim programı uygulamaları ile ilgili sorumuzu şöyle yanıtlamıştır; *“Yakın zamanda bu partner üniversite olmasının dışında Xiamen Üniversitesi ve 2018 yılında ODTÜ bir değişim programı anlaşması imzaladı. Bunun yanında başka 14 üniversite daha var. Yani toplamda Çin'den 15 üniversiteyle bizim üniversitemizin değişim programı anlaşması var, çeşitli boyutlarda. Yani hepsi değişim olmasa bile en azından bizim Memorandum of Understanding (MoU) dediğimiz bir iyi niyet anlaşması da olabilir.”* Buna ek olarak Çin'deki çoğu üniversitenin eğitim dilinin Çince olmasından dolayı öğrenciler tarafından pek tercih edilmediğinden mümkün olduğunca eğitim dili İngilizce olan Çin üniversiteleri ile değişim programı anlaşmaları yapıldığını ifade etmiştir.

3.2.2. Boğaziçi Üniversitesi

Türkiye’de ikinci, İstanbul’daki ilk Konfüçyus Enstitüsü Boğaziçi Üniversitesi¹¹⁷ bünyesinde Shanghai Üniversitesi ortaklığı ile kurulmuştur. Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyus Enstitüsü (CIBU)¹¹⁸, 18.03.2008’deki imza töreninin ardından 2010 yılında eski Çin Halk Cumhuriyeti Merkezi Komite Üyesi Li Changchun’un katılımıyla açılış töreni gerçekleştirilmiştir. Aşağıda yer alan Resim 3.4’de bu açılış seremonisinden bir kareyi görmekteyiz.

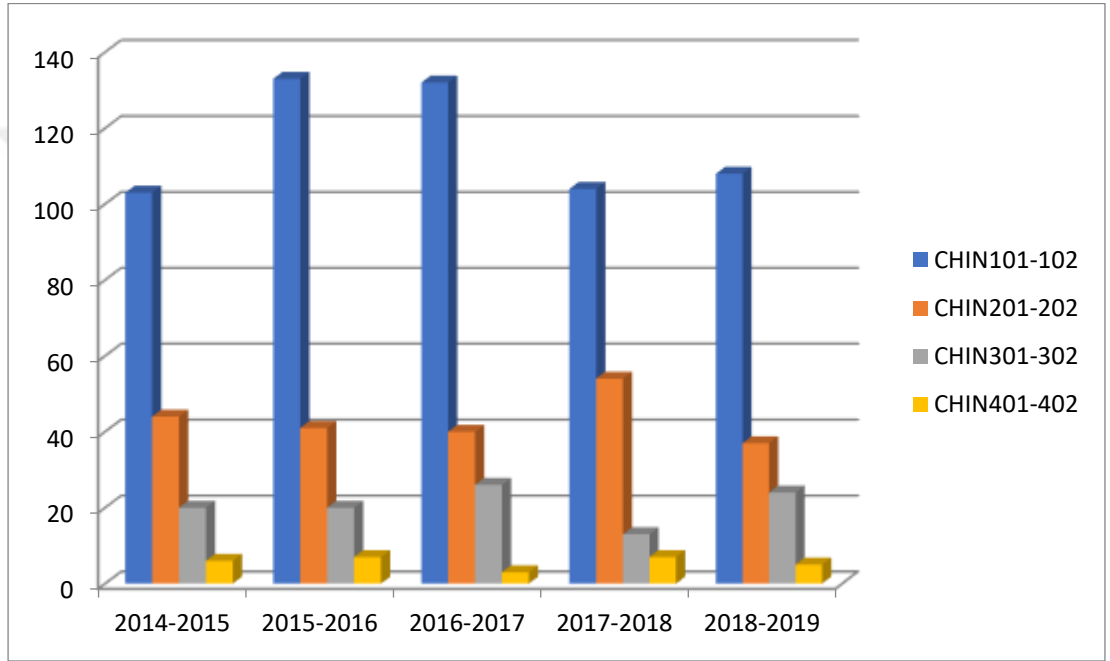

Resim 3.4 : Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü açılış töreni (CIBU, Bahar 2018 dergisinden alınmıştır.)

¹¹⁷ 2018-2019 eğitim öğretim yılı itibarıyla 33 Lisans, 65 Yüksek Lisans ve 33 Doktora programında toplam 16 706 öğrenciye eğitim veren Boğaziçi Üniversitesi’nde öğretim dili İngilizce’dir.

¹¹⁸ CIBU’ya gerçekleştirdiğimiz ziyaret sırasında değerli çalışanları ve öğrencileri ile tanışma fırsatımız va bir Çince dersine katılma imkânımız da oldu ancak daha ileri bir tarihte tez çalışmamız kapsamındaki görüşme sorularımızı yöneltme düşüncemiz pandemi dolayısıyla gerçekleşmedi. Kurumun web sayfasında paylaşılan, ziyaretimiz sırasında tarafımızla paylaşılan 2018 yılı dergileri ve faaliyet raporlarında yer alan öğrenci sayıları ile ilgili veriler ile bu bölüm tamamlanmıştır.

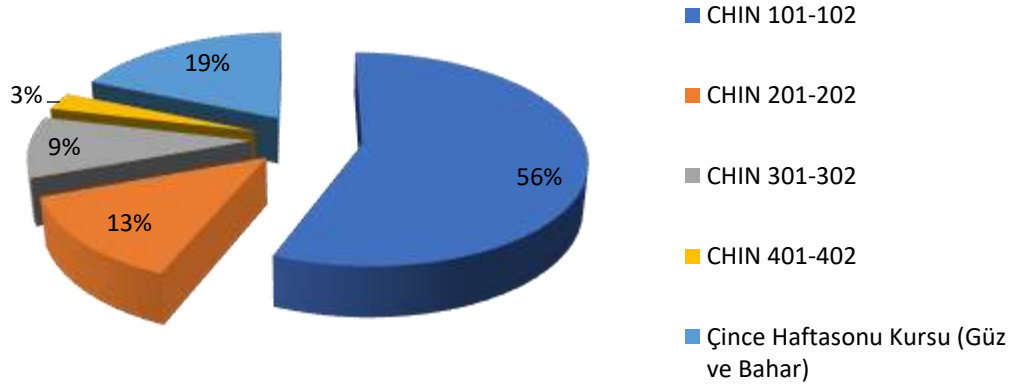
Çince derslerine yoğun öğrenci ilgisi sonucu kurulan CIBU, Çin ile yakın kültürel ve akademik ilişkiler kurabilmek hedefinin yanı sıra üniversite bünyesinde verilen başlangıç, orta ve ileri seviye Çince dersleri ve hafta sonu kursları gibi Çince eğitimine ek olarak Taiji kursu, kaligrafi kursu, Çin yemeği kursu, çay seremonisi, Çin şarkıları, Çin Film Festivalleri, Çin-Türk yazarlar forumları gibi çeşitli faaliyetler ile Çin kültürünün tanıtılmasını da amaçlamıştır. Grafik 3.5 ve 3.6'da CIBU'da Çince dersleri alan öğrencilerin yıllara göre dağılımlarını görmekteyiz.

Grafik 3.5 : CIBU 2014-2018 Eğitim Öğretim yılları arasındaki Çince Kurlarındaki öğrenci sayıları (Tarafımızla paylaşılan Faaliyet Raporu verilerine göre)

Grafik 3.5'de görebileceğimiz gibi Çince temel seviyedeki kurslara olan ilgi yüksek düzeyde iken ilerleyen seviyelerdeki kurlarda zorluk derecesi arttıkça öğrenci sayıları düşüş gösteriyor. Bu durumu, ilerleyen sınıflarda kendi alanlarındaki dersleri yoğunlaştığı için öğrencilerin ilgi duyduğu Çince dersleri için vakit ayıramadıkları şeklinde yorumlamak da mümkün. Grafik 3.6'da ise Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü'nde 2019 yılında farklı kurlarda ve haftasonu kurslarında Çince dersleri alan öğrenci sayılarını görmekteyiz. Burada da %56lık oranla CHIN 101 ve CHIN 102 kodlu temel seviye Çince ders alan öğrenciler çoğunluğu oluşturuyor.

2019 yılı CIBU Çince Kurlara Göre Öğrenci Dağılımı

Grafik 3.6 : CIBU 2019 yılı öğrenci sayıları (Tarafımızla paylaşılan Faliyet Raporu verilerine göre)

Ayrıca HSK Çince Yeterlilik Testi ve HSKK Çince Konuşma Yeterlilik Testi uygulayıcısı olan CIBU, aynı zamanda Chinese Bridge (Çin Köprüsü) yarışmasının katılımcısı ve düzenleyicisidir. Boğaziçi Üniversitesi Asya Çalışmaları Merkezi ile işbirliği içerisinde Çin-Türkiye Forumu gibi konferans ve forumlar düzenleyerek Çince eğitimi ve kültürel aktivitelerin yanı sıra çeşitli akademik araştırmalarda da bulunmaktadır. Aşağıda Resim 3.5’de önemli kültürel faaliyetlerden biri olan Çin Yeni Yılı kutlamasının gerçekleştirildiği 2018 yılından bir kare yer almaktadır.

Resim 3.5. CIBU 2018 Çin Yeni Yılı kutlama etkinliği (CIBU, Bahar 2018 dergisinden alınmıştır.)

Göstermiş olduğu üstün çaba ve başarı dolayısıyla Hanban tarafından “2012 Yılı Konfüçyüs Enstitüsü” seçilen CIBU, Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, Doğu Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Heybeliada Anadolu Lisesi vb. okul ve üniversiteler ile iletişim ve işbirliği içerisinde. CIBU’da 2008-2013 yılları arasında Türk Direktörlüğü görevinde bulunan ve aynı zamanda kurucu Türk Direktör olan Prof. Selçuk Esenbel günümüzde danışman olarak görevini sürdürmekte, Çinli Direktör olan Dr. Wenhong Li ile birlikte Prof. Arzu Öztürkmen Eylül 2016’dan beri Türk Direktör olarak görevini sürdürmektedir.

3.2.3. Okan Üniversitesi

İstanbul Okan Üniversitesi, Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi ve Hanban’ın işbirliği ile 14 Mayıs 2013 tarihinde resmen kurulan İstanbul Okan Üniversitesi¹¹⁹ Konfüçyüs Enstitüsü, Türkiye’de kurulan üçüncü Konfüçyüs Enstitüsü’dür. Üniversite bünyesinde yer alan Çince Mütercim Tercümanlık Bölümü’ne ve Okan Koleji’ne destek vererek işbirliği içerisinde çalışan İstanbul Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü, 6 yaştan başlayarak her yaş grubuna uygun seviyede Çince eğitimi vermektedir. Kurumun internet sayfasında yazan bilgiye göre, günümüze kadar enstitüye kayıtlı öğrenci sayısı 1300’ü aşmış bulunmaktadır. Halka açık Çince dil kurslarından Çin kültürünü tanıtıcı sergilere kadar birçok kültürel ve akademik etkinliklerde bulunan İstanbul Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü, aynı zamanda Çin hükümet bursları başvurularında ön koşullardan biri olan Çince seviye belirleme sınavı HSK’yı Türkiye’de yapan ilk sınav merkezidir. Enstitü, Çin üniversiteleri ile birçok ortak bilimsel araştırma projelerine de imza atmıştır.

Türkiye ve Çin arasında turizm ve ticaret alanlarındaki işbirliğini güçlendirme ve geliştirme görevi de üstlenen Enstitü, iş dünyasının Çin’e açılan kapılarından biri

---

¹¹⁹ 54 Ön Lisans, 82 Lisans, 58 Lisansüstü ve 19 Doktora programı ile toplam 17.166 öğrenciye eğitim veren İstanbul Okan Üniversitesi’nde derslerde eğitim-öğretim dili üç gruba ayrılır; seçmeli yabancı dilin olduğu, derslerin %30’nun yabancı dilde okutulduğu ve sadece belli bir yabancı dille derslerin yapıldığı programlar vardır. Yabancı dille eğitim yapan programları ve Çince, İngilizce ve Rusça Mütercim Tercümanlık programları dışında eğitim dili İstanbul Okan Üniversitesi’nde Türkçe’dir.

konumundadır. Enstitü'nün Türk Direktörü olan Dr. Derya Yurdakul ile olan görüşmemizde kendisi günümüzde Çin ile geliştirilen ekonomik ve ticari ilişkilerin Çin dili ve kültürünü öğrenmeye olan ilgiyi de arttırdığını belirtmiştir. Konfüçyüs Enstitüleri'nin Çin dili ve kültürünü tanıtmaya hedefi dışında farklı hedefler belirleyebildiklerini ekleyen Yurdakul, "...Bizim farklı amcamız ekonomik bazlı bir Konfüçyüs Enstitüsü olmamız. Çünkü bir vakıf üniversitesiyiz. İşte başında mütevelli heyet başkanı da bir iş adamı dolayısıyla da iş-ekonomik ilişkileri, ticari ilişkileri geliştirmek açısından da bizim Konfüçyüs Enstitümüzün bir katkısı olsun isteriz ve bu şekilde bildirilmiş. Biz ne yapıyoruz, mesela her yıl Türkiye-Çin ekonomik forumu düzenliyoruz. Bu yıl bunu TÜSİAD'la birlikte düzenledik. Zaten TÜSİAD da her yıl konferans şeklinde düzenliyordu, biz de yapıyorduk ve benzer zamanlarda artarda oluyordu. El ele verelim daha güzel bir iş çıksın dedik ve bu şekilde yaptık. Her yıl yapmaya devam edeceğiz." demiştir. Bu kapsamda İstanbul Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü ve TÜSİAD işbirliği ile 10 Aralık 2019 tarihinde düzenlenen "5. Çin'i Anlamak & Çin ile İş Yapmak Konferansı"dır. Aşağıda yer alan Resim 3.6'da bu konferansın yer aldığı gazete kopyalarını görmekteyiz. Konferans ile ilgili haberler A Para, NTV, Ekotürk TV ve Ulusal Kanal gibi Türk televizyonlarında geniş yer verilmiştir.

Resim 3.6. Basında Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü (Kurumun web sayfasından alınmıştır.)

Yurdakul, öğrenci değişim programları ile ilgili olarak şunları belirtmiştir; *“Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi ile bizim ikili anlaşmamız var hem Konfüçyüs Enstitüsü dolayısıyla hem de her yıl oradan orada yaklaşık üç dört yıl önce Türkoloji bölümü kuruldu. Üç yıldır bize oradan Çinli öğrenci geliyor. Üç yıl önce ilk üç öğrenci ile başladık, Türkçelerini geliştiriyorlar burada. Bunun Konfüçyüs Enstitüsüyle bir ilgisi yok yalnız, altını çizmek isterim. İki üniversitenin değişimiyle ilgili, biz oraya bir değişim programıyla öğrenci göndermiyoruz. Zaten bizim gönderdiğimiz öğrenci Konfüçyüs Enstitüsü’nün vermiş olduğu bursla gidiyor. Ama oradan buraya gelen öğrenci; biz herhangi bir burs vermiyoruz. Belirli konularda yabancı öğrencilere sunduğumuz imkânlardan daha iyi imkânlar sunabiliyoruz. Biraz daha uygun fiyatlı şeyler sunabiliyoruz karşılıklı anlaşma gereği ama parasını öğrencinin kendisi veriyor. Üniversitenin anlaşması olduğu için burada onlara özel sınıflar açılıyor dil ile ilgili, kültür dersleri alıyorlar vesaire. Üç yıl önce üç öğrenci ile başladık, geçen yıl on bir öğrenci geldi, bu yılda on öğrenci şimdi burada. Her yıl artarak devam edeceğini düşünüyoruz, onlar da niyetliler. Şuanda henüz anlaşması yapılmadı, iki üniversite daha bu şekilde öğrenci göndermek istiyor.”*

3.2.4. Yeditepe Üniversitesi

İstanbul’da üçüncü ve Türkiye’de faaliyet gösteren en genç Konfüçyüs Enstitüsü olan Yeditepe Üniversitesi¹²⁰ Konfüçyüs Enstitüsü, Nankai Üniversitesi ile ortak olarak 27 Eylül 2017’de açılmıştır. Kurumun resmi internet sitesinde yer aldığına göre Enstitü’nün temel hedefleri arasında Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında kültürel ilişkileri teşvik etmek ve Çince öğretimi yer alıyor. Enstitü, Tianjin’deki yaz kampları ve öğrencilere mevcut programlar ve burslar konusunda rehberlik ederek, Çin’de çalışmalarına devam etmek isteyen Türk öğrencilere destek sağlamaya çalışmaktadır. Çin diplomatik misyonları ve girişimleri ile sürekli temas halinde olan Enstitü, öğrencilerin becerilerinin gelişmesini ve kariyerlerinin planlanmasını da

---

¹²⁰ 77 lisans, 4 ön lisans, 83 yüksek lisans ve 43 doktora programı ile 21.755 öğrenciye eğitim veren Yeditepe Üniversitesi’nin eğitim dili İngilizcedir. Bunun yanı sıra eğitim dilinin Almanca, Rusça ve Fransızca olduğu programları da vardır.

desteklemektedir. Aşağıda yer alan Resim 3.7’de Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü’nün açılış töreninden bir kare yer almaktadır.

Resim 3.7 : Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü açılış töreni (Kurumun web sayfasından alınmıştır.)

Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü Türk Direktörü Dr. Ebru İlter AKARÇAY, Yeditepe Üniversitesi’nde Konfüçyüs Enstitüsü’nün açılışından çok daha önce 2007 yılında Çince derslerinin verildiğini ancak Enstitü’nün açılması ile birlikte bu konuda destek olduğunu aktarmıştır. Çince öğretmenleri görevlendiren Hanban’ın mutfak, sanat, kültür, spor vb. konularda kitaplar ve eğitim materyalleri gibi kitap bağışları ile de önemli ölçüde Enstitü Kütüphanesi’ne ve Üniversite Bilgi Merkezi kütüphanesine destek olduğunun altını çizmiştir. Çince eğitimde geliştirilen yeni teknolojiler ve yöntemleri hızla takip ettiklerini söyleyen Akarçay, “...Hanban bütün enstitüye sahip üniversitelere haber gidiyor. Şöyle bir teknoloji kullanıyoruz, böyle bir kaynak çıktı diye. Yeni kitapları şu bağlantıdan ulaşabilirsiniz diye. Onun için çok daha güncel öğretim teknikleri ve materyal açısından çok daha güncel tutabiliyorsunuz.”

diyerek Enstitü'nün artı yönlerinden birini ortaya koymuştur. Enstitü'nün, Üniversite bünyesinde yer alan Yabancı Diller Yüksekokulu ve Sürekli Eğitim Merkezi ile de işbirliği içerisinde çalıştığını da ifade etmiştir. Sürekli Eğitim Merkezi'nin topluma açık taichi, kaligrafi, Çince dersleri gibi kurslar vasıtasıyla Yeditepe Üniversitesi kendi öğrencileri dışında Çince öğrenmek isteyen evi, iş yeri kampüse yakın olan insanlara da Çin dilini ve kültürünü tanıma, öğrenme imkânı sunuyor. Ayrıca Akarçay, “...*Erasmus anlaşmalarımız çok, ABD ile anlaşmalarımız çok ama Asya'ya da açılan bir kapı sağlasın Nankai Üniversitesi'yle olan işbirliğimiz. Öğrenciye ve öğretim üyelerine eş zamanlı bir faydası var. Biz kuşak yolu anlamaya gayret ediyoruz burada. Bizim okulumuz, ortak okulumuz yaz okulu düzenledi ilk defa. Kuşak yol girişimiyle ilgili. Onunla ilgili bize bilgi verdiler oturduk çalıştık. İleride hani birebir çalıştay şeklinde de sürdürebiliriz. Bu tür bölümden bölüme, disiplinden disipline işbirliklerimiz var.*” ifadelerine yer vererek Konfüçyüs Enstitüleri'nin Çin özelinde Asya'ya açılan bir kapı olduğunu, Enstitüler vasıtasıyla kurulan akademik projelerdeki işbirliklerinin ilerde topluma ve ekonomiye yayılarak gelişeceği beklentisini de dile getirmiştir.

SONUÇ

Savaşan Devletler dönemindeki siyasi kaos ortamına çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkan “yüz düşünce okulu” kurucularından bir olan Konfüçyüs’ün öğretileri, Çin halkının yaşam tarzını, hayata bakış açısını hatta yönetim şeklini 2500 yıl gibi çok uzun bir süre boyunca etkilemiştir. Qin Hanedanlığı döneminde birçok düşünce okulu yasaklansa da, Kültür Devrimi döneminde Konfüçyüsçü düşünceye karşı başlayan eleştiriler zirve noktaya ulaşsa da Konfüçyüs Çin’deki varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Günümüzde ise Konfüçyüs, artık sadece Uzak Doğu’nun değil dünyanın tanıdığı bir düşünürdür. Konfüçyüs’ün, Zhou Hanedanlığı döneminde kaybolmaya yüz tutmuş *beş klasik* olarak adlandırılan *Dönüşümler Kitabı*, *Belgeler Kitabı*, *Şiir Kitabı*, *Gelenekler Kaydı*, *İlkbahar ve Sonbahar Yıllıkları*’nı derlediği ve kendi yorumlarını eklediği aktarılır. Konfüçyüs, doğduğu Lu beyliğinde birçok farklı görevlerde bulunmuş ve gösterdiği başarılar neticesinde Adalet Bakanlığı’na kadar yükselmiştir. Ancak Lu hükümdarı ile yaşadığı anlaşmazlıkla yaklaşık 13 yıl süren uzun bir yolculuğa çıkarak öğrencileri ile birlikte 9 beyliği gezmiştir. Öğrencileri daha sonra Konfüçyüs’ün yöneticilerle ve kendileriyle yapmış olduğu konuşmaları derleyerek Lun Yü/Seçmeler’i yazmıştır. Çin’de ilk öğretmen olarak adlandırılan Konfüçyüs kadar Ru Düşünce Ekolü’nde önemli düşünürler “ikinci ermiş” olan Meng Zi ve Xun Zi’dir. Ancak “*insanın doğası*” konusunda düşünceleri farklı noktalardadır. Meng Zi Konfüçyüs gibi insanın doğasının iyi olduğunu savunurken Xun Zi insanın doğasının kötü olduğunu ve ancak eğitimle iyi olacağını savunmaktadır.

Han Hanedanlığı döneminde resmi devlet ideolojisi haline gelen Konfüçyüsçülük, Sui ve Tang hanedanlıkları dönemlerinde ön plana çıkan Taoculuk ve Budizm’in etkisinde kalarak gelişmiştir. Neo-Konfüçyüsçülük olarak adlandırılan yeni dönem üç evrede incelenir. Song Hanedanlığı döneminin önemli bir düşünürü olan Zhu Xi, Konfüçyüsçü düşüncenin Taocu ve Budist öğretiler ile yeni bir sentezini ortaya koymuştur. Zhu Xi’nin derleyerek geliştirdiği *dört kitap* olan *Konfüçyüs Konuşmalar*, *Meng Zi Nutuklar*, *Ortayol Doktrini* ve *Büyük Bilgi* Song Hanedanlığı’ndan itibaren devlet memurluğu sınavlarında kullanılmıştır. Ming Hanedanlığı döneminin önemli bir

düşünürü olan Wang Yangming ise doğru ve iyinin doğuştan gelen bir duyu olduğunu, ahlakın yürek ve zihin ile sezilebileceğini savunmuştur. Qing Hanedanlığı döneminde, Song ve Ming Hanedanlıkları dönemlerinde gelişen Konfüçyüsçü düşünceyi eski köklerine döndürmek amacıyla ortaya çıkan son dönem Neo-Konfüçyüsçülük’de ise Taocu ve Budist öğretilerden arındırılmış bir Konfüçyüsçü düşünce sentezi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemin önemli düşünürü olan Dai Zhen ile birlikte Konfüçyüsçülük’de artık empirist (deneyci) bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Tez çalışmamızda, Han Hanedanlığı döneminden itibaren Konfüçyüsçü felsefenin Qing Hanedanlığı dönemine kadar etkili olduğunu ve Konfüçyüsçü klasik metinleri içeren devlet sınavları ile Çin’de bürokratların seçiminde Konfüçyüsçü düşüncenin etkin olduğu ortaya konmuştur. Qing Hanedanlığı’nın son yıllarında Konfüçyüsçülüğü bir devlet dini haline getirmeye çalışan düşünür Kang Youwei öncülüğünde yapılan reform çalışmaları başarıya ulaşamamıştır. 1911 yılında Qing Hanedanlığı yıkılması ile birlikte Çin’de “hanedanlık” sistemi sona ermiş ve 1912 yılında Sun Yat-sen başkanlığında Çin Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 1949 yılına gelindiğinde ise Komünistler tarafından Mao Zedong önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu ilan edilmiştir. Kuruluşundan sonra modernleşme yönünde hızla ilerleyen Çin Halk Cumhuriyeti’nde Mao Zedong önderliğinde *Yüz Çiçek, Büyük Atılım, Kültür Devrimi* gibi birçok kampanya ve projeler gerçekleştirmiştir. Kültür Devrimi’nde, Konfüçyüsçülük tarihte bir kez daha eleştirilerin hedefi haline gelerek ilerlemenin önündeki bir engel olarak görülmüştür. Mao Zedong’un ölümü ile bir süre yaşanan siyasi karmaşadan sonra 1978 yılında Deng Xiaoping önderliğinde “*reform ve dışa açılma*” politikası geliştirilmiştir. Son yıllarda Çin, kadim tarihini ve maneviyatını da kucaklamaya başlayarak dış politikada barışçıl söylemlerde Konfüçyüs’e ve öğretilerine çokça yer vermeye başlamıştır. “Konfüçyüs’ün Yeniden Keşfi” olarak adlandırılan bu süreçte Konfüçyüs’ün adı, Çin’in dilini ve kültürünü tanıtan kuruma verilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti’nin yumuşak güç unsurlarından biri olan Konfüçyüs Enstitüleri’nin sayıları her geçen gün artmaktadır. Öyle ki, dünyanın artan Çince öğrenme talebi göz önünde bulundurularak Enstitülerin 2020 yılı sonuna kadar sayıları 1000’i bulması hedeflenmiştir. İlk Konfüçyüs Enstitüsü, Güney Kore’de 2004 yılında açılmasıyla başlayan bu süreçte 2018 yılı sonu itibariyle Dünya çapında 154 ülke ve bölgede, toplam 548 Konfüçyüs Enstitüsü, 1193 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır.

Türkiye’de ise 2018 yılı sonu verilerine göre 4 Konfüçyüs Enstitüsü ve 2 Konfüçyüs Sınıfı yer almaktadır. Hanban ve Xiamen Üniversitesi’nin ortaklığı ile 28 Kasım 2008 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi bünyesinde kurulan Konfüçyüs Merkezi Türkiye’deki ilk Konfüçyüs Enstitüsüdür. Türkiye’nin ikinci Konfüçyüs Enstitüsü İstanbul’da Shanghai Üniversitesi ortaklığı ile Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde kurulmuş ve 2010 yılında açılış töreni gerçekleştirilmiştir. Bir vakıf üniversitesi olan İstanbul Okan Üniversitesi bünyesinde Pekin Dil ve Kültür Üniversitesi ortaklığı ile 14 Mayıs 2013 Türkiye’nin üçüncü Konfüçyüs Enstitüsü kurulmuştur. Yine bir vakıf üniversitesi olan Yeditepe Üniversitesi bünyesinde Nankai Üniversitesi ortaklığı ile 27 Eylül 2017 tarihinde Türkiye’de dördüncü, İstanbul’da ise üçüncü Konfüçyüs Enstitüsü kurulmuştur. Çin Başkent Spor Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi arasında imzalanan protokolle Sakarya Üniversitesi bünyesinde kurulacak olan enstitü ile birlikte Türkiye’de faaliyet gösteren Konfüçyüs Enstitüsü sayısı ilerde beşe yükselecektir.

Kar amacı gütmeyen Konfüçyüs Enstitüleri ile verilen Çin dili eğitimi sayesinde, dünya Çin toplumu hakkında Çince verilere ulaşarak daha sağlıklı bilgi edinebilme olanaklarına kavuşmaktadır. British Council, Alliance Française, Goethe-Instituto, Cervantes Escuela Internacional gibi dil kurumlarından farklı olarak Üniversiteler bünyesinde kurularak faaliyet gösteren Konfüçyüs Enstitüleri, bilim alanındaki işbirliklerini teşvik etmektedir. Hanban 2018 yılı verilerine göre dünya genelinde 154 ülke ve bölgede 548 Konfüçyüs Enstitüsü ve 1193 Konfüçyüs Sınıfı bulunmaktadır. %33 oranla en fazla Konfüçyüs Enstitüsünün bulunduğu kıta Afrika olurken, onu %29 oranla Amerika kıtası takip etmektedir. %50 oranla Konfüçyüs Sınıflarının yarısının Amerika kıtasında yer alırken ikinci sırada %29 oranla Avrupa kıtası takip etmektedir. Bu enstitü ve sınıflarla yapılan yüz yüze eğitim ile 1.86 milyon öğrenciye Çince eğitimi verilirken online eğitim platformu olan Confucius Institute Online ile web sitesi üzerinde 823.000 kayıtlı kullanıcı dahil 10.23 milyon kullanıcıya ulaşmıştır. Hanban’nın 2018 yılı verilerine göre Asya’da 34 ülke ve bölgede 125 Konfüçyüs Enstitüsü, 22 ülkede ise 114 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 35 ülke ve bölgede 239 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır. Hanban’nın 2018 yılı verilerine göre Afrika’da 43 ülkede 59 Konfüçyüs Enstitüsü, 18 ülkede ise 41 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 44 ülkede 100 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır. Hanban’nın 2018 yılı verilerine göre Amerika’da 24 ülkede 161

Konfüçyüs Enstitüsü, 9 ülkede ise 595 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 25 ülkede 756 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır. Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Avrupa'da 41 ülkede 182 Konfüçyüs Enstitüsü, 30 ülke ve bölgede ise 341 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 43 ülke ve bölgede 523 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır. Hanban'nın 2018 yılı verilerine göre Okyanusya'da 5 ülkede 21 Konfüçyüs Enstitüsü, 4 ülkede ise 102 Konfüçyüs Sınıfı olmak üzere; toplam 7 ülkede 123 Konfüçyüs Enstitüsü ve Sınıfı bulunmaktadır.

Farklı ülkelerdeki özel koşullara ve gereksinimlere cevap verme esnekliği ile faaliyet gösteren Enstitüler, Çin dilini ve kültürünü tanıtmaya amacının yanı sıra belirli alanlarda uzmanlaşarak "iş odaklı" çalışabilirler. Chinese New Year festivali gibi çeşitli Çin festivallerinin kutlanıldığı enstitülerde, Çin yemeği ve çay seremonisi gibi Çin mutfak kültürünün tanıtımına yönelik etkinlikler de yapılıyor. Bunun yanı sıra fotoğraf, kaligrafi ve kompozisyon yarışmaları gibi kültürel etkinlikler de düzenleniyor. 2019 Aralık ayının sonlarında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid19 hastalığı dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesi ile birçok ülkede örgün eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiştir. Enstitülerin 2020 yılı sonuna kadar sayıları 1000'i bulması hedefleniyordu ancak pandemi dolayısı ile bu hedef sektöre uğramıştır. Bu dönemde, uzaktan eğitime olan talebin arttığını düşünürsek Confucius Institute Online platformuna olan ilginin arttığını tahmin edebiliriz ancak net verilere Hanban'ın resmi sitesinde 2020 yılına ait rapor yayınlandığında ulaşmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıbelli, B. (2007). *Çin'in Avrasya Stratejisi*.(1.Basım). İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.

Adair, J (2014). *Konfüçyüs ve Liderlik*. (çev. Utku Öztürk) (1.Basım) İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Ağababa, N. (2015), Çin Kaynaklarında Türkler, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/9 Summer 2015, s. 1-8.

Akçadağ, E. (2012). "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi", Abdullah Ozkan ve Tugçe Ersoy Ozturk (ed.), Kamu Diplomasisi, İstanbul, TASAM Yayınları, s.177-188.

Akman, T. (2018). Çin Deyimlerinde Kadın İmgesi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çin Dili Ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Anıl, Y.Ş. ve Özbek, Ş. (2007). *Konfüçyüs*. (1.Basım). İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Arslan, E. (2019), Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden İncelenmesi, DAAD Bahar/Spring 2019.

Arslan, M (1991)."Eski Türk Ahlak ve Siyaset Felsefesine Konfüçyanizmin Etkisi". Felsefe Arkivi, Yıl 1991, Cilt 0 , Sayı 28.

Arslan, M. (2008).Weberci Görüşlere Göre Konfüçyüsçülüğün Çin İş Kültürü Üzerine Etkileri, H.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, 2008, s. 59-83.

Atlı, A. , Ünay, S. (2014). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*. İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.

Aydın, F. (2018). *Klasik Çin Düşüncesine Giriş*. (1.Basım). Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Azertürk S.İ. (2011). Çin Yazısının Tarihçesi Ve Çince Sözcük Türetme Yolları, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 51, 1 (2011). s. 89-106.

Azertürk, S . (2014). Çivi Yazısı ve Çin'in Fal Yazıtları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 1 (37) , 70-85.

Azertürk, S.İ., Akman, T. (2018) Konfüçyüs'ün Kadın Görüşü Üzerine, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018, 19(1), s. 19-37.

Barmé, G. (2012). History Writ Large: Big-character Posters, Red Logorrhoea and the Art of Words. PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies.

Barthes, R. (2012). *Çin Yolculuğu Defterleri*. (çev. Sema Rifat). (1.Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bauer, S.W. (2013). *Antik Dünya Tarihi-İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına Kadar*. (çev. Mehmet Moralı). (1.Basım). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Bilgin, H. (2008). Stratejik Açından Çin'in Dünü Ve Bugünü, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Bilhan, S . (2019). Asya Eğitim Felsefesine Tarihsel Bir Yaklaşım. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES) , 16 (2) , s. 76-112.

Blunden C., Elvin M. (1989). *Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi VII. Cilt : Çin*.(çev. Selçuk Esenbel ve Levent Köker). İstanbul: İletişim Yayınları.

Boğaziçi Üniversitesi Konfüçyus Enstitüsü, Web: <http://www.confucius.boun.edu.tr/> , Erişim: Şubat 2020.

Braudel, F. (1996). *Uygarlıkların Grameri*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay) (1.Basım). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Cabbar, M.A. (2006). Çin: Bürokrasi İçinde İktidar Mücadeleleri (1949–1976), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

China Radio International (2019). [Beijing'de Zaman] Konfüçyus'u nasıl bilirsiniz?, Web: <http://turkish.cri.cn/757/2010/01/07/1s122879.htm> , Erişim: 16 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Batı Zhou hanedanı ile İlkbahar-Sonbahar ve Savaşan Devletler dönemi, Web:, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140103.htm> , Erişim: 3 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Çin tarihindeki ilk hanedan Xia Hanedanı, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140101.htm>, Erişim:27 Eylül 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Çin'de yazılı tarihi olan ilk hanedan: Shang Hanedanı, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140102.htm> , Erişim: 30 Eylül 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Çin'deki ilk kral: Fuxishi, Web:, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170106.htm> , 7 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Efsanevi ata Shennongshi, Web:, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170105.htm>, 1 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Kanun Okulu kuramcısı Han Feizi, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170201.htm> 20 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Konfüçyüs'ün doğum günü 'öğretmenler günü' olacak, Web: <http://turkish.cri.cn/741/2013/09/18/1s152190.htm> , 28 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Konfüçyüs Enstitüsü yabancıların Çince öğrenme merakını arttırdı, <http://turkish.cri.cn/105/2009/02/16/1s109676.htm> , Erişim: 4 Kasım 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Konfüçyüs Enstitüsü yabancıların Çince öğrenmelerine kolaylık sağladı, <http://turkish.cri.cn/281/2007/12/31/1@85916.htm>, Erişim: 8 Kasım 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2020). Konfüçyüs'ün doğum günü 'öğretmenler günü' olacak, Web: <http://turkish.cri.cn/741/2013/09/18/1s152190.htm> , Erişim: 5 Mart 2020'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Nüwa'nın İnsan Yaratışı, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter16/chapter160105.htm>, Erişim: 21 Ekim 2019.

China Radio International (2019). Taoizm'in kurucusu: Laotse, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170205.htm>, Erişim: 21 Ekim 2019.

China Radio International (2019). “Tarih Kayıtları”, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140202.htm>, Erişim: 20 Ekim 2019.

China Radio International (2019). Xia hanedanlığının ilk imparatoru Dayü, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170103.htm> , 7 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Yao ve Shun, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter17/chapter170104.htm> , 7 Ekim 2019'da alınmıştır.

China Radio International (2019). Yao ve Shun'un taht verişleri, Web: <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter16/chapter160102.htm> , 7 Ekim 2019'da alınmıştır.

CRI TURK (2020). İsveç neden Konfüçyus Enstitüsü'nü kapattı?, Web: <https://www.criturk.com/haber/haber-lokasyon/isvec-neden-konfucyus-enstitusunu-kapatti-146155> , Erişim: Nisan 2020.

CRI TURK (2020). Derin Bir Sükûnet “Konfüçyus Tapınağı” Haber: Tuğçe Akkaş Web: <https://www.criturk.com/haber/ozel-haber/derin-bir-sukunet-konfucyus-tapinagi-51687> , Erişim: Nisan 2020.

Cleary, T. (2009), *Konfüçyüs Düşüncesinin Temelleri*. (çev. Sibel Özbudun) (3.Basım). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Collinson, D.,Wilkinson R.(2000). *Otuz Beş Doğu Filozofu*. (çev. Metin Berke, Hamdi Bravo, Sibel Özbudun ve Berna F. Ülner). (1.Basım). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Czegledy, K. (2009). *Gündoğusundan Günbatısına Bozkır Halklarının Göçü*. (1.Basım). İstanbul: Kesit Yayınları.

Çakan, V.A. (2015), *Orta Asya Türk Tarihine Giriş Cilt-1 İslam'a Kadar*. (1.Basım). Ankara: Binyıl Yayınevi.

Çalık, Ü. (2011). Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem), Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, s. 185-206.

Demir, H. (2019). Çin'in Dini Jeopolitik Çıkmazı, Web: <http://turpav.org/milli-politikalar-enstitusu/dis-politika/cin-in-dini-jeopolitik-cikmazi.html> , Erişim: 26 Eylül 2019'da alınmıştır.

Demirtepe M. T., Özertem H. S. (2013).Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları, Bilig Bahar 2013 / Sayı 65.

Durdular, A . (2016). Çin'in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi. Avrasya Etüdüleri , 49 (1) , s. 77-97.

Droit, R. (2014). *Başka Diyarların Felsefeleri -1 (Hint, Çin ve Tibet Düşünceleri)*, Cilt 1 (çev. İsmail Yerguz) (1. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Eberhard, W. (1943). Eski Çin Kültürü Ve Türkler, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 4.

Eberhard, W. (1944), "Eski Çin Felsefesinin Esasları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s. 265-276.

Eberhard, W. (1945). "Sülaleler Nasıl Kurulurdu? Çin Tarihinin Bir Problemi", Çev. İ. Berk, DTCTF. Dergisi, 3/4, Ankara.

Eberhard, W. (2000), *Çin Simgeleri Sözlüğü*. (1.Basım). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eberhard, W. (2007), *Çin Tarihi*. (4.Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ekiz, M . (2011). Niğde'deki Hıristiyan Türk Kiliselerinde Yer Alan Ejder Figürleri: İkonografik Açından Bir Bakış. Sanat Tarihi Dergisi , 20 (1) , s. 39-62.

Ercilasun, K. (2010). "Çin: Yükselişe Devam mı?". 21. Yüzyıl, Haziran 2010 (35-40).

Ergünsü, U. (2017) "İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması ve Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İşbirliğine Etkileri", TYB AKADEMİ.

Ergünsü, U. (2019), Çin ve Konfüçyüsçü Siyasi İdeolojinin Artan Önemi, Web: <http://www.cinhh.com/cin-ve-konfucyuscu-siyasi-ideolojinin-artan-onemi/> , Erişim: Aralık 2019.

Ersoy, E. (2012). Çin Dış Politikasında Ortadoğu: Temkin Diplomasisi Üzerine Bir İnceleme ,Ulusal Hukuk ve Politika, Cilt 8, Sayı: 31, s.37-55.

Esin, E . (1983). Türklerde Gök Tapınağına Dair. Sanat Tarihi Yıllığı , (12) , s. 35-60.

Esin E. (2001); *Türk Kozmolojisine Giriş*. (1.Basım). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Fettahoğlu, S . (2004). Konfüçyüs Ve Öğretisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 16 (16) , s. 305-324.

Ford, P. (2011). The mystery of Confucius' disappearance from Tiananmen Square, Web: <https://www.csmonitor.com/World/Global-News/2011/0425/The-mystery-of-Confucius-disappearance-from-Tiananmen-Square> , Erişim: Aralık 2019.

Fung, Y. (2019), *Çin Felsefesi Tarihi*. (çev. Fuat Aydın). (2.Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gönder,H.(2017), Konfüçyüsçülük'teki Tian kavramının incelenmesi,Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR), Cilt 2, Sayı 4, s. 153-157.

Greene, R. (2006). *İktidar Güç Sahibi Olmanın 48 Yasası*. (çev. Zeliha İyidoğan Babayigit). (6. Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Gücüm, K. (2019).Mao dönemi ve Deng Xiaoping Teorisi, Teori Dergisi, sayı: 326, Web: <https://www.aydinlik.com.tr/131843> , Erişim: Kasım 2019.

Güç, A. (2001a). Konfüçyüsçülük'te Kutsal Metinler, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 79-94.

Güç, A. (2001b). Konfüçyüs ve Konfüçyüsçülük . Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , Cilt: 10, Sayı: 2, s. 43-65.

Gürkan, E.S. (2020). *Bunu Herkes Bilir Tarihte Yanlış Sorulara Doğru Cevaplar*. (1.Basım). İstanbul: Kronik Kitap.

Harari, Y.N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens - İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. (çev. Ertuğrul Genç). (7.Baskı). İstanbul: Kolektif Kitap.

Harré, R. (2003). *Felsefenin Bin Yılı*. (çev. İbrahim Şener). (1. Basım). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. (çev. Azad Ağaoğlu ve Fuad Şammedov) (1.Basım). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.

Hodous, L. (1965). Konfüçyüs Dini; (çev. Günay Tümer) AÜİF Dergisi, c.21.

İnce Erdoğan, İ. (2010). *Çağdaş Çince Yeni Başlayanlar İçin Ders Kitabı*. (1.Basım). Beijing: Sinoloji Eğitim Yayınevi.

İstanbul Okan Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü, Web: <https://www.okan.edu.tr/ci/> , Erişim: Şubat 2020.

İşyar, Ö.G. (2013). *Avrasya ve Avrasyacılık*. (2.Basım). Bursa: Dora Yayın.

İzgi, Ö. (2019), Orta Asya'nın En Eski Kültürleri ve Çin Medeniyeti İle İlişkiler, Web: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=362447> 7 Ekim 2019'da alınmıştır.

Jakhar, P. (2019). Confucius Institutes: The growth of China's controversial cultural branch, BBC News, 7 September 2019, Web: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49511231> , Erişim: Aralık 2019.

Kala, E.M. (2017). Kadim Çin Ahlak Felsefesinin Kurucu Çerçevesi –Konfüçyüs Laozi-Mozi-, TYB Akademi, 20: s.69-95.

Kalkır, N. (2007). Çin'deki Düşünce Akımlarına Genel Bakış, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 22 Yıl : 2007/1, s. 289-298.

Kalkır, N. (2018). Konfüçyüs'ün yönetim anlayışı üzerine bir analiz. Curr Res Soc Sci, 4(3), s. 97-107.

Karlova, U.R. (2011). *Çin Modern Tarihinde Yolculuk Bir Süper Gücün Yakın Geçmişini Yolculuk*. (1.Basım). İstanbul: Başlık Yayın.

Karluk, A . (2018). Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri Ve Ötekilere Bakışı. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi , 1 (1) , s. 30-54.

Karluk, A.C. (2017). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Dinî Yapı ve Müslüman Milliyetler, Tyb Akademi, 2017/20,s. 9- 48.

Karluk, A.C., (2009). Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Milliyetlerin Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2009 Güz (11), s. 63-90.

Karlı, M. (2019a). Çin Halk Cumhuriyeti 70 Yaşında, Kuşak Ve Yol Dergisi 3. Sayısı, Temmuz 2019, s. 4-11.

Karlı, M. (2019b). Çin Halk Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Cui Wei'in Gözünden Türk-Çin İlişkileri, Kuşak ve Yol Dergisi 2. Sayısı, Nisan 2019, s. 4-9.

Kartal, E. (2019). TBMM Çalışmalarında Türkiye – Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri: 1999 – 2019 , Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, Ankara, Yıl/Year/2, Sayı/Issue/4, Haziran 2019sayfa 27-65.

Kasimu, M, A. (2019). Devlerin Yükselişi: İktisat Politikalarının Çin ve Hindistan'ın Kalkınmasındaki Etkileri (Doktora Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı, Niğde.

Kavas, A. (2020). Kovid-19 gölgesinde Konfüçyüs Enstitüleri'nin akıbeti, Anadolu Ajansı, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kovid-19-golgesinde-konfucyus-enstitulerinin-akibeti/1839803> , Erişim: Haziran 2020.

Keay J. (2011), *Çin Tarihi*. (çev. Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç). (1. Basım). İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Kırilen, G. (2012). Çin Klasik Metinlerinde Yabancılar: Yi, Di, Rong Ve Hu Terimleri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri Ve Edebiyatları (Sinoloji) Anabilim Dalı, Ankara.

Kırilen, G. (2013). Klasik Çin Metinlerinde Yabancı Halklar: Bahar Ve Güz Yıllıklarına Göre Diler, Ronglar Ve Hunlara Bıraktıkları Miras Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 53, 2 (2013) 263-293.

Kırilen, G.(2017) Eski Çin Metinlerinde Yer-Gök Ve Yabancılar. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, [S.L.], V. 52, N. 1.

Komşu, U.C. (2011). Konfüçyüs ve Sokrates'in Eğitim Felsefelerinin Yetişkin Eğitimi Açısından Karşılaştırılması, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt 12, Sayı 4, Aralık 2011, s. 25-54.

Konak, E. (2018). Türkiye'deki Konfüçyüs Enstitüleri Kapatılmalı Mı?, China Pulse, 17 Temmuz 2018, <https://cinnabzi.com/turkiyedeki-konfucyus-enstituleri-kapatilmali-mi/>, Erişim Tarihi 30 Ocak 2019.

Ku, H.(2013). *Çin Halkının Zihniyeti*. (çev. Hanife Güven). (1.Basım). Ankara: Doğubatı Yayınları.

Lale, A.(2019). Bölge Uzmanı İle Söyleşi / Interview With Regional Expert: Gürhan Kırilen/ Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, Güz/Fall 2019, Ankara.

Lu, X. (2019). *Xi Jinping – Anekdolar*. (çev. Giray Fidan) (1.Basım). İstanbul: Kopernik Kitap.

Mackenzie, D. A.(1996). *Çin ve Japon Mitolojisi*. (çev.Koray Akten). (1.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Maimaiti, Z. (2016). Uluslararası İlişkilerde Yumuşak Güç ve Çin'in Yumuşak Gücü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilim ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

McNeill, W. (2002). *Dünya Tarihi*. (çev. Alaeddin Şenel). (6.Basım). Ankara: İmge Kitabevi.

Ministry of Commerce People's Republic Of China, Web: <http://tr2.mofcom.gov.cn/article/aboutchina/geography/200411/20041100004430.shtml> , Erişim: Ağustos 2018.

Mitter R.(2012), *Modern Çin*. (çev. İnci Öztürk). (1.Basım). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Mumcu, A . (1961). Çin Meselesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 18 (1) , 0-0 . DOI: 10.1501/Hukfak_0000001497

Nisbett,R.(2015). *Düşüncenin Coğrafyası*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul:Varlık Yayınları.

Okay, B.(2011). *Çince Temel Dilbilgisi*. (1.Basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Okay, B. (2017). *Konfüçyüs ve Çin Felsefesinin Temelleri*. (1.Basım). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Konfüçyüs Merkezi, Web: <https://ci.metu.edu.tr/> , Erişim: Mart 2020.

Öner, M.Y. (2007). *Geleneksel Çin Felsefesi, Mao Zedung Düşüncesi Ve Sosyal Karar Teorisi*. (1.Baskı). İstanbul: Belge Yayınları.

Özdaşlı, E. (2015). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi Ve Küresel Etkileri. Journal of Turkish Studies. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/14 Fall 2015, s. 579-596.

Özerdim, M. N. (1962). “Çin Dininin Menşei Meselesi ve Dinî İnançlar”. Belleten, XXVI.

Paradise, J.F. (2009), China and International Harmony: The Role of Confucius Institutes in Bolstering Beijing's Soft Power, University of California Press, Asian Survey , Vol. 49, No. 4, s. 647-669, Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1525/as.2009.49.4.647>

Pekcan C. (2017). Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arasında Çin-ABD İlişkileri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 72, No. 4, 2017, s. 1127 – 1155.

Pierre, C.E.J. (2016). *Zerdüşt, Konfüçyüs ve Muhammed*.(çev. Heval Bucak). (2.Basım). İstanbul: Avesta Basın Yayın.

Qin S. (1995), *Çin*. Beijing: New Star Publishers.

Ray, H. (2007), *Çin Tarihi*. (çev. Attila Sönmez) (2.Basım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. (çev. Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayigit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı). (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Roux, J.P. (2017). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl*. (1. Basım), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Sahlins, M. (2013). Konfüçyüs Açılımı, Çeviren: Can Türe, Adil Medya, Web: <http://www.adilmedya.com/konfucyus-acilimi/> , Erişim Tarihi: Mayıs 2020.

Sak, E . (2014). Kamu Diplomasisi ve Çin. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi , 2 (1) , s. 9-25.

Sakarya Üniversitesi, Konfüçyüs Enstitüsü Kurulacak, Web: <https://haber.sakarya.edu.tr/konfucyus-enstitusu-kurulacak-h83524.html> , Erişim: Ekim 2019.

Sarıtaş, E . (2011). 1935 Yılından İtibaren Türkiye’de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış. Şarkiyat Mecmuası , 0 (15) , s. 97-111.

Sayın, Y. (2013). Konfüçyüs’ün yeniden keşfi ve Çin’in dış politikasında dönüşüm. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (29), s. 223-237.

Senger, H. (2003), *Savaş Hileleri II.* (çev. Mekin Özbalta). (1.Basım). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Senger, H. (2005). *Savaş Hileleri III.* (çev. Efkân Canşen). (1.Basım). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Sertdemir, İ. (2012). Mevlana İle Konfüçyüs’ün Evren Ve Ahlak Görüşleri Üzerine Bir Karşılaştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri Ve Edebiyatları (Sinoloji) Anabilim Dalı.

Sertdemir Diagne, İ. (2016). Ru Düşünce Ekolü’nde Fikir Çatışması: Mengzi Ve Xunzi, Possible Düşünme Dergisi/ Journal Of Thinking, Sayı/ Issue: 9, bahar/ Spring 2016 issn: 2147-1622.

Shenkar, O. (2007). *Çin Yüzyılı.* (çev. Semih Türkoğlu). (1.Basım). İstanbul: Truva Yayınları.

Soydan, H.M.(2010). *Çin Bilgeliği Tai Chi Chuan Sakin Güç.* (1.Basım). İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

Störig, H.J. (1994), *İlkçağ Felsefesi - Hint Çin Yunan.* (çev. Ömer Cemal Güngören) (1.Basım). İstanbul: Yol Yayınları.

Suzuki, D.T.(2012). Çin Felsefesi Tarihi. (çev.Ahmet Aydoğan). (1.Basım). Ankara: Say Yayınları.

Tang J., Yin T. (2017), *Çin Ansiklopedisi.* (2.Basım). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Taşkıran, İ. (2018). Havalimanı polisine Çince kursu, Anadolu Ajansı, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/havalimani-polisine-cince-kursu/1128735> , Erişim: Haziran 2020.

Tekin T. (2019a). İpek Yolu'nun Kültür Elçisi, Konfüçyüs, Kuşak ve Yol Dergisi, 1. Sayı, s. 12-15.

Tekin, T. (2019b). Qin Hanedanının İlk İmparatoru Qin Shi Huang. Kuşak ve Yol Dergisi, 3. Sayı, s. 30-32.

The Epoch Times (2019). Mozi – Barış ve Sevgi üzerine Büyük Çin Filozofu, Web: <https://epochtimestr.com/index.php/mozi-baris-ve-sevgi-uzerine-buyuk-cin-filozofu>, 18 Ekim 2019’da alınmıştır.

The Epoch Times (2019). The Yellow Emperor, Ancestor of Chinese Civilization , Web: https://www.theepochtimes.com/the-yellow-emperor-ancestor-of-chinese-civilization_1496614.html , 7 Ekim 2019’da alınmıştır.

Tokan Ö. (2011), İslamiyet Öncesi Türklerde Diplomasi Ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum-2011.

Tümer, G. (1993). Cizvitler; Katolik Hıristiyanlığın İsâ Cemiyeti de denilen ikinci büyük tarikatı. TDV İslâm Ansiklopedisi, 8. cilt, s. 40-42.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Web: <https://www.tbmm.gov.tr/> , Erişim: Mayıs 2020.
- Uluslararası Çin Dili Konseyi (HANBAN), Yıllık Raporlar, Web: <http://www.hanban.org/report/index.html> , Erişim: Ocak 2020.
- Uydu Yücel, M. (2014). *Çin Tarihi*. (Yayımlanmamış Lisans Ders Kitabı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Ünal, E. (2017, Eylül). Çin Tarzı İslam: Konfüçyanist Müslümanlık (Hui-Ru). Tyb Akademi, 20. Sayı Eylül 2017, <https://www.tyb.org.tr/elvida-unal-cin-tarzi-islam-konfucyanist-musulmanlik-hui-ru-31491h.htm> , Erişim Tarihi: 22.10.2019.
- Wallace, R. (2016). The Confucius Institutes In The Real World, University of Pittsburgh, Dietrich School of Arts and Sciences, Thesis.
- Wen, H. (2014). *Çin Felsefesi*. (çev. Aysun Güneysu). (1.Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Wikipedia (2020). Journey of Confucius Maps Web: https://en.wikipedia.org/wiki/Confucius#/media/File:Journey_of_Confucius.png , Erişim: Mayıs 2020.
- Wikipedia (2020). Seven Warring States late in the 260 BCE Maps Web: https://en.wikipedia.org/wiki/Warring_States_period#/media/File:EN-WarringStatesAll260BCE.jpg , Erişim: Temmuz 2020.
- Xi, J. (2017). *Çin'in Yönetimi*. (çev. Xia Yongmin) (1.Basım). Ankara: Kaynak Yayınları.
- Yang, B. (2017). *Konfüçyüs Konuşmaları*.(çev. Giray Fidan) (1.Basım). İstanbul: Dedalus Kitap.
- Yazgan Yalkın, E . (2017). Bilge İmparator Filozof Krala Karşı. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi , (6) , s. 121-151.
- Yeditepe Üniversitesi Konfüçyüs Enstitüsü, Web: <https://confucius.yeditepe.edu.tr/> , Erişim:
- Yılmaz, D. (2018). Çin mitolojisindeki kadın karakterler: Shan Hai Jing eseri üzerinden bir inceleme. Curr Res Soc Sci, 4(1), s. 18-28.
- Yorulmaz, M. (2018). Lao Tzu, Mensiyüs Ve Mao, Web: <http://www.abstraktdergi.net/lao-tzu-mensiyus-ve-mao/> , Erişim: Haziran 2018.
- Yu, D. (2010). *Konfüçyüs Modern Dünyada Kadim Bilgelik*. (1.Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yue Z, Xinyi W. (2018).Construction of China's Soft Power: Comparing News Coverage of the Confucius Institute Project in China and U.S. Media. Global Media Journal 2018, 16:31. Web: <http://www.globalmediajournal.com/open-access/construction-of-chinas-soft-power-comparing-news-coverage-of-the-confucius-institute-project-in-china-and-us-media.php?aid=87003> , Erişim: Mart 2020
- Yunus Emre Enstitüsü (2020). Web: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu> , Erişim: Temmuz 2020.

Yurdakul, D.(2013). Türkiye-Çin Ekonomik ve Ticari İlişkileri, *Türkiye’de Çin’i Düşünmek*, (Editör: Selçuk Esenbel, İsenbike Togan ve Altay Atlı) (1.Basım). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 228-247.

Zhou, X. (2005). *Konfüçyüs Bilgeliği*. (çev. Nilüfer Uluç). (1.Basım). İstanbul: Dharma Yayınları.

EKLER

Ek 1: Çin Hanedanlıkları Kronolojisi

Xia Hanedanlığı	MÖ 2070-1600
Shang Hanedanlığı	MÖ 1600-1046
Batı Zhou Hanedanlığı	MÖ 1046-771
İlkbahar ve Sonbahar Dönemi	MÖ 770-476
Savaşan Devletler Dönemi	MÖ 475-221
Qin Hanedanlığı	MÖ 221-206
Batı Han Hanedanlığı	MÖ 206-MS 25
Doğu Han Hanedanlığı	25-220
Üç Krallık	220-280
Baü Jin Hanedanlığı	265-317
Doğu Jin Hanedanlığı	317-420
Kuzey ve Güney Hanedanlıkları	420-589
Sui Hanedanlığı	581-618
Tang Hanedanlığı	618-907
Beş Hanedanlık	907-960
Kuzey Song Hanedanlığı	960-1127
Güney Song Hanedanlığı	1127-1279
Yuan Hanedanlığı	1206-1368
Ming Hanedanlığı	1368-1644
Qing Hanedanlığı	1616-1911
Çin Cumhuriyeti	1912-1949
Çin Halk Cumhuriyeti	1949 yılında kuruldu

Ek 2 : Kültür Devrimi Konfüçyüs Karşıtı Posterler “Criticize Lin Biao and Confucius (1974)”

	
<p>Lin ve Konfüçyüs'ü sonuna kadar eleştirme mücadelesi (把批林批孔的斗争进行到底)</p>	<p>Konfüçyüsçüler ve Hukukçular arasındaki tarihsel mücadeleyi inceleyin, Lin ve Konfüçyüs'ün eleştirisini derinleştirin (研究儒法斗争史，深入批林批孔)</p>
	
<p>Lin Biao ve Konfüçyüs'ün gerici düşüncesini eleştirin, işçiler ve köylülerle birlik yolunda sıkıca yürüyün (批判林彪和孔子的反动思想，坚决走与工农相结合的道路)</p>	<p>Lin (Biao) ve Konfüçyüs'ün eleştirilerini derinleştirin, endüstriyel üretimi enerjik olarak artırın (深入批林批孔，猛促工业生产)</p>
	
<p>Eleştiri Lin'i eleştirin ve Konfüçyüs kampanyasını eleştirmeye devam edin (把批林批孔运动深入，普及，持久地进行下去)</p>	

	
<p>Emekçilerin Konfüçyüs / Konfüçyüşçülüğe karşı tarihsel mücadelesi (ilk sayfa) (历史上劳动人民的反孔斗争)</p>	<p>Emekçilerin Konfüçyüs / Konfüçyüşçülüğe karşı tarihsel mücadelesi (ikinci sayfa) (历史上劳动人民的反孔斗争)</p>
	
<p>İnsanların iyi Lin Biao ve Konfüçyüs'ü eleştirme savaşına katılın (打好批林批孔的人民战争)</p>	<p>Çin'in bugünkü Konfüçyüsü ve Lin Biao'yu acımasızca eleştiriyor (狠批现代中国的孔子-林彪)</p>
	
<p>Lin Biao'nun "benliğin dirilişi, ayınlerin restorasyonu" nu acımasızca eleştirmek, sosyalizmin yolunu kararlılıkla takip etmek! (狠批林彪地"克己复礼"坚决走社会主义道!)</p>	<p>Lin Biao ve Konfüçyüs'ü eleştirmede yol gösterici olmak için Lu Xun'un devrimci ruhunu inceleyin (学习鲁迅的革命精神做批林批孔的闯将)</p>

Web: <https://chinese posters.net/themes/criticize-lin-biao-confucius.php>

Ek 3 : Görüşme Formu

Araştırmada Türkiye’de anlaşmalı bulunan Konfüçyüs Enstitüleri yetkili çalışanlarıyla (koordinatör/müdür/direktör) yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen veriler sadece bilimsel amaçla “Çin Yönetimi ve Konfüçyüs” adlı tez çalışmamızda kullanılacak olup değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Asya YILDIRIM

Görüşme Soruları

1. Görev süreniz, görev yetki ve sorumluluklarınız hakkında bilgi verir misiniz?
2. Üniversiteniz’in (ODTÜ, Boğaziçi, Okan, Yeditepe) Konfüçyüs Enstitüsü ile anlaşma süreci hakkında bilgi verir misiniz?
3. Üniversiteniz (ODTÜ, Boğaziçi, Okan, Yeditepe) Konfüçyüs Enstitüsü olarak ana hedefleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
4. Üniversiteniz Konfüçyüs Enstitüsü 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı öğrenci sayınız hakkında bilgi verir misiniz? Bu konudaki geri dönüşleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce katılım ve ilgi yeterli düzeyde mi?
5. Konfüçyüs Enstitüleri kapsamında hangi tanıtım ve eğitim faaliyetleri düzenliyorsunuz? 2017-2018 Eğitim Öğretim yılı itibarı ile düzenlenmiş faaliyetler hakkında bilgi verir misiniz?
6. Bu etkinliklere/faaliyetlere katılımcıların/paydaşların (akademisyen, öğrenci, halk) geri dönüşlerini değerlendirir misiniz?
7. Üniversiteniz (ODTÜ, Boğaziçi, Okan, Yeditepe) hangi Çin üniversiteleri ile değişim programları uyguluyor ve bu programdan yararlanmış öğrenci/akademisyen sayılarınız hakkında bilgi verir misiniz? Bu konudaki geri dönüşleri nasıl değerlendiriyorsunuz?
8. Sizce Çin ve Türk halkları ilişkileri zemininde Konfüçyüs’ün ve Konfüçyüs Enstitüleri’nin katkıları nelerdir?
9. Sizce Konfüçyüs Enstitülerinin iki ülke arasındaki eğitim, kültür ilişkilerine katkısı yanında ekonomik ilişkilere de katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz? İpek Yolu’nu yeniden canlandırma ve ekonomik işbirliği sağlama amacıyla hayata geçirilen Tek Kuşak Tek Yol projesi kapsamında eğitim, kültürel işbirlikleri de öngörülmüyor, sizce Konfüçyüs Enstitüleri’nin bu projedeki etkinliği nedir?
10. Son olarak, dünyada sayıları 500’e varan Konfüçyüs Enstitüleri bazı çevrelerce Çin Halk Cumhuriyeti’nin “*yumuşak güç*” unsuru şeklinde nitelendiriliyor. Bu değerlendirmeler hakkında ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Asya YILDIRIM
İletişim Bilgileri : yldrmasya@yandex.com

EĞİTİM

2005-2009 Tevfik Sırrı Gür Anadolu Lisesi (Fen Bilimleri)
2010- Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
2012-2014 Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
Adalet
2014-2016 Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi
Uluslararası İlişkiler
2014-2020 İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi
İktisat
2017- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek
Lisans Programı (Tezli)
2020- Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi
Bilgisayar Mühendisliği (Uzaktan Öğretim)

İŞ DENEYİMİ

2015- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilgi Edinme Birimi
– Bilgisayar İşletmeni

